



2019/2

# HONISMERET

A HONISMERETI SZÖVETSÉG FOLYÓIRATA

XLVII. ÉVFOLYAM



**Háborúk, katonák**

**Isten hű szolgálói**

**Tájak ízei**

**A természet csodái**

# HONISMERET

XLVII. évfolyam, 2. szám  
2019. április

**Kiadja a HONISMERETI SZÖVETSÉG**  
1088 Bp., Múzeum krt. 14–16.

**FELELŐS KIADÓ:**  
DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA  
elnök

**SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:**  
ANDRÁSFALVY BERTALAN  
BARTHA ÉVA  
DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA  
FEHÉR JÓZSEF  
GÁLNÉ JÁGER MÁRTA  
GÖNCZI AMBRUS, HALÁSZ PÉTER  
HÁLA JÓZSEF, KOVÁCS GERGELY  
KOVÁTS DÁNIEL, SEBESTYÉN KÁLMÁN

SELMECZI KOVÁCS ATTILA  
SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN

**SZERKESZTI:**  
HÁLA JÓZSEF

**SZERKESZTŐSÉG:**

Budapest V., Magyar u. 40.  
Levelezési cím: 1370 Budapest, Pf. 364  
Tel/fax: +36 1 327 7761  
Internetes elérési cím: [www.honismeret.hu](http://www.honismeret.hu)  
INDEX 25387  
E-mail: [honismeret25@gmail.com](mailto:honismeret25@gmail.com)

Megjelenik  
az **Emberi Erőforrások Minisztériuma,**  
a **Magyar Művészeti Akadémia,**  
a **Magyar Nemzeti Múzeum,**  
a **Nemzeti Kulturális Alap**  
és az **Anyanyelvpolók Szövetsége**  
támogatásával.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.  
Postacím: 1900 Budapest  
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely  
postáján, a hírlapot kézbesítőknél,  
[www.posta.hu](http://www.posta.hu) WEBSHOP-ban  
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),  
e-mailen a [hirlapelofizetes@posta.hu](mailto:hirlapelofizetes@posta.hu) címen,  
telefonon +36 1 767 8262 számon, levélben  
a MP Zrt. 1900 Budapest címen.  
Külföldre és külföldön előfizethető  
a Magyar Posta Zrt.-nél: [www.posta.hu](http://www.posta.hu)  
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, +36 1 767 8262,  
[hirlapelofizetes@posta.hu](mailto:hirlapelofizetes@posta.hu)  
Belföldi előfizetési díjak:  
egy évre 2520 Ft, fél évre 1260 Ft

Arculat: Farkas Anna  
Technikai szerkesztő: Geiger Annamária  
Nyomdai munkák: Opticult Bt., mondAT Kft.  
ISSN 0324-7627 (nyomtatott)  
ISSN 1588-0672 (online)

## E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

**Almási Natália** tanuló, Lábatlan  
**Ambros László** történész, tudományos segédmunkatárs,  
Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Intézete, Eger  
**Antal László, PhD.** hidrobiológus, *mikrobiológus,*  
egyetemi adjunktus, Debrecen  
**Bartha Dénes, DSc.** erdőmérnök,  
erdészeti növényvédelmi szakmérnök, egyetemi tanár, Sopron  
**Báti Anikó, PhD.** néprajzkutató, tudományos főmunkatárs,  
MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest  
**Bíró Endre** tanuló, Arad  
**Bodó Imre** helytörténész, Dombóvár  
**Csáki Apór** tanuló, Sepsiszentgyörgy  
**Csendesné Bosits Éva** helytörténeti kutató, Ajka  
**Csosz Ivetta Bernadett** tanuló, Izsák  
**Csuka Luca** tanuló, Szekszárd  
**Debreczeni-Droppán Béla** elnök, Honismereti Szövetség,  
Budapest  
**Dukrét Géza** ny. tanár, Nagyvárad  
**Fodor István Ferenc** szociológus, helytörténész,  
ny. polgármester, Jászákóhalma  
**Forró Virág Zsuzsa** ny. pedagógus, elnök, Péczeli József  
Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Egyesület, Esztergom  
**Főzy István, DSc.** paleontológus, Magyar Természettudományi  
Múzeum, Őslénytani és Földtani Tár, Budapest  
**Gyóni Gábor, PhD.** történész, hab. egyetemi docens (ELTE BTK),  
Kiskunhalas/Budapest  
**Hágen Ádám** politológus, Lakitelek  
**Halász Péter** ny. főtanácsos, Gyimesközéplak  
**Horváth Zoltán** közművelődési szakember, okleveles andragógus,  
Szombathely  
**Huszár Mihály** történész-muzeológus, Marcali Múzeum, Marcali  
**Juhász Anita** tanuló, Lábatlan  
**Kis Krisztián Bálint** történész, tanár, Szolnok  
**Kovács Sándor** ny. könyvtáros, Magyar Földrajzi Múzeum, Érd  
**Krisztián Béla, Dr. c.** egyetemi tanár, Pécs  
**Kurucz Ádám** történész-levéltáros, Miskolc  
**Lőkös Mihály** tanuló, Hódmezővásárhely  
**Makádi László** biológus-paleontológus, doktorandusz,  
Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat, Budapest  
**Mikóczy Leila** tanuló, Szekszárd  
**Nyeste Krisztián** hidrobiológus, Debrecen  
**S. Lackovits Emőke, Dr.** néprajzkutató, ny. főmuzeológus,  
Veszprém  
**Selmecki Kovács Ádám** tájegységvezető,  
Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Ipolyvece  
**Somogyi Dóra** egyetemi hallgató, Debreceni Egyetem,  
Hidrobiológiai Tanszék, Debrecen  
**Szalai József** ny. tüzoltó, helytörténet-kutató, Kerekegyháza  
**Szél Győző, PhD.** muzeológus, Budapest  
**Tóth Hanna** tanuló, Putnok  
**Tóth Réka** tanuló, Füzesabony  
**Tóth Réka** tanuló, Füzesabony  
**Tölgyesi József, Dr.** főiskolai docens, Veszprém  
**Tringli István, PhD.** történész, elnök, Váci Múzeum Egyesület,  
Vác  
**Udvarhelyi Nándor** geológus, helytörténeti kutató, Miskolc  
**Varga István József** helytörténész, református presbiter,  
Dunakeszi  
**Varga Istvánné Fajszi Mária** magyar-történelem szakos tanár,  
Fülöpzsállás  
**Varga Kamill** ferences szerzetes, hittanár, Szombathely  
**Végső István** történész, Kiskunhalas  
**Vidák Tünde** etnográfus, igazgató, Marcali Múzeum, Marcali  
**Vincze Gábor** történész,  
Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, Ópusztaszer  
**Vratarics Adél** tanuló, Eger  
A borítón: *A sajmeggy virágzata*  
(Korda Márton felvétele, Bartha Dénes cikkéhez)

# TARTALOM

## ISKOLA ÉS HONISMERET

### Tanítómestereink

|   |    |
|---|----|
| <i>Kármán József</i> : A nemzet csinosodása .....   | 3  |
| Népfőiskolák Magyarországon ( <i>Horváth Zoltán</i> ).....  | 5  |
| Az V. Országos Hon- és Népismeret Konferencia. (Esztergom 2018. október 26–28.)<br>( <i>Forróné Virág Zsuzsa</i> )..... | 9  |
| Megnyitóbeszéd az V. Országos Hon- és Népismeret Konferencián<br>( <i>Debreczeni-Droppán Béla</i> ) .....               | 12 |

## FÓRUM

|  |    |
|--|----|
| Megjegyzések Végső István írásához ( <i>Gyóni Gábor</i> )..... | 16 |
|--|----|

## EMLÉKHELYEK

|  |    |
|--|----|
| Egy elfeledett magyar vonatkozású kegyhely Lengyelországban ( <i>Udvarhelyi Nándor</i> ) ..... | 18 |
|--|----|

## TERMÉS

### Háborúk, katonák

|   |    |
|---|----|
| Vitéz Bethlenfalvy Gyula, címzetes tábornok, vitézi székkapitány ( <i>Kurucz Ádám</i> ) .....   | 22 |
| Kirner Adalbert Bertalan – egy református lelkész a Nagy Háborúban<br>( <i>Varga István József</i> ) .....                            | 26 |
| Adalékok a Zemplén vármegyéből elvándoroltak történetéhez.<br>„Amerikás” magyarok a Nagy Háború idején ( <i>Ambrus László</i> ) ..... | 33 |
| Leventeegyesületek a visszacsatolt dél-dunántúli területeken ( <i>Kis Krisztián Bálint</i> ).....                                     | 37 |
| Ébredő nyilasok. Egy megzavart Árpád-ünnepség 1937-ben ( <i>Vincze Gábor</i> ) .....  | 43 |
| Két generáció két háborúja fényképeken ( <i>Fodor István Ferenc</i> ) .....   | 46 |

### Isten hű szolgálói

Fél évtized a kommunisták börtöneiben.

Vári Ferenc aranydiplomás plébános, püspöki tanácsos (*Szalai József*).....

Dr. Bodonhelyi József református lelkész emlékezete (*Varga Istvánné Fajszai Mária*) ....

„Atyám, hadd lehessen bárány a farkasok között!”

Lukács László Pelbárt OFM élete és vértanúsága (*Varga Kamill*) .....

## ZSENGE TERMÉS

Gasztronómiai hagyományok, étkezési szokások családban, környezetemben.

A XXIII. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia Szigetváron (*Végső István*).....

### Tájak ízei

Ételek, szokások, hagyományörzés. Előszó a receptekhez (*Báti Anikó*) .....

A szigetvári honismereti akadémia résztvevői által beküldött receptek

(*Bíró Endre, Tóth Réka, Vratarics Adél, Csuka Luca, Mikóczi Leila,*

*Lőkös Mihály, Csósz Ivett Bernadett, Tóth Hanna, Csáki Apor, Juhász Anita,*

*Almási Natália*).....

## KRÓNIKA

Huszonöt éves a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság

|  |    |
|--|----|
| ( <i>Dukrét Géza</i> ) .....   | 70 |
| Érdi Napok a Magyar Földrajzi Múzeumban ( <i>Kovács Sándor</i> ) .....             | 76 |
| Gál József-emléknap a Marcali Múzeumban ( <i>Vidák Tünde–Huszár Mihály</i> ) ..... | 78 |
| Fekete István-emlékmű Zircen ( <i>Bodó Imre</i> ) .....                            | 81 |

### A természet csodái

|  |    |
|--|----|
| Az Év Ősmaradványa, a „Komlosaurus carbonis”: a mecseki dinoszaurusz<br>( <i>Makádi László</i> ) ..... | 82 |
| Az Év Fája, a sajmeggy ( <i>Bartha Dénes</i> ) .....   | 86 |
| Az Év Rovara, a havasi cincér ( <i>Szél Győző</i> ) .....  | 91 |
| Az Év Hala, a vörösszárnyú keszeg ( <i>Somogyi Dóra–Nyeste Krisztián–Antal László</i> ) .....          | 93 |
| Az Év Madara, a gólyatöcs ( <i>Selmeczi Kovács Ádám</i> ) .....  | 96 |

### In memoriam

|  |    |
|--|----|
| Torma István (1940–2018) ( <i>Tringli István</i> ) ..... | 97 |
|--|----|

## KÖNYVESPOLC

|  |     |
|--|-----|
| Egy gróf a Nagy Háborúban ( <i>Tölgyesi József</i> ) .....                   | 100 |
| Időutazás a legdélebbi palóc faluba ( <i>Hágen Ádám</i> ) .....              | 102 |
| Jogi néprajzi monográfia Sárkeresztesről ( <i>S. Lackovits Emőke</i> ) ..... | 102 |
| Mecseki bányász emlékhelyek és emlékjelek ( <i>Krisztián Béla</i> ) .....    | 104 |
| Új könyv a kalandos életű báró Nopcsa Ferencről ( <i>Főzy István</i> ) ..... | 105 |
| Csékútiak a Nagy Háborúban ( <i>Csendesné Bosits Éva</i> ) .....             | 106 |

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA (Összeállította: *Halász Péter*) .....

RÖVID HÍREK .....

Tisztelt Szerzőink!

Kérjük, hogy a folyóiratunkba szánt írásaitak lehetőleg elektronikus úton egyszerű Word formátumban szíveskedjenek megküldeni a honismeret25@gmail.com címre. Továbbá kérjük, hogy a terjedelem kötöttségére való tekintettel a megküldött írás ne haladja meg a 4–5 oldalt (10–15 ezer leütést), az esetleges hivatkozások esetén lábjegyzetelést kérünk, a képmelléleteket szintén elektronikusan, lehetőleg 300 dpi felbontásban kérjük megküldeni. Aszerzői korrektúrát szintén elektronikus úton küldjük meg.

Lapzárta minden páratlan hónap 5-én, megjelenés minden páros hónap 10-én. A közlésre szánt cikkeket a szerző nevének, titulusanak és címének feltüntetésével tudjuk fogadni. Kérjük, hogy a lábjegyzeteket vagy irodalomjegyzéket tartalmazó írások esetében a hivatkozások, bibliográfiai adatok legyenek hiánytalanok, pontosak és azok a Honismeretben használt formában készüljenek! Ellenkező esetben a cikket nem áll módunkban elfogadni!

a Szerkesztőbizottság

A Honismeret folyóirat megvásárolható:

Honismeret Szerkesztősége (1053 Budapest, Magyar u. 40.),

Magyar Nemzeti Múzeum Könyvesboltja (1088 Budapest, Múzeum krt. 14–16.)



# ISKOLA ÉS HONISMERET

## Tanítómestereink

### Kármán József: A nemzet csinosodása (Részlet)<sup>1</sup>

Szent, áldott és jó *dolog a nyelven* magán dolgozni. Nagy foganatú munka azt művelni. Ha szép nyelvünk eléri azt a tökéletességet, melyen mindnyájan látni kívánnánk, nem fog elfelejtetni sok hazafiak munkálkodása, akik azt *mint* nyelvet csinosgatták, egyengették, és a beszéd törvényeihez szabogatták; nem! – nem felejtetnek el ezek a „Priscianok”<sup>2</sup>; és ha eljut állapodására a felállott Nyelvmívelő Társaság, melynek szép hasznaival előre hízelkedünk magunknak – ezen törekedéseknek ki ne tapsolna elejében? Ki ne óhajtana, hogy támadjon köztünk egy Adelung,<sup>3</sup> aki egy tökéletes, a nyelv belső állapotából folyó *criticum lexiconnal*<sup>4</sup> ajándékozza meg hazánkat?

De még ez nem elég! *A nyelv nem tudomány*, a szó, beszéd nem bölcsesség. *Kulcsa* a tudományoknak, út, mód, eszköz a bölcselkedésre. Örömebb tanuljuk a nyelvet együtt a dologgal; mélyebben benyomódnak a jelek a jelentett ideákkal emlékezetünkben. A száraz, velőtlen és ízetlen grammatikális regulák nem vernek gyökeret; tudják, akik idegen nyelvet tanultak, hogy az inkább megragad a hosszas, gyakor olvasás, beszéd és gyakorlás által, mint a kínzó memorizálással.

És kinek írunk grammatikákat? Elfogja-e hinni a született magyar, hogy anyai tejjével beszopott nyelvét nem tudja? Reá fogja-e venni magát, hogy betekintszen előbb a grammatikába, mindenekelőtte írni és beszélni akar? [...]

Haszontalan és valóban csak akaratosság és viszketegségből származott [...] a *puritanizmus*. Nincs nyelv, amely ne kölcsönözött volna mástul. A Rómának hajdani világbíró nyelve telve van a sok görög szólások módjával. A deákkal sógoros nyelveket nem is említem, amelyek akkor élnek a deák és egyéb idegen szókkal, mikor azokat szükségesnek látják. De most, midőn a német literatúra a legfelsőbb tetőn lenni látszik, legderebb íróik minden tartalék nélkül nem élnek-e vajon a deák, francia és egyéb szókkal, ha azokat *éppen oly jelentőleg*, oly hathatósan kitenni nem tudják? És miért kerülnénk mi oly nevésséges idegenséggel a külföldi szókat, mi, akik a nyelvművelésnek első kezdetében vagyunk, akik a közbeszédben annyi minden népből s nemzetségből eredő szókat hazafiúsággal már

1 250 éve született Kármán József (Losonc, 1769. március 14.–Losonc, 1795. június 3.) magyar író, ügyvéd. Az évforduló alkalmából az 1794-ben keletkezett, híres tanulmányának részletét közöljük. A szöveget a mai helyesíráshoz igazítottuk, a kihagyásokat három pont [...] jelzi. Forrásunk a mű Szigethy Gábor gondozásában megjelent kiadása, Neumann Kht. Bp., 2003. (A szerk.)

2 Priscianus: Kr. u. a VI. sz. kezdetén élt híres római grammatikus, *Institutionum grammaticarum* című műve a leterjedelmesebb és legteljesebb nyelvtani rendszer.

3 Johann Christoph Adelung (1732–1806) német nyelvész, filológus.

4 Utalás Adelung *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart* (1774–1786) című híres munkájára, a német nyelv kritikai szótárára.

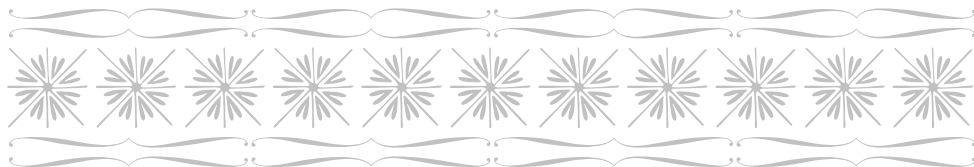
megajándékoztunk, akik, ha kevélyek lenni nem akarunk, kéntelenek vagyunk megvallani, hogy nyelvünk ezer tekintetben szűk és szegény! Ha ez a tudós tévelygés nagyobb erőt vesz, nemsokára nyelvünket önnön honunkban tanulni kell. Nem azért írunk, nem azért beszélünk-e, hogy *megértettessünk*? Az érthetőség az írásnak legelső, leggyökeresebb törvénye. Mít nyer avval az olvasó, ha a sok újonnan faragott szókat először neki deákul kell gondolni, hogy megértse? Egyező lépéssel jár a nyelv a tudományokkal. Öszvességgel kell mindkettőt mívelnünk. A szó magában semmi; hamis pénz, amelynek folyása változó, és belső becse nem magában vagon. Ne szót vegyünk az üllő alá, ne szót kovácsoljunk – dolgot, ne héjt, velőt, ne formát, de valóságot [...]

*Eredeti munkák* gyarapítják a tudományokat, csinosítják a nemzetet, és emelik fel a nagy nemzetek ragyogó sorába. *Nagy akadály* az nálunk a tudományoknak, hogy *nálunk* teremtett eredeti munkák még eddig nincsenek. – Nincsenek! – még egyszer jól megfontolva mondom. Avagy lehet-e munkáknak nevezni azokat a kis munkácskákat, melyek vidéken termettek, vagy azokat a munkákat, melyeknek nincs egyéb neveknél, ami eredeti, és amelyet csakugyan idegen hulladékokból kapargattunk össze? [...]

Kegyetlenség nélkül talán nem is lehet tehát szemére vetni hazánknak az olvasás eránt való hidegségét. Hogy ez a hidegség nagy, hogy a könyv a háznál nálunk legutolsó jószág, és ennél kedvesebb egy játékkártya vagy egy üsző, azt fájdalmasan látjuk, akik hazánkat esmérjük. De idegen, esméretlen, járatlan világot talál az olvasó lefordított könyveinkben. Örök igazság az, hogy nem szereti az ember, ami reá nem tartozik; ami közelébb illető, az vonzza magához: a reá illő, néki használó igazságokat keresi. – Kicsinosodott ész kell ahhoz, hogy a *közönséges* s széles terjedésű igazságokat kedveljük; a gyermek olvasónak és a gyermekded nemzetnek közel kell találni az igazságok mellett az *utilit*<sup>5</sup> vagy a *dulcét*,<sup>6</sup> mert azokat messze nem tudja keresni. [...]

Mi légyen a valóságos literátor, ezen elmélkedésünkbe sokszor széjjelhányt jegyzéseim eléggé mutogatták. Nem kíván az *külső* és hangból vagy apróságból való becsülést, amely felett nagy lelke felemelkedett, hanem ami ennél ezerszer többet ér: a *szívnek* becsülését, amelyet könnyen adhatjátok és örömet adhattatok.

Az igaz literátor hozza le, mint egy második Prometheus az égből a *bölcsesség* szép világot; az terjeszt a nemzetekre *dicsőséget* és *virágozást* és *közboldogságot*, az teszi a jobbágyot *meggyőződésből* való kész engedelmű jobbágygá, az uralkodót a *szívek* uralkodójává, az embert emberré. Az vezeti végre a népet a józan értelem kötelein a *maga kötelességeire*, és a *szív* édes láncain a *maga boldogságára*.



---

5 hasznosat  
6 kellemest

# Népfőiskolák Magyarországon

A hazai népfőiskolai mozgalom szinte kezdetektől szorosan összefonódott honismereti törekvésekkel is, hiszen az agrárismeretek átadásán túl mindig is fontos volt a nemzeti kultúra, történelmi hagyományok, helyi értékismeretek átadása a kurzusokon résztvevő fiatalok számára. A két mozgalom kapcsolatát jól jelzik az olyan kezdeményezések, mint például a Vas megyei Velemben az 1990-es években lezajlott Honismereti–Valóságismereti Népfőiskola.<sup>1</sup> Jelenleg a népfőiskolai rendszer megerősödését tapasztalhatjuk, legalábbis a kultúrpolitikai törekvések ebbe az irányba mutatnak. A közművelődés módszertani felügyeletét ellátó Nemzeti Művelődési Intézetet működtetését a lakitelki Népfőiskola Alapítvány vette át, amely bejelentette egy Kárpát-medencei népfőiskolai hálózat létrehozását. Ebbe az irányba mutat az is, hogy a tavaly elfogadott ún. kulturális törvény módosítása a népfőiskolákat önálló közművelődési intézményként ismeri el.<sup>2</sup> Aktuális tehát a hazai népfőiskolai hagyományok számbavétele, hiszen könnyen lehet, hogy a közeljövőben ez a művelődési szintér, módszer, mozgalom a jelenleginél is meghatározóbbá válik, a honismereti ismeretterjesztés aktoraként is.

## A KEZDETEKTŐL 1945-IG

A népfőiskolák nagyjából egyszerre jelentek meg Közép-Európa országaiban az 1910–20-as években.<sup>3</sup> Magyarországon ezekben az évtizedekben a Magyar Gazdaszövetség kezdte szorgalmazni a népfőiskolák bevezetését, az általa képviselt réteg ismereteinek hiányosságát felismerve.<sup>4</sup> Ezzel párhuzamosan a katolikus egyház is támogatni kezdte a mozgalmat, azonban a hangsúly a katolikus–konzervatív jellemformálásra terelődött át.<sup>5</sup> Az első népfőiskola 1914-ben, Bajszentivánon létesült.<sup>6</sup>

A Tanácsköztársaság bukása után a hatalmat nemzeti erők vették át. A trianoni döntés után a nemzeti öntudat erősítése érdekében meghirdették a „kulturföleány” jelszavát (ti. a magyarok magasabb kulturális szinten állnak, mint a szomszédos ország népei). Az ország kevesebb mint 8 milliós lakosából azonban 1 millió írástudatlan volt. A hatalom ezért kiemelten kezelte a kultúra ügyét. Mivel az előző hatalom a munkásságra támaszkodott, így a parasztságban kereste az akkori kurzus a népi támaszát, a parasztság kulturális felemelésére helyezték a hangsúlyt. Ebben élen jártak a cserkészlet, a falusi ifjúsági egyesületek, de az akkor már egyre inkább erősödő népfőiskolák is.<sup>7</sup>

---

1 *Kutszegi István* (1992): Megyei Honismereti-Valóságismereti Népfőiskola. *Vasi Szemle* XLVI. 4. sz. 616–618.

2 2017. évi LXVII. törvény A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról. *Magyar Közlöny* 2017. évi 85. sz.

3 Hinzen, Herbert (1998): A népfőiskolák 1919-es alapítása fennállásuk 75. évfordulója alkalmából megjelent emlékkönyvek tükrében. In *Wilhelm Filla–Elke Gruber–Heribert Hinzen–Jurij Jug*: A felnőttképzés története Közép-Európában. A felvilágosodástól a II. világháborúig. Német Népfőiskolai Szövetség–Nemzetközi Együttműködési Intézet, Budapest. 129–146.

4 *Borát Erika* (1989): A népfőiskolákról. B.A.Z. Megyei Közművelődési Módszertani Központ, Miskolc. 13.

5 Uo. 17.

6 *Zrinszky László* (1995): A felnőttképzés tudománya. Okker Oktatási Iroda, Budapest. 103.

7 *Maróti Andor* (1998): Egyetemi hallgatók népművelési tevékenysége Dél-Magyarország falvaiban 1934 és 1944 között. In *Wilhelm Filla–Elke Gruber–Heribert Hinzen–Jurij Jug*: A felnőttképzés története Közép-Európában. A felvilágosodástól a II. világháborúig. Német Népfőiskolai Szövetség–Nemzetközi Együttműködési Intézet, Budapest. 156–157.

A vesztes I. világháború, majd az elcsatolt országrészek és a velük együtt elveszett nyersanyagbázis nem csak a nemzeti öntudat erősödését, de gazdasági szerkezetváltást is megkövetelt. Ehhez szintén szükség volt az általános és szakműveltség fejlesztésére, ami együtt járt a kulturális és oktatási rendszer fejlesztésével is. A korszak meghatározó kultuszminisztere, Klebelsberg Kunó volt, aki azt vallotta, hogy a munkaerő képzettsége nagyban tudja befolyásolni a nemzet gazdasági teljesítőképességét is.<sup>8</sup> A népművelés területén a felnőttoktatás került előtérbe. A felnőttek számára meghirdetett tanfolyamokat tanfolyamvezető szakemberek szervezték, amelyekhez állami támogatást is kaptak. A tanfolyamvezetői megbízáshoz minisztériumi engedélyre volt szükség. Feladatuk adminisztratív és pedagógiai irányító jellegű egyaránt volt.<sup>9</sup>

A nemzetnevelésben a népi származású fiatalokra való fókuszálás igazán 1932 után erősödött fel. Klebelsberg ekkor, a Gömbös-kormány tagjaként Hóman Bálint váltotta fel, aki a kulturális politika tekintetében is szakított a '20-as évekre jellemző középosztályra való fókuszálással, helyette jelent meg a paraszti osztály a kultúrpolitika elsődleges célcsoportjaként.<sup>10</sup>

Az 1930-as években válságba jutott a paraszttársadalom. A nép írók a dán fellendülés mintáját alapul véve nagy reményeket fűztek a népfőiskolákhoz.<sup>11</sup> Ezekben az években zajlott ugyanis a gazdasági világválság. Hazánkban a társadalom legfontosabb kérdései a munkanélküliség, a földnélküliség, a megélhetési gondok voltak. A problémák erősen foglalkoztatták az értelmiséget is, különösen a paraszti származású, kötődésű értelmiséget. A kultuszárca a tehetséges parasztfiatalokat támogató kollégiumokat állított fel, a népi írók a népfőiskolai mozgalom kezdeményezésén túl, részt vettek a szociológiai és a Gyöngyösbokréta mozgalomban is.<sup>12</sup>

Borát Erika szerint a népfőiskolák három csoportra osztódtak a II. világháború előtt: voltak protestáns, katolikus, illetve népi írók által szervezett népfőiskolák (többszörös átfedésben a fenti kettővel). A protestáns népfőiskoláknál a fő hangsúlyt a magyar irodalom és történelem, a korabeli falu képének tudatosítása, valamint a gazdálkodási, mezőgazdasági, faluszervezési ismeretek kapták. A katolikus KALOT (Katolikus Legényegylet) által működtetett népfőiskolákat P. Kerkai Jenő hirdette meg, majd 1935-ben Szegeden indultak meg. A fiatal falusi parasztok számára kulturális képzést, a középkorúaknak gazdasági ismereteket adó népfőiskolát kínáltak, de faluvezetői és népfőiskola-vezetői kurzus is volt. A főbb témák közé a világnézeti nevelés, a történelem, a nemzeti identitás, az egészségvédelem, a szövetkezeti és falusi gazdálkodási ismeretek tartoztak. Működésüket a Földművelési Minisztérium elismerte, és a résztvevők hivatalos végzettséget is kaphattak, pl. *ezüstkalászos gazdák* lehettek. 1941-ben alakult meg a Népfőiskolai Tanács a KALOT, a KALÁSZ (Katolikus Asszonyok és Lányok Szövetsége) katolikus és a KIÉ (Keresztyén Ifjúsági Egyesület) protestáns szövetségek együttműködéséből. Az egyházak mellett a népi írók is kiemelkedő fontosságot tulajdonítottak a népfőiskolai nevelésnek. Móricz Zsigmond 1940. január 1-jén a *Kelet Népe* hasábjain közölt cikket *Hagyd a politikát, építkezz!* címmel. Véleménye szerint

8 T. Kiss Tamás (1998): Állami művelődéspolitikai az 1920-as években. MMI-Mikszáth Kiadó, Vác. 15–16.

9 Uo. 141–142.

10 Drabancz M. Róbert-Fónai Mihály (2005): A magyar kultúrpolitika története 1920–1990. Csokonai Kiadó, Debrecen. 17.

11 Bordás István–Sz. Tóth János–Trencsényi Imre (1998): A közművelődési törvény és a népfőiskolák. Magyar Népfőiskolai Társaság, Sárospatak. 45.

12 Gelencsér Katalin (2001): A művelődés, az öntevékeny közösségi művelődés formái és funkciói Magyarországon. In B. Gelencsér Katalin: Művelődéstörténet. 2. Magyar Művelődési Intézet–Mikszáth Kiadó, Budapest. 700.



a parasztnak arra van szüksége, hogy a maga urává tudjon válni. A cikkre reagált Németh László, Boldizsár Iván, Féja Géza, Erdei Ferenc, tehát a népi mozgalom meghatározó alakjai. Céljuk a paraszt öntudatosítása, valamint korszerű gazdálkodási ismeretek átadása volt.<sup>13</sup> Az úgynevezett harmadikutas baloldaliságot képviselő népiekhez közel álló volt, a parasztság középosztályba emelését hirdette, és egyházaktól függetlenül működött, többek között a tatai és a pesterzsébeti népfőiskola.<sup>14</sup>

1940-re a népfőiskolai mozgalom már nagyon komoly bázissal rendelkezett Magyarországon. Márciusban Nagytarcsán a népfőiskolák társadalmi feladatairól, tananyagáról több mint 110 népfőiskola képviselője tárgyalt. A pár évvel később induló baloldali népi kollégiumok is a népfőiskolák tevékenységét tanulmányozták.<sup>15</sup>

## ÁTMENETI IDŐSZAK: 1945-TŐL A RENDSZERVÁLTÁSIG

A II. világháború miatt egy ideig szüneteltek, majd a háború után újjáalakultak a népfőiskolák, ám az úgynevezett koalíciós időkben csak rövid ideig működhetek. A koalíciós időszak kulturális politikáját a szabadművelés határozta meg, ám a kifejezés leginkább csak szóhasználatban jelentett különbséget, egyfajta elhatárolódként az előző időszak népművelésétől. A Horthy-korszakban jellemzővé vált népfőiskolák például a szabadművelés eszméjében is megfértek az újonnan létrejött szabadiskolák rendszerének keretében.<sup>16</sup> Nem minden irányzat tekintette azonban üdvösnek az előző politikai rendszer által felkarolt népfőiskolai mozgalmat: a népi írók tevékenységét, különösen a népfőiskolai mozgalmat Lukács György marxista filozófus már 1941-ben bírálta a *Prológ, vagy epilóg* című tanulmányában<sup>17</sup> arra hivatkozva, hogy téves az az elképzelés, amely a szocializmus helyett a paraszti életet középpontba állító romantikus szemléletmóddal kritizálja a kapitalizmust.

1946 júliusában a kommunista Rajk László irányítás alatt álló Belügyminisztérium feloszlatta az összes ifjúsági, felnőtt egyházi és polgári egyesületet. Igaz, egyes szervezeteket a megszüntetés után kommunista vezetőséggel újraindítottak (pl. cserkészet),<sup>18</sup> ám a civil szektor jó ideig megszűnt Magyarországon. Erre a sorsra jutottak a hatalom által a klerikális eszme hirdetőinek tartott népfőiskolák is.

Hosszú szünet után, az 1980-as években baráti találkozókból ismét kibontakozott a népfőiskolai mozgalom. Először 1976. július 3-án és 4-én Sárospatakon, jubileumi találkozón vettek részt az egykori népfőiskolások. 1983. június 8-án a Hazafias Népfront keretében alakult meg a Népfőiskolások Baráti Köre. 1984-ben a *Forrás* című folyóirat tematikus számot (12. szám) közölt a népfőiskolákról. A '80-as évek végén kizárólagos népfőiskola szervezési jogot a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) kapott.<sup>19</sup> Maróti Andor közművelődési, felnőttképzési szakember a TIT *Módszertani Műhely* című folyóiratában, az 1986-os 1. számban megjelent *Javaslatok népfőiskolák alapítására* című tanulmányában a népfőiskolákról már mint a hazai permanens nevelés lehetséges bázisintézményeiről írt.<sup>20</sup>

---

13 Borát Erika i. m. 17–23.

14 Baka József–Belovári Anita (2017): Tapasztalatok és lehetőségek. Alkalmazhatóak-e a népfőiskolák történeti tapasztalatai a mai népfőiskolai működésben? *Képzés és Gyakorlat* 15. 1–2. sz. 12.

15 Gelencsér Katalin i. m. 701.

16 Baka József–Belovári Anita i. m. 13.

17 Lukács György (1941): *Prológ, vagy epilóg*. Új Hang 1941. 2. sz. 13–30.

18 Mészáros István–Németh András–Pukánszky Béla (2005): *Neveléstörténet*. Osiris Kiadó, Budapest. 353.

19 Borát Erika i. m. 33–39.

20 Maróti Andor (2007): *Gondolatok a kultúráról, a műveltségről és a közművelődésről*. Trefort Kiadó, Budapest. 184.

## A NÉPFŐISKOLÁK JELENE

A rendszerváltás előtti civil mozgolódásokkal, az új, ellenzéki pártok és szervezetek alakulásával, majd az ország demokratizálódásával egy időben a közösségi alapokon nyugvó, önszerveződés elvét valló, demokratikus elvek szerint működő művelődési formák is felerősödtek. A népfőiskolák is újra aranykorukat kezdték élni. Az új szervezetek támogatták ezt a fajta szabadabb, a rendszertől függetlenül működő és működtethető művelődési formát. A rendszerváltás meghatározó ellenzéki csoportja, a későbbi első kormánypárt, a Magyar Demokrata Fórum megalakulása is szorosan kapcsolódik a népfőiskolai mozgalomhoz: hiszen első lépésként 1985. október 22-én Lezsák Sándor lakiteleki házában került sor a megalakításra, ott, ahol a mára már legnagyobb infrastruktúrával rendelkező népfőiskola (lakiteleki Népfőiskola Alapítvány) működik, és működött a rendszerváltás óta. Lezsák Sándor és felesége az alapítványt azért hozta létre a rendszerváltás után, hogy a felnőttképzés és a közösségteremtés területén egy, a skandináv és a német módszerrel, valamint a hazai népfőiskolai hagyományokon alapuló intézményt hozzanak létre. 1995-ben indult az alapítvány és a kecskeméti Németh László Gimnázium közös szervezésében, az iskola lakiteleki kihelyezett tagozataként az iskolarendszerű felnőttoktatás. A hagyományos népfőiskolai típusú képzéseket a különféle, ún. kollégiumok (pl. Wesselényi Miklós Kollégium, Apor Vilmos Kollégium, Kossuth Kollégium, Tessedik Sámuel Kollégium, Afrika Kollégium stb.) és nyári szabadegyetemek keretében folytatják.<sup>21</sup> A Lakiteleki Népfőiskola a népfőiskolai szövetségek mellett egy új, alternatív népfőiskolai hálózat kiépítésébe is kezdett. Koordinálásával kívánják létrehozni a Kárpát-medencei Népfőiskolák Hálózatát, melynek része két magyarországi bázis, Vasvár és Kisvárdra is, ahol értéktartó kollégiumokat is szerveztek, illetve 19 külföldi értéktartó kollégiumot is létrehoztak a cél érdekében.<sup>22</sup> Az új, az alapítvány által szervezett népfőiskolák létrehozásának segítése érdekében létrejött a Kárpát-medencei Népfőiskolai Terepfelmérő Munkacsoport.<sup>23</sup> Az alapítvány 2011-es közhasznúsági jelentése szerint hét magyarországi és hét határon túli népfőiskola létrehozása várható 2020-ig.<sup>24</sup>

1988-ban országos művelődési egyesületként jött létre a Magyar Népfőiskolai Társaság, 1992-ben egyesületből a tagszervezetek szövetségévé váltak.<sup>25</sup> A Népfőiskolai Társaság szerint a cél *„egész emberekké, műveltebb emberekké, szabadabb emberekké, demokratikus emberekké válni”*.<sup>26</sup>

2009-ben a hazai nonprofit szervezetek mintegy 10%-a végzett oktatási tevékenységet (kb. 4 és félezer szervezet). Ezek zömében gyermekek oktatásával foglalkoztak, ám a felnőttoktatásra szakosodott civilek száma sem volt elhanyagolható.<sup>27</sup> A 2000-es évek környékén csak a Magyar Népfőiskolai Társaság hálózatában évente 10 ezer fő vett részt, 1997-ben

---

21 Népfőiskola Alapítvány 2011. évi közhasznú jelentése. <http://nepfiskola.lakitelek.hu/images/stories/docs/2012/kozhaszn.jelent-2011.pdf>, Letöltve: 2018. február 3.

22 Uo.

23 Jegyzőkönyv az Országgyűlés Kulturális bizottságának 2017. március 14-én, kedden 8 óra 35 perckor az Országgyűlés Irodaháza V. emelet 569. számú tanácstermében megtartott üléséről. <http://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjkw40/KOB/1703141.pdf>, Letöltve: 2018. január. 17.

24 Népfőiskola Alapítvány 2011. évi közhasznú jelentése. <http://nepfiskola.lakitelek.hu/images/stories/docs/2012/kozhaszn.jelent-2011.pdf>, Letöltve: 2018. február 3.

25 Sz. Tóth János (1993): Népfőiskolák Magyarországon. Magyar Népfőiskolai Társaság, Veszprém. 5.

26 Bordás István–Sz. Tóth János–Trencsényi Imre i. m. 56.

27 Sebásty István (2009): Oktatási szervezetek a magyar nonprofit szektorban, <http://ofi.hu/oktatasi-szervezetek-magyar-nonprofit-szektorban>, Letöltés: 2018. november 3.

pl. 220 tanfolyamot bonyolított le.<sup>28</sup> A társaságon kívül is működtek népfőiskolai szövetségek: Magyar Népfőiskolai Collegium, Magyar Népfőiskolai Kamara, KALOT Népfőiskolai Szövetség, Örökség Népfőiskolai Szövetség. Ezeknek a szövetségeknek népfőiskolai egyesületek lehettek a tagjaik. A népfőiskolák hazánkban tehát civil gyökerű, egyesületi, alapítványi háttérű működési formát feltételeztek. A bevezetőben leírtak szerint a 2017-ben elfogadott kulturális törvény módosítása mára az intézményi formát is lehetővé teszi, elsődlegesen felnőttoktatási tevékenységet jelölve meg feladatául, ugyanakkor a helyi és a nemzeti értékek bemutatása is a közművelődésre hárul a jogszabály szerint, így a népfőiskolák, betöltve a hazánkban kialakult szerepüket, valóban egyszerre segíthetik az élethosszig tartó tanulás és a honismeret eszméjét.

Horváth Zoltán

## Az V. Országos Hon- és Népismeret Konferencia

(Esztergom 2018. október 26–28.)

*„Aki az erdő fáitól, a sziklától, a zuhogó patakoktól  
és a vándorló felhőktől kéri kölcsön a gondolatokat,  
az nem fogy ki soha belőlük.”*  
(Mikszáth Kálmán)

Az V. Országos Hon- és Népismereti Konferencia a Honismereti Szövetség és a Péczeli József Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Egyesület közös szervezésében került megrendezésre Esztergomban.

A konferencia célja az volt, hogy a hon- és népismeret-helytörténet tanórai tanításának, és a tanórán, valamint iskolán kívüli szervezésének a honismereti mozgalomban kialakult szakmai-módszertani tapasztalatait, ismeretanyagát átadja, s ezt a munkát sajátos eszközeinkkel segítse.

Konferenciánk célcsoportja: azok az egyetemi hallgatók, akik a pedagógus pályát választották és elhivatottan készülnek arra, hogy leendő munkahelyük „lámpásai” legyenek.

A résztvevők a Debreceni Tudományegyetem, az Eszterházy Károly Egyetem, a Miskolci Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Széchenyi István Egyetem Apáczai Kar, a Pécsi Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem, Ungvári Nemzeti Egyetem hallgatói közül kerültek ki.

A konferencia témája volt: a honismereti táborok, tanulmányi kirándulások, erdei iskolák szervezésének módszertani kérdései. A megnyitóra és a résztvevők köszöntésére a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Vitéz János Tanárképző Központ dísztermében került sor. A résztvevőket Romanek Etelka, Esztergom Város polgármestere, dr. Major Balázs, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK helyettes dékánja, Forróné Virág Zsuzsa, a Pécz-

---

28 Harangi László (2000): A non-formális felnőttoktatás helyszínei és aktorai. In Harangi László–Podány Sarolta: Felnőttképzés a közművelődésben. MMI, Budapest. 14–15. és 30.



*Romanek Etelka köszönti a konferencia résztvevőit, jobbra Forróné Virág Zsuzsa*

nőknek és az intézményvezetésnek az előkészítés folyamán, s ismertette, hogy milyen feladatot adhatunk a tanulóknak, mit várhatunk el tőlük, és milyen kéréssel fordulhatunk a szülők felé. Őt követte Major Tünde intézményvezető-helyettes és Somfai Balázné Öko munkaközösség-vezető előadása az erdei iskola szervezési feladatairól, melynek címe *Ahol összerakható a világ* volt. A két kolléga már 20 éve szervez 3–5 napos erdei iskolai foglalkozásokat alsó tagozatos tanulók számára. Képekkel is illusztrált előadásuk részletesen kitért minden olyan szervezési és szakmai kérdésre, amelyek szükségesek egy jó erdei iskolai program lebonyolításához. Óvári Zsuzsanna, a Lábatlani Arany János Általános Iskola pedagógusa táborszervezési gyakorlatát osztotta meg a hallgatósággal. Ötletei, hasznos tanácsai jól tükrözték 19 év alatt összegyűjtött tapasztalatait a táborszervezésben és a lebonyolításban. Képes beszámolója, élményszerű, lendületes előadása nagy sikert aratott a hallgatóság körében.



*A megnyitó elnökségének három tagja: Romanek Etelka, Debreczeni-Droppán Béla és dr. Major Balázs*

li József Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke köszöntötte.

A bevezető előadást az idei ősszel Örökös Ökoiskola címet elnyert Esztergomi József Attila Általános Iskola intézményvezetője, Maárné Harcsa Szilvia tartotta *Kirándul az iskola* címmel. Az intézményvezető asszony megvilágította, hogy milyen jogszabályi háttere van egy iskolai kirándulás megszervezésének, mi az, amit elvár egy intézményvezető a kollégáitól az osztálykirándulás szervezése során. Elmondta, hogy milyen feladatai vannak az osztályfő-

Mindhárom előadás jó elméleti alapot adott az elkövetkező napok interaktív foglalkozásaihoz, és megalapozta a konferencia jó hangulatát.

Az előadások után a konferencia résztvevői megtekintették az Esztergomi József Attila Általános Iskolában a *Hazatérve* című kiállítást, amelyet Mitterné Baranyai Zsuzsanna intézményvezető-helyettes nyitott meg. A kiállításon láthatták a hallgatók, hogy az iskola tanulói az elmúlt tanévben hol

voltak erdei iskolában, milyen programokon vettek részt. Olvashatták élménybeszámolóikat, megcsodálhatták a kézműves-foglalkozásokon készített tárgyakat is. Külön színfoltja volt a kiállításnak az a sarok, amely a Honismereti Szövetség XXIII. Ifjúsági Honismereti Akadémiáját mutatta be. Az Ifjúsági Akadémiákon már évek óta aktívan vesznek részt az iskola végzős tanulói. Elhagyva az általános iskolát, választott középiskoláikba is szívesen vizszik jó hírét az országos ifjúsági rendezvényeknek.

Az esti órákban a konferencián résztvevők Esztergom város 1956-os városi megemlékezésén vettek részt, ahol a szövetség és a megyei egyesület is elhelyezte a megemlékezés koszorúját.

A mozgalmas és tartalmas nap befejezéseként dr. Tölgyessy Zsuzsanna egyetemi adjunktus drámajátékokkal ismertette meg a hallgatókat, amelyeknek nagy hasznát vehetik majd gyakorlati munkájuk során az iskolai kirándulásokon, táborokban és az erdei iskolákban.

A második napon a konferencia résztvevői ellátogattak Visegrádra, a Madas László Erdészeti Erdei Iskolába. Az odavezető úton Peragovics Ferenc, a megyei egyesület tagja, az esztergomi Dobó Katalin Gimnázium tanára, tankönyvíró tartott érdekes idegenvezetést az Ister-Gránium Eurorégió településeiről.

Visegrádon az erdei iskolai oktatással mint oktatási formával ismertette meg a hallgatókat Békefi Andrásné, az erdei iskola vezetője. Ezután került sor Schaub Gáborné környezeti nevelő *Manómesék a Nagy-Villám hegyen* című interaktív foglalkozására. Módszertani bemutatót kaptak a hallgatók arról, hogyan lehet változatosan, játékosan és élményszerűen megismertetni a legkisebbekkel a körülöttünk lévő világot. Maguk is megtapasztalhatták az élményt, amikor egy gyermek az érzékszervein keresztül ismerkedik a természettel, fákkal, állatokkal. Egy rövid időre maguk is gyerekké válhattak. Békefi Andrásné *Hogyan lesz a makkból bútor?* című foglalkozása megmutatta, hogy a nagyobb gyerekek, akár még középiskolások is milyen módszerrel ismerhetik meg az erdő lakóit, a fák terméseit, azt a folyamatot, amikor egy kis termésből, magból mindennapi használati tárgyak készülnek.

A Mogyoróhegy Étteremben elfogyasztott ebéd után a konferencia résztvevői visszaindultak Esztergomba.

A nap folytatásaként a Duna Múzeumban csoportos interaktív foglalkozásait Gróhné Illés Ildikó *Élet a vizes élőhelyeken*; Fehér Györgyi *Fűben, fában orvosság* címmel tartották meg. Az első foglalkozáson a konferencia résztvevői csoportokat alkotva az asztalokra

kirakott eszközökhöz, tárgyakhoz kapcsolódó feladatlapokat oldották meg, mint a gyerekek. Jó volt látni, hogy mennyire élvezik az egyetemi hallgatók is ezt a fajta ismeretszerzést. A második foglalkozáson gyógynövényekkel, azok hatásával ismerkedhettek a résztvevők. Teát kóstolhattak és maguk is elkészíthették a saját gyógyteakeveréküket.



*Módszertani foglalkozás a visegrádi erdei iskolában, Majdán János, Debreczeni-Droppán Béla és egyetemi hallgatók*

Este fergeteges táncházat szervezett a diákoknak a megyei egyesületnek is otthont adó esztergomi Szentgyörgymezői Olvasókör, amelyre meghívták a környező falvak működő táncsoportjait is.

A nap befejezéseként az Uzicseli Hadzsi Ibrahim Dzsámit tekintették meg a vendégek Szekeresné Czinege Erzsébet igazgató asszony és Borz Tamás történész vezetésével, akitől megtudtuk, hogy az esztergomi török uralom 130 éves ideje alatt (1543–1595 és 1605–1683), az 1600-as évek első felében épült az épület, amelyhez ma Magyarországon nincs hasonló. A mai Dzsámi kávézónak teret adó helyiség bizony elég forgalmas „átjáróház” volt. Századokkal ezelőtt ugyanis ez volt az esztergomi Víziváros városrész főútja, aminek bizonyítéka a ma is látható és bejárható, a középkorból épen megmaradt járóköves út, amely ma is a kávézó részét alkotja. A dzsámit helytakarékosági okokból pont ezen utca fölé építették. A hangulatos „középkori kávézóban” élvezettel hallgatták az egyetemisták vendéglátóink és Gergely Endre tanár úr – egyesületünk tagja – érdekes történeteit.

Vasárnap, a konferencia zárónapján a résztvevők Esztergom város és a magyar történeti múlt emlékeivel ismerkedtek a Vármúzeumban, Koditek Pál helytörténész vezetésével.

A konferencia zárására a vár királyi tróntermében került sor, ahol Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke foglalta össze a három nap tanulságait, élményeit és a terveket a következő évre. Megköszönte a megyei honismereti egyesület munkatársainak, valamint Végső István szövetségi titkárnak a szervező- és lebonyolító munkáját.

Fakultatív programként a Babits-ház megtekintésével zárult a háromnapos tanácskozás. Babits Mihály „nyári lak”-ának üveges verandájáról meggyőződhattünk arról, amit a költő oly csodálatosan fogalmazott meg:

*„kertem az egész táj, hol óriás csiga  
kétszarvú dómjával e bölcs bazilika.”*

Úgy érzem, tartalmas, élményekben gazdag három napot töltöttek el itt a konferencia résztvevői és visszatérnek még városunkba és megyénkbe is!

*Forróné Virág Zsuzsa*

## Megnyitóbeszéd az V. Országos Hon- és Népismeret Konferencián

Tisztelt Polgármester Asszony! Tisztelt Elnök Asszony!  
Tisztelt Dékán-helyettes Úr! Kedves Tanárok és Leendő Tanárok!

Immár ötödik alkalommal rendezzük meg az Országos Hon- és Népismeret Konferenciát, amelyet egyetemista és főiskolai hallgatóknak szervezünk minden évben. Az idei évtől fogva ezt a kört a fiatal pályakezdő pedagógusokkal is bővítettük, egyrészt azzal a céllal, hogy többen lehessünk, másrészt, hogy lehetőséget adjunk azoknak is, akik már hallgatóként részt vettek e módszertani konferenciánkon. Vannak itt köztünk többen is, akikkel már nem először találkozhatunk, külön köszöntöm emiatt Faragó Anna Angelikát, aki mind a négy eddigi Hon- és Népismeret Konferencián ott volt és immár pályakezdőként is eljött, úgyhogy immár behúzhatja az ötödik strigulát.

Örömmel jöttünk ismét Esztergomba, a Dunakanyar gyönyörű városába, történelmünk egyik kiemelt pontjára. Mint mondtam ismét, mert legutóbb 2013-ban tartottuk itt ifjúsági országos konferenciát, nevezetesen a XVIII. Országos Honismereti Akadémiát, amelyet akkor, utoljára rendeztünk meg egységesen az ifjúságnak, középiskolásoknak és egyetemistáknak egyaránt. Nagyon emlékeztet az az akadémia, hiszen a népviseletek témakörben rendeztük meg, és máig kedves emlék nekem – de biztos vagyok abban, hogy mindenkinek, aki akkor itt volt –, mert nagyon sokan a diákok közül népviseletben adtak elő és jó volt látni, hogy a gazdag tartalom mellett megmutatkozott a megfelelő forma is. Jó volt hallani és látni is a fiatalokat, ahogy bemutatták szülőföldjük viseletét. Én nagyon remélem, hogy ez most is így lesz: hogy most is jó és érdemes lesz hallgatni és látni mindazt, amivel szervezőként a Honismereti Szövetség és a Péczeli József Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Egyesület készült. Minden évben más témában, a hon- és népismeret oktatásának más részterületén kívánunk segítséget, módszertani ajánlásokat adni a leendő tanároknak, fiatal pályakezdőknek. Idén a honismereti táborok, tanulmányi kirándulások, erdei iskolák szervezésének módszertani kérdéseivel foglalkozunk. Ezzel kapcsolatban számos gondolat foglalkoztat, jut eszembe, de csak egyet emelnék ki köszöntőmben, ez pedig a tanulmányi kirándulások témaköre.

E kirándulásokkal kapcsolatosan mindenkinek rengeteg tapasztalata és élménye van. Nekem is számos, még az általános iskolai évekből. Jó emlékezni ezekre – akár szakmai szemmel is, mert nekem egy olyan osztályfőnököm, magyartanárom volt, aki felkészülten vitt el minket az ország különböző helységeibe, úgy, hogy bevont minket az egyes történelmi nevezetességek megismertetésébe is. Tehát kis felsősként pl. Hollókőn én tarthatam kiselőadást az osztálytársaimnak néhány percben. Most is fontos, ha nem fontosabb, mint valaha, hogy a tanulmányi kirándulást vezető pedagógusok felkészítsék a diákokat az útra. Munkahelyemen, a Magyar Nemzeti Múzeumban nagyon sokszor láttam, hogy a kiállításokat meglátogató osztályok egyszerűen végigviharzanak a termeken, nemegyszer a tanárok felügyelete nélkül vagy elnéző kíséretükben. És nem történik semmi, csak letudja mindenki a kötelezőt. Szörnyű ezt látni, mert az ember tudja, hogy ez „a megvolt”, „a túléltek” érzése helyett „a tetszett”, „a megérte”, „az érdekes volt” élményével is találkozhatnának a diákok. Megérezhetnék például minden ilyen alkalommal, hogy ahol járnak, legyen az budapesti nagy múzeum vagy kicsi vidéki tájház, hogy amit látnak az övék, az ő történelmük, történetük része és nem csak egykor élt embereké. Megérezhetnék és tudatosulhatna bennük, hogy közük van hozzá. Nagyon sokszor nem ez történik és a tanulmányi kirándulások elszalasztott lehetőségek maradnak, olyan alkalmak, amikor nem történt meg az, aminek meg kellett volna: a közösségi élmény, a szellemi feltöltődés, a lelki gazdagodás. Berohannak oda, ahova kell, aztán végig, nem keresnek semmit, ezért nem is találnak semmit. És teszik ezt sokszor úgy tanárok, hogy arra hivatkoznak: „Ezeket úgyse érdekli.” („Ez már egy más nemzedék, csak a mobiltelefonuk érdekli őket.”) Hányszor kiderül ugyanakkor, hogy ha élményszerűen ismertetjük meg az adott helyet vagy mutatjuk be a népi hagyományt nekik, interaktívan, foglalkoztatva őket, akkor el kezd működni a ráhangolódás, a figyelem és el kezd kialakulni az a kötődés, amit aztán tovább lehet erősíteni. Ezt persze nem középiskolában kell kezdeni, még csak nem is általános iskola felső osztályaiban, hanem az óvodában. Módszertan van, megfelelő tankönyvek, jó példák a rendelkezésünkre állnak.

A hon- és népismeretet érdemes tanítani tanórán és azon kívül is. Megmutatja a fiataloknak, hogy milyen szép és csodálatos szülőföldjük, hogy mennyi értéket hordoz, hogy milyen gazdag örökséggel rendelkeznek. Mindezt ki lehet hagyni az oktatásból, csak szerin-

tünk nem érdemes. A hon, a haza megismerése hozzásegít a helyes önismerethez, az egyén kiteljesedéséhez. Úgy nem lehetünk ugyanis teljes értékű emberek, hogy megfelelünk arról a közösségről, amihez tartozunk, arról a hazáról, ahová születtünk. A boldogságot csak közösségben tudjuk igazán megélni: helyi és nemzeti közösségben. Ez még akkor is így van, ha sokan nem tudják, mit veszettek azzal, hogy nincs igazi kötődésük, hogy nem ismerték meg őseik örökségét.

Az oktatás szerepe ezen a területen még inkább felértékelődött a XXI. században, hiszen, mint legutóbb Paládi-Kovács Attila néprajztudós, akadémikus a NAT idén elkészült tervezete kapcsán megjegyezte: a mai világ „urbanizálódott, modern társadalmában már kevésbé működnek a néphagyományok átörökítésének évszázadokon át létező családi, falusi formái, közösségei, intézményei”. Ez így van és ezért is fontos, hogy a honismeret ne csak tanórán kívül vagy modul-szerűen, más tantárgyakban jelenhessen meg, hanem önállóan is. Hosszú folyamat eredménye, hogy kötelezően választható tantárgyként megjelent az általános iskola 5. osztályában és most, amikor még tovább kellene lépni, veszélybe került ez is. A Honismereti Szövetség elnökeként ezért kértem a közelmúltban az oktatásért is felelős miniszter urat, hogy ne maradjon ki a *Nemzeti Alaptantervből* a hon- és népismeret tantárgyi, hogy ne vissza-, hanem előrelépünk inkább, a kötelezően választhatóból váljon kötelezővé annak tanítása. Egyébként is elég rossz üzenete van annak, hogy a *Nemzeti Alaptantervből* kikerül a nemzeti öntudatot erősítő tantárgy. Remélem, kérésünk meghallgatásra talál és a döntés pozitív és előremutató lesz ebben a fontos kérdésben. A az mindenestre biztató, hogy egy minisztériumi egyeztetésen elmondhattuk érveinket, kifejtettük véleményünket.

Azt immár kutatások is bizonyítják és több mint másfél évtizednyi tapasztalat, hogy a honismeretet fontosnak tartják az iskolák. Baksa Brigitta, Pedagógiai Munkabizottságunk tagja már 2015-ben részletesen írt erről egyik nagy tanulmányában. Ebből megtudhattuk: 2001-ben a vizsgált intézmények 47%-ában jelezték, hogy önálló órakeretben tanítják a hon- és népismeret tárgyat, 2009-ben pedig már 57%-ra nőtt az arány, míg 2014-ben az iskolák 78%-ában választották. Az adatok tehát a Napnál is világosabban azt mutatják, hogy az iskolák nyitottabbá váltak a helytörténeti és néprajzi ismeretek közvetítésére és a tantárgy egyre hangsúlyosabb szerepet kapott.

A honismeret tanítása Magyarországon, de mindenhol Európában és a nagyvilágban különösen fontossá vált századunkban. A globalizáció – immár kiegészülve a migráció következményeivel – komoly veszélyt jelent a nemzeti közösségekre, szűkebben nézve az egyén identitására. A globalizáció fogyasztókban gondolkodik, azt szeretné, ha nem nemzeti, ha nem helyi értéinkhez, őseink hagyományaihoz ragaszkodnánk, hanem ilyen-olyan termékekhez. Azt hazudja, hogy a termékek által gazdagodunk, hogy azok birtoklása tehet minket boldoggá. De kérdem én: milyen boldogság az, amelynek megszerzésekor már tudhatjuk, hogy néhány évig jó csak, mert elromlik? Persze újra és újra megvehetjük, mert ez a cél. Nem is kell gondolkodnunk, mert helyettünk megmondják, hogy mi a jó és mi az értékes nekünk. Ezzel szemben népi hagyományaink, nemzeti kultúránk magában hordozza az értéket, nem azért, mert jó reklámmal, manipulatív eszközökkel eladható, mint egy-egy legyártott termék. Nem attól lesz érték, hogy valamilyen hatalom vagy szervezet kinyilvánítja, hogy az, és nem is attól, hogy egy grémium ráüti a pecsétet, bár lehet ilyen megjelölése pl. egy mesterség kiváló termékének. Az idő és a közösségi ragaszkodás az, amely értékes hagyományokat szült a múltban. Nem egy-két évig működő és eladható dolog a hagyomány vagy közös múltunk. Ezekbe kapaszkodhatunk igazán és nem talmi dolgokba. Nem először idézem Halász Péter, elnökelődöm egyik nagyon kifejező képét,



amelyet a hagyományokról fogalmazott meg – mindnyájunk számára: „A hagyomány olyan, mint az énekesnek a kotta, a szőlőnek a karó: irányt mutat, támaszt nyújt. A hagyományok nélküli ember pedig olyan, mint a házatlan csiga – védtelen, kiszolgáltatott, befolyásolható.” Igen, a globalizáció papjai ezt akarják: legyünk védtelenek, kiszolgáltatottak, majd ők megvédenek és felszabadítanak. A migráció, a nagy keveredés is jó, mert igazából mi is az a nemzet?! Nincs is olyan, mindenki már alaphból keverék, és a múltba révedésnek mi haszna lehet. Fokozatosan minden szépet és értékeset le akarnak rombolni, hogy megteremtsek saját világukat, ahol az az abszolút érték, hogy mindent lehet. Ennél a pontnál azonban most megakasztom ezt a gondolatmenetet, mert hosszasan lehetne sorolni, hogy hogyan próbálja lerombolni egy hangos és erőszakos kisebbség mindazt, amit őseink értéként ránk hagytak. Tudatos, értékromboló munkájukkal szemben is, de alapvetően közös nemzeti értékeink mellett kiállva kell nekünk is még nagyobb lelkesedéssel, tudással, odafigyeléssel tennünk azért, hogy ne egy szimplán fogyasztói tömeg részeként éljünk és éljenek honfitársaink, nemzettársaink, hanem egy értékközösség, egy nemzeti közösség alkotó részeként.

Mondhatjuk erre, hogy nem könnyű feladat, már-már reménytelen, de Adyval szólva: muszáj-Herkulesként meg kell mégis próbálnunk. Bár rögtön eszembe jut egy másik klaszszikus mondás: „*Ne próbáld, tedd...!*” (Yoda mester) Mondhatunk szép szavakat, ha nem aszerint cselekszünk. Igaz ez az egyén, egy civil szervezet vagy a kormányzat esetében is. Nem elég kimondanunk, hogy fontos a hazafias nevelés, nemzeti értékeink megőrzése és átadása a következő nemzedékeknek, hanem mindent meg kell tenni ezért. A hétköznapiokon és az ünnepnapokon egyaránt. A hétköznapiokban pedig leginkább az oktatási rendszer keretein belül tehetjük meg ezt. Visszatérve ennek kapcsán a honismeret tanításához: ahogy a társadalomismeret elérte mostanra az önálló tantárggyá válás végső formáját, úgy a hon- és népismeret esetében is „illő és üdvös” lenne ez. Nem jelenti persze ez azt, hogy más tantárgyak tartalmában, tananyagában ne jelenhetne meg, hisz valahol minden honismeret – ahogy azt mi honismerők szoktuk mondani. De a kettőnek – önálló tantárgy és tantárgyakba integrálás – nem kizárnia kell egymást, hanem kiegészítenie. Különböző tudásanyag szerves részeként, de rendszerben is kell látniuk a fiataloknak azt a gazdag örökséget, amit majd nekik kell átadniuk. De, ahogy elnök asszony mondta: először meg kell élniük.

Nagy öröm és bizakodásra okot adó fejlemény a felsőoktatási intézményekben tapasztalható nyitás a honismeret oktatása irányába (ld. a pécsi és debreceni egyetemeket).

Kívánok minden résztvevőnek tartalmas konferenciát, jó beszélgetéseket és új barátságokat, mert rendezvényeinknek valahol ez is fontos célja!

*Debreczeni-Droppán Béla*





## Megjegyzések Végső István írásához

Végső István *Mátyás serege és a halasi Fekete-hegy* című, a *Honismeret*ben megjelent írása részletes, majdnem teljes körű historiográfiai áttekintését adja a már évszázados múlttal rendelkező problémának: valóban a mai Kiskunhalas környékén került volna sor a nevezetes „fekete sereg” szétverésére? A szerző végső következtetése nyitva hagyja a kérdést, és ez már önmagában előrelépés azokhoz a kutatókhoz képest, akik úgy vélték, lezártnak tekinthető a probléma.

Végső István pró és kontra számbaveszi az érveket. A halasi csata mellett szólna, hogy Bonfini nagy latin nyelvű krónikájában *villa Piscinának* nevezi a helyet, ahol a zsoldosereg szétverésére sor került, s ez Halas lenne, annál is inkább, mert a sereg nyári szállása Sigidinumnál (Szeged?) volt, mikor elkezdtek fosztogatni, erőszakoskodni. A raguzai, de Váradi Péter kalocsai érsekkel jó kapcsolatot ápoló Ludovicus Tubero szerint Kalocsa környékén került sor Kinizsi és a csehek összecsapására, miután Szeged és Csongrád vármege kérte a magyar hatalom beavatkozását a békétlenkedő zsoldosok ellen.

Érvként lehet felhozni azt is, hogy a helyi, halasi hagyományban erősen élt, hogy városunk területén került sor e nevezetes eseményre.

Ellene szól, hogy a csatának nincsenek régészeti emlékei. Tóth Zoltán a kérdéssel foglalkozó, mai napig alapvetőnek számító, új, közvetlen forrást bevonó tanulmányában egy, az eseményekben részt vett zsoldost idéz, aki szerint a csata a Száva mellett történt. Ez az irat 1530 körül, tehát kb. negyven évvel az események után készült német nyelvű összefoglalás, amelyet a sereg egyik volt katonája jegyzett fel (de ez is csak későbbi másolatokban, ráadásul két redakcióban olvasható). A katona Mátyás halála után lépett a magyar zsoldosereg szolgálatába, míg a korábbi években éppen a magyarok ellen harcolt. 1490 után Ulászló király szolgálatában állt. Azt írja, hogy a fekete sereg tartozása nagyra nőtt, ezért a magyar elit elhatározta, inkább leszámol a zsoldosokkal. Szavai szerint elküldték őket „Szegednek a Száva mellé.” A Száva mellett az éhes és rongyos zsoldosok a környező népet fosztogatták, végül vagy hatezer emberüket lemészárolták, kétezeren elhagyták az országot. Tóth szerint a Szeged a Sigidinum (Nándorfehérvár) torzult alakja lehet Bonfininál.<sup>1</sup> Tóth Zoltán a Száva folyó említését alapul véve a régi Valkó vármegyei Halaphfalva (Halápfalva) nevű településre (Valkó megyében meglehetősen két ilyen település is létezett, Vukovártól délre és Morovity mellett a későbbi Szerém megyében; ez utóbbi 1339-ben valóban Halazfalva néven fordul elő, de más esetekben mint Halabfalva. 1480-ban létezett egy Halaz nevű település is Valkóban, Erdőd mellett)<sup>2</sup> helyezte a csata színhelyét. Halast kizárta, mivel a latin nyelvű oklevelekben Halas néven ismert, nem nevezi senki Piscinának, ráadásul villának a szokásos oppidum helyett.<sup>3</sup> Végül ez az álláspont vált uralkodóvá, annak ellenére, hogy nem oszlat el minden kétséget a problémával kapcsolatban (pl. a valkói Halaphfalva

1 Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldoserege (a Fekete Sereg). Stádium Sajtóvállalat, Budapest, 1925. 318–322.

2 Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. MTA, Budapest, 1894. 314.

3 Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldoserege (a Fekete Sereg). Stádium Sajtóvállalat, Budapest, 1925. 325.

Halász olvasata), és logikai felépítésében sem makulátlan (pl. ha Bonfininál Szeged elírás, a zsoldosnál miért nem az?).

Lezárni a kérdést én sem tudom, de az alábbiakban néhány konkrét és módszertani érvet hoznék fel emellett, hogy miért valószínűbb mégis az, hogy a mai Kiskunhalas lehetséges helyszíne ennek a történelmi eseménynek.

Először is, a fent idézett három írott forrás, lehet, hogy nem mindenben azonos, de mégis van bennük egy „közös halmaz”, ami a Duna-Tisza közére, a Szeged és Kalocsa közötti vidékre tereli figyelmünket, és semmiképpen nem Valkó vármegyébe.

Másodszor, véleményem szerint fontos érvet jelent a helyi hagyomány. Ennek kapcsán persze fel lehet vetni, hogy ez művi/értelmiségi eredőjű lenne, de ennek ellentmond, hogy már a 18. században lejegyzésre került a fekete sereg halasi szétverésének története, amikor még nem zajlottak kutatások a témával kapcsolatban. Így Halas 1797-es leírása is említi a történeti mondát, azt kimondottan az egykori Templom-hegyre alkalmazva, amit Nagy halomnak nevez a szerző, Besnyei József jegyző. A topográfiai leírás talán Vályi András pesti egyetemi tanár tervezett Halas-történetének előkészületeként született.<sup>4</sup> A kissé zavaros szöveg szerint a Piac-hegy után „a Város mellett Lévo réten alul túl, a Szőlők felől az alsó vége eránt a Városnak egy magános Nagy halom. Mely 3 halmok felől az a traditio [kiemelés tőlem Gy. G.], hogy a Magyar Országon kóborló Cseheket Kinizsi Pál ezen helyeken verte volna meg, és ezek az Halmok az ott elesett Csehek temetőhalmjai.”<sup>5</sup> Ez a mai Halas legősibb részére, a Tabánnak nevezett területre tereli figyelmünket.

Módszertani megjegyzésként annyi tehető hozzá, hogy az oralitás és írásbeliség viszonya, az orális történeti emlékezet felhasználhatóságának értékelésében az elmúlt években a magyar történetírásban is új, a kérdést újragondoló írások jelentek meg, nem beszélve a nemzetközi kutatásról.<sup>6</sup> Szóval, önmagában az ex cathedra tagadás nem elegendő, e hagyomány ignorálása nem megengedhető, választ kell adni arra a kérdésre, miért *van* ilyen hagyomány Halason (és miért *nincs* más helyeken)?

Feltételezhetően a Halason élő Gyárfás Istvánt is az általa is ismert és idézett helyi hagyomány (mely szerint a városbeli és környéki Feketehalom, Zöldhalom és Nagyhalom és Templom-hegy a zsoldosok maradványait őrzik) ösztönözte arra, hogy elmélyüljön a „fekete sereg” történetében. Ő is arra a következtetésre jutott, hogy a Templom-hegynél, a régi, középkori halasi templom helyénél folyt a csata, amit ő régészeti emlékekkel is alátámaszthatónak vélt: a Templom-hegynél emberi és épületmaradványok kerültek elő, a tabáni Piachegynél sok embercsont.<sup>7</sup>

Végül is tehát egyet tudunk érteni Végső István következtetésével, miszerint a halasi csata kérdését nem lehet lezártnak tekinteni.

Gyóni Gábor

---

4 Szalai Sándor: Halasi helynevek a 18–19. században. In: Ö. Kovács József–Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története. 2. Tanulmányok Kiskunhalasról a 18–19. századból. Kiskunhalas, 2001. 285–330, 287.

5 Szalai Sándor: Halasi helynevek a 18–19. században. In: Ö. Kovács József–Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története. 2. Tanulmányok Kiskunhalasról a 18–19. századból. Kiskunhalas, 2001. 285–330, 293.

6 Lásd pl. Sudár Balázs: Ádli szultán és az igricek „csácsógó” éneke. In: Szemerényi Ágnes (szerk.): Folklor és történelem. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 241–267.

7 Gyárfás István: A Fekete Sereg. In: Századok 1877. 500–509, 617–629, 626–629, 627–628.



# EMLÉKHELYEK

## Egy elfeledett magyar vonatkozású kegyhely Lengyelországban

Jordánszky Elek az 1836-ban Pozsonyban kiadott *Magyarországban, 's az ahoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása* című összefoglaló művében 69 kegyképet, kegyhelyet mutat be. A kegyhelyek kettő kivételével a történelmi Magyarország területén található, beleértve Horvátországot is. A két országhatáron túli kegykép helyszíne az egykori Galiciában volt, közülük az egyik magyar, a másik jezsuita vonatkozású.

A *Sztarawieszi boldog Asszony Képe* leírásában ezt közli a tudós főpap: „Sztarawiesz, avagy Ófalu, Ausztriai Galicziában vagyon Magyar Országhoz és nevezetesen Zemplén Vármegyéhez nem messze; a' hol igen régi 's több száz esztendeig terjedő időktől fogva köz tiszteletben tartatik egy festett képe a' boldogságos Szűznek. Azt beszélik a' legöregebb Lakosok, hogy ez a' kép Magyar Országból vette eredetét; és eleintén egy tölgyfán volt az erdő szélén kitéve, a' honnan által tétetett a' Sztarawieszi Templom' oltárára. Remete Szent Pál' szerzetesei gondját viselték ott a' képnek, és nem sokára ezüst rámba foglalva felékesítették azt, az előbbi deszkás Templom' helyébe más templomot fényes készüllettel építettek Klastromjok mellett. [...] Mert Magyar Országból is, nevezetesen Homonnából, vezettettek Sztarawieszbe esztendőnként népes búcsújárások, 's meg nem gátolta őket ebbéli buzgóságjokban a' Papok' fogatkozása.”<sup>1</sup>

A faksimile kiadás utószavának helységnevélistája tévesen azonosítja a helyet Stara-chowice településsel, a szóban forgó Stara Wieś helyesen a lengyelországi Krosno városától keletre, Sanok városától északnyugatra, a kárpátaljai vajdaságban található. A település alapítása 1359-ben történt, azt követően, hogy Nagy Kázmér király Lengyelországhoz csatolta Halicsot.

A legendát Alojzy Fridrich lengyel jezsuita szerzetes 1903–1911 között négy kötetben kiadott művében (*A Boldogságos Szűz Mária csodálatos festményei Lengyelországban*) ismerteti. Eszerint Sanok vidékén egy tölgyfán megjelent egy gyönyörű fatáblára festett kép, amely a legszentebb Istenanyát ábrázolta, apostolok társaságában, fölöttük, a felhők között Mária dicsőséges mennyei megkoronázását mutatta be. Senki sem tudta, honnan került oda a gyönyörű kép. Ez akkor derült ki, amikor az észak-magyarországi Homonna lakosai oltárképüket keresve erre jöttek, és azt mondták, hogy a kép valahogyan eltűnt a templomukból. A képet visszavitték Homonnára, és a régi helyén felállították. De a következő éjszaka újra eltűnt Homonnáról a kép, és ismét a Stara Wieś-i tölgyfán találták meg. Másodszor is elvitték, de ismét ugyanaz történt. Harmadszorra már elszégyellték magukat a homonnaiak, és úgy döntöttek, nem viszik vissza, hanem minden évben elzarándokolnak hozzá.<sup>2</sup>

1 Jordánszky Elek: *Magyarországban, 's az ahoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása*. Pozsony, 1836. (Faksimile kiadás: Budapest, 1988) 141.

2 Alojzy Fridrich: *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*. II. Kraków, 1904. 430.

Vajon miért került egy köztiszteletben álló Mária-kép Homonnáról Lengyelországba? Homonna első írásos említése 1317-ből való, amikor Károly Róbert a birtokot a hozzá hűséges Drugeth családnak adományozza, akik évszázadokon keresztül meghatározó szerepet játszottak a térség történetében. Homonna városi kiváltságait 1470-ben Mátyás királytól kapta, és egy 1484-es oklevél is oppidumként (mezővárosként) említi. A település Szent Péter tiszteletére szentelt plébániatemploma már az 1322. évi pápai tizedjegyzékben is szerepel. A Drugethek a XIV. század folyamán ferenceseket telepítenek Homonnára, akik kolostort építenek. 1488-ban oklevél emlékezik meg a ferencesek Boldogságos Szűz tiszteletére emelt kolostoráról.<sup>3</sup> A szerzetesek a ferences rend obszerváns ágához, az Üdvözítőről elnevezett rendtartományhoz, ezen belül a pataki kuzstódiához tartoztak. A kolostor templomának patrónusa Szent Bonifác volt, akinek ereklyéit is őrizték a barátok. A későbbi titulus azonban Mindenszentek lett.<sup>4</sup>

A mohácsi vész után, 1529-ben Hans Katzianer, I. Ferdinánd főkapitánya a Szapolyai-párti várost megtámadta, és a kolostort a templommal együtt felégette.<sup>5</sup> A szerzetesek még helyreállították a kolostort, ekkor készült a templom szentélyének hálóboltozata. 1531-ben Tagyoni Lukácsot nevezték ki házfőnöknek, 1533-ban azonban már nincs nyomuk.<sup>6</sup> Az 1530-as években a Homonnai Drugethek a reformációhoz csatlakoztak, és a ferenceseknek távoznuk kellett. A templom Szűz Mária-oltárképét ezért lengyel földre, Stara Wiesbe menekítették. Erről ugyan írott forrás nem, csak a szájhagyomány emlékezik meg. Így ír erről Réz László református lelkész Homonna reformációjáról szóló munkájában: „Hogy Homonna reformatiója a 35–40-es években kezdődött, s a XVI. századbeli Drugethek szervezték azt, még egy fennmaradt szájhagyomány is igazolja. Van ugyanis a lengyel határszélen egy Sztrazsova nevű község, melyben ma jezsuita kolostor van. E kolostor templomában őrzetik egy Mária-kép. E kép a szájhagyomány szerint, a homonnai Ferenczrendi templomból került oda. E kép a homonnai szerzetes templomnak becses tárgya volt, mert e nép ennek csudatevő erőt tulajdonítván, a barátok konyhájára sokat hozott. Megneszelvén a barátok a reformatiónak Homonnára való megérkezését, első gondjuk volt e Mária-képet menteni meg, mert azt már ők is tudták, hogy a reformátorok templomaikban sem képet, sem oltárt nem tűrnek meg. S a barátok M.-Laborcig [Mezőlaborc] vitték e képet, s ott átadták a sztrazsovaiaknak, arra buzdítván a kegyes hívőket, hogy járjanak e képhez búcsút. E kép – a nép hite szerint – többször visszakerült Homonnára, honnan mindannyiszor visszavitték, a reformatió rombolásától megkímélendők. És a nép ma is buzgón látogatja a sztrazsovai kolostort, amely a felvidéknek oly látogatott búcsújáró helye, mint az alvidéknek Máriapócs.”<sup>7</sup>

A kegykép tehát mind a magyar, mind a lengyel hagyomány szerint Magyarországról, a Zemplén vármegyei Homonnáról került az országhatáron túlra, egy tőle 130–140 km távolságban lévő kis településre. Az alapvető eltérés a Mária-kép odakerülésének időpontjában van.

A lengyel források szerint Stara Wieś-i kegyképet már a XIV. században tisztelettel vették körül. Ez a kép a fatemplommal együtt 1480-ban elpusztult, amikor a betörő tatárok

3 Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. Bp., 1890. 337.

4 Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium. I. Bp., 1977. 369.

5 Fridrich Urbanus: Historia seu Compendiosa Descriptio Provinciae Hungariae Ordinis Minorum S. P. Francisci, Stricterioris Observantiae, militantis sub Gloriosissimo Titulo Sanctissimi Salvatoris. Kassa, 1759. I. 27, 28.; Szabó György Piusz: Ferencrendiek a magyar történelemben. Bp., 1921. 263.

6 Karácsonyi János: Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. II. Bp., 1924. 75.; Szabó György Piusz i. m. 263.

7 Réz László: A Drugethek és Homonna reformációja. Sátoraljaiújhely, 1899. 70.

felgyújtották a templomot. A XVI. század első negyedében készült el az új kép, amelyet a Krakóban dolgozó Veit Stoss (Wit Stwoszy) egyik tanítványa, az úgynevezett Stara Wieś-i mester készített. Ez a kép 1525 körül került a templom főoltárára. Az első írásbeli említése azonban csak 1625-ből való, amikor Grochowski przemysli püspök a kép részére egy „nagy ezüsti fogadalmi tárgyát” ajánlott fel.<sup>8</sup>

A 205x141 cm méretű nagy táblakép tempera technikával készült, kora reneszánsz stílusban. A kép alsó része Szűz Mária elszenderedését, felső része mennybe vételét és megkoronázását ábrázolja.

Mint láttuk, a magyar hagyomány egy-két évszázaddal későbbre, az 1530–1540-es évekre teszi a kép átadását, amely időpont a lengyel második kép készítésének és elhelyezésének idejéhez esik közel. Nem tudjuk, hogy ez a kép azonos-e a Homonnáról elmenekített képpel. A homonnaiakban viszont évszázadokon keresztül élénken élt a tudat, hogy a kegykép az övék volt, ezért a legutóbbi évtizedekig rendszeresen zarándokoltak Stara Wieśbe, a nagy Mária-ünnepeken, elsősorban Mária születésnapja, Kisboldogasszony ünnepén (szeptember 8.). A legutolsó homonnai zarándoklat 1991-ben volt.<sup>9</sup>

A Homonnáról érkező zarándoklatokat a XIX. században külön dokumentálták. Egyes feljegyzések azonban ennél jóval régebbre is mutatnak. A Jasna Góra-i krónikában Innocenty Pokorski pálos szerzetes 1732-ben azt írja, hogy Stara Wieś a magyarországi Uienából (Homonnáról) csaknem háromszáz év óta látogatják. A helyi iratok rögzítették a zarándokok számát is. 1836-ban négyszázan érkeztek Homonnáról, egy apát vezetésével, akinek titulusa „*Abbas de montibus Panoniae*” (Pannónia hegyeinek apátja) volt. 1854-ben és 1857-ben kétszázan, 1877. szeptember 8-án, a kép megkoronázásakor mintegy ötszázan, 1886-ban néhány százan érkeztek Homonnáról.<sup>10</sup> A zarándokok szlovákként lettek feltüntetve, de bizonyára magyar, német és ruszin hívek is voltak a csoportban.

Egy 1877-ben Lembergben megjelent könyvben részletesen leírják a homonnai zarándokok búcsújárását. A processzió elején keresztet és egy régi zászlót visznek, melyre a Stara Wieś-i Mária képe van festve. A zarándoklatot a homonnai káplán vezeti, de néha egy görögkatolikus pap is elkíséri őket. A zarándokútra általában négy-ötszáz, néha akár ezer ember is eljön. Az elsősorban szlovák és ruszin hívek megértik a lengyel prédikációt, majd szlovák énekeket énekelnek. A miseszöveget végigmondják, éneklük, míg a kegyképet Magyarország királynőjének nevezik. A kép előtt mindnyájan elvonulnak, sokan könnyekre fakadnak, és induláskor sírva búcsúznak el, mert egy évig nem láthatják Máriaat.<sup>11</sup>

A zarándoklatok a környékbeli lengyelországi településekről napjainkig rendszeresek. A szeptemberi ünnepre általában több tízezen látogatnak el, a kegyhelytől 45 km-re lévő Tyczyn kisvárosból gyalogos zarándoklat is indul.

Érdemes végigkövetni a kegyhely, illetve a kegykép történetét. Már a XV. század közepéről származó források említik a plébániát. A XVII. században fából épült templom állt itt, három oltárral. 1728-tól pálosok kapták meg a kegyhelyet, akik hamarosan új templom építését kezdték meg. Az építési munkálatok 1730-tól harminc éven keresztül zajlottak, a kéttornyú barokk templomot 1760. július 2-án szentelték fel. Miután 1772-ben Lengyel-

---

8 *Franciszek Mróz-Lukasz Mróz*: Pielgrzymowania do Sanktuarium Matki Bozej Starowiejskiej w Starej Wsi – Przeszłość i Terazniejszość. Kraków, 2014. 297. <https://www.researchgate.net/publication/284182173>

9 Frantisek Marinák homonnai esperesplébános tájékoztatása.

10 *Franciszek Mróz-Lukasz Mróz* i. m. 299, 308.

11 *Czeżowski, I.*: Koronacja cudownego obrazu Najświętszej Maryi Panny pod wezwaniem Matki Miłosierdzia w kościele OO. Jezuitów w Starej Wsi pod Brzozowem. Lwów, 1877. 35–36. Idézi: *Franciszek Mróz-Lukasz Mróz* i. m. 299.

ország első felosztása során a terület a Habsburg Birodalom része lett, II. József 1786-os felosztató rendelete nyomán ez a pálos kolostor is megszűnt. Több évtized után, 1821-ben a jezsuita rend kapta meg a templomot és kolostort Stara Wiesben. Négy év megszakítással (1848–1852) a mai napig jezsuiták gondozzák a kegyhelyet.

A Mária-kép korai kultuszára vonatkozó információk meglehetősen szegényesek. Első említése 1625-ből való, majd a templom berendezéseinek 1638-ból származó listája is felsorolja a képet. 1675-ben készült a mai napig meglévő, aranyszínű virágokkal díszített ruhája. A Máriát nagyon tisztelő pálosok itteni 58 éve alatt – részben a Magyarországról érkező rendszeres zarándoklatok hatására – jelentősen növekedett a kegykép kultusza. A XIX. század legfontosabb eseménye a kegykép 1877. szeptember 8-i megkoronázása volt. Az esemény ötvenedik évfordulóján, 1927-ben XI. Piusz pápa kis bazilika címet adományozott a templomnak.

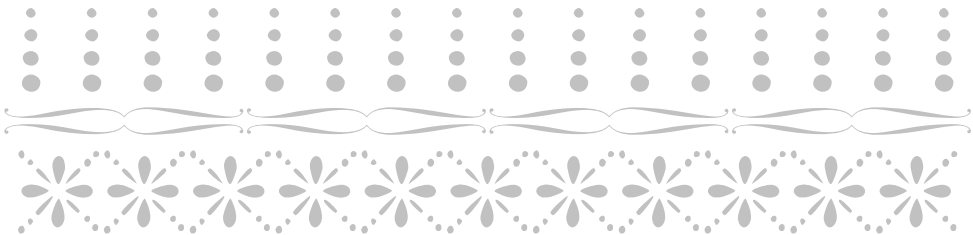
A kommunista időszak tragikus eseményét azért is meg kell említeni, mert az jól megvilágítja az egyházellenes rendszer kevesek által ismert valódi arcát. 1968. december 6-án éjjel szándékosan felgyújtották az oltárt, mert el akarták pusztítani a kegyképet, meg akarták szüntetni a zarándoklatokat, és bosszút akartak állni a jezsuitákon, akik nem voltak hajlandók behódolni nekik. A tűzben a XVI. századi reneszánsz alkotás teljesen elpusztult, még a vastag fémkeret is megolvadt. A kép megsemmisülése azonban nemhogy megszüntette volna, hanem ellenkezőleg, tovább növelte a zarándokok és zarándoklatok számát. Újra elkészítették a kép pontos mását, és azt 1972-ben Wyszynski prímás vezetésével ismét megkoronázták.

A ma látható kép tehát másolat, a Stara Wies-i Mária-kultusz viszont tovább él. A honnani római katolikus esperesplébános tervezi a zarándoklatok felújítását, ahogy a XX. század végétől görögkatolikus részről is újjászületőben van a búcsújárás.

*Udvarhelyi Nándor*



*A főoltáron álló Mária-kép*



# TERMÉS

## Háborúk, katonák

### Vitéz Bethlenfalvy Gyula, címzetes tábornok, vitézi székkapitány

Bethlenfalvy János Gyula, címzetes tábornok, Borsod és Gömör vármegye első vitézi székkapitánya Fajgel családnévvel született Miskolcon 1858. augusztus 13-án. Édesapja Fajgel József, édesanyja Engel Gizella Vilma. Iskoláinak elvégzése után mint önkéntes, az egrics. és kir. 60. gyalogezred kötelékében 1878-ban részt vett Bosznia és Hercegovina katonai megszállásában. 1882-ben elvégezte a Ludovika Akadémia tisztiképző tanfolyamát. Ezt követően a borsodi 48. honvédszászlóaljhoz osztattott be, később a miskolci 10. honvéd gyalogezredhez került.<sup>1</sup> 1890. május 6-án Ferenc József a kellően igazolt ősi magyar nemességének

épségben tartása mellett megengedte számára a bethlenfalvi előnév használatát.<sup>2</sup> Ugyanis a Fajgel familia régi szepesi család, ősi fészke Bethlenfalva, ahonnan később a nevé is vette. Birtokadományára Bethlenfalvára 1563-ban kelt.<sup>3</sup>

1891. november 1-jével főhadnagy,<sup>4</sup> majd december 1-jével áthelyeztetik a brassói 24. gyalogezredhez.<sup>5</sup> 1893. november 15-én feleségül vette Engel Gizella Klárát (szül. Rozsnyón 1872-ben). Házasságukból négy gyermekük született: Péter (1894), Gizella (1897), Márta (?) és Gyula (1905) és Mária.<sup>6</sup>

1894. május 1-jén a 24. gyalogezredtől ismét a 10. gyalogezredhez, annak kötelékében az 1. zászlóaljához helyezték.<sup>7</sup> 1898. május 1-jével II. osztályú,<sup>8</sup> 1900. május 1-jével I. osztályú századosá lépett elő.<sup>9</sup> 1905. június 12-én kelt legfelsőbb elhatározásával Ferenc József a cs. és kir. kamarás méltóságot adományozta számára.<sup>10</sup> Az 1905–1906. évben elvégezte a törzstiszti tanfolyamot. 1908-ban kitűnő szolgálatai elismeréséül a király elrendelte, hogy számára a legfelsőbb megalégedés kifejezése „*tudtul adassék*”.<sup>11</sup> 1909. január



**Vitéz Bethlenfalvy Gyula**  
(Színházi Élet  
1926. 15. sz. 47.)

1 *Kórákó Béla–Vér Andor*: Miskolc thjf. város társadalmi, kulturális és közgazdasági vezetőférfiainak albuma. Miskolc, 1927. 29.

2 Budapesti Közlöny 1890. május 20. 1.

3 *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. 2. köt. Bp., 1911. 187–188.

4 A legfelsőbb elhatározás kelte: 1891. október 26. Rendeleti Közlöny a M. Kir. Honvédség számára (a továbbiakban: Rendeleti Közlöny) 1891. október 27. 369.

5 Rendeleti Közlöny 1891. november 28. 417.

6 *Kempelen* 1911. 188.; *Kurucz Ádám*: A Vitézi Rend társadalmi összetétele Borsod és Gömör vármegyében 192-ben. Szülőföldünk 2017/36–37. 126–144.

7 Rendeleti Közlöny 1894. április 25. 85.

8 A legfelsőbb elhatározás kelte: 1898. április 19. Rendeleti Közlöny 1898. április 22. 71.

9 A legfelsőbb elhatározás kelte: 1900. évi április 28. Rendeleti Közlöny 1900. április 29. 91.

10 Rendeleti Közlöny 1905. június 28. 156.

11 Rendeleti Közlöny 1908. augusztus 18. 219.



17-én áthelyezték a nyitrai 14. gyalogezredhez, ahol a II. zászlóalj parancsnoka lett.<sup>12</sup> 1910. április 1-jével az ezredhez kiegészítő parancsnokul osztották be.<sup>13</sup> 1910. május 1-jei ranggal őrnagy,<sup>14</sup> november 1-jével magasabb fokozatú havidíjilletményben részesült.<sup>15</sup> 1913. május 1-jével alezredes,<sup>16</sup> ugyancsak magasabb fokozatú havidíjjal.<sup>17</sup> 1915. május 1-jén ezredessé lépett elő.<sup>18</sup>

Az első világháborúban a sandomierzi hídfőnél 1914. szeptember hó 13. és 14. közti éjszakán vívott véres harcban zászlóaljának kiválóan kezdeményező, öntevékeny és sikerteljes vezetésének elismeréseként<sup>19</sup> 1915. augusztus 4-én kelt legfelsőbb elhatározásával Ferenc József a *hadidíszítményes III. osztályú Vaskorona-rendet* adományozta számára.<sup>20</sup> 1916. november 1-jével magasabb fokozatú havidíjilletményben részesült.<sup>21</sup> 1917. május 19-én a háború idején teljesített kitűnő szolgálatai elismerésül megkapta a *Ferenc József-rend tisztikeresztjét a hadidíszítménnyel*.<sup>22</sup>

1918. január 1-jével a megejtett felülvizsgálat eredménye alapján mint honvédségi csapat-szolgálatra nem alkalmasat, helyi szolgálatra alkalmasat nyugállományba helyezték.<sup>23</sup> 1918. július 3-ával megkapta a *II. osztályú Tiszti Katonai Szolgálati Jelet*,<sup>24</sup> majd a *bolgár királyi III. osztályú Katonai Érdemrendet*.<sup>25</sup> A király 1918. október 24-én kelt legfelsőbb elhatározásával az ellenség előtt tanúsított vitéz és eredményteljes magatartásáért a *Lipót-rend lovagkeresztjét a hadidíszítménnyel és a kardokkal* adományozta számára.<sup>26</sup>

Az 1919. évi 52. és 72. számú *Rendeleti Közlönyben* (Szabályrendeletek) foglalt 14.550 eln. 31.,<sup>27</sup> illetve 16.034 eln. 31.<sup>28</sup> 1919. számú Kőrrendeletek szerint lefolyhatott igazoló eljárás eredménye alapján 1920. augusztus 28-án igazoltatott.<sup>29</sup> Politikai megbízhatóságát mutatja, hogy amikor a Vitézi Szék 1921. június 25-én a kormányzó elnöklete alatt tartott tanácskozásán elhatározta a vármegyei vitézi székek felállítását, Borsod és Gömör vármegye székkapitányi teendőinek ideiglenes ellátásával Bethlenfalvy Gyula ezredest bízta meg.<sup>30</sup> Tisztségét 1927. július 30-ig töltötte be.<sup>31</sup>

---

12 Rendeleti Közlöny 1909. január 28. 26.

13 Rendeleti Közlöny 1910. április 8. 84.

14 A legfelsőbb elhatározás kelte: 1910. április 25. Rendeleti Közlöny 1910. április 26. 122.

15 Rendeleti Közlöny 1910. november 8. 385.

16 A legfelsőbb elhatározás kelte: 1913. április 27. Rendeleti Közlöny 1913. április 29. 280.

17 Rendeleti Közlöny 1913. május 17. 331.

18 Rendeleti Közlöny 1915. május 5. 475.

19 *M. Kir. Hadilevéltár: A Sandomierz-i hídfőbe történt betörés kivédése* (1914. szeptember 14.). Magyar Katonai Szemle 1941/3. 613–631.

20 Rendeleti Közlöny 1915. augusztus 28. 1283.

21 Rendeleti Közlöny 1917. január 6. 57.

22 Rendeleti Közlöny 1917. május 26. 1309.

23 Rendeleti Közlöny 1917. december 15. 3147.

24 Rendeleti Közlöny 1918. január 6. 2573.

25 Rendeleti Közlöny 1918. augusztus 17. 3259.

26 Rendeleti Közlöny 1918. november 16. 4795. Kitételeiről bővebben lásd: Magyarország tisztí cím- és névtára. Bp., 1910. 525; Uo. 1911. 532.; Uo. 1914. 581.; Uo. 1916. 40.; Uo. 1929. 471.; Vitézek Albuma. Bp., 1943. 165.; Vitézek Évkönyve. Szerk.: *Pekár Gyula* Bp., 1927. 26.

27 Rendeleti Közlöny 1919. augusztus 16. 193–196.

28 Rendeleti Közlöny 1919. november 7. 275–279.

29 Rendeleti Közlöny 1920. augusztus 28. 1626.

30 A tízéves Vitézi Rend 1921–1931. Szerk.: *Szécsy Imre–Oszlányi Kornél–Oszlányi József–Farkass Jenő*. Bp., 1931. 84–85. Ennek a dátumnak némiképp ellentmond, hogy a hivatkozott kötet 234. oldalán írottak szerint Bethlenfalvy ezredes székkapitányi megbízólevelét 1921. június 21-én vette át.

31 *Szécsy–Oszlányi–Oszlányi–Farkass* 1931. 233.

1921. július 21-én elnöklete alatt Miskolcon, a vármegyházán, a főispán hivatali helyiségében megtartotta alakuló ülését a vármegyei Vitézi Szék.<sup>32</sup> Az ülésen jelen volt Halasy József főispán, Zsóry György alispán, dr. Görgey László vármegyei főjegyző, Berzeviczy Gábor alezredes és Filberger Gyula kormánybiztos-helyettes. Székfoglaló beszédében Bethlenfalvy Gyula vázolta a Vitézi Rend előtt álló célokat, a hősök kultuszának megalapozását és az arra érdemesek megjutalmazását.

„Meghajtom a Vitézi Rend kegyeletének, hódolatának és hálájának gyászlobogóját a becsület mezején, a vérrel áztatott harctéren hősi halált halt fakesztes vitézek emléke előtt, kik legdrágább kincsoket, életüket áldozták a haza oltárán. Áldott legyen örökké az ő dicsőséges emlékezetük – magyar földön. A vitézi intézmény célja kettős, egyrészt megjutalmazni földdel – úgynevezett vitézi telekkel – azon vitéz harcosokat, kik a haza védelmében becsületük és vitézségük által kitűntek. Másik célja pedig a vitézség kultuszának terjesztése azáltal, hogy a világháborúban magukat kitüntetett vitézek hőstetteit a Vitézi Rend összeírta és a természet nagy pihenése idején a téli időben, a városokban és falukban, ezeket a hőstetteiket a Vitézi Rend emberei által felolvastatja és megfelelő lelkesítő és izzó beszéd kíséretében beleégetteti a hallgatók csontjaiba, bele az agyvelőkbe, hogy ha majd a hazának szüksége lesz rájuk, ők is oly vitézek legyenek, mint elődeik voltak. [...] A vitézi rend most még csecsemőkorát éli és hasonlatos a bibliabeli mustármaghoz, amely nagyon kicsiny ugyan, de ha gyökereit megveti a földben, hatalmas, terebélyes fává lesz. A Vitézi Intézmény is, ha felépítjük, idővel korszakalkotó szerepet fog játszani a magyar nemzet történetében. Az élet tanítómestere, a történelem azt tanítja, hogy amióta emberek vannak a világon, háborúk mindig voltak és ebből nyílegyenes logikával megállapíthatjuk azt a megdönthetetlen igazságot, hogy amíg emberek lesznek a földön, háborúk is mindig lesznek. Nem csörtetünk tehát kardot, csak a történelem megdönthetetlen igazságai alapján állunk akkor, midőn kijelentjük, hogy egyszer valamikor Hadúr kardja is ki fog roppenni hüvelyéből és ez a hüvelyéből kiröpült kard nagyot fog villanni, villanása be fogja cikázni az egész világot és szemkápráztató, vakító fényességét csodálattal fogják nézni a földnek összes népei. Ha megvillan Hadúr kardja a Vitézi Rend első lesz a legelső közt is. A Vitézi Rend neve, hőslelkű, nagy magyarszívű alapítójának, Kormányzó Úr Ő Főméltóságának nevével együtt, örök időkre arany betűkkel fog tündökölni a magyar nemzet történetének lapjain.”<sup>33</sup>

Székkapitányként legfontosabb feladatai közé tartozott a Vitézi Rend helyi szervezetének kiépítése, szoros együttműködésben az Országos Vitézi Székekkel és a vármegyei közigazgatási hatóságokkal. 1922. február 22-én a járási vitézi hadnagyok megbízásával a Vitézi Rend szervezeti kiépítése befejeződött.<sup>34</sup> A hadnagyok székkapitányuktól kapták az utasításokat, legfontosabb feladataikként a vitézek járásonkénti összefogása, a Vitézi Rend népszerűsítése és anyagi javainak gyarapítása említhető meg. Bethlenfalvy Gyula is hasonlókra utasította hadnagyait, akikhez ennek kapcsán címzett levele nem csak utasításainak, de a Vitézi Rend kezdeti vármegyei működésének is fontos és ritka forrásának tekinthető:

„Még ez év tavaszán a járási vitézi Hadnagy Urak gyűlésén a járási Hadnagy Urak felkérték, hogy a Vitézi Intézmény népszerűsítése és vitézi telkek felszerelése, valamint hajlékok építési költségeinek gyarapítása céljából a vármegye járásainak mind megannyi népes gazdag községeiben, mint Mezőkövesd, Mezőcsát, Sajószentpéter, Edelény, Ózd, Putnok stb. a

32 A vármegyei Vitézi Szék megalakulásának dátumáról Zsóry György és Bethlenfalvy Gyula előzőleg július 22-én állapodott meg. Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNLBAZML) IV. 809. b. 7985/1921.

33 Magyar Jövő 1921. július 23. 4.

34 Szécsy–Oszlányi–Oszlányi–Farkass 1931. 92.

nyár folyamán vitézi ünnepélyt rendezzenek. A nyár elmúlt anélkül, hogy csak egyetlen egy vitézi ünnepély rendeztetett volna, elmúlt anélkül, hogy a Vitézi Intézmény népszerűsítését és anyagijainak javítását csak egy lépéssel is előbbre vittük volna. Minden intézmény, amely nem vitetik előre egy darabig még tengődik, de már ezzel rátért a hanyatlás útjára, arra az útra amely a megsemmisüléshez vezet. A Magyarok Istene őrizzen meg bennünket attól, hogy a közismert magyar szalmaláng, magyar közöny és magyar nemtörődömség folytán, a magasztos, a dicsőséges magyar Vitézi Intézmény felett is meglebegtesse szárnyait az enyészet angyala. Fel a fővel vitéz Hadnagy Uraim! Saját kárán tanul a magyar, feszüljön meg kebletekben a minden nehézséget leküzdő akaraterő acél rugója és nyári mulasztásokat tegyetek jóvá azzal, hogy járási székhelyeitek első téli mulatsága a Vitézi Intézmény népszerűsítését és anyagijainak javítását célzó szép hazafias programmal összeállított általatok rendezendő mulatság legyen. Az erről szóló programot ide legkésőbb december hó 1-jéig beküldeni kérem. Egyszermind felhívom a Hadnagy Urak figyelmét a vitézi telek pénz- és építkezési anyag önkéntes felajánlási akciójának hathatós további propagálására.<sup>35</sup>

1923-ban a Vitézi Rend Széktartóságának a magyar királyi miniszterelnök által előterjesztett javaslatára a kormányzó Hejőkürtön 100 katasztrális holdat adományozott számára vitézi telekként.<sup>36</sup> Az átadásra 1923. október 1-jén Mezőcsáton került sor. Ez volt Borsod vármegyében az első tisztí vitézi telek beiktatása, amelynek lefolyása jól reprezentálja a vitézi telekátadások ünnepélyes lefolyását és a (tisztí) vitézeknek kijáró megbecsülést. Az ünnepségen megjelent a kormányzó képviselőjében vitéz Nagy Pál gyalogsági tábornok, a Vitézi Rend főkapitány-helyettese, a kormány képviselőjében Borbély-Matzky Emil főispán, a vármegye részéről Zsóry György alispán és dr. Görgey László főjegyző, a katonaság részéről Ludvig György körletparancsnok és a vitézi telek felajánlója részéről dr. Domán Aladár. Az ünnepség résztvevői zenés misén vettek részt a római katolikus templomban, melyen elhangzott dr. György Nagy Lajos hegedűszólója, továbbá közreműködött a mezőcsáti polgári dalkör. A községházán tartott díszközgyűlésen Bodolay Jenő református esperes üdvözlő szavai után Nagy Pál tábornok beszélt a vitézi intézmény jelentőségéről, végül Bethlenfalvy Gyula megköszönte a szép ünneplést. Ezt követően bankettet rendeztek, amelyen többen mondtak köszöntőt, majd reggelig tartó tánc következett.<sup>37</sup>

Bethlenfalvy Gyula a Vitézi Rend megalapozásának munkája mellett a közigazgatás törvényes működéséért is sikra szállt. 1929-ben társaival panasszal élt a közigazgatási bíróságon, ugyanis a vármegyei tisztújításon hármas jelölés alapján, de közfelkiáltással választották meg szolgabíróvá Simák Ferencet. A bíróság az ügyet kivizsgálta és 1930-ban ítéletével megsemmisítette a szolgabíró megválasztását azzal az indokkal, hogy a közigazgatás rendezéséről szóló törvény<sup>38</sup> kötelezőleg írta elő a tisztviselők titkos szavazás útján való megválasztását.<sup>39</sup>

A hazaszeretet és a vitézség kultuszát célzó számos cikke jelent meg a miskolci és a fővárosi sajtóban, valamint a *Vitézek és Mezőgazdák Lapjának* hasábjain.<sup>40</sup> Két hazafias érzéstől áthatott nagy sikerű drámát írt, a *Béri Balogh Ádám – Történelmi színmű a kuruc*

35 MNL BAZML IV. 821. b. 4122/1922.

36 Bejegyezve a hejőkürti 249. számú telekjegyzőkönyvben 1620/ 1., 1518. és 1519. helyrajzi számok alatt. Budapesti Közlöny 1923. január 28. 1.

37 MNL BAZML IV. 821. b. 4124/1922.; Reggeli Hírlap 1922. október 3. 5.

38 Az 1929. évi XXX. törvénycikk.

39 Friss Ujság 1930. július 6. 10.

40 1922-ben például *Nagysalló* címmel jelent meg cikke az 1849. április 19-i nagysallói ütközetről. Szózat 1922. július 27. 14.

*korszakból* című kuruc tragédiát<sup>41</sup> és *A mohácsi vész* című történelmi tragédiát. A darabok a Miskolci Nemzeti Színházban kerültek előadásra, ahol nagy sikert arattak.<sup>42</sup> A *Béri Balogh Ádám* 1926. április 14-én került bemutatásra, II. Rákóczi Ferenc születésének 250. évfordulója alkalmából, amikor is a felvonások között számtalanszor hívták a lámpák elé a szerzőt.<sup>43</sup> A mű előadását a Rákóczi Szövetség – amely dísztagjává választotta<sup>44</sup> – még 1934-ben is a színházak figyelmébe ajánlotta.<sup>45</sup>

1944-ben, 86 éves korában hunyt el Miskolcon.

Kurucz Ádám

## Kirner Adalbert Bertalan – egy református lelkész a Nagy Háborúban

Kirner Adalbert Bertalan 1884. május 31-én született Békésen. A szepességi német (cipszer) Kirner család Rozsnyóról települt át Békés megyébe a XIX. század második felében.

A rokonságban volt puskaműves is – Kirner József –, de Bertalan terveiben a családi vállalkozás, a kalaposmesterség folytatása vagy a lelkészi hivatás volt. Az utóbbit választotta és 1911-ben Sárospatakon megszerezte a református lelkészi képesítést.

Több szolgálati hely után 1912-ben visszaköltözött szülővárosába, ott lett segédlelkész. A békési missziói szolgálatban a tanyákon prédikált, evangelizált és a betegeket látogatta. 1905-ben – 21 éves korában – katonai nyilvántartásba vették: a 101-es gyalogezred tartalékos állományába.

1914-ben – az első világháború kitörése után – megírta a *Haza védelme – Ének, imádság, prédikáció* című könyvecskét,<sup>1</sup> melyért az akkori miniszterelnöktől – Tisza Istvántól – köszönőlevelet<sup>2</sup> kapott augusztus 27-én.

„1914 novemberében aztán, mikor már javában dúlt a világháború, mikor társaim, híveim, családapák, testvérek, fiak már véreztek a hazáért, lelkemben szégyenérzet égett a sírok között szolgálni és itthon maradni; kíváncszott a lelkem a hősök után. Velük lenni a szenvedők, a vérzők, bátrak között. Úgy éreztem, hogy nem is hazafi az, aki, és nem is férfi aki, félti magát, aki bármi oknál fogva óvja magát, nélkülözteti magát a háborús szolgálat alól. Elmentem, jelentkeztem. A templomi szószékről lejövet várt a behívó és este már az indulás ideje kitépott a sirató testvérek és ölelő édes anyám karjaiból és mentem a bizonytalanságba a nyugalomból, a párnák közül, mentem utánna azoknak, akik már véreztek a hazáért.”<sup>3</sup>

41 A mű megjelent: Bethlenfalvy Gyula (vitéz). *Béri Balogh Ádám*. Tört. Színmű. Miskolc, 1932. Ifj. Ludvig és Janovits ny. 8-r. 72 l. Corvina 1932. június 26. 130.

42 *Kőrakó-Vér* 1927. 29. MNL OL K MTI Napi hírek 1927. április 13. 3. kiadás.

43 Színházi Élet 1926/15. 47.

44 Pesti Hírlap 1934. augusztus 22. 11.

45 Magyarország 1934. szeptember 27.

1 Kirner A. B. 1914.

2 Örökletét. Levél, 1914.

3 Kirner-hagyaték. Önéletírás, 1933.

Ekkor a 31. életében járt és önként hagyta ott családját, biztos egyházi szolgálatát, ahonnan nem kellett volna katonának bevonulnia.

Visszaemlékezésében komoly kritikával illeti lelkésztársait, akiknek „*nagyon kis százaléka az, aki elmerte volna szólni magától háborús szolgálatra [...] A nélkülözhetetlenek gyászos seregé*”-t<sup>4</sup> ostorozza és az Istennek és hazának hozott szolgálatot helyezi minden más szolgálat elé.

A betegápoló lelkésszé váló debreceni kiképzés után került Besztercebányára a katonai megfigyelőállomásra, szolgálattételre. Debrecenből hárman érkeztek ide: Kirner, Fábíán Sándor és Kriston Elek. A barakk-kórház vezetője báró Kürthy Lajos főispán, miniszteri biztos volt, katonai parancsnoka pedig Kozina Győző huszár alezredes.



*Istentisztelet és úrvacsora Besztercebányán 1915-ben,  
elől balról jobbra a negyedik Kirner A. Bertalan  
(Nuszbaumné Tóth Mária Magdolna tulajdonában, Gödöllő)*

A város szélén 3000 beteg számára tartottak fenn 30 barakkot, ahová a harctérről érkeztek a katonák. Általában egyhetes megfigyelésre maradtak, hogy az esetlegesen magukkal hozott fertőző betegségeket ne terjesszék tovább katonatársaik között. Jellemző betegség volt a kolera, a vérhas. A nem fertőző katonák továbbvonultak, akik fertőzöttek voltak, hetekig, hónapokig maradtak a kórházban. Egy-egy szállítmánnyal 2-600 ember érkezett, illetve távozott. A frissen érkezetteket megittatták, lenyírták a hajukat, megfürdették, átkötötték sebeiket és elhelyezték őket a barakkokban.

A lelkészek felvették a kapcsolatot a betegekkel, beszélgettek velük, így sokszor megesett, hogy összehozták a falubelieket, az ismerősöket, sőt, a rokonokat is egymással. Volt olyan eset is, hogy a halottnak hitt idősebb testvért találta meg újonc öccse. Az ismerősöket igyekeztek szomszédos ágyakon elhelyezni.

---

<sup>4</sup> Kirner-hagyaték. Önéletírás, 1933.

Kirner A. Bertalan *Betegápoló lelkész munkája a világháborúban*<sup>5</sup> című füzetében írja le a lelkipásztorok hármas feladatkeretét: 1. barakkos lelkész, 2. mütös lelkész, 3. fungens (irodista) lelkész. E hármas tevékenységet napi váltásban végezték a lelkipásztorok.

A barakkos lelkész reggeltől estig járta a barakkokat és szóbeli érintkezést kezdeményezett az ápolottakkal. Olykor úgy megismerte a betegek életét, mint otthon a falubeli lelkészek. Felolvasott nekik az érkezett levelekből, a helyi újságból, könyvekből.

Zolnay Antal hajdúböszörményi hadnagy minden barakk számára vásárolt egy-egy zsoltáros könyvet. Olvasták Kirner könyveit is: a *Bibliáról-Bibliából*;<sup>6</sup> *Krisztus az út, igazság, élet*<sup>7</sup> című füzeteket. Ott írta a *Hősök imádkozunk a kórházban is*<sup>8</sup> című munkáját.

A mütös lelkész a betegek testi gyógyításával foglalkozott, a mütös napon az ápolónők, a műtétet végző orvosok segítői a lelkészek voltak. Kisebb sérüléseket, kötözéseket önállóan is végeztek. Besztercebányán dr. Dapsy Viktor budapesti szanatóriumi orvos volt a főorvos.

Kirner könyvében felsorolta a műtéti beavatkozások fajtáit: koponyalékelés, golyóel-távolítás, kéz-, láblevágás. A műtetre érkező betegek már ismerték a lelkészt a barakk-béli beszélgetésekről, így nagy volt a bizalom bennük, szinte családtagként tekintettek rájuk.

A fungens lelkész beosztásáról így írt Kirner: „Ez a beosztás adja a súlyt, tekintélyt munkánkhoz. Ekkor ezen minőségünkben a barakkban előforduló minden munkát palásttal vég-zünk. Tekintve azt, hogy a barakk 3000 beteg számára építettett, csaknem mindennapra esik egy-egy nagyobb palástos funkció. Ha valahová hirtelenül lelkész szükséges, ott a fungáló lelkész jelenik meg. Mert ha a barakkos lelkész beveszi magát, illetőleg ha sorjába veszi a 30 barakkot, nehezen található meg hirtelenül. A mütös lelkész esetleg éppen akkor valami nehéz operációnál segédkezik, amit elhagyni nem lehet. Ezért láttuk tehát szükségesnek magunk között az ilyen irányú munkabeosztást. A fungens lelkész helye, a maga napján az irodában, illetőleg a katonai parancsnokság ügyeletes tisztí szobájában van. Innen megyen funkcióra. Ide is tér vissza. Itt keresik szükség esetén.”<sup>9</sup>

A katonai pompával lezajló temetéseket a fungens lelkész végezte. A kántori szolgálatot 1915-ben Hancsovszky Béla sajkókirályi tanító látta el.

Kirner felsorolta azokat a feladatokat, melyeket még ezen felül is elvégzett a betegápoló lelkész: kérvények megszerkesztése, exhumálást intézni, kölcsönt adni, útiköltségben segíteni, tanítani, adminisztrálni, könyveket vásárolni, ünnepeket szervezni, muzsikálni és így tovább. E plusz munkák elismeréseként a miniszteri biztos felvette a református lelkészeket a tisztí, illetve az orvosi étkezdébe teljes ételmezésre. Ez a kiváltság az elismerés és a jobb ellátás mellett anyagi előnyökkel is járt, mert így nem kellett pénzt költeni étkezésre. Ennek következtében a lelkészek többet fordíthattak újságra, könyvekre, dohányra, bélyegre és kisebb kölcsönökre a szegény katonák javára. A besztercebányai időszak alatt Kirner Bertalan több száz koronát áldozott a katonák testi és lelki gondozására.

Térjünk ki a lelkipásztor legfontosabb feladatára is, az istentiszteleti szolgálatra. Erről így írt Kirner: „A beteg katonáknak azonban nálunk ünnepeik is vannak. Számukra teljesen különbözővé tesszük a hét első napját, a vasárnapot a hétköznaptól. Minden vasárnapon,

5 Kirner A. B. 1915a.

6 Kirner A. B. 1913.

7 Kirner A. B. 1912.

8 Kirner A. B. 1915b.

9 Kirner A. B. 1915a. 11.

*kivétel nélkül, istentiszteletet tartunk számukra. Ének, imádság, prédikáció alakjában. De sőt az úrasztalát is felkészítjük. Úgy, hogy nem mehet el tőlünk egyetlen olyan betegszállítmánya sem, melynek katonái ne vehettek volna, vagy ne vettek volna – olyan hosszú nélkülözések után – úrvacsorát. Az istentiszteletek a délutáni órákban vannak, rendszeren 3–4 óráig. Délután azért, mert délelőtt folyamán a kötözetések sok beteget távol tartanának; 3–4-ig azért, mert ekkor a beteg megaludta ebédutáni álmát.<sup>10</sup>*

Az istentiszteletet egy barakkban tartották a református lelkészek, ott, ahol a legtöbb magyar katona volt. Kirner elvitette Besztercebányára békési harmóniumát, melyen ő, lelkésztársai vagy egy-egy muzikális katona szolgált. Kölcsei Kende Eleonóra osztályápolónő különböző nyelveken énekelt a zsoltárokat: magyarul, németül, olaszul, tótul. Az istentiszteleteken más felekezetek hívei is részt vettek, mert nem mindig volt minden egyház képviselője a táborban.

Kirner A. Bertalan 1915. augusztus 6-án kitüntetést kapott: Ferenc Salvator főherceg Vörös Kereszt Ezüst Díszérmét a hadiékítménnyel. Jutalomképpen kéthetes szabadságra engedték szeptember 15-től 28-ig.

Besztercebányán ismerkedett meg jövődöbelijével, a nyitrai születésű (1884. augusztus 19.) tanítónővel, Kiss Ilonával. 1916. április 26-án, Csáktornyán házasodtak össze.

1916. május elsején nevezte ki a bécsi Hadügyminisztérium káplánnak Sternthal bei Pettauba. Legtöbb levelét a következő címre kapta: K. und K. Ev. Reform. Feldkurat Kirner. Sternthal bei Pettau. R. S. No. 7. Steiermark. Ez a település akkoriban Dél-Stájerországhoz tartozott, ma Ptuj Szlovéniában.



*Tábori lelkészek Sternthal bei Pettauban 1916-ban,  
az álló sor bal szélén Kirner A. Bertalan  
(Nuszbaumné Tóth Mária Magdolna tulajdonában, Gödöllő)*

10 Kirner A. B. 1915a. 13–14.

1916-ban (a pontos dátum ismeretlen) megvásárolták házukat Alagon, a gróf Károlyi István utca 13. szám alatt. Itt élt a család az 1930-as évek elejéig.

Kuttenbergbe és Pettauba több levél is érkezett olyan katonáktól, akiket ő ápolt, pasztorált Besztercebányán. A kőniggrätz-i katonaotthon fejlődés levélpapírján írt neki egy katona: *„Kedves Barátom! Azt hiszem megérted azt, hogy kálvinista magyar ember létemre nem öntöm áradozó szavakba hálálkodásomat, de mint papi ember átgondolhatod azt, mily jól esett 6 hónapi táborigazdálkodás után idegen földön, ismeretlen népek között a te igaz magyar jószágod, baráti gondoskodásod. Áldjon meg az Isten érte!”*<sup>11</sup> Reichenberg, 1916. május 28., olvashatatlan aláírás.

Új állomáshelyén is ellátta a sebesült, beteg katonákat olvasmánnyal: könyvadományt kért az Új Idők kiadóhivatalától és az Országos Hadsegélyező Hivataltól.

Egy fennmaradt dokumentumban olvashatjuk: *„Hadi sebesült katonák névsora. 1916. márc. 27.–aug. 27-ig, a kiket Kirner A. Bertalan t. lelkész látott el – úrvacsorával – Istentisztelettel, missziós személyi szolgálattal”* (30 lapon több mint 900 személy).<sup>12</sup>

1916 decemberében meghirdette az ünnepi prédikációs alkalmakat: *„Sterntal, 1916 december. Predikator Kirner A. B. táborigazdálkodás közlései katonái részére. Magyar katonák: Mindennemű dolgaikkal bizalommal jöhetnek a ref. táborigazdálkodáshoz, a kinek címe: K. und k. Ev. Reform. Feldkurat KIRNER. Res. Sp. Kuttenberg, Sterntal bei Pettau.”*<sup>13</sup>

Az 1917-es évből két Kirner-kéziratot őriz a sárospataki levéltár: *„Pasztorált – kórházakban – kiszolgált harctéri katonák névjegyzéke. 1916–1917 években. Egy évi kórházi szolgálattal, 49 lapon, k. 2124 lélek. Lukavac, Kuttenberg, Pettau, Klattau.”* A címlapon egy 1963. január 23-i megjegyzés: *„Isten veletek drága hős, beteg katonáim. Rátok való emlékezésemben könnyező »Páteretek«.”* A másik kézirat: *„Két nyelvű prédikáció. Kirner A. Bertalan harctéri szolgálata 1914–1918–1917. (magyar-német csoportból) Prédikáció”*<sup>14</sup>

Elkezdte vezetni harctéri jegyzeteit: 1. 1917. március 1.–1918. június 30. 2. 1918. július 1.–1918. október 23. 3. 1918. október 23.–1918. november 19.<sup>15</sup>

Szeptember 19-i levél a csehországi Budweiss-ből: *„[...] amióta a Feldspital 305-ből elkerültem egy kis körutat tettem úgyszólván a monarchiában. A Feldspitalból a »Fiemei Vörös Kereszt Kórházba« kerültem, ahol nyolc napig időztem. Jó sorom volt itt, onnan egy szállítómánnyal Budweissra 3 napi kellemes utazás után jöttem, ahol jelenleg most is vagyok. [...] Köszönöm a nagyságos tiszteletes Úrnak a látogatásait, amelyekkel megtisztelt és megvigasztalt [...] Őszinte tisztelője, Tóth Sámuel.”*<sup>16</sup>

Pettauban mint ezredlelkésznek már tisztiszolgája is volt az eredetileg bécsi cipészmeister, Kohut Jakab személyében.

Kirner lelkész felesége augusztus 21-én október 20-ig érvényes útlevelet kapott a Budapest–Trieszt útvonalra. Találkozásukról nincs adat, de 1918. május elsején megszületett gyermekük, Károly Bertalan. Felesége február 25-én feladott leveléből (cím: Táborigazdálkodás 647. 17. Div. San. Kol.): *„[...] Dr. Heim Pali egyetemi orvostanár – kinek gyermekeit 6 éve tanítom – megígérte, h. lépéseket tesz barátjánál, dr. Tóth egyetemi tanárnál, ki a Tanszék Szülészeti Klinika vezetője és főlvétet különszobás betegnek. [...] Odahaza jól vannak Anyák és szeretettel csókolják valamennyien. Idehaza is jól vagyunk, csak Maga hiányzik Életem!*

11 Kirner-hagyaték. Levél, 1916.

12 Örökletét. Kézirat, 1916.

13 Örökletét. Hirdetmény, 1916.

14 Örökletét. Kézirat, 1917.

15 Örökletét. Napló, 1917–1918.

16 Kirner-hagyaték. Levél, 1917.



Az ismerősök mind érdeklődnek hogyléte felől. [...] A csillagok számával öleljük, csókoljuk, nagyon szerető Ilonkája és a Kicsi.<sup>17</sup>

Az ezredlelkész 1918-ban a frontra került. A mai Veneto régióba, Belluno megyébe, Feltre központtal (ma Olaszország). A közel 1800 méter magas Monte Grappa hegye és a Piave között harcoltak a katonák.

Júniusban megkezdődött a második piavei csata. Katonatársaira így emlékezett a lelki-pásztor: „[...] kikkel a halál völgyét jártam az 1918 június 21-iki híres montellói csata pokoli »csak egy éjszaká«-jától kezdve a Monte Grappa, Monte Solarolló pokoli útjait, ahol veletek együtt vérrel áldoztam a hazaszeretnek a haza oltárán.”<sup>18</sup>

Tábori lelkész társának 1918. július 4-i leveléből: „[...] Hallottam, hogy az nap mikor vissza-érkeztl 17 embert vesztettetek. Ha valahol itt a közelben lennél fel is keresnélek. Az én helyem itten valóságos áldásos hely minden tekintetben. S ezt csak Neked köszönhetem, mert ha Te nem mentél volna oda, akkor én viselném a Te kereszteted mostan. [...]”<sup>19</sup> Olvashatatlan aláírás.

1918. augusztus 22.: „Meg is sebesültem, vérző fejjel kerültem a feltrei kórházba, ahonnan újra az ezredhez kértem magamat, noha a törzsorvos hinterlandba akart szállítani.”<sup>20</sup> A sebesülés aközben érte, amikor a 6. század I. őrhelyére igyekezett. Folyamatos olasz tűz alatt, srappnellövegből érte a lövés. Lezuhant a szerpentinútról, feje mellett a válla és a térdje sérült meg: „22/8. Stellungban – 6. század, Weisz fgy. lipcsei zugsfürer eszi a békési kenyeret. Gologi fhdnagy Raon. parancsnok alszik. 7ik századtól lemenet lezuhantam. Razpa István II. Raon. ordinans Hajdúbagos (Bihar m.) órámat megtalálta. Sebesülés. Találkoztam lefelé oberst Ludwig – Serenbe értem. 23/8. K. u. k. Div. San. Kol. 17. Dr. Benda. 418 Spital Feltre törzsorvos Dr. Otto Heinz. 24/8. Bejött látogatóba Weisz Elemér fgy., Setét kapitány.”<sup>21</sup> Ez után hiányzik két oldal a jegyzetből, így nincs adat arról, hogy mikor távozott a kórházból.

A következő bejegyzés október 6-i: „8/10. Stellung – temetés Zugs. Szabó János. am Solarellon temető rendezés. 9/10. Stellung – hó esett Solarollon.”<sup>22</sup>

1918 októberében megkezdődött az utolsó, 3. piavei csata. „Ezekben a nehéz időkben [...] én még a Stellungban fiainkat keresem fel, hozzájuk én járok, az ezred parancsot én viszem ki hozzájuk, sőt én olvasom fel nekik, a megsebesült vitézek már csak engem kérnek sebeik bekötéséhez. [...] 30/10. 9 órakor Rg. törzs indul az 5ik századtól és így tovább soronként más-más század. Tomo. Vége.”<sup>23</sup>

Kirner lelkész 1933-as visszaemlékezéséből: „1918. október 31-én indultunk el a treddel [!] az olasz frontról. A Monte Szolareloról és hosszú gyalog masírozások után kikerülve Olaszországból és vonatra ülve. November 20-án érkeztem vissza 1916-ban alapított családomhoz. Békésen a háborús szolgálatom idején meghalt főnököm parokhiája be volt töltve. Békésre tehát ezért nem mehettem. Utánam bánkódó édes anyám meghalt, aki bús komor lett azért, hogy a háborúba önként bevonultam. Mire Alagra értem már nagy volt idehaza Bpest környékén a felfordulás. Nemcsak politikai vonatkozásban, de egyházi vonatkozásban is csaknem teljes volt. Már útközben nagy volt az ámulatunk, mikor az ezreddel a magyar határt átléptük, mert már akkor a fegyelmetlenség és felfordulás kínzó jeleit találtuk. [...] Engem mint a háborúból későn visszajött katonát, pláne mint papot vegyes érzelmekkel fogadtak.

17 Kirner-hagyaték. Levél, 1918.

18 Kirner-hagyaték. Önéletírás, 1933.

19 Kirner-hagyaték. Levél, 1918.

20 Kirner-hagyaték. Önéletírás, 1933.

21 Kirner-hagyaték. Napló, 1918.

22 Kirner-hagyaték. Napló, 1918.

23 Kirner-hagyaték. Napló, 1918.

*Kedvezményt semmiben nem nyújtottak. [...] Ki voltam merülve a három hétig tartó másírozásban és visszautazásban. [...] Hosszú volt a vonatolás is meg a veszteglés is. A bizonytalanság is tört bennünket, a hadi szolgálat is. Így bizony félbetegesen kerültem haza Alagra.*<sup>24</sup>

Alag–Dunakeszin Kirner lelkész felélesztette a vallásos életet a kommunista községi vezetés ellenére. Megalakította az „Alagi Szabad Egyház”-at, majd átvette a Fóti anyaegyházhoz tartozó Alag–Dunakeszi filiát. Így mutatja be a gyülekezet új pásztorát Balogh Ferenc fóti lelkész: „Az istentisztelet tartására, egyház megszervezésére, fejlesztésére vállalkozik Kirner A. Bertalan volt békési ref. segédlelkész, a háborúban 1914–1918 katonai lelkész.”<sup>25</sup>

1919 augusztusában az új községi vezetés már Kirner lelkészt is kivezenlyi karhatalmi járőrszolgálatra: „Szolgálati jegy. Alag 1919. aug. 16. Kirner Bertalan 16. 20. 24. 28.án karhatalmi szolgálatra vezényeltetik. Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye – Alag község.”<sup>26</sup> A Váci járás főszolgabírája engedélyt adott Rast&Gasser forgópisztoly tartására. Decemberben megalakították az Alagi Keresztyén Társaskört, 1920. október 10-én a ref. lelkész egyik alapítója lett a M. O. V. E. alagi alosztályának. Közel 25 éven át a gyülekezet presbitere – rövid időre gondnoka – Horthy Jenő, a kormányzó Alagon élő öccse.

A református filiából önálló egyházközség lett, első díjleveles lelképásztorát – Kirner lelkészt – 1921. november 20-án iktatták be hivatalába. Kirner részt vett a leventeoktatásban és 1927-ben megalakították az egyházközség Szemere–Huba ifjúsági csapatát.

A lelkész 1933-ban átkeresztelkedett baptistává, ekkor kezdett el újra írni, ti. 1915 és 1934 között nem publikált. 1934-től haláláig írta meg életműve javát, kiadott könyvek, kéziratok maradtak utána. Haraszti Sándor írta: „Somogyi Imrét sok támadás érte a Kirner-támogatás miatt. [...] Kirnert nem tudták elfogadni egyszerű baptista testvérnek. Az üldözö református lelkészt, a századosi rangú katonát (az első világháborúban érte el ezt a rangot) látták benne, aki már csak ezért sem lehetett egyszerű baptista testvér.”<sup>27</sup>

Kirner Adalbert Bertalan első világháborús táborig ezredlelkész 1973. március 30-án, életének 89. esztendejében hunyt el Kiskőrösön a baptista szeretetotthonban. Szépen gondozott kiskőrösi sírján ez az idézet áll: „Ne feledkezzetek meg vezetőitekről, akik az Isten ígését hirdették nektek.” (Zsidókhöz írt levél 13,7)

Varga István József

**Irodalom.** Haraszti Sándor: Nem voltam engedetlen. Tanulmányok, prédikációk. Somogyi és Kirner. Sunshine Publishing House, Szigetszentmiklós, 1997. 109–115.; Kirner A. Bertalan: Krisztus az út, igazság, élet. Beköszönő beszéd. Kókai, Békés, 1912; Kirner A. Bertalan: Bibliából, Bibliáról. Templomi beszédek imádságokkal. Temetési beszédek. Kókai, Békés, 1913; Kirner A. Bertalan: Haza védelme. Ének, imádság, prédikáció. Kókai, Budapest, 1914; Kirner A. Bertalan: Betegápoló lelkész munkája a világháborúban. Kókai, Budapest, 1915a; Kirner A. Bertalan: Hősök imádkozunk a kórházban is. Kókai, Budapest, 1915b; Varga István József: Az Alag–Dunakeszi református egyház alapító lelkésze, Kirner A. Bertalan. Dunakeszi Helytörténeti Szemle 2015. VIII. (2.) 2–5., (3) 2–5.

**Levéltári források.** Kirner-hagyaték = Kirner Adalbert Bertalan hagyatéka. Dunakeszi Református Egyházközség Irattára, Dunakeszi; Örökletét = Örökletét 1869–1948. 1. cs. 4. Kirner Bertalan iratai 1904–1948. Sárospataki Református Kollégium Levéltára, Sárospatak.

24 Kirner-hagyaték. Önéletírás, 1933.

25 Kirner-hagyaték. Levél, 1919.

26 Kirner-hagyaték. Szolgálati jegy, 1919.

27 Haraszti S. 1997. 110.

# Adalékok a Zemplén vármegyéből elvándoroltak történetéhez

„Amerikás” magyarok a Nagy Háború idején<sup>1</sup>

Felső-Magyarország és benne Zemplén vármegye a kivándorlásban legsúlyosabban érintett régiók közé tartozott az első világháborút közvetlenül megelőző másfél évtized során. Több mint ötvenezer ember „tántorgott ki” Amerikába a vármegyéből 1899 és 1913 között. Zemplén egyike volt azon nyolc északkeleti vármegyének, amelyből a tömeges kivándorlás időszakában az USA-ba vándorlók megközelítőleg egyharmada (29,2%) származott.<sup>2</sup> Jelentősége a „küldő” vármegyék sorában tehát vitathatatlan, ám ez kétes dicsőség. Mostohább természeti viszonyok, alacsonyabb gazdálkodási szint és a népesség gyengébb önellátási lehetőségei jellemezték. A Borovszky Samu szerkesztette *Magyarország vármegyéi és városai* című sorozat Zemplén vármegyéről szóló kötete így fogalmaz a kivándorlás súlyosságával kapcsolatban: „A mit mégis a legfájdalmasabb volt látni itthon: az az Amerikába való tömeges népvándorlás, mely ellen nyakra-főre intézte föliratait a kormányhoz a vármegye, de a baj nem gyógyult.”<sup>3</sup>

Ebben a rövid írásban egy új vizsgálati szempontot kívánok megmutatni a magyarországi nagy elvándorlás kutatásában, nevezetesen az első világháborúval az Antant, pontosabban az Egyesült Államok hadseregén keresztül kapcsolatba került magyar kivándorlók élettörténetének feltárását.

A kivándorló lakosság elsődleges célja az országos tendenciákhoz hasonlóan ebből a vármegyéből is az amerikai gyárakban való munkavállalás, és kemény munka árán a későbbi földvásárlásra fordítandó pénz megszerzése volt. Ez egyébként éppen a földárak drasztikus emelkedését is hozta Zemplénben, mivel a kivándorláshoz szükséges pénz előteremtéséhez sokan eladták a földjeiket, majd hazatéréskor igyekeztek visszavásárolni azt (illetve még nagyobb területet szerezni). „Az Amerikából beözönlő pénz tekintendő ily módon a földárak felszökésének főtényezőjeként.”<sup>4</sup> A probléma megoldását több alispán is megkísérelte. Dókus Gyula például „az amerikai kivándorlást nagybirtokok parcellázásával, így a nép földéhségének mérséklésével iparkodott csendesíteni.”<sup>5</sup>

A térség kivándorlásának push-faktorait már több helyütt elemezték (legismertebb például a már korábban hivatkozott Puskás Julianna), így ennek taglalására – a területi kereteket figyelembe véve – jelenleg nem térnék ki. Ebben az írásban inkább a Zemplén megyei kivándorlástörténet egy érdekes szeletét ismertetném. Amerikai és magyarországi levéltári kutatások alapján nevezek meg olyan magyar férfiakat, akik az Egyesült Államokba vándoroltak (vagy éppen vendégmunkásként ideiglenesen tartózkodtak az országban), az első világháború kitérése után is a maradás mellett döntöttek, majd pedig az amerikai

1 Az írás elkészülését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 *Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen* című pályázat támogatta.

2 Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1982. 98–101.

3 Borovszky Samu (szerk.): *Zemplén vármegye*. In *Új*. (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai*. Online: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/21.html> (Utolsó letöltés: 2019. március 3.)

4 Borovszky Samu i. m. <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/9.html> (Utolsó letöltés: 2019. március 3.)

5 Borovszky Samu i. m. <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/21.html> (utolsó letöltés: 2019. március 3.)

hadba lépés (1917. április 6.) is az Újvilágban érte őket. Az 1917 májusában a hadkiegészítés céljából létrehozott ún. Selective Service System keretében a magyaroknak is kötelezően regisztrálniuk kellett a sorozásra. A procedúra során kitöltött regisztrációs lapok (Draft Registration Cards) alapján e sorok írója által készített adatbázis egy több mint 1200 fős reprezentatív mintát tartalmaz az 1917-ben az Egyesült Államokban élt 18 és 45 év közötti magyar férfiakról.<sup>6</sup> Az adatbázisból<sup>7</sup> ebben az írásban a Zemplén vármegyében születettekről nyújtok egy rövid áttekintést, megmutatva mindazt, amit eddig tudni lehet róluk és felvetve a velük kapcsolatos további, esetlegesen családtörténeti kutatások lehetőségét.

Fontos megjegyezni, hogy természetesen nem a hadseregbe regisztrált összes Zemplén vármegyei felsorolása fog következni, pusztán egy mintáról van szó. Szintén megjegyzendő, hogy az 1200 fős adatbázisból kiemelt, *jelenleg ismert* Zemplén megyeiekről tudunk beszélni, hiszen sajnos sok esetben a forrásokban születési helyként csak a Hungary, vagy az Austria–Hungary szerepel, így a vármegye nem derül ki. A kutatás fontos céljai közé tartozik az ismeretlen származási helyek felderítése. Az adatbázis alapján prozopográfiai, azaz csoportos életrajzi elemzések végezhetőek. A minta alapján érdekes trendek rajzolódhatnak ki az amerikai sorozásra regisztrált magyarjainkról, illetve izgalmas életpályák, esettanulmányok vázolhatók fel. A sorozásra való regisztráció egyébként a résztvevők zöme esetében 1917. június 5-én történt, tehát az adatok (pl. a lakóhelyre, a foglalkozásra, vagy a családi állapotra nézve) az ekkori állapotot tükrözik.

A mellékelt táblázatban látható névsor az adatbázisban szereplő minta szerint ezidáig igazolhatóan 35 fő, Zemplén vármegyéből származó, magát magyarnak valló személyt tartalmazza. Ez a teljes minta kicsit kevesebb, mint 3%-a. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a minta egy jelentős része – jelenleg 52%-a – esetében nem ismert a pontos származási hely, csak az ország. Ez nagy hiányossága a forrásanyagnak, és rendkívül megnehezíti az alanyaink származási helyének pontos beazonosítását. Az ismert születési helyekre leszűkítve viszont a vármegye 7%-kal képviselteti magát, ami viszonylag előkelő helyre pozicionálja. Így az adatbázisban mutatott részesedése megfelel Zemplén vármegye amerikai kivándorlásban elfoglalt helyének.

Az utaslisták<sup>8</sup> adatai alapján a vizsgált zempléniak jellemzően 1905 és 1912 között vándoroltak ki az Egyesült Államokba. A minta több mint egyharmada, 14 fő Ohio államban élt, 6 fő New Jerseyben, 4 pedig Pennsylvániában lakott. Tehát pontosan 24 fő, azaz a teljes minta több mint kétharmada három állam között oszlott meg. A fennmaradó 11 fő Michigan (3), New York (2), Wisconsin (2), Colorado, Connecticut, Indiana és Nyugat-Virginia (1–1) államok között oszlott meg. Elmondható tehát, hogy az Amerikába vándorló, illetve vendégmunkára kiutazó zempléniakra nem volt jellemző a nyugati, vagy déli államokbeli munkavállalás. Ebből az is következik, hogy jellemzően a (magyar viszonyokhoz képest) jól fizető nehézipari foglalkozásokat keresték, hiszen Ohióban, Michiganben, New Jerseyben és Pennsylvániában igen fejlett volt a nehézipar a vizsgált időszakban. Elvándor-

---

6 A Selective Service System működését, a sorozás folyamatát és az adatbázis felépítését itt ismerttettem: *Ambrus László*: Magyar „doughboyok” az első világháború amerikai hadseregében – egy prozopográfiai kutatás jelene és jövője. *Hadtörténelmi Közlemények* 131. évfolyam, 2018. 3. szám. 735–756.

7 U.S. National Archives M-1509 World War I Selective Service System Draft Registration Cards alapján készült adatbázis. (A továbbiakban: adatbázis.)

8 Az utaslisták elérhetőek például a The Statue of Liberty – Ellis Island Foundation, Inc. honlapján: <https://www.libertyellisfoundation.org/>

| Név                | Szül_Date  | Szül_Town        | Lakhely       | State         | Utca        | Hsz  | Profession              |
|--------------------|------------|------------------|---------------|---------------|-------------|------|-------------------------|
| William Goodman    | 1892.5.21  | Bodrogszerdahely | Pueblo        | Colorado      | Victoria    | 206  | órá                     |
| Nicholas Varkonyi  | 1890.12.9  | Tokaj            | Bridgeport    | Connecticut   | Pine        | 323  | minisztériumi gyakornok |
| Andrew Lezsnyaszky | 1890.9.30  | Falkus           | Gary          | Indiana       | Virginia    | 1517 | munkás                  |
| Mike Tirpak        | 1888.6.5   | Bánóc            | Detroit       | Michigan      | Holborn     | 154  | gépező                  |
| Alex Pridy?        | 1891.2.13  | Láca             | Detroit       | Michigan      | Harbaugh    | 148  | munkás                  |
| Gus Kiss           | 1893.11.25 | Sátoraljaújhely  | Detroit       | Michigan      | N/A         | 327  | tetőfedő                |
| Michael Molnar     | 1889.11.23 | Kistoronya       | Trenton       | New Jersey    | Beatty      | 629  | kötélműves              |
| James Kovács       | 1895.12.8  | Lelesz           | New Brunswick | New Jersey    | Division    | 16   | írnok                   |
| Steve Papp         | 1886.8.15  | Sárospatak       | Cliffside     | New Jersey    | Nagel       | 286  | munkás                  |
| Max Gross          | 1893.10.20 | Szegilong        | Trenton       | New Jersey    | Market      | 101  | hentes                  |
| Mike Gofas         | 1889.9.18  | Udva             | Trenton       | New Jersey    | Hills Alley | 35   | gumigyári munkás        |
| John Molnar        | 1887.6.24  | Zétény           | Passaic       | New Jersey    | 2nd         | 198  | munkás                  |
| John Palocsik      | 1893.4.16  | Nagykövesd       | New York City | New York      | E 16        | 433  | sofőr                   |
| Aaron Semlowitz    | 1892.2.6   | Varanó           | New York City | New York      | Buckman     | 344  | írnok                   |
| John Kalapos       | 1894.9.17  | Bacska           | Lorain        | Ohio          | Kone?? Ave  | 3118 | munkás                  |
| Bertie Magyar      | 1895.2.22  | Battyán ?        | Lorain        | Ohio          | E 32        | 1600 | munkás                  |
| Frank Nagy         | 1888.7.25  | Bély             | Lorain        | Ohio          | E 30        | 1683 | munkás                  |
| Frank Gabura       | 1886.10.14 | Bodrogkisfalud   | Lorain        | Ohio          | E 24        | 1573 | darukezelő              |
| Joseph Hornyak     | 1888.3.16  | Királyhelmece    | Lorain        | Ohio          | E 30        | 1671 | kisegítő                |
| John Pekarovics    | 1887.6.11  | Kisdobra         | Lorain        | Ohio          | E 30        | 1522 | munkás                  |
| Frank Koszttyu?    | 1894.9.15  | Kisrosvány       | Lorain        | Ohio          | E 30        | 1641 | munkás                  |
| Mike Halad         | 1890.12.19 | Luka             | Lorain        | Ohio          | E 30        | 1680 | munkás                  |
| Nick Garbák        | 1887.12.6  | Nagykemence      | Lorain        | Ohio          | E 29        | 1628 | kohász                  |
| Steve Bastio       | 1896.12.25 | nem olvasható    | E. Youngstown | Ohio          | Adam        | 40   | darukezelő              |
| Steve Smolek       | 1892.2.18  | nem olvasható    | Tiltonsville  | Ohio          | N/A         | N/A  | N/A                     |
| Bertie Ellis       | 1887.2.8   | Perbenyik        | Lorain        | Ohio          | E 32        | 1539 | munkás                  |
| Steve Toth         | 1892.11.4  | Semjén           |               | Ohio          | Stacy       | 13   | gumigyári munkás        |
| Andrew Pataki      | 1893.8.23  | Szolnocska       | Lorain        | Ohio          | E 31        | 1678 | munkanélküli            |
| George Moszkol     | 1895.2.18  | Dobróka          | Homestead     | Pennsylvania  | ??? Ave     | 544  | áruátvevő               |
| John Hrinđa        | 1894.4.7   | Málca            | So. Bethlehem | Pennsylvania  | E 5         | 530  | gépező                  |
| Andrew Toth        | 1888.11.19 | Sárospatak       |               | Pennsylvania  | 5th         | 943  | olvasztár               |
| John Santa         | 1887.9.22  | Sátoraljaújhely  | Philadelphia  | Pennsylvania  | Bates       | 69   | munkás                  |
| Bert Horvath       | 1886.9.7   | Kisdomása        | Wendel        | West Virginia | N/A         | N/A  | bányász                 |
| Andrew Kovach      | 1889.6.5   | Kozma ?          | Ashland       | Wisconsin     | W 15 Ave    | 209  | munkás                  |
| John Kawacham      | 1888.1.8   | Tarcal           | Cudahy        | Wisconsin     | Plankindon  | 820  | munkanélküli            |

### A Zemplén vármegyei regisztráltak fontosabb adatai (Forrás: adatbázis)

rott magyarjaink előszeretettel kerestek munkalehetőséget a térségben, hiszen az itt lévő államokban összpontosult az amerikai ipar több mint 60%-a.<sup>9</sup>

Érdekes, hogy az Ohióban lakó zempléniak nagy többsége Lorain városában élt, még hozzá egymáshoz meglehetősen közel: az East 24. és 32. közötti utcákban. Ez a közelség egy nagyobb magyar kolónia jelenlétét feltételezi, de akár az is lehetséges, hogy ebben a városrészben külön a Zemplén vármegyéből származók letelepedése volt jellemző. Nem lenne ez példa nélküli az amerikai magyarság történetében. Érdekes tény ugyanis, hogy a Michigan állambeli Detroitban létezett egy zömmel Heves vármegyeiek által lakott „Magyar Negyed”, amely a Medina és a Barnes utcákat foglalta magában. Ezt a két utcát szinte kizárólag Heves megyeiek, még pontosabban Sarud községből kivándoroltak lakták.<sup>10</sup> Nem kizárt tehát, hogy egy nagyobb zempléni kolónia volt Lorainben. Ez a város egyébként igen

9 Várdy Béla: Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Bp., 2000. 244.

10 Beynon, Erdmann Doane: Crime and Custom of the Hungarians of Detroit. Journal of Criminal Law and Criminology 25. évfolyam, 1935. 1. szám. 756.

„népszerű” az adatbázisban szereplő magyarok körében, és a ténylegesen besorozott ohioi lakosoknak is nagyobb aránya származott innen.

A már említett foglalkozás szerinti megoszlás nem mutat eltérést az „amerikás magyar” szokásokhoz képest. A nehéz fizikai munka dominált: a zempléniek többsége gyári munka, gépkezelő, darukezelő, kohász, és egyéb nehézipari dolgozó volt. Munkanélküli mindössze egy fő volt, szintén egy fő esetében – sajnos – nincs adatunk. Kirívó példaként két írnokot (James Kovács és Aaron Semlowitz) említhetünk, illetve nagyon érdekes a listában a Tokajon született Nicholas Várkonyi, akiről megtudjuk, hogy 1917-ben minisztériumi gyakornok volt Connecticut államban. Róla sajnos eddig nem tudtam többet kideríteni, de mindenképp érdekes esettanulmánya lesz a kutatásnak ez a zempléni–connecticuti minisztériumi dolgozó.

Ami a vármegyén belüli születési helyeket illeti, két-két fő született Sárospatakon és Sátoraljaújhelyen, a többiek mind más-más településeken, főleg falvakban látták meg a napvilágot, illetve két személy esetében, sajnos, olvashatatlan a születési hely a forrásban. Látható tehát, hogy – az amerikás magyarokra jellemző módon – a kivándorlás a kisebb falvak lakosságát érintette elsősorban: a sanyarú körülmények a falvak családjait sújtották leginkább.

Az amerikai hadakban szolgált magyarokról sajnos máig keveset tudunk. Kovács Mihály huszárezredes, akinek élettörténetét a kiváló hadtörténész, Zachar József írta meg (Póka-Pivny Aladár emlékiratai alapján),<sup>11</sup> vagy az amerikai polgárháborúban szolgált magyarok, akikről Vida István Kornél írt rendkívül alapos, hiánypótló művet,<sup>12</sup> mindössze két kirívó pozitív példa az amerikai magyarság történetének e fontos részéről. Rajtuk kívül szinte egyáltalán nincsenek részletekbe menő kutatások a tengerentúlon hadat viselt honfitársainkról. Az első világháború magával hozta a háború tömegessé válását, így az amerikai hadseregben szolgált magyarok száma is a korábbi évek többszörösére ugrott. Az általános sorozásra regisztrálás persze nem jelentett automatikus katonai szolgálatot, de az így keletkezett források betekintést engednek a korabeli amerikai magyarság társadalmi összetételébe. Zemplén vármegye különösen jellegzetes a kivándorlás szempontjából, hiszen az egyik legnagyobb számú lakosságot veszített megyéről van szó. Az itt bemutatott minta persze nem tartalmazza a teljes kivándorolt Zemplén megyei férfilakosságot, ablakot nyit arra, hogy milyen széles szóródásból kerülhettek vidéki magyar emberek a világ másik végén, egy akkoriban ellenséges nemzet hadseregének közelébe. Élettörténetükkel mindenképpen érdemes foglalkozni, emléküket pedig megőrizni.

*Ambrus László*



11 Póka-Pivny Aladár–Zachar József: Az amerikai függetlenségi háború magyar hőse. Kovács Mihály ezredes élete 1724–1779. Zrínyi Kiadó, Bp., 1982.

12 Vida István Kornél: Világostól Appomatoxig. Magyarok az amerikai polgárháborúban. Akadémiai Kiadó, Bp., 2011.

# Leventeegyesületek a visszacsatolt dél-dunántúli területeken

(1941–1944)

## I. BEVEZETÉS

1941. április 10-én kikiáltották a Független Horvát Köztársaságot. Az a mesterséges államalakulat, amelyet a nagyhatalmak az I. világháború után a Balkánon létrehoztak, s később Jugoszlávia névre kereszteltek, ezzel hivatalosan megszűnt. Másnap Magyarország csatlakozott a Jugoszlávia elleni német–olasz–bolgár támadáshoz. A katonai részvételért cserébe a magyar állam visszakapta az 1920. június 4-i trianoni békediktátum értelmében elcsatolt déli területei közül Bácskát, a baranyai háromszöget, valamint Muraközt és Muravidéket – összesen több mint tizenegyezer km<sup>2</sup>-nyi területet. A visszatért részek összesen egymillió harmincezer fős lakosságából a magyar adatok szerint a magyarok részaránya 39, a németeké 19, a szerbeké 16% volt.<sup>1</sup> A területi visszacsatolások révén a következő dél-dunántúli vármegyék gyarapodtak: Bács-Bodrog, Baranya, Zala, valamint Vas vármegye. A nyugati irányú fölsorolás egyben a területi gyarapodás csökkenő sorrendje is.

1941 folyamán a visszatért déli területeken helyreállították a hagyományos magyar közigazgatást, betagolták őket az 1920 óta „*csonka*” vármegyékbe. Területileg csaknem teljesen helyreállították az érintett vármegyéket. Ugyancsak bevezették azokat a rendelkezéseket

és létrehozták azokat a szervezeteket, amelyek a két világháború között az anyaországban kialakultak. Ezek közé tartozott a Leventeintézmény települési egységeinek, a helyi leventeegyesületeknek a megszervezése is. Ezek létrejöttét és működését igyekszik jelen tanulmány legalább életképszerűen bemutatni a Dél-Dunántúl területén.<sup>2</sup>

A Leventeintézmény hazánkban először tett kísérletet arra, hogy valamennyi iskolapadból kikerülő, korabeli szó-



*Az 1941-ben visszatért délvidéki területek és jelentősebb települések*

1 Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp., 2001. 251.

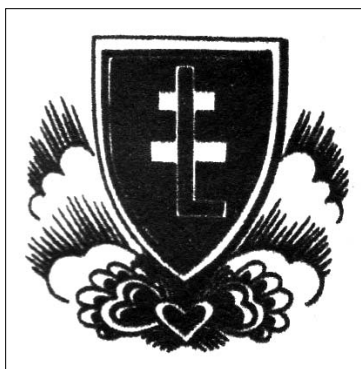
2 A Bács-Bodrog vármegye visszatért területein megszervezett egyesületek ismert adatainak feldolgozása tanulmányként: Kis Krisztián Bálint: Leventeegyesületek a visszatért bácskai területeken. Megjelenés előtt.

val élve „iskolán kívüli” fiú további testi és lelki oktatását-nevelését kormányzati szinten megszervezze. A szervezet alapjának az 1921. évi LIII. törvénycikk, az ún. *testnevelési törvény* tekinthető. Az intézmény tevékenységét a helyi, azaz



*Bérem a magyar ifjúságban!*  
Horthy

*Horthy Miklós kormányzó aláírásával készült képeslap az 1940-es évekből*



*Leventejelvény*

a települési és tanyakörzeti szinten megszervezett levente-egyesületeken keresztül fejtette ki. A leventeoktató, később leventeparancsnok irányításával általában vasárnaponként megtartott leventefoglalkozások célja a „szebb jövő” megvalósítása, azaz az 1920-ban, a trianoni békediktátum által megcsonkított történelmi Magyarország területi és szellemi helyreállítása volt. A leventekötelezettség az 1939. évi II. törvénycikkkel, az ún. *honvédelmi törvénnyel* egyúttal honvédelmi kötelezettséggé vált, s az intézmény valóságos „félkarú óriás” szervezatként tömörítette immár nemcsak az iskolán kívüli, hanem az iskolába járó fiúifjúság tagjait is – 12 és 21 éves életkor között. A szervezet másik, mintegy „kölcson-be kapott” karjának tekinthető *leánytagozatot* hivatalosan végül csak 1943-ban hozták létre önkéntes alapon – a 10 és 19 éves kor közötti leányok részére.<sup>3</sup> A mindkét nembeli magyar ifjúságot tömörítő szervezetet végül az Debreceni Ideiglenes Kormány 529/1945. számú rendelete szüntette meg.

A Leventeintézmény történetének lapjait a visszacsatolt déli területeken napra pontosan 1941. augusztus 16-án nyitották meg,<sup>4</sup> s 1944 őszén a 3. Ukrán Front átvonulása zárta le végérvényesen. Közben Magyarország 1941. június 26-án – az ún. kassai incidens után – hadat üzent a Szovjetunióknak, s ezzel – Németország oldalán – bekapcsolódott a II. világháborúba.

A Magyarországhoz visszacsatolt déli területeket is betagolták a katonai közigazgatás korabeli területi egységeibe, a hadtestekbe, és ez alapján alakították ki a levente-elöljáróságokat. Ennek megfelelően a III. hadtest területén a *muraszombati* és az *alsólendvai* (néhány nappal később utóbbi helyett a *csáktornyai* és a *perlaki*) járási leventeparancsnokságot hozták létre.<sup>5</sup>

E dolgozat megírása során alapelvünk az volt, hogy a korabeli magyar közigazgatási beosztásnak megfelelően ábécé sorrendben településenként mutatjuk be azokat a helyi leventeegyesületeket, amelyekről adatot találtunk.<sup>6</sup> Ehhez fő forrásul „első kézből” származó információkat használtunk föl: az 1941 elejétől megjelenő *Szebb Jövő!* című, kifejezetten

3 Bővebben ld. *Kis Krisztián Bálint*: A Levente-leány-mozgalomról. Neveléstörténet. A székesfehérvári Kodolányi János Főiskola folyóirata 10. évf./1–2. sz. 126–133.

4 Hivatalosan ezen a napon vették át az „általános” (polgári) közigazgatási szervek a hadseregtől a polgári közigazgatási ügyek intézését, és ezzel kezdték meg működésüket a leventeparancsnokságok is.

5 Az IHNETOV munkanaplója. Vitéz *Béldy Alajos* vezérezredes Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból 1941–1943. Szerk.: *Blasszauer Róbert*. Bp., 2002. 12.

6 A közigazgatásra nézve forrásunk: Magyarország helységnevtára 1944. Szerk. és kiadja a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Bp., é. n.



leventéknek, majd leventeleányoknak is szóló képes hetilap számaait. Maga a lap egyébként külön figyelmet szentelt a Magyarországhoz 1938 után visszacsatolt felvidéki, kárpátaljai, észak-erdélyi és déli területek természeti és egyéb viszonyainak, lakóinak, az ezeken a területeken élő magyarságnak, s ezen belül természetesen az újonnan megszervezett egyesületek leventéinek és a leventeleányainak.<sup>7</sup> Tanulmányunkhoz azonban természetesen fölhasználtunk más korabeli (levéltári) forrásokat is, melyek adatai a lábjegyzetekben szerepelnek. S végül még egy megjegyzés: ahol csak lehetett, hagytuk „maguktól” beszélni a sorokat, igyekeztünk megtartani jó néhány ízes beszámolót, melyeket az utóbbi több mint fél évszázad jobb híján mintegy forrásértékűvé avatott.<sup>8</sup>

## II. LEVENTEEGYESÜLETEK BARANYA VÁRMEGYE VISSZATÉRT TERÜLETEIN<sup>9</sup>

„A baranyai háromszög... szépséges, értékes földdarab, 34 községet számlál. Buja termékenységgű síkok beláthatatlan terjedelmű őserdőségekkel és pompás bortermő dombsorozatokkal váltakoznak benne.”<sup>10</sup>

### A Dárdai Leventeegyesület

A többi visszacsatolt településhez hasonlóan valószínűleg 1941-ben létrehozott helyi szervezet egyik leventéjének tragédiájáról van tudomásunk. 1942. november folyamán az „egyik 21 éves dárdai levente több társával légvédelmi segédrendőri szolgálatot teljesített, miközben arra lett figyelmes, hogy a záróra után egy férfi hangosan énekelve diülöngél végig a Fő utcán... [A] levente udvariasan akarta rendre utasítani az ismeretlen férfit, aki erre előkapta kését és mellbe szúrta a kötelességét teljesítő leventét. A levente súlyos sérülést szenvedett, úgyhogy kórházba kellett szállítani. A szurkáló férfi a csendőrségen beismerte tettét, és megindították ellene a bűnvádi eljárást.”<sup>11</sup> A szerencsétlenül járt ifjú további sorsát nem ismerjük, de remélhetően felépült.

### A Kisköszegi Leventeegyesület

A visszatért déli területek településeinek adományozott első ún. ereklYES országzászlót a pestszentlőrinci leventék maguk vitték, s személyesen adták át Kisköszeg község lakóinak 1941 tavaszán, pontosan pünkösöd napján. Az országos hírvü eseményt a következőképpen örökítették meg a *Szebb Jövőt!* egyik számában: „Leventedíszszázad és teljes fúvószenekar, összesen 100 levente és mintegy 20 tagú küldöttség külön hajón érkezett a faluba pünkösöd szombatján. Díszkapuk alatt várta a falu népe az anyaország első vendégeit. Fellobogózott házak között, díszes menetben vitték a leventék az országzászlót... A leventék két napot töltöttek a vendégszerető magyar községben... pünkösödvásárnap... délelött Albrecht kir[á-

7 A székelyföldi leventeegyesületek tanulmányként földolgozott életére nézve ld. *Kis Krisztián Bálint*: Székelyföldi leventék és leventeleányok. Székelyföld. Kulturális folyóirat XVI/11. sz. 82–110., valamint: Adalékok a székelyföldi leventeegyesületek történetéhez. Székelyföld XIX. évf./7 sz. 104–118.

8 A néhol magyarázatra szoruló szöveg értelmezéséről igyekeztünk gondoskodni. A főszövegben szögletes zárójelbe [ ] tartalmat erősítő kiegészítések kerültek, lábjegyzetbe pedig magyarázatok és egyéb fontos adatok.

9 A történelmi Baranya vármegye a Duna és a Dráva folyó szöge által bezárt területen helyezkedik el, területe 5106 km<sup>2</sup>, melynek trianoni békediktátum utáni Magyarországnál maradt nagyobb részét – 3943 km<sup>2</sup>-t – 1941-ben az eredeti nagyságúra egészítették ki. A vármegyeszékhely (Pécs) változatlan maradt.

10 *Szebb Jövőt!* I/16.

11 *Szebb Jövőt!* II/48.

lyi]. herceg,<sup>12</sup> fővédnök jelenlétében történt az ereklyés országzászló ünnepies felavatása. Tábori mise után Friedrich Géza baranyavári plébános beszentelte [értsd: fölszentelte] a zászlót, és dr. lovag Oelberg Ernő Pestszentlőrinc város nevében átadta azt Kisköszeg népének... 63 vármegye<sup>13</sup> földjének egy-egy kis porszemét [értsd: kis mennyiségű földjét] és egy emlékiratot helyezett el a talpaztatba Losonczy Ferenc, az Ereklyés Országzászló Nagybizottságának kiküldöttje.<sup>14</sup>

A község leventeifjúsága kivette a részét az 1942–1943 telén lezajlott „Szeretetcsata”-mozgalomból is, a tagok összesen 2380 Pengő 18 fillért gyűjtöttek össze. Az országos gyűjtés célja az volt, hogy a fronton harcoló honvédeket és azok családját megajándékozzák.<sup>15</sup>

Aztán a helyi leventék és leventealányok részére 1943 első hónapjaiban kukoricaháncs-feldolgozó tanfolyamot is rendeztek. Ezen szép számban vettek részt az ifjúság tagjai. „A tanfolyam résztvevői elsajátították lábtörő, cipő, csizma és egyéb közhasználatú tárgyak fonását.”<sup>16</sup>

### A Várdaróci Leventeegyesület

A helyi szervezet női szakosztálya 1942 elején jött létre – mégpedig 62 önként jelentkező leventealány taggal.<sup>17</sup>

## III. LEVENTEEGYESÜLETEK A MURAKÖZBEN ÉS A MURAVIDÉKEN

„A Muraköz kedves, hangulatos, változatos színpompájú vidék. Zala és Vas vármegyének délnyugati csücske... délről a Dráva széles ezüstszalagja határolja, nyugaton pedig a stájer vidék. A lankás, szelíd dombok, termékeny síkságok vidékét a Mura pontosan a közepén szeli keresztül. Különösen híres kitűnő gyümölcstenyészete és zamatos, tüzes bora.”<sup>18</sup>

1942 elejéről már arról értesülhetünk, hogy: „A hazatért Muraköz községeiben nagy lendülettel indult meg a leventeélet... A Muraköz leventeoktatását ünnepélyes keretek között magyar és horvát nyelven nyitják meg.”<sup>19</sup>

Aztán 1943 tavaszán a Leventeintézmény felső vezetése elhatározta, hogy Muraköz területén is külön leventealképzéseket rendszeresítenek. Ugyanis ezen „fiatal lelkészek missziói munkássága ellensúlyozhatná a határokon túli káros izgatást. E lelkészek a zágrábi érsek

12 Habsburg Albrecht (1897–1955) magyar királyi herceg, többek között a Magyar Vöröskereszt Egyesület fővédnöke és a Magyar Cserkész Szövetség védnöke. A Leventeintézmény kapcsán nevéhez fűződik az országos levente lövészbajnokság vándordíjának megalapítása. A magyar főrendi-, illetve felsőház tagjaként politikusként is tevékenykedett. 1921–1922-ben a szabad királyválasztók királyjelöltje, 1931-ben azonban – Habsburg Ottó javára – lemondott magyar trónigényéről. 1941-ben, Jugoszlávia szétesése után béklyei (Baranya vármegye, Baranyavári járás) uradalmának háromnegyed része visszakerült Magyarországhoz, de Bárdossy László miniszterelnök (1941–1942) szétosztotta azt a vitézi telepések között. 1942-ben az újvidéki razzia elítélt felelőseit birtokán bújította, és segítette Németországba szökésüket. A II. világháború idején ugyancsak Németországnak gyűjtött bizalmas politikai információkat. 1943-ban a Magyar Megújulás Pártja kormányzóhelyettes-jelöltje volt. 1945-ben nyugatra menekült, megmaradt magyarországi birtokait is elvesztette. Végül Dél-Amerikában telepedett le, és Buenos Airesben halt meg. Új magyar életrajzi lexikon I. A–Cs. Főszerk.: Markó László. Bp., 2001. 78.

13 A történelmi Magyarország vármegyéinek száma. 1938 és 1941 között egyébként az ország területe négy alkalommal gyarapodott. Mindezek révén hazánk 1941 végén 41 vármegyét számlált.

14 SzJ I/23.

15 Szebb Jövő! III/9. A gyűjtésben – mint látni fogjuk – természetesen számos más, visszacsatolt déli település leventeje és leventealánya is részt vett. Egyébként 1942. december 10-e és 1943. április 12-e között összességében az akkori Magyarország 2136 településéről érkeztek küldemények, melyekből hetvenezer szeretetszolgálatot állítottak össze, és küldtek szét a budapesti központból a fronton harcoló honvédeknek és az anyaországba családjaiknak. A csomagok összesen 15 vasúti teherkocsit tölthettek meg. Szebb Jövő! III/17.

16 Szebb Jövő! III/11.

17 Szebb Jövő! II/9.

18 Szebb Jövő! I/16.

19 Szebb Jövő! II/6.

egyházi fennhatósága alá tartozó területekre mint katonai lelkészek nyerhetnének »jurisdiction« [=működési jogosultságot]. Az ügy megoldását ennek értelmében a VKM vallásügyi főcsoportjának I. főosztálya indítja meg.” A végső cél az volt, hogy 1943. „szeptember 1-ig a kijelölendő 16 főlelkész megkezdhesse munkáját.” Bélydy ez ügyben – Gaál Károly (1904–1947) tábori főlelkész kíséretében – még aznap kora este látogatást tett Serédi Jusztinián (1884–1945) esztergomi érsek–hercegprímásnál, és kérte hathatós közbenjárását, „hogy a készülöben lévő rendelet mielőbb kiadható legyen”.<sup>20</sup>

#### a) Zala vármegye visszatért területei<sup>21</sup>

##### A Csáktornyai Leventeegyesület

A megyei jogú város szervezetével kapcsolatban csupán annyi, levéltárban fennmaradt információval rendelkezünk, hogy meglepően későn, valamikor 1944 első hónapjaiban hozták létre. A Belügyminisztérium (BM) Leventék Országos Parancsnokságának (LOP) szóló átirata az egyesület magalakulásáról ugyanis csak ez év március 29-én kelt, kiadmányozásra pedig még később, április 12-én került.<sup>22</sup>

##### Az Alsódomború Leventeegyesület

A község leventéi 1942 őszén „a keleti harctéren hősi halált halt bajtársuk, Stefics György honvéd lelki üdvéért gyászmisét mondatnak, amelyen a teljes számban kivonuló leventéken kívül megjelent a község vezetősége, a helybeli határvasdász őrs, a csendőrőrs és a [községi iskolai] tantestület” is.<sup>23</sup>

##### Az Alsólendvai Leventeegyesület

A vármegyeszékhely helyi szervezete, a Zalaegerszegi Leventeegyesület 1941-ben magyar címeres zászlót küldött Alsólendvára. A zászlót a tervek szerint a levente díszszázad és a leventezenekar kísérte.<sup>24</sup>

Az Alsólendva járási leventeélet kialakításában és megszervezésében a két világháború között az anyaországban tartózkodó, majd onnan 1941-ben szülőföldjére visszatérő vitéz Turza Antal dobronaki iskolaigazgató vállalt főszerepet.<sup>25</sup>

1942 elejéről ismerjük az újonnan létrejött alsólendvai egyesület első tisztikarát is. Az elnök Kuronya Jenő, a helyi polgári iskola igazgatója lett. A vezetőség tagja volt még Nagy János és Paller Dezső (titkárok), Kopacsi János (házmester), valamint Apáty József, Gaál István és Fülöp Gyula.<sup>26</sup>

Aztán 1944 nyarán a helyi leventék folyamatos éberségéről számolt be a Levente Hírközpont a világháború forgatagában: „Legutóbb a Fekete-erdőben gombászgató Mészáros István levente két felbukkanó alakot vett észre. Azonnal beszaladt a városkába, és jelentette a

20 Blasszauer i. m. 1943. május 27.

21 A történelmi Zala vármegye területe 5995 km<sup>2</sup>, melynek trianoni békediktátum utáni Magyarországnál maradt nagyobb részét – 4877 km<sup>2</sup>-t – 1941-ben kiegészítették. A vármegyeszékhely (Zalaegerszeg) változatlan maradt.

22 MNL OL (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.) K 150 1944. VII/5. 168.366. sz. irat, 6191. csomó: A Csáktornyai Leventeegyesületnek megalapítása.

23 Szebb Jövőt! II/45.

24 Szebb Jövőt! I/17.

25 Kovács Attila–Tátrai Ágnes: Magyarok a Muravidéken 1918–1945. Kronológia. Lendva–Ljubljana, 2013. 102.

26 Horvat Meštrovič Franc: Lendva város 820 éve. Leventék és sokolok Alsólendván. Internetes forrás: [http://www.nepujasag.net/index.php?option=com\\_content&view=article&id=5137:lendva-varos-820-eve-leventek-es-sokolok-alsolendvan&catid=36:muravidék&Itemid=67](http://www.nepujasag.net/index.php?option=com_content&view=article&id=5137:lendva-varos-820-eve-leventek-es-sokolok-alsolendvan&catid=36:muravidék&Itemid=67) A letöltés ideje: 2014. szept. 6.

*csendőrségen. A honvéd hadkiegészítő parancsnokság adott melléje leventéket és honvédeket, akik Lévy Gyula honv[éd], főhadnagy vezetésével a mezőn elfogtak két angolt. [A] Csendőrségnek adták át őket, és azóta is naponta több leventejárőr portyázza át [értsd: vizsgálja át] a vidéket. A két angol német hadifogságból szökött meg, és Törökországba igyekeztek. Londoniak; az egyik hajógyári munkás, a másik üveges” volt.<sup>27</sup>*

### **A Belatinci Leventeegyesület**

A helyi szervezetről annyit tudunk, hogy ugyancsak meglepően későn, 1944 elején, esetleg az előző év végén jöhetett létre. A BM LOP-nak szóló átirata az egyesület megalakításáról ugyanis csak 1944. február 26-án kelt, és március 3-án kiadmányozták.<sup>28</sup>

### **A Kotori Leventeegyesület**

A helyi tagok ideiglenes leventeotthonát 1942 novemberében avatták föl.<sup>29</sup>

### **A Miksavári Leventeegyesület**

1944-ben a szervezet helyi tagjai gyűjtést rendeztek a bombakárosultak megsegítésére. Ennek eredményeként „*Miksavár községben 555,50, Drávacsány községben 545,-, Drávamagyarod községben 334,60, Cseresnyés községben 145,-, azaz a körjegyzőség területén összesen 1580,10*” pengőt gyűjtöttek a leventék.<sup>30</sup>

### **A Zrinyifalvai Leventeegyesület**

1943 februárjában a következő köszönet jelent meg az országos leventesajtó hasábjain: „*A zrinyifalvai állami népiskola tanulóifjúsága hálásan köszöni a levélzáró-bélyegek eladásában tanúsított nagy buzgalomért és kiváló eredményért küldött ajándék nyomtatványokat (»Szebb Jövőt!« ajtódíszítő-lemez, térkép, jelkép stb.), és örömmel olvasgatja, nézegeti.*”<sup>31</sup> A helyi leventék ugyanis részt vettek a fent említett „*Szeretetsata*”-mozgalomban is.

## **b) Vas vármegye visszatért területei<sup>32</sup>**

### **A Muraszombati Leventeegyesület**

A helyi szervezet 1942 januárjában jött létre, és azt is tudjuk, hogy elnöke Hartner Nándor polgármester lett.<sup>33</sup> Az egyesület ugyanezen év nyarán 1600 pengőt fordított levente-egyenruhák beszerzésére.<sup>34</sup>

### **A Vidorlaki Leventeegyesület**

A településen a leventék mellett a leventeleányok is sokrétű és tartalmas képzésben részesültek. 1944. január 29-én pl. a település 24 leventeleánya vizsgázott Szebeny Ida háztartás-egészségügyi előadónál.<sup>35</sup>

27 Szebb Jövőt! IV/34.

28 MNL OL K 150 1944. VII/5. 162.534. sz. irat, 6191. csomó: A Belatinci Leventeegyesület megalakulása.

29 Szebb Jövőt! II/47.

30 Szebb Jövőt! IV/20.

31 Szebb Jövőt! III/9.

32 A történelmi Vas vármegye területe 5474 km<sup>2</sup>, melynek trianoni békediktátum utáni Magyarországnál maradt nagyobb részét – 3284 km<sup>2</sup>-t – 1941-ben kiegészítették 3890 km<sup>2</sup>-re. A vármegyeszékhely (Szombathely) változatlan maradt.

33 Kovács-Tátrai i. m. 94.

34 Szebb Jövőt! II/29.

35 Szebb Jövőt! IV/10.

## IV. UTÓSZÓ

Baranya vármegye három, Zala vármegye hét és Vas vármegye két, tehát összesen tucatnyi visszatért déli település leventeegyesületi életéből sikerült néhány életképet fölvillantnunk. A röviden fölvázolt néhány leventeegyesületi esemény töredékességében is jó képet ad az országos, illetve helyi kezdeményezésekről és tevékenységről. Láthattuk, hogy valamennyi visszatért területen létrehozott egyesület – s azon belül minden szakosztály – megtalálta útját és helyét a magyar ifjúság és a helybeli lakosság életében is. Az országszerte 1943. május 5. és június 20. között megrendezett leventenapok,<sup>36</sup> az országos, illetve helyi sport- és egyéb versenyek, pénz- és ajándékgyűjtési akciók is bizonyosan megmozgattak csaknem valamennyi helybeli leventeegyesületi tagot – akárcsak a többi rendkívüli alkalom, illetve rendszeres heti leventefoglalkozás. Mindez – ahogyan már többször utaltunk rá – javarészt a II. világháború keretein belül zajlott.

A Leventeintézmény történetét a Magyarországhoz visszacsatolt déli területeken 1944 őszen végleg lezárták, amikor ezeket a területeket az átvonuló front teljesen elvágta az anyaországtól. A volt leventeegyesületi tagok és tisztviselők egy része azonban ezután valóságos kálvárián volt kénytelen keresztülmenni, mivel felelősségre vonták őket a szervezetben történt szerepvállalásuk miatt. Közülük bizonyosan jó néhány került szovjet hadifogságba, s távol szülőföldjétől, szibériai kényszermunka-táborokban hosszú évekig raboskodott azért a néhány esztendőért, ami a visszacsatolt déli területeken a Leventeintézménynek adatott. De ez már egy másik történet...

*Kis Krisztián Bálint*

## Ébredő nyilasok

### Egy megzavart Árpád-ünnepség 1937-ben

A millennium lázában égő országban számos emlékművet állítottak a honfoglalás tiszteletére. Ezek egyike volt a „pusztaszeri” (valójában a sövényházi – 1974 óta ópusztaszeri) Árpád-emlékmű. Az 1897-ben fölavatott emlékmű (az előző év nyarán csupán az alapköletélig jutottak<sup>1</sup>) az idők során „zarándokhelyé” vált.

Az Árpád-kultusz ápolásában egy szegedi – mai kifejezéssel élve – civil társaság járt az élen. Az 1895 elején tizenhat szeged-felsővárosi polgár által megalapított Szegedi Szombatosok Egyesülete még csak abban jeleskedett, ki tud több bort meginni szombat esténként. („Az ivás a tagok tetszésétől függ, erőltetett ivásra senki nem kényszeríthető” – szögezték le roppant bölcsen az alapszabályukban.<sup>2</sup>) Az egyesület azonban lassan elhalt, majd nagyjából egy év múlva meg is szűnt. Az igény azonban 1897 tavaszán ismét életre hívta az egyesületet, de már Szombatosok Huszonegyes Társasága néven (ugyanis leszögezték, ma-

36 Szebb Jövőt! III/21.

1 A pusztaszeri ünnepek. Szegedi Híradó 1896. június 28. és A pusztaszeri emlék. Budapesti Hírlap 1897. május 22.; valamint Kovács Ákos: Árpád-ünnep Szent Istvánkor. Egy kultikus hely genealógiája. I. rész. Mozgó Világ 2004. június. <http://epa.oszk.hu/01300/01326/00052/03kovacs.htm> (Letöltés: 2018. augusztus 23.)

2 Bárdoss Béla–Raffner Dezső (összeállították): Pusztaszeri Árpád Egyesület 25 éves története. H. n. é. n. Könyvnyomtatás kiadvány. Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Ge 2923. sz. 4.

ximum ennyi tagjuk lehet csak). Köztük volt egy, akkor már viszonylag ismert újságíró, novellista, Tömörkény István is, aki – mint a Pusztaszeri Árpád Egyesület titkára – 1917-ben bekövetkezett váratlan haláláig híven szolgálta a „pusztaszeri eszmét”. 1897 júliusában az egyik „szombatos” javasolta, hogy a következő hónapban tegyenek kirándulást „a magasztos emlékü Pusztaszerre”, az Árpád-emlékműhöz.<sup>3</sup> Ezzel vette kezdetét a „pusztaszeri zarándoklat”, amely az első világháború éveit leszámítva egészen az újabb világegyezés kezdetéig tartott. Ezzel a „szombatosok” már nem csak a borfogyasztásban jeleskedtek, hanem Árpád vezér kultuszának ápolásában is. Ez utóbbit egyre komolyabban vették: „A vidám, pohárkoccintgató »szombatosok« meghitt, baráti köre 1902-ben hívta életre a Pusztaszeri Árpád Egyesületet” – írták a kéziratok krónikájukban.<sup>4</sup> A kezdettől megfogalmazott céljuk: „a honalkotó vezér iránt érzett hála és kegyelet országos ébrentartása és fokozása, azonkívül a romok fölé egy korszerű Árpád-templom építése” volt.<sup>5</sup> (A középkori monostor templomfalainak egy része ekkor még állt. Az egyesület évtizedeken keresztül szorgalmazta, hogy a meglévő romokon templomot vagy emlékkápolnát építsenek. 1938-ban elkészült a kápolna makettje, de az építkezés az újabb háború miatt nem kezdődött meg.) 1902-ben már nem csak a „szombatosok”, illetve az Árpád Egyesület tagjai „zarándokoltak el” az emlékműhöz, ugyanis évről évre egyre többen mentek el a környező falvak, majorok, tanyák parasztjai közül is. Az idők során „széri búcsú”-nak elkeresztelt Árpád-ünnepség „koreográfiája” mindig ugyanaz volt: az Árpád Egyesület lelkésze (bevonva egy vendéglelkészt) tábortartást tartott, ezután az elnök üdvözölte a megjelenteket. Valamely illusztris vendég mondott ünnepi beszédet, elhangoztak hazafias költemények, a dalárdák megzenésített verseket adtak elő, majd „ünnepi lakoma” következett. (Eleinte mindenki a magával hozott elemősiát fogyasztotta el, ám ahogy egyre népesebbé vált az ünnepség, mind több lacikonyhás vert sátrat az emlékmű környékén. Az illusztris vendégeket később díszsátorban lakomáztatták meg.) Az ebéd után általában „népünnepély” kezdődött, amelyen volt szavaló- és futóverseny, cigányzene, bál, tánc hajnalig.

Az egyesület kezdettől fogva törekedett arra, hogy országossá tegye az ünnepséget. Ez valójában csak 1907-ben sikerült, amikor Árpád halálának – feltételezett – ezeréves évfordulóján<sup>6</sup> valóban eljött az ország távolabbi részéből is mintegy húszezer ember (más alkalommal csak öt-hatezren gyűltek össze). 1905-től egyébként minden szeptember első vasárnapján tartották a „búcsút”. 1914 szeptemberében természetesen elmaradt az Árpád-ünnepség. A világháború végéig ugyan az egyesület vezetősége minden szeptemberben elment koszorúzni, de érthető okokból nagyobb tömegrendezvényre nem került sor. 1919-ben a koszorúzás is elmaradt a román megszállás miatt, a két évtizeddel korábban hagyományt teremtett Árpád Egyesület csupán 1920-tól folytathatta a tevékenységét.

1920 és 1938 között ismét kivonultak minden szeptember első vasárnapján az emlékműhöz. A szervezők minden egyes „széri búcsú”-ra meghívtak egy-egy vármegyét, legalább ezzel is mutatva, hogy nem csupán Csongrád vármegye szívügye a „honalapító Árpád vezér” emlékének ápolása. Egyébként az egyesület hagyományosan jó kapcsolatokat ápolt a Horthy-kormányzattal, és a „kormányközeli” egyesületek (egyebek mellett a Magyar Országos Véderő Egyesület/MOVE, az Országos Frontharcos Szövetség, az Országos Rákóczi Szövetség, a Zrínyi Ilona Egyesület, a Turul Bajtársi Szövetség és a Levente Egyesület)

3 I. m. 10.

4 I. m. 22.

5 I. m. 25.

6 Árpád vezér halálának pontos időpontja nem ismert, csupán Anonymusnál olvashatjuk azt, hogy Kr. u. 907-ben hunyt el.

rendszeresen részt vettek az Árpád-ünnepen.<sup>7</sup> Politikai pártok azonban nem – egészen 1936-ig. Ekkor ugyanis koszorút helyezett el az ünnepség végén a szobornál a Festetics Sándor nevével fémjelzett Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt egy képviselője. (Nem egyedül volt ott pártja képviselőjében, hanem egy kisebb társaság is elkísérte.) Egy évvel később azonban már nem csak koszorúztak.

1937-ben is már a nyár folyamán szervezni kezdték a szeptember 5-re tervezett ünnepséget. Már csak azért is szerették volna a szervezők, hogy ez az alkalom kiemelkedőbb legyen, mint a korábbiak, mert ez volt a negyvenedik Árpád-ünnepély. A nagy érdeklődésre való tekintettel a szegedi polgármesteri hivatal a korábbi egy helyett két buszjáratot állított be (a „zarándokok” egy jelentős része Szegedről busszal, a hagyományörzők fogatokkal jutottak ki az emlékműhöz). „*Ilyen hatalmas tömeg még nem gyűlt össze a szeri síkon, mint ez alkalommal*” – írta az egyik szegedi napilap lelkes, kiküldött tudósítója.<sup>8</sup> Ennek részben az lehetett az oka, hogy aznap kimondottan kellemes, napos idő volt.

A „forgatókönyv” hasonló volt, mint korábban – csak kiegészült egy új eseménnyel. Palavicini Alfonz örgróf ugyanis egy évvel korábban a Pusztaszeri Árpád Egyesület számára – jelképes árért – 99 évre haszonbérlet formájában átengedett az emlékmű körül 29,5 katasztrális hold földet, ezt nevezték el azután Nemzeti Árpád Ligetnek.<sup>9</sup> Cserébe az egyesület minden évben köteles volt adni 29 ezüstpengőt és egy pár hófehér galambot. Most is ezzel kezdődött az ünnepség: dr. Tóth Imre kormányfőtanácsos, az egyesület elnöke átadta az uradalom intézőjének, Gál Jánosnak az éves jelképes haszonbért. Ezt követően Lepely Emil sándorfalvi esperesplébános, szentszéki ülnök, az egyesület lelkésze celebrált tábormisést, majd dr. Halász Pál móravárosi plébános, püspöki tanácsos mondott szentbeszédet. Az egyesület elnöke ezután megnyitotta az ünnepséget. Békés vármegye egyik küldötte, Gombos János elszavalt egy hazafias költeményt, majd Csernus Mihály endrődi apátplébános mondott „szép ünnepi beszédet”.<sup>10</sup>

Ezután következett az emlékmű megkoszorúzása, amit váratlan incidens zavart meg: „Az emlékműre lépett koszorúval a kezében egy kisteleki földműves. Kabátja alatt zöld inget viselt és a szemén zöld napvédő szemüveg volt. Hangos »Bátorság!« kiáltással kezdte meg rövid beszédét, és azt mondta, hogy a Festetics-féle nyilaskeresztes-párt<sup>11</sup> nevében helyezi el koszorúját Árpád apánknak, a legelső nyilasvezérnek emlékére, mely koszorú jelenti egyebek között az olykor zsidómentes Magyarországot is. Az ünnepség közönsége meglepetten fogadta ezt a programon kívüli számot. A nyilas minden egyes szónál az öklét rázta a levegőben. Egyszer meg akadt és csak hosszú, kínos nyögések után folytatta beszédét.” – olvasható a Szegedi Napló tudósításában.<sup>12</sup> Az egyik fővárosi lap azt is tudni vélte, hogy az „akciózó” nyilas Scheiben András, egy kisteleki földműves volt. „A tömegben levő nyilasok ekkor parázs tüntetésbe kezdtek és hosszú ideig nem hagyták szóhoz jutni Csernus Mihály plébánost.”<sup>13</sup> Az eseményről a négy szegedi napilap közül csupán a Szegedi Napló (valamint röviden a budapesti 8 Órai Újság és az Újság) számolt be. A nyilas incidens sem a kormánypárti Szegedi Új Nemzedék, sem a liberális Délmagyarország, sem a bulvár-liberális Szegedi Friss Újság ingerküszöbét nem érte el...

7 Kovács i. m.

8 A nyilasok Pusztaszeren megzavarták a politikamentes hazafias ünnepséget. Szegedi Napló 1937. szeptember 3.

9 Emlékirat a Pusztaszeren telepítendő Nemzeti Árpád Liget keletkezéséről. H. n. é. n., a Pusztaszeri Árpád Egyesület könyvátadása, 3.

10 Ua., mint a 8. jegyzet.

11 A gróf Festetics Sándor által 1934-ben alapított Magyar Nemzeti Szocialista Pártról van szó, amely 1935-ben két mandátumot nyert az országgyűlési választásokon, de 1938 őszén gyakorlatilag megszűnt.

12 Ua., mint a 8. jegyzet.

13 „Árpád apánk, az első nyilasvezér... Furcsa incidens a pusztaszeri ünnepségen. 8 Órai Újság 1937. szeptember 7.

A kellemetlen közjáték után az ünnepség rendben lezajlott. A kisteleki nyilasok föllépésének – legalábbis korabeli lapértésülések szerint – csak annyi következménye lett, hogy vizsgálóbírói végzés alapján házkutatást tartottak a nyilasok szegedi párhelyiségében és a hatóságok rengeteg „izgató röpcédulát és egy sokszorosító gépet foglaltak le.”<sup>14</sup> A harmincas évek vége felé Csongrád megyében is megerősödött a szélsőjobboldal, amelynek látványos jele volt, hogy 1939-ben Szegedről bejuthatott a parlamentbe dr. Szögi Géza nyilas ügyvéd.<sup>15</sup>

A Pusztaszeri Árpád Egyesület már csak egy alkalommal, 1938-ban rendezhette meg az Árpád-ünnepséget, mert a következő évben kitorrt a világháború. A második világháború után a Pusztaszeri Árpád Egyesület megszűnt, a „széri búcsú”-t utoljára 1948-ban tartották meg. Erre legközelebb csak 1957-ben került sor, majd rendszeressé a hetvenes évektől vált ismét – de már egészen más ideológiai tartalommal. Ez azonban már egy másik történet...

Vincze Gábor

## Két generáció két háborúja fényképeken

Mióta vissza tudok emlékezni, ott függött a jászjákóhalmi szoba falán nagyapám katonaképe a katonaságnál saját maga által faragott keretben. Most, hogy édesanyám halála után olyan dokumentumok is a kezembe kerültek, amelyeket nem nagyon kutattam korábban a családi archívumban – felfedeztem édesapám néhány katonaképét. Ezzel be is indult a fantáziám: nagyapám az első világháborúban – akkor még Nagy Háborúnak mondták, mert nem tudták, hogy második is lesz –, apám a másodikban vett részt. Szerencsémre nem folytatódott ez a tendencia velem.



*Id. Fodor István*

Nagyapám – Fodor István – 1889-ben született, az ő katonai tevékenységéről nem sokat tudok, mert sajnos már nem ismerhettem. Fiatalon – 38 évesen –, viszonylag gyorsan halt meg 1927-ben, születésem előtt 22 évvel, májtályogban. Nagyanyám mindig a háború következményének – a derékszíjnak – tulajdonította a halála okát, de az orvosunk szerint ez ki van zárva ennél a betegségnél. Ő még császári és királyi (k. u. k.) katona volt, mint a szerelésén is látszik. A kép egy szolnoki műteremben készült. Róla annyit tudok, hogy Újvidéken volt katona a háború idején, hiszen akkoriban még a ma Szerbiához tartozó város Magyarország része volt. Valamikor – talán 1916 körül – egy másik jákóhalmi asszony társaságában meglátogatta nagyanyám. Nagy dolog volt ez akkor, hiszen az asszonyok csak akkor mozdultak ki a faluból, ha a szentkúti búcsúba elmentek Mátraverebélybe. Majdnem el is tévedtek. Mivel nagyanyám 86 évet megért, így maga mesélte el nekem, hogy a zimonyi vonatra találtak felszállni, aztán majdnem Belgrád

14 Ua., mint a 13. jegyzet.

15 Dr. Szögi Géza (Szeged, 1902–Vác, 1952) ügyvéd, szélsőjobboldali politikus. Először a Festetics-féle pártba lépett be, majd azt nem találván elég radikálisnak, átlépett a Szálasi-féle Nyilaskeresztes Pártba. Annak a színeiben 1939-től parlamenti képviselő. Az 1944. október 15-i nyilas hatalomátvétel után miniszterelnökségi államtitkár lett. 1945 után a népbíróság tíz év börtönbüntetésre ítélte, 1952-ben a váci rabkórházban halt meg.





*Ifj. Fodor István*



*Ifj. Fodor István (jobbra fent) Kassán 1943-ban*

mellett kötöttek ki Jákóhalma helyett, ha az utolsó percben le nem ugranak. Mindenestre szép kis kétszer háromszáz kilométeres út volt ez akkoriban. Még a háború alatt megtörtént a házasságkötés is 1917 januárjában, ugyanaz év novemberében pedig megszületett apám.

Apám – szintén Fodor István – a nála három évvel fiatalabb korosztállyal került a háború idején a seregbe. 1943-ban a visszatért Kassára vonult be. Ez a tény már önmagában is érdekes: az ő apja az akkor még Magyarországhoz tartozó Újvidéken volt katona, ő pedig az akkor Magyarországhoz visszatért, de előtte már Csehszlovákiához tartozó Kassán. Az egyszemélyes katonaképe a katonakönyvből való, a csoportképen kassai katonatársai társaságában áll a jobb felső szélén. A kép hátán fel van tüntetve, hogy Kassán készült 1943-ban. A harmadik kép derűsebb momentum, mert szabadsága alatt két nagykátai unokatestvérével készült. Nagyanyám egyik testvére Nagykátára ment férjhez, így az ottani Szécsényi család bekerült a rokonságba. Apám aztán Kürtösnél került fogságba (ma Curtici néven román határállomás Lökösházával szemben). Amerikai fogságban volt Németországban Fürst, Regensburg környékén és főleg Dachauban, ahol nemcsak koncentrációs tábor volt. 1946. április elsején került haza.



*Ifj. Fodor István (a bal oldalon)  
két unokatestvérével*

Számomra ez a négy fotó jelenti a család hadi történelmét: két generáció két háborújában.

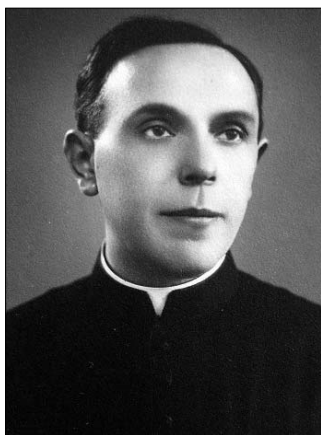
*Fodor István Ferenc*

# Fél évtized a kommunisták börtöneiben

Vári Ferenc aranydiplomás plébános, püspöki tanácsos

1902. november 17-én, Csongrádon, harmadik gyermekként született. Édesapja, néhai Vári Ferenc csizmadiamester volt. Édesanyja, Sági Mária, földműves családból származott, 1929-ben meghalt. Iskolái: IV polgári Csongrád. V–VII Kiskunfélegyháza. A VIII. osztályt mint papnövendék Vácott, a piaristák gimnáziumában végezte, a kezdeti nehézségei után kitűnő eredménnyel. S így dr. Hannauer A. István püspök úr Budapestre, a központi szemináriumba irányította. A Magyar Királyi Pázmány Péter Egyetem hittudományi karának hallgatója 1921-től 1926-ig, ahol jelesen végzett.<sup>1</sup> Pappá 1926. augusztus 20-án szentelték. 1926. augusztus 31-től Hódmezővásárhelyen hitoktató.<sup>2</sup>

1928-ban súlyos tüdővérzés miatt gyógyulásra volt szüksége, ezért – betegen – Szentesre, a Csongrád Vármegyei Korházba került mint hitoktató. Szeptember 1-től a püspök úr végleg Szentesre helyezi mint III. káplánt, és a korházban mint korházi lelkész működik. 1931. április 1-től mint III. káplán – délelőtt a plébániai irodában dolgozik a plébános vezetése mellett, az ő utasítása szerint. Szerény, lelkiismeretes munkája jó segítséget jelent, a plébános távollétében ő helyettesíti. 1938. november 9-től az egyházközségnél az egyházi elnök helyettese. Teljes adminisztrátori feladatára, a plébánia ügyeinek vezetésére és teljes plébánosi jogkörre kapott megbízást.<sup>3</sup>



Vári Ferenc

1943. augusztus 1-jén Pétery József püspök úr Vári Ferencet Kerekegyházára nevezte ki plébánosnak.<sup>4</sup> Váratlanul érintette a Kerekegyházára történő kinevezése, de a püspök úr kitüntető bizalma és az ő biztatásai belsőleg arra kötelezték, hogy habozás nélkül vállalja fel az új kihívást, a várható nehézségekkel való szembenézést, a lelkipásztori teendőket.

Kerekegyházán töltött tevékenysége alatt, 1945-ben nevezték ki püspöki tanácsossá.<sup>5</sup>

Szomorú tény és valóság, hogy a háborút követően a kommunista rendszer kettős beállítottságú emberei jelen voltak az egyházainknál, és ráült a félelem a mi katolikus egyházunkra is. Vári plébános, a további kerekegyházi küldetése során az egyházüldözéssel szemben harcol az egyház fennmaradásáért, miközben, mit sem sejtve, a háta mögött elárulják minden mozdulatát, gondolatát, s külső és belső bomlasztással igyekeznek megtörni a személyét, az egyházat és szembeállítani az embereket egymással.

1 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban ÁBTL) 3. 1. 9. V- 9443, Vári Ferenc önéletrajzából.

2 Hódmezővásárhelyi Plébániahivatal, a Historia Domus bejegyzése.

3 Szentes, Szent Anna Plébániahivatal, a Historia Domus bejegyzése.

4 Váci Püspöki Káptalani Levéltár, Vári Ferenc anyagában.

5 Váci Püspöki Káptalani Levéltár, Vári Ferenc anyagában.

A *Szabad Nép* 1947. december 17-i számában *Ne szeresd felebarátodat!* címmel, az 1948-as koncepció kirakatper előkészítésének részeként, hazugságra épülő lejárato, gyűlöletet generáló újságcikk jelent meg plébánosunkról. A szovjet megszállás alá került országokban összehangolt támadást indítottak az egyházak és a vallás felszámolására. A katolikus egyházunk megtörésére, az 1948-as koncepció kirakatper előkészítésére nagyon jó eszköz volt a kommunisták befolyása alatt álló napilap, a *Szabad Nép*. A tudatosan manipulált, hazugságokra épült, gyalázkodó hangvételű, a tömegindulatot felkorbácsoló interjú kiváló eszköz volt a plébánosunkkal szembeni gyűlöletkeltésre, az egyház, a keresztény hívő emberek és a társadalom rétegeivel való szembeállítására. A közvélemény megtévesztésével a gyűlöletre uszító propaganda célja a Várival szembeni tömeghisztéria generálása, erkölcsi magatartásának lekicsinyítése, hiteltelenítése, egzisztenciális leépítése, tönkretétele volt.

Vári plébános ekkor még nem tudhatta, hogy a kommunista párt nemcsak Kerekegyháza történelmében, hanem országos szinten is egyedülálló történelmi jelentőségű kirakatper forgatókönyvét írja, az egyházi iskolák államosításához kapcsolódóan, és azt sem, hogy ő lesz a kirakatper legszimbolikusabb alakja. A kommunista párt 1948. június 16-án terjesztette be az országgyűlésnek az iskolák államosításáról szóló törvényjavaslatát. A törvény megszavazását követő nap, 1948. június 17-én Vári plébánost mintegy 30 kerekegyházi személlyel együtt letartóztatták.<sup>6</sup>

Vári Ferencet és két társát, Puchardt Győzöt, valamint Herpay Kálmánt a Kecskeméti ÁVH-án meztelenre vetkőztették, majd leguggoltatták őket, és így rugdosták csizmában a veséiket és a kisagyukat. Megalázásként egy nővel ezt végignéztették, majd üres kihallgatási jegyzőkönyvet írtattak velük alá.<sup>7</sup> Kihallgatását követően a dél-budai internálótáborban volt előzetesben az október 30-i tárgyalásáig.<sup>8</sup> Jancsó Imre római katolikus káplán, a *Keresztény Élet* hasábjain, visszaemlékezéseiben beszélt arról, hogy Vári Ferenc kerekegyházi plébános véres ingeket küldözgetett ki cserére a Kecskeméti ÁVH-ról.<sup>9</sup>

Vári plébános a kibocsátott vádiratával szemben észrevétellel élt a Népbíróóság irányába, hogy a vádiratban feltüntetett kijelentéseket nem tette meg, és ennek igazolásául nyolc hamis állítással szemben, összesen 26 alkalommal nevez meg tanút, akiknek kéri a tanúkénti kihallgatását, akik igazolni fogják állításainak valódiságát.<sup>10</sup>

A bíróság teljesen figyelmen kívül hagyta a vádlottak védekezését és a bizonyítási indítványok kezdeményezését. A bírósági tárgyalást megelőzte a politikai döntés, a kommunista párt döntése. A per tárgyalását az ÁVH készítette elő a kommunista pártvezetés elvárásainak megfelelően, amelyre mondhatni azt, hogy egyben utasítás is volt a bírák irányába. A háttérben meghúzódó politikai döntésre meghozott érdemtelen ítélet kimondása (nemes egyszerűséggel) szintizta komédia volt. A vérbírák a tárgyalás során a bizonyítékokat nem vették figyelembe, nem is voltak rá kíváncsiak, tevékenységük mindenben megfelelt a kommunista párt elvárásainak, a szereposztás, az ügyészi színjáték pedig mindenben megfelelt a rendezői elvárásoknak.

„1948. október 30-án a Kecskemétre kihelyezett, Budapesti Népbíróóság külön tanácsa, Vári Ferencet, az 1946:VII.tc.2.§.b. ütköző folytatólagosan elkövetett izgatás büntetében 3 évi börtönre ítélték.”

6 ÁBTL. 3. 1. 9. V–77140 Vári Ferenc kerekegyházi plébános és társai ügye.

7 Özvegy Herpay Kálmánné szíves közlése alapján.

8 ÁBTL. 3. 1. 9. V– 9443 Vári Ferenc pere.

9 Jancsó Imre Vencel plébános testvérének, dr. Jancsó Jánosnak köszönhetően a *Keresztény Élet* hasábjain napvilágot látott teljes cikksorozat szkenelt másolatairól készült kiadvány, *Az Úr Lelke Üzen* a Kerekegyházi Szent István Egyházközség tájékoztatója XIII. évfolyam 5. szám mellékletként megjelent.

10 BFL XXV. 2. b 5335–1948 Vári Ferenc pere.

tönre, mint főbüntetésre, 10 évi politikai jogának felfüggesztésére és fellelhető vagyonának ¼ részének elkobzására, mint mellékbüntetésre ítélte. Valamint 134 Ft 76 fillér eddig felmerült és felmerülendő eljárási költséget, köteles az államkincstárnak megfizetni.”<sup>11</sup>

Az ítélet megfogalmazása nem csak jogellenes volt, hanem a törvényes büntetőjog súlyos torzítása, arculsapása is, amely ellentétes volt a civilizált világ büntetőjogi gyakorlatával. Vári, az október 30-i tárgyalást követően, börtönbüntetését a budapesti Markó utcai börtönben kezdte, itt mindössze két hetet töltött el, 1948. november 13-ig.<sup>12</sup> A kommunista börtönrendszerben a rabok sokszor a legembertelenebb, a legmegdöbbentőbb megaláztatásban részesültek. Vagy a „Markó”-ban, vagy a Gyűjtőfogházban történhetett Vári Ferenc és Herpay Kálmán esete, mikor *a rabokat rabláncra fűzve sétáltatták. Vári és Herpay, a rabok sétáltatása közben, több alkalommal, rablánccon, egymáshoz voltak bilincselve.*<sup>13</sup>

A budapesti Markó utcai börtönt követően a Gyűjtőfogház következett, 1948. november 13-tól 1949. március 12-ig, majd ezt követően a Váci Fegyház és Börtön.<sup>14</sup> Ebbe a börtönbe főként politikai foglyok kerültek, akiket megalázni, megtörni próbált a rendszer. A felirat figyelmeztette a börtön őreit, miszerint *ne csak őrizzék, hanem gyűlöljék is a foglyokat, mert a nép ellenségeivel van dolguk!*

Vári Ferenc és védője az első fokú népbíróági ítélet ellen panaszt jelentett be a legfelsőbb fellebbezési fórumhoz, a Népbíróóságok Országos Tanácsához és tételesen megindokolta, megcáfolta az ítélethozatal alkalmával megfogalmazott mindazon alaptalan vádakokat, amelyekkel nem értett egyet.<sup>15</sup>

A Népbíróóságok Országos Tanácsa az 1949. október 4-én hozott ítéletével az első fokú ítéletet (a 3 évi börtönbüntetést) megsemmisítette, és ezúttal *2 évi börtönre mint főbüntetésre ítélte.*<sup>16</sup>

Vári Ferenc 1950. július 4-én szabadult volna a Váci Fegyházból, az Államvédelmi Hatóság még aznap internáltatta a kistarcsai internálótáborba „szabadonléte államvédelmi szempontból nem kívánatos” záradékkal.<sup>17</sup> Minden rab számolta éveit, hónapjait, heteit, aztán a legizgalmasabb, amikor az utolsó napra várva, várta a szabadulást. Nem tudták a rabok, hogy büntetésük hiába telik le, nem szabadulnak, hanem internálótáborba viszik őket. Az internálótábor abból a szempontból, hogy nem tudja az elítélt a szabadulása végét, az egyik legrosszabb büntetés, a végtelenségig csak reménykedni tud az ember a szabadulásában. Részlet a kistarcsai internálótáborban 1952. október 10-i keltezett, kézzel írott önéletrajzából: „*Ötödik évet töltöm büntetésben – testileg legyöngülve – az elmúlt év közepén vitaminhiány miatt – szellemileg is megviselve. A százados főorvos úr – gyorsan alkalmazott injekciós segítségére – hálával gondolok. Szellemi fáradságot tapasztalok a július hóban történt kihallgatásom alkalmával is – és az óta is – a jegyzőkönyvet az akkor köztünk uralkodó közeli szabadulás reménykedésében írtam alá.*”<sup>18</sup>

Mostohaanyja, fia szabadulása reményében 1950-ben és 1951-ben több levelet írt a miniszternek, illetve a Rákosi-titkárságra, kérve fia internálásának felülvizsgálatát és megszüntetését. Mostohaanyjának fia betegségére az 1951. II. hó 11-én a miniszterhez címzett

11 ÁBTL. 3. 1. 9. V-9443 Vári Ferenc pere.

12 ÁBTL. 3. 1. 9. V-9443 Vári Ferenc pere, Kistarcsán írott önéletrajzában.

13 Szalai József adatgyűjtése alapján, özvegy Herpay Kálmánné szíves közlésének köszönhetően.

14 ÁBTL. 3. 1. 9. V-9443 Vári Ferenc pere, Kistarcsán írott önéletrajzában.

15 BFL. XXV. 2. b 5335-1948 Vári Ferenc pere.

16 ÁBTL. 3. 1. 9. V-9443 Vári Ferenc és társai pere.

17 BFL. XXV. 2. b 5335-1948 Vári Ferenc pere.

18 ÁBTL. 3. 1. 9. V-9443 Vári Ferenc pere.

levelében is van utalás. „Az Internálótábor kórházában fekszik súlyos betegen és a család engedélyt kapott a Parancsnokságtól, rendkívüli gyógyszeresomag küldésére.”<sup>19</sup>

Nincs kizárva, sőt, látva a kommunista börtönrendszert, szinte biztosra vehető, hogy a júliusban történt kihallgatása során is alkalmaztak vele szemben erőszakot. Testvérági leszármazottaktól tudom, hogy az internálótáborban történt látogatásuk alkalmával testvéreinek nem merete mondani, csak mutatta, hogy az egész teste fekete, és azt is, hogy a fogait kiverték. A vallatásnál alkalmazott erőszaknak, kínzásoknak legfőbb célja az volt, hogy vallomáshoz, mégpedig kedvező vallomáshoz jussanak.

Az internálótáborban júliusban történt kihallgatásáról külön jegyzőkönyv nincs, de van egy összefoglaló jelentés: Kistarcsa, 1952. július 23. Részlet e jelentésből:

„Elítélésének és internálásának az oka demokráciaellenes tevékenység és izgatás volt, melyet Kerekegyházán követett el, 1948-ban az iskolák államosítása alkalmával. A mai napon lefolytatott kihallgatása alatt végig tagadott és igyekezett magát népi demokráciához hű papnak feltüntetni.

*J a v a s o l j u k: Vári Ferenc internált r. k. pap további internálását.*<sup>20</sup>

Vári Ferenc 1953. szeptember 10-én szabadult a kistarcsai internálótáborból.

Mielőtt Vári szabadult volna az internálótáborból, aláírták vele, hogy az ott átélt történeésekről nem beszélhet: „Tudomásul veszem, hogy az internálótáborral és a táborban lévő személyekkel kapcsolatos minden hír vagy adat állami titkot képez.”<sup>21</sup>

Vári Ferenc szabadulását követően kórházi kezelésen, sérvműtéten esett át. Felépülését követően, 1953. november 1-től haláláig Szentesen a Jézus Szent Szíve-templomban folytatta papi hivatását. Egyháztörténetünk nagy személyisége volt, ami naggyá tette őt az az, hogy az egyházi iskoláink államosításakor szilárd hitével, kitartásával, elvhűségével tökéletesen tolmácsolta Mindszenty József bíboros-hercegreprimás elvárásait.

Szalai József

## Dr. Bodonhelyi József református lelkész emlékezete

Dr. Bodonhelyi József református lelkész, a hittudományok doktora, a Teológiai Akadémia professzora, az Országos Református Zsinat tagja, a Dunamelléki Református Egyházkerület és a Budapest Északi Református Egyházmegye tanácsbírája, az Aberdeeni Egyetem díszdoktora fülöpszállási gazdálkodó családból származott. Édesapja Bodonhelyi Sándor földműves volt, aki nyolc kat. hold 335 négyszögöl földecskéjén gazdálkodott. Édesanyja, akihez nagyon szoros kötődés fűzte, Gubacsi Zsuzsanna volt. Elsősülött fiúként a családba Sándor érkezett 1906-ban. Bodonhelyi Józsefet 1909. március 15-én, éppen 110 éve segítette a világra Bíró Imréné bába néni. Bizalmas baráti körben nemegyszer tett bizonyosságot átszellemült arccal, mennyire predesztinációs eseménynek látja, hogy születésnapja március idusa, március 15-e. Eötvös Sándor lelkész úr előtt keresztszülei, Meleg Lajos és

19 ÁBTL. 3. 1. 9. V-77140 Vári Ferenc és társai ügye.

20 ÁBTL. 3. 1. 9. V-9443 Vári Ferenc pere.

21 ÁBTL. 3. 1. 9. V-9443 Vári Ferenc pere.

Dutka Eszter tartották keresztvíz alá. Az Állami Elemi Népiskola alsó négy évfolyamát szülőfalujában végezte. Igazgatója Széll István volt. Tanítói lehetek: Nyerges Dániel, Sólyom Mária, Járányi Emília, Tömösközi László. 494 gyermek járt akkor iskolába. Ő már az új, ma is működő emeletes épületben, és a református templomban szívta magába a zoltárok levegőjét, az erőteljes kálvinista kegyességet, izzó hazaszeretetet.



**Dr. Bodonhelyi József**

A négyosztályos elemi iskola után 1920. szeptemberben felvételt nyert a Tisza István Református Kollégiumba Kecskemétre. Itt már kivételes képességei is jelentkeztek. Okos és derék diák volt, nyolc éven át jeles tanuló, ő az osztály példaképe tanulmányi eredményben és magaviseletben egyaránt. Osztályfőnöke Baracska Gyula, igazgatója dr. Garzó Béla volt. Kitüntetéssel érettségizett, öt tantárgyból jeles eredménnyel 1928. június 25-én. Kiegészítő érettségi vizsgálatot tett görög nyelv és irodalomból szintén jelesen, de már Debrecenben 1929. június 13-án. Ugyanis 1928 őszén beiratkozott a Debreceni Tisza István Tudományegyetem Hittudományi Karára. Miután a szülők anyagi helyzete nem tette lehetővé tanulmányi költségeinek teljes biztosítását, tandíjmentesség iránti kérelmet nyújtott be, amelyhez szükség volt szegénységi bizonyítvány mellékelésére. Ezt meg is kapta Fülöpszállás főbírájának aláírásával. Eszerint „*Bodonhelyi József vagyontalannak, társadalmi állásához képest szegénynek minősítették.*”<sup>1</sup>

A debreceni egyetemen életre szóló iránymutatást kapott két híres professzortól, Révész Imrétől és Csicsz Sándortól. Rendkívül szorgalmasan tanult, minden vizsgáját jeles eredménnyel tette le. Ennek köszönhetően már egy év múlva, 1929 őszén ajánlatot kapott Erdős Károly lelkész úrtól egy kétéves amerikai tanulmányi ösztöndíjra Daytown-ba, a teológiai akadémiaira. Erről levélben értesítette szüleit, s a tőlük kapott kérdésekre válaszolva a következőket írta: „1929. október 13. *Kedves jó Szüleim és Kedves Sanyi bátyám! Édesapám levelére, amennyiben tudok, a következőkben próbálok meg válaszolni. Az egyetem neve DÉTON (angolul: Daytown = Napváros). Lakás és koszt az internátusban van. Ez a hely ösztöndíjas hely. Az ösztöndíj ebből áll: ott Daytownban ingyen lakást és ellátást, a teológián díjtalan tanulást adnak két éven át... Arra a kérdésre, hogy miért Amerikába kell menni, azt felelhetem, hogy a teológiának ösztöndíjas helye egyedül csak Amerikában s ott is Daytownban van, ahova tanpályáról mehet ki az ifjú. Minden évben egy megy ki felváltva: egyik évben Debrecenből, másik évben Sárospatakról. Jövőre mi következünk, s ha én nem vállalkozom, akkor mást küldenek. Tehát a kimenés nem kötelező, csak jó lenne. Fájna nagyon, ha magamnak kellene határoznom, úgyhogy föltétlenül biztos választ tessenek írni. Én szívesen maradok itthon is, ha csak egy szóval azt mondják Édesapámék, hiszen előre nem tudhatom, hogy fog beválni és szívesen megyek, ha úgy akarják.*”<sup>2</sup>

Három hét múlva, aggódoó levelükre válaszolva, 1929. november 4-én írta: „*Drága jó Szüleim és kedves Bátyám! Teljes lelki felindulással fogadtam én is Erdős főtiszteletű úr fölhí-*

1 Idézet a család birtokában lévő eredeti dokumentumból.

2 A családi irattárban őrzött eredeti levélből.

vását. Ha van valaki, aki szeret otthon lenni a szülői házban, úgy én vagyok az. S épp ezért mikor tudomást vettem erről a nagy útról, legelsősorban is ez az akadály jutott eszembe: a hazulról való hosszú távollét. Különösen Édesanyámra gondoltam, mivel tudom, hogy milyen aggodással kíséri minden lépésemet, milyen hatással van rá a legkisebb bajunk. Sőt eszembe jutott az is, hogy még Debrecent, sőt Magyarországot is fájna itt hagyni. Mindez fájna, de ... de nekem nem lehet, nem szabad így gondolkoznom. Az Isten, aki él s akinek az ügyére feltettem az életemet, nem fogja engedni, hogy ebből az én utamból fájdalom származzék, akár családunkra, akár reám. S éppen ez az erős hit az, amely leküzdeti velem azt a gondolatot, hogy Édesanyám egészségének veszedelmét jelentené ez az én utam. Ez a lépés határozó fontosságú lehet az életemben. Olyan alkalom, mely soha többé nem kínálkozik újra. Ha kimegyek, a külföld sok szépsége, az amerikai egyetemek ideális rendszere talán oda segíthetnek, hogy teológiai tanár is válhatik belőlem. Itthon azonban a rengeteg óraszám mellett, mely megőrli az idegeinket, mégis csak oly kevés tudást és értéket tudok elsajátítani, hogy szerény falusi papnál nem vihetem többre. Az egész jövőmdöm, s ezzel a szüleim jövődjöje és családukné kívánja, sőt parancsolja, hogy hozzuk az elválás – igaz, hogy nagy, de mégis szent – áldozatát... mivel ettől a vállalkozástól egész jövőm függhet és semmi veszedelemmel nem jár az út, még egyszer fölteszem kérés formájában a kérdést, bár Édesanyám leveléből tisztán látom, hogy nem akarnak kiengedni. S valóban, ha Édesanyám úgy érzi, hogy egészségi kockázat nélkül nem tudná elviselni a távolléteket, akkor egy szavam sincs többé. Én, mint fiuk, most engedélyt kérek és biztosan hiszem, hogy az válik javamra, amit szüleim megfontolt bölcsessége jónak ítélt. Tessék fontolóra tenni még egyszer, amiket most megírtam és akkor – lehetőleg minél előbb – tessék megírni úgy, hogy engednek-e vagy nem, mert én ilyen ügyben magam nem dönthetek és szülői beleegyezési nyilatkozat is szükséges hozzá.”<sup>3</sup> Édesapja szülői féltésből fakadóan nem engedte ezt az utazást, mondván, hogy ott az a nagy víz, és belefutad a tengerbe.

1932. szeptember 25-én „jelesen képesíttetnek és segédlelkézi szolgálatra alkalmazhatónak”<sup>4</sup> nyilvánították a hittudományi karon. Ez volt I. lelkészsképesítő bizonyítványa. A nyári szünetben három hónapig Tiszaadonyban volt segédlelkész. Innen, a tiszaháti kis faluból a következő levelet írta szeretett szüleinek: „Kedves jó Szüleim! Szombaton délben megkaptam a csomagot. Vásárosnaményból Szalkára postakocsi hozta, onnan meg a mi kisbírónk, aki egyszersmind postás is, a vállán. Ez a magyarázata, hogy a csomagban, ami csak összetörhetett összetört. A fehér szilvából lekvár lett. Más baj nem történt, ez se okozott kárt, még a tekintetes asszony különben minden dicséretet megérdemlő tortája nyomódott össze. De azért mégis volt öröm a csomag felett, és ha nem is a fél falu, de sokan megtudták, hogy csomagom jött. Adtam a háziasszonynak, a hátulsó szomszédunknak és a takarítómnak is. Küldtem át a nagytiszteletű úrhoz, aki azonban nem igen evett belőle, mert most megint igen gyöngén van... Eddig sok gondom volt a dolgozattal. Szombaton írtam a 160. oldalt, még a befejezés hiányzik, most meg már sürget az idő és következik a szóbeli vizsgára készülés. A prédikációim is gonddal járnak, bár más oldalról meg felüdülést jelentenek nekem. Most már kezdenek jobban járogatni az emberek is a templomba. Hétköznap is vannak 25–30-an, ami egy 700 lelkes gyülekezetből szép szám. Tegnap délután pedig csaknem egészen tele volt a templom.”<sup>5</sup>

Mivel időközben felvételt nyert a Halle-Wittenbergi Egyetemre, 1932. november 11-től 1933. július 15-ig, tehát egy tanéven át a német egyetemen bővítette ismereteit. A nyári szü-

3 Az 1929. november 4-én írott levélből (eredeti a család irattárában).

4 Kivonat a bizonyítványból.

5 Idézet a család birtokában lévő eredeti levélből.

net után ismét külföldre, Skóciába vezetett útja. 1933. októbertől 1934. júniusig az aberdeeni egyetem hallgatója volt. „*Mint pillangó a bábját, kinövi a híres debreceni egyetemet, s más virágok, más világok felé száll. Halle és Aberdeen következik: Schiller és Shakespeare nyelvén beszél, prédikál és előad. Immár nem diák többé, hanem figyelemfelkeltő fiatal tudós. Doktora a hittudománynak*” – írták róla egy megemlékezésben.<sup>6</sup> Egy év itthoni tartózkodás következett, amely idő alatt a budapesti tisztviselőtelep segédlelkészeként teljesített szolgálatot. 1935 októberében ismét az angol egyetemen, Aberdeenen találjuk 1936 júliusáig. Itt szerezte meg a filozófiai bölcsészdoktori címet. Hittudományi doktori tudományos értekezésének címe: *A superintendentensi intézmény a skót református egyházban*. Ugyanez az egyetem 1960-ban tiszteletbeli doktori méltósággal is kitüntette. Révész Imre professzor úr a következőt írta ekkor levelében neki: „*Kedves Józsi Öcsém! A dolgozatot a legnagyobb örömmel és helyesléssel olvastam el; azt a legkomolyabb tudományos munkának tartva, mely úgy a skót, mint a magyar református egyháztörténet megértését nagyban elmélyíteni hivatott. Szívemből gratulálok hozzá és őszintén büszke vagyok, Istent dicsőítve az én egyik legkedvesebb tanítványomra.*”<sup>7</sup>

Az angliai tanulmányok után hat hónapig Zuglóban, majd másfél évig a Budapest Kálvin téri református templomban segédlelkészként szolgált. Közben 1937. október 8-án Debrecenben középiskolai református vallásstanári vizsgálatot tett. Így két évig óraadó vallás-tanár lett a debreceni és budapesti református gimnáziumban. 1938. május 15-én hazatért szülőföldjére, a Fülöpszálláshoz közeli Orgoványon lett rendes lelképásztor. Lelkészi beiktatásán dr. Ravasz László püspök mondott beszédet a református templomban. A templomból kiszorult több száz főnyi hallgatósnak a szabadban hirdette az ígét gr. Haller Gábor, hiszen Budapestről és a környező községekből nagyszámú küldöttség érkezett.

Ez az év még egy csodás eseményt is tartogatott Bodonhelyi József számára. 1938. szeptember 14-én a debreceni egyetem hittudományi kara előtt doktori szigorlatot tett summa cum laude (színötös, kiemelkedő, legjobb) fokozattal. Ez után a szaktanárok tettek javaslatot doktorrá avatása iránt, melyet a kar örömmel teljesített. Így 1938. december 15-én délelőtt 11 órakor a Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem tanácsa az egyetem aulájában tartott ünnepélyes egyetemi közgyűlés keretében a református hittudomány kormányzógyűrés doktorává avatta. Vele együtt két bölcsészettudományi és két jogtudományi doktort avattak. Dr. Makkai Sándor hittudományi kari dékán így méltatta Bodonhelyi József lelképásztor munkásságát. „*A 29 éves fiatal tehetség a kecskeméti református gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait végig kiváló eredménnyel. Hasonlóképpen kitüntetéssel tanult a hittudományi karon, külföldi egyetemen Skóciában bölcsészdoktori oklevelet szerzett. A disszertációjában írt egyes értékes észleleteivel magát a skót egyház tudósait is megelőzte.*”<sup>8</sup> Horthy Miklós kormányzó úr öfőméltósága helyett képviselője, dr. Zsindely Ferenc államtitkár jelenlétében történt a kormányzógyűrés doktorrá avatás; aki elmondta, hogy öt kiválóan képzett, tehetséges magyar fiatalért ez a legmagasabb kitüntetés. De mi is az a kormányzógyűrés? Az I. világháborút követően, egészen 1944-ig, mintegy negyed századon át „*sub auspiciis gubernatoris*” néven került sor „*államfői védnökség alatt*”, pontosabban az államfői funkciót betöltő kormányzó (Horthy Miklós) „*pártfogásával*” történő doktorrá avatásra. Ennek feltételeit miniszteri rendelet szabta meg, melynek értelmében a doktorjelölt kitüntetéses doktorrá avatására a kormányzó előzetes

6 Dr. Boross Géza visszaemlékezése a Károly Gáspár Református Egyetem honlapján.

7 Levél a családi irattárból.

8 Részlet dr. Makkai Sándor hittudományi kari dékán ünnepi beszédéből.



„legfelsőbb” engedélye alapján került sor. Az államtitkár elmondta: „A doktorrá avatás mindenkor nagy ünnepe az egyetemnek. Olyan öröm, amelyből egyformán veheti ki részét az ifjú doktor és a tanári kar, mert a tanár tanítványa tudományos eredményében saját maga sikerét is méltán ünnepelheti. Nagyobb ünnepe alig van az egyetemnek, mint az államfő legfelsőbb támogatása mellett történő doktorrá avatás ünnepe.”<sup>9</sup>

1942. február 1-én hittudományi professzora lett a Budapesti Református Teológiai Akadémiának a Gyakorlati Tanszéken. Egyik tanítványa így emlékezett rá „Munkássága mérföldkő tanszékünk történetében. Általa újra megelevenedett a református lelkészképzésben a puritán szellem. Bodonhelyi József egyházunk nehéz évtizedeiben is hű maradt a Bibliához, Kálvinhoz és a puritán teológiai örökséghez. Az egyre élesedő antiklerikalizmus félelmetes éveiben is példaadó módon képviselte Isten szolgálatának református követelményeit: az érett hitbeli döntést, a református aszkézist, a szent életre való törekvést, mindenekelőtt azonban Isten igéje feltétlen tekintélyének elismerését. Mi, tanítványai előadásai által ismertük fel, hogy nem a Biblia áll a mi kritikánk alatt, hanem nekünk kell szüntelenül a Biblia kritikája alá állni. [...] Ő ébresztett rá, mennyire nem mindegy, milyen vezérszemponthoz szerint történnek a gyülekezetben a lelkészi, a presbiteri és egyéb szolgálatok [...] Ő vezett rá arra a felismerésre, hogy a gyülekezeti szolgálatoknak alapvető bibliai szempontjai vannak, melyek büntetlenül nem mellőzhetők. Bodonhelyi József professzori munkássága az egyház tendenciózus sorvasztása idején inspirációja volt az egyházépítésnek, a misszió és a diakónia gyakorlásának. Tőle tanultuk meg, hogy az evangélium hirdetésének egyetlen hiteles pecsétje a szeretetszolgálat.”<sup>10</sup> Világszínvonalú professzori tevékenységet fejtett itt ki és Moody jelmondatát vallotta: „A jó szolgálat jutalma a még több szolgálat.” Ezért vállalta magára éveken át az akadémia gazdasági felügyelőtanári, később prodékáni tisztét is. El látja a budapesti lelképásztorok igehirdetési munkaközösségének főtitkári feladatait; betölt különböző egyházközségi, egyházmegyei és kerületi, majd zsinati tisztségeket. Végzi az országos teológiai tanulmányi munkák egyik irányítójának szolgálatát.

1945. december 27-én házasságot kötött Varga Zsuzsannával, akinek édesanyja Erdős Mária, édesapja dr. Varga Zsigmond debreceni teológiai professzor, vallástörténész volt. Házasságukat a Jóisten kettő leánygyermekkel áldotta meg. 1946-ban Márta, 1948-ban Zsuzsanna született, akik még ma is élnek. 1961 novemberétől haláláig, 1965. októberig a Kálvin téri református templom szószékéről hirdette Isten igéjét. Így lett Nagy-Budapest, sőt, az ország prédikátora. Igehirdetéseire nagyon sokan emlékeznek a mai napig.

De milyen igehirdető is volt ő? Dr. Boross Géza professzor szerint: „Ha tartalmi vonását nézzük, akkor reális, mélyen hívő, mondhatni lelkigondozó igehirdető volt. Ha a formai sajátosságát tekintjük igehirdetéseinek, legjellemzőbb a kristálytisztá logikai építkezés. Jellemző volt prédikációira a diakóniai lendület. Ez a lendület valósággal átizzik igehirdetésein. Gyakorlati teológiai előadásaiban szerette idézni Lőhe intését: A liturgus legyen az áhítat égő lángja! És Ő, felejthetetlen professzorom csakugyan az volt a szószéken, az áhítat égő lángja. Amikor jómagam Lőhéről tartok előadást, mindig megállok egy percre, s elmondom tanítványaimnak, hogy én ismerhettem egy ilyen embert, Bodonhelyi Józsefet.”<sup>11</sup>

1965. október 24-én 10 napos rövid, de súlyos betegség után visszaadta lelkét teremtményének. Földbe gyökerezett lábbal torpant meg mindenki a hír hallatán. Tanakodva, tűnődve, hogy hogyan történhetett meg ez, s vajon miért?

9 Idézet Zsindely Ferenc államtitkár beszédéből.

10 Dr. Boross Géza írása a Károly Gáspár Református Egyetem honlapján.

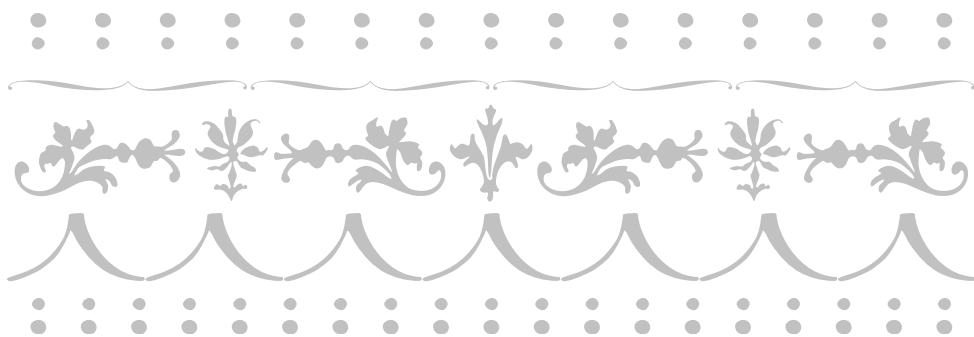
11 Dr. Boross Géza már idézett írásából.

Temetésén, október 29-én Szamosközi István püspök úr hirdette az igét ravatalánál. „Légy erős! Mintha ezt az ihletést csókolta volna a Teremtő Bodonhelyi József szép, széles homlokára, mikor kilépett a fülöpszállási családi otthon egyszerű kis kapuján, küldetésének útjára. A kecskeméti főgimnázium hittanóráinak tanulsága és kiskunsági fehér templomaink prédikációi nem hiába hívogatják Krisztushoz, kora ifjúságában találkozik már vele. Él a Krisztus erejével! Ez avatja korán komollyá: dolgozni csak teljes odaadással tud, nála életforma a költői vallomás: »dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes.«” A püspök úr, folytatva búcsúztatóját, így szólt: „Legtöbbször, amikor haza indult Fülöpszállásra, bejött előtte hozzám elköszönni. Ilyenkor Rólad beszélte, kedves édesanyja, s Rólad, szeretett testvére, Sándor. A híres professzor ekkor már gyermek volt csupán, és testvér. Vakációra készülő diák. Petőfi sorstársa, aki egy kiskunsági szobácskába toppan, hogy anyja ajkán csüggjön szótlánul, mint gyümölcs a fán. Az anyával, a testvérral és az ősi földdel való találkozás, ez az ánthéuszi erővétel mindig frissen adta vissza nekünk a református professzort, a modern hittudóst: a mi Józsefünket. Most pedig mi adjuk vissza Őt az anyaföldnek: megrendítő áldozat! Árván maradt a család, de árván maradtatok Ti is, ötvennégyen budapesti teológusok. Gyászolnak az eklézsiák, és gyászol a Zsinat. Némán roskad magába ez a gyülekezet is, melyet hatalmas, élő koszorúként font Isten e koporsó köré. A megelevenítő Krisztusért szálljon szent nevére dicséret, dicsőség, tisztesség és hálaadás.”<sup>12</sup>

Dr. Boross Gézától vett idézettel fejezem be megemlékezésemet. „Egyszer a névnapján (József napkor) mint a szeminaristák szónoka azzal az igével köszöntöttem Őt: »Azon örüljétek, hogy a Ti neveitek fel vannak írva a mennyben!« Most, amikor immár hitünk szerint bizonyára része van ebben az örömben, úgy érzem, hogy volt tanítványai nevében szabad megáldani emlékezetét Dániel igéjével: Az értelmesek pedig fénylenek, mint az égnek fényesége; és akik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok fénylenek örökkön örökké.”

Varga Istvánné Fajsi Mária

**Dr. Bodonhelyi József fő művei.** A superintendensi intézmény a skót református egyházban. Beke Ny., Debrecen, 1938; Az angol puritanizmus lelki élete és magyar hatásai. Pannonia Ny., Debrecen, 1942; A puritán ébredés igehirdetésének néhány elvi szempontja. Theologiai Szemle 20. évf. 1944. 1. sz. 22–33.



12 Szamosközi József püspök temetési igehirdetése.

# „Atyám, hadd lehessenek bárány a farkasok között!”

Lukács László Pelbárt OFM élete és vértanúsága

## IFJÚSÁGA

Lukács László 1916. február 18-án született Beszter községben.<sup>1</sup> Szülei Novák Erzsébet<sup>2</sup> és Lukács István.<sup>3</sup> Keresztelésére 1916. február 19-én került sor. Valószínűsíthető, hogy édesanyja özvegységében Budapesten vállalt munkát, így László bérmelege a pesterszébeti templomban volt 1927. május 31-én.

Mint félárva fiú jelentkezett szerényen Budára.<sup>4</sup> P. Tamás Alajos, az akkori gvárdián fölvetette zárdafiúnak. A rend támogatásával az Érseki Katolikus Gimnáziumban tanulhatott. Az Országos Széchényi Könyvtárban megtalálhatóak a gimnázium évkönyvei, melyekből kiderül, hogy 1931-től 1936-ig végezte az iskolát. A nyolc évfolyamos iskola nem minden évfolyamát itt végezte, csak a 4–8. osztályokat. Aktív tagja volt a Mária Kongregációnak, ahol végzős korában ő volt a prefektus. A Toldy Ferenc Önképzőkörben többször szerepelt szavalataival, előadásaival, 1935. június 2-án elnöknek is megválasztották. Az intézetben működött a Daru Levelező Egyesület. A tagok külföldi diákokkal folytattak élénk levelezést, melyből László „kimagaslóan” kivette a részét.

## AZ ÉRETTSÉGI

Az írásbeli érettségire 1936. május 18–24-én került sor, a szóbeli érettségi június 2–3–4-én volt Berkes Ottó c. tankerületi királyi és katolikus főigazgató elnökletével. László „jól érett” minősítést kapott. Schrotty Pál provinciális nagy gondot fordított az ifjú tanulmányaira: 1934-ben tanulmányútra küldte Németországba, Csehszlovákiába és Ausztriába, 1935-ben Skóciába, Franciaországba és Norvégiaiba, 1936-ban Jugoszláviaiba, Bulgáriaiba és Törökországba. Hat nyelven tanult meg beszélni!

## NOVÍCIUS SZÉCSÉNYBEN

Belépett a ferences rendbe, 1936. augusztus 26-án érkezett meg a szécsényi rendháza 18 társával együtt, és augusztus 29-én öltözött be a rend ruhájába.

A novíciusok számára az újoncév elsősorban nem a tanulás időszaka, hanem a lelkiélet kibontakozására szolgáló csendes esztendő. Kizárták a házból a világot a maga híreivel, újságaival, politikájával és érdeklődésével együtt. Szécsény környéke természeti értékekben igen gazdag, így lehetőség kínálkozott néha kirándulásokra, szórakozásokra. Nyaranta az Ipolyban fürödtek, halásztak. 1937. augusztus 29-én Szécsényben tette le első fogadalmát.

1 Ma Valpó község településrésze a szlavóniai főút mentén Eszék és Donji Miholjac között.

2 Nagyatád, 1884. december 26. Férjével 1912. december 1-jén a daruvári Szentháromság-plébániatemplomban kötöttek házasságot.

3 Homokszentgyörgy, 1885. augusztus 2. Szülei: Győri Lydia és Lukács János. 1915. december 15-én hívták be katonának, sérüléseibe 1916. szeptember 6-án a kaposvári kórházban halt bele.

4 1931-ben, édesanyja halála után.

## FŐISKOLAI HALLGATÓ JÁSZBERÉNYBEN ÉS GYÖNGYÖSÖN

Pelbárt 1937. augusztus 30-án érkezett Jászberénybe, ahol filozófiai hallgató lett. Ebben az esztendőben a teológiai főiskola bevezető tárgyait tanulták: filozófiatörténetet, kisebb filozófiai tantárgyakat, pedagógiát. 1938. július 24-én Pelbárték elhagyták a jászberényi rendházat és elköltöztek Gyöngyösre, hogy ott folytassák teológiai tanulmányaikat. Az éves lelkigyakorlatot augusztus 28-án kezdték meg P. Siska Á. István jezsuita atya vezetésével, akiben komoly, szakavatott lelkivezetőt kaptak.



Lukács László Pelbárt

Pelbárt az 1939–40-es tanév második szemeszterében Rómában tanult, az Antoniánum ferences egyetemen. Sajnos, csak rövid időt tölthetett ott. Hiányzott neki a megszokott közösség, növendéktársaival sem tudott jó kapcsolatot kiépíteni, hivatásválsággal is küszködött. A római előljáró így írt: *„Kifejezetten állítom, hogy őt nem büntetésből vagy erkölcsi hiányosságok miatt küldjük haza. Az ő nehézségeinek gyökere személyiségének adottságában keresendő. Túlságosan erősek benne az érzelmek... Végül alázatosan megismétlem kérésemet, hogy a kedves Pelbárt testvért igen szeretően fogadja nagy nehézségei közepette, és teremtsen alkalmat arra, hogy hivatása megerősítést nyerjen.”*<sup>5</sup>

A gyöngyösi teológián eredményei kiválóak voltak. 1941. május 3-án tett örökfogadalmat. Sajnos szomorú eseményekről is meg kell emlékeznünk. 1941. október 30-án gyomorvérzéssel kórházba került, ahol el kellett töltenie néhány napot. 1942. március 11-én a magiszter vezetésével nagy lelkigyakorlatba kezdenek, majd pedig 15-én Egerben dr. Kriston Endre püspök úr diakónussá szentelte Pelbártot és társait. 1942. június 21-én Zadravec István püspök szentelte pappá a végzős növendékeket. Újmiséjére a Budai Szent István Vértanú ferences templomban került sor: *„P. Pelbárt újmisés testvérünk templomunkban mutatta be első áldozatát az Úrnak. Manuduktora<sup>6</sup> P. Provinciális,<sup>7</sup> szónoka P. Szaléz<sup>8</sup> volt, aki remek beszédben vázolta a papi hivatás föntségét.”*<sup>9</sup>

### A HÁBORÚS ÉVEK

Pelbárt 1942-ben Jászberényben hitszónok, gyóntató, a növendékek magiszterhelyettese, korrepetítora volt, és doktorátusra készült.

Jászberényben nem érezte jól magát. Gyomorbaja csak diétával, orvosi kezeléssel volt mérsékelhető. Nem jött ki a növendékek magiszterével sem. Talán ezért is került Budára (augusztus 4-én érkezett meg), ahol Az Egység Útja ferences kiadású, az ökumenizmust elősegítő újság szerkesztőségében dolgozott, de emellett hitoktató, gyóntató is volt. November 10-én gyomorbajával kórházba került, megoperálták, november 26-án pedig súlyosra

5 P. Antonius Wallenstein 1940. augusztus 20-i levele P. Schrotty Pál provinciálisnak. MFKL 991/1940.

6 Kézvezető: újmisében segédkező idősebb pap. Általában az újmisés kérte fel. Feladata, hogy az újmisés ne kövessen el esetleges hibákat.

7 A tartományfőnök ekkor P. Schrotty Pál volt.

8 P. Kiss Szaléz magiszter. Az Amerikának való hadüzenet után, az utolsó diplomáciai hajóval jött haza. 1942. június 26-án érkezett meg a budai kolostorba.

9 Buda: Historia Domus 1925–1961, 1942. június 29.

fordult az állapota: kétszer is vérátömlesztésre volt szüksége. Pelbárt 1944-ben Egerben a házitanács tagja, hitszónok és gyóntató volt. 1944. május 9-én a plébánia kultúrházában a sebesült katonákat szolgálta. Gyakran vállalt kisegítéseket más plébániákon, vezette az ifjúsági kórust, és támogatta a III. Rend közösségét. Október 6-án Gyöngyösre került, ahol a *Magyar Barát* újság szerkesztőségében dolgozott, egyben sajtóapostol is volt. A front elhúzóda idején Vácon lakott, de Gyöngyöspatán is hosszabb időt töltött.

## HIVATÁSÁNAK ALAKULÁSA<sup>10</sup>

Ebben az időben bekapcsolódik a rendtartomány missziós mozgalmába, aminek kettős célja volt. P. Károlyi Bernát vezetésével egyrészt különféle kiadványokat terjesztettek, szentképeket szerkesztettek, hogy népszerűsítsék a nem keresztények közötti misszió ügyét, másrészt megszervezték a kínai gyermekek „örökbefogadását”, azaz a paokingi árvaház egy-egy árvájának támogatását. P. Pelbárt könyveket fordított, amelynek bevételeiből a kínai misszió kiadásaira fordítottak. Fordítómunkája során témaválasztása megdöbbentő módon előkészítette későbbi életáldozatát.

1944-ben *Ember a farkasok között* címmel adta ki egy pármái ferences, Páter Linusz élettörténetét, aki novíciuskorától kezdve azon gondolkodott, papként pedig egész életét arra szentelte, hogy a börtönök és a nyomornegyedek szegényeit felemelje. „*Atyám, hadd lehessen bárány a farkasok között! Engedj a farkasok közé. De ha a farkasok széttépnek? Ha széttépnek, Isten megbocsát nekik és méltóbb bárányokat küld közéjük, akik jobban megérik őket. Ami nekünk vad ordítózásnak tűnik, az csak az ő fájdalmaik kifejezése. Széttépnek minket... hiszen vadállatként bánunk velük... pedig ők is Isten gyermekei.*”<sup>11</sup> – mondja előljárójának missziója kezdetén.

## HATVANBAN

1945-ben Hatvanba került hitszónoknak, gyóntatónak és egyben a házitanács tagja lett. Hitoktatott a vasúttelepi iskolában, illetve parancsnoka volt a 847. sz. Horváth Mihály Cserkészcsapatnak is.

## P. KISS SZALÉZ ÉS A KEDIM

P. Szaléz Gyöngyösön 1945-ben hívta létre a KEDIM-et, a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget, amelynek alakuló ülése 1945. április 23-án 17 órakor volt a Kultúrház tanácstermében. A szervezetet Szaléz egy ifjúsági csúcsszervnek szánta: összefogni a katolikus ifjúságot, a cserkészeket, a leánykört, a Mária Társulatot, a Független Ifjúságot, a Polgári Demokrata Párt Ifjúsági Szervezetét. Az alapszabály szerint a közösség az Actio Chatolica szellemében működött, szorosan vett területe az Alsóvárosi Ferences Plébánia, de területét szerette volna az egész városra kiterjeszteni. P. Pelbárt egyébként már Gyöngyösön is bekapcsolódott a szervezet működésébe. Részt vett a gyűléseken, előadást is tartott. Például: *A kereszténység lényegéről.*<sup>12</sup>

10 A hét ferences vértanú boldoggá avatási anyagából, 332.

11 *Lukács Pelbárt: Ember a farkasok között. Magyar Barát* 1944. 43.

12 KEDIM Jegyzőkönyv, 1945. május 13. Idézi: Fr. Varga Kamill ofm: *Élni Krisztust, megdicsőíteni életével az Evangéliumot* II. P. Kiss Szaléz művei. Kézirat, Szeged, 2012. 203 old.

Szaléz biztatására Pelbárt is megalapította Hatvanban az egész ifúságot összefogó ifjúsági közösséget, a KEDIM-et. A pártnak ez biztosan szemet szúrt, s lassan kibontakozott előttük az országos méretűre duzzasztható politikai-fasiszta összeesküvés. A letartóztatásokkal kapcsolatban a hatvani háztörténetben ezt találjuk: „*Elhurcolások. Közben a politikai élet hullámozott tovább, s az újságok szenzációs híradásokban kürtölték tova a különféle katolikus iskolákban és intézményekben leleplezett »összeesküvéseket«, amelyek minden alapot nélkülöztek. Hatvanban is lelepleztek ilyen összeesküvést, amelynek eredménye az lett, hogy május hatodikáról hetedikére virradó éjszaka a politikai rendőrség elhurcolta P. Lukács Pelbártot, akinek hollétéről mindmáig nem tudunk semmit sem.*”<sup>13</sup>

Rövidesen folytatták a letartóztatásokat, főleg olyan személyeket kevertek bele az ügybe, akikről úgy gondolták, hogy a diktatúra kiépítésének akadályai lehetnek. „*Lukács Pelbárt letartóztatására egyik cserkész segédtsízt így emlékszik vissza: – Eljött 1946 húsvétja. Szokás volt nálunk, hogy az őrséget álltak »Jézus sírjánál«. Ez nagycsütörtökön kezdődött. Másnap nagypénteken tíz óra felé járhatott az idő, amikor őrségben voltam, odajött hozzám Pelbárt atya és mondta: – Gyurka! Legyen szíves irányítsa tovább az őrszolgálatot! Nekem le kell mennem, itt van értem egy rendőrautó. Elmegyek a rendőrkapitányságra, nem tudom, mikor jövök vissza. Kezet nyújtott, átölelt és elment. Ezután csak kósza híreket hallottunk róla. Húsvét elmúltával a felnőtt cserkészek egy csoportja (Majer János, Molnár István, Mezei János és még mások) bementek a rendőrkapitányságra megtudni, hogy mi van a parancsnokukkal, és hogy folytathatják-e tovább a cserkészcsapatban a munkát. Lukács Pelbárt-ról nem mondott semmit a kapitány, de a cserkészcsapat további működését engedélyezte.*”<sup>14</sup> (Érdekes, hogy a mi időnkben csak nagyszombaton álltunk őrséget, nagycsütörtökön és nagypénteken a keresztút végéig a Szentsír nem is volt, illetve el volt takarva.) Az igazi letartóztatásra csak májusban került sor, fényeshét vasárnapján Kiss Szalézt tartóztatták le először.

1946. május 19-én a tartományfőnök megbízásából Hatvanba látogatott P. Oslay Oswald volt tartományfőnök, egri házfőnök. Ő így számolt be hatvani tapasztalatairól: „*Öt órára Hatvanba érkeztem. Meglepetés voltam a testvéreknek és Zoltán atyának is. [...] Most mindezekből a hatvani ügyre a következőket kell levonnom: Hatvani famíliánk lefogott tagjai ellen nincs, nem lehet objektív alap. Ők szándékos torzításoknak áldozatai! Komoly alapok nélkül vannak a vizsgálati fogságban, ahová P. Jozafáttal és Róberttel még 16 civilt is bekísértek. Köztük volt Fister Károly is, de akiből már hatan itthon vannak.*”<sup>15</sup>

P. Pelbárt és P. Szaléz letartóztatásával egy országos méretű koncepciót pert igyekeztek kreálni, s ehhez volt szükség Pelbártra. Állításuk szerint egy szovjetellenes összeesküvést igyekeztek kitervelni és végrehajtani P. Kiss Szalézzal együtt, melynek áldozatai a békés és barátságos szovjet katonák lettek volna. Tanúvallomását már jó előre megírták, s addig próbálták verni, míg azt alá nem írta. A jegyzőkönyv szerint felsőbb egyházi vezetőtől kapott engedélyt a szovjet katonákat meggyilkoló fiatalok feloldozására. Mindkettejüket átadták a szovjet katonai hatóságoknak. A fiatalok szerint a börtönben lefűlelték a közöttük lévő besúgót, s csak Pelbárt közbenjárására sikerült az életét megmenteni. A fogva tartásuk alatt megjárta az Andrássy út 60-at, az orosz börtönt: a Vilma királynő út 33-at, végül az orosz ügyészséget: Konti utca.

13 Hatvan: Historia Domus, 1946. MFKL.

14 Némethi Gábor: Ötven évvel ezelőtt. Lukács Pelbárt elhurcolása. Heves Megyei Napló 1996. április 18. 5–6.

15 Oslay Oswald egri házfőnök levele Schrotty Pál provinciálisnak, 1946. május 19. MFKL.

## ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA: VIZSGÁLATI DOSSZIÉK

Két vizsgálati dosszié található a levéltárban. Az első a V-113398/1-es számú, és az 1a jelű, melyek 571 számozott oldalt tartalmaznak.

A Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya 1946. május 8-án kezdte el P. Pelbártnak mint vádlottnak a kihallgatását (Bárd Imre Károly r. alhadnagy volt a kihallgatásvezető):

„A szervezkedéssel kapcsolatban előadom, hogy magának ennek a gondolatnak a felvetése első ízben páter Szaléztól származik. Miután én az általa megalakított KEDIM ifjúsági szervezetben vele együtt dolgoztam, és ott szervezőtehetségemmel kitűntem, megérlelődött benne az a gondolat, hogy engem Gyöngyösről Hatvanba helyeztet át, hogy ott megkezdjem az ifjúság szervezését. Véleményem szerint féltékenység is játszott közre az én áthelyezésemmel, amit ő intézett. Áthelyezésemtől hosszú beszélgetésben közölte velem, hogy a KEDIM-mel távolabbi céljai vannak. Elmondta, hogy járt az amerikai követségen, ahol egyes magyar köroröknek Oroszországgal kapcsolatos panaszairól azt a véleményt kapta válaszul, hogy a magyarok ne hárítsák át ezt egy másik nagyhatalomra, hanem saját maguk intézzék el Oroszországgal. Magyarország olyan lesz, amilyen bátor kiállást tanúsít abban a mozgalomban, amely ennek a kérdésnek a megoldására szervez. Páter Kiss Szaléz felajánlotta, hogy akár fegyveres mozgalmat is szervez, mire a követség anyagi és erkölcsi támogatást ígért. Páter Kiss Szaléz elmondta, hogy ennek alapján a KEDIM-et fegyveres szervezetté akarja képezni és a felelősséget ő vállalja. A fegyvereket majd amerikai gyöngyösi nagygazdaktól származó pénzen fogja beszerezni. Említette, hogy nevem, mint kiváló szervező, Pálffy József demokrata néppárt debreceni vezetőjénél van feljegyezve, aki vállalta ennek a szervezetnek a pénzügyi ellátását.”<sup>16</sup>

P. Király Kelemen így emlékezett meg könyvében Kölley György információit felhasználva Pelbártról: „A bilincsbe vert Pelbárt atyát gyalogló menetelésben orosz katona kísérte a fővároson keresztül, azután pedig katonák kísérték váltakozva Magyarországon és a Kárpátokon keresztül Lembergbe. Ezt abból tudjuk, mert Dél-Galiciából katolikus vagy görögkeleti pap írta meg Tartományfőnökönknek. A pap annyit írt, hogy a gyaloglásban Pelbárt atya lábáról leszakadt a cipő, ruhája rongyos volt, ő adott neki használt cipőt, alsó- és felsőruhát. Viszont Kölley György, a már idézett cserkészpap, aki Szibériából való száműzetése után először hazakerült, de jelenleg Münchenben működik, annyit írt, hogy Lukács páter vele és 1500 magyar fogollyal »fantasztikusan nehéz utazásban« a medvezsugarszky [medvezsegorszki] (Finn-Karélia) 19-es majd 17-es fogolytáborba került, ahol együtt töltöttek közel három évet. Kölley-t innen Szibériába vitték, a visszamaradt Lukács Páterről (egyre gyengült, testileg-lelkileg összeroppant s hamarosan meghalt) a hazatért magyar fogoly említette, sírjára ő állított fel jégből faragott keresztet.”<sup>17</sup>

Mivel már korábban is beteg volt, így a tábor körülményei felőrölték egészségét. Embertelen kínok között halt meg gégerákban 1948. április 18-án. A foglyok esetében a halálozás oka rovatba azt írták, hogy otthon szerzett betegség következtében, a leggondosabb ápolás ellenére elhunyt. „A halottakat ládába tették, egy fadarabra ráírták a rabszámukat és kiszállították őket a táborkapuhoz. Ott az ügyeletes tiszt megnézte, s ha nem hitte el, hogy va-

16 Részlet a kihallgatás előtt megírt tanúvallomásból.

17 Király Kelemen: Fr. Kiss Szaléz élete és szenvedéstörténete. Kézirat, 1970-es évek. 186.

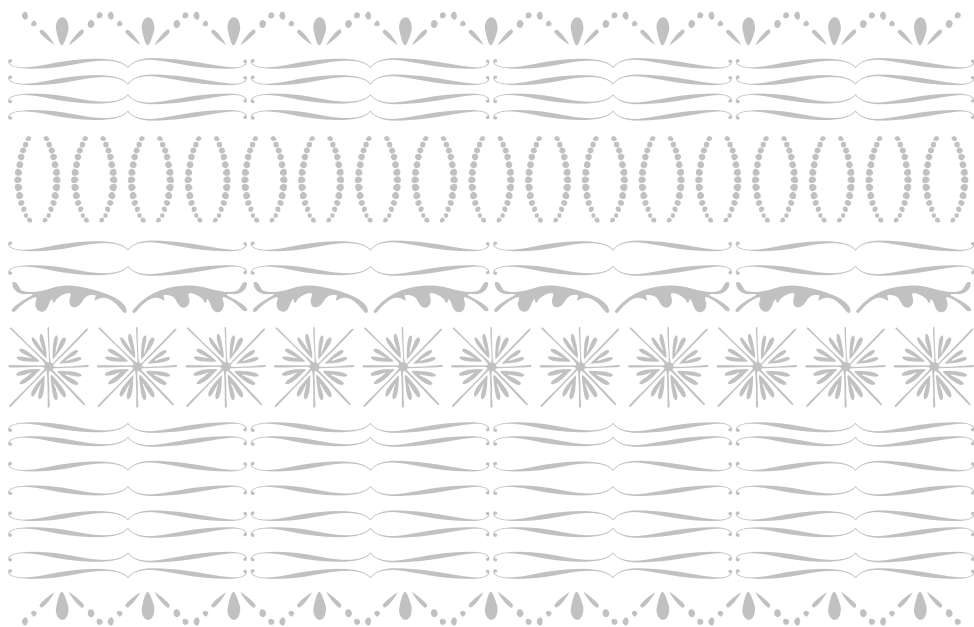
lóban halott, átszúrta a szívét egy nagy dróttűvel (ez volt a szabály).<sup>18</sup> Ezt követően a tavon léket vágva leeresztették a ládát a vízbe.

## REHABILITÁCIÓ

A szovjet hatóság (az Oroszországi Föderáció Legfőbb Ügyészsége) 1993. május 25-én rehabilitálta „*a politikai megtorlások áldozatainak rehabilitációjáról szóló*”, 1991. október 28-án elfogadott törvény alapján. Megjegyzendő, hogy a tárgyalások anyagát titkosították, azok nem kutathatóak, talán azért rehabilitálták a sok-sok millió áldozatot egyben!

Hét magyar ferences vértanút avathatnak boldoggá.<sup>19</sup> A hét ferences vértanú – Körösztös Krizosztom, Kovács Kristóf, Hajnal Zénó, Kiss Szaléz, Lukács Pelbárt, Kriszten Rafael és Károlyi Bernát – 1944 és 1954 között életáldozatával tett tanúságot hitéről és emberszeretetéről. Krisztusért adták életüket, mentették az üldözötteket, kiálltak az egyházért, a kisemmizettekért. Emlékük és tiszteletük eleven rendtársaik és a hívek körében. A püspöki konferencia döntése értelmében támogatja a hét magyar ferences vértanú boldoggá avatásának ügyét.

Varga Kamill



18 Köllek György: Értetek és miattatok. Nemzetőr, München, 1986. 75.

19 www.magyar Kurir.hu: 2009. december 9.





# ZSENGE TERMÉS

## Gasztronómiai hagyományok, étkezési szokások családban, környezetemben

A XXIII. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia  
Szigetváron

„A magyar történelemben még igen nagy művelődéstörténeti terület hever kiaknázatlanul, márpedig népünk múltjának teljes és tökéletes megismerése megmunkálásuk nélkül hiányos. Ilyen terület, más egyebek között, a magyarság konyhája, étkezésének elemei, főzési babonái, valamint asztali szokásai. A tudomány ezen rögös területének művelése elméleti célunk: felkutatni és egybegyűjteni a magyarság ősi életéből máig a napi és az úri étkezés módját, tartalmát, köznapi és ünnepi asztali szokásait, nemkülönben a magyar főzés módjait és készségeit, tárgyi emlékeit. [...] Konyhánk, ételeink, akárcsak a zenénk, a nyelvünk, elütnek a nyugati népekéitől, azonban ezzel kapcsolatban megállapíthatjuk azt is, hogy nem a magyarság hátrányára. Mindezt ismerni nemcsak érdekes, hanem hasznos is.” Gundel Károly étteremtulajdonos, gasztróíró gondolatai mentén is szerveződött az idei Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia.



*Az akadémia résztvevőinek egy csoportja*

Az immár hagyományossá vált eseményt a Honismereti Szövetség huszonharmadik alkalommal szervezte meg hazai és határon túli középiskolás diákok részvételével, ezúttal Baranya megyében, Szigetváron. A rendezvény társszervező házigazdája ezúttal a Baranya Megyei Honismereti Egyesület és a Várbaráti Kör voltak, amelyeknek vezetői, tagjai és önkéntesei közreműködtek a program előkészítésében és megvalósításában. A 2018. augusztus 13. és 17. között megszervezett idei akadémia témája: *Gasztronómiai hagyományok, étkezési szokások családban, környezetemben* volt. A feldolgozandó témát az elmúlt évben is a diákok fogalmazták és szavazták meg, amellyel ebben az évben szeretnének foglalkozni.

A cél ez alkalommal is az volt, hogy a honismeret–helytörténet–kultúrtörténet, a történelem iránt kiemelkedő érdeklődést tanúsító, és abban eredményt elérő diákoknak olyan találkozási lehetőséget biztosítsunk, ahol egyrészt bemutatathatják érdeklődési körüket, kutatási eredményeiket, másrészt a hallottak alapján gyarapodnak ismereteik, fejlődik kifejezőképességük. A hagyományoknak megfelelően egy előre megadott témából lehetett felkészülni 15–20 perces, szemléltetéssel alátámasztott korreferátummal. A felkészülés most sem volt kötelező, ennek ellenére szép számban készültek a diákok kiselőadással.

A XXIII. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia helyszínét – jelen esetben Szigetvárt és környékét – úgy választották meg, hogy a feldolgozandó témának legyenek tájjellegű hagyományai, amelyeket a diákok megismerhetnek helyi szakemberek vagy diákok tolmácsolásában. A tanulmányút állomásait is úgy állítottuk össze, hogy a témához kapcsolódó dokumentumok, tárgyi emlékek, hagyományok felmutathatók legyenek. Az ötnapos rendezvényen az akadémia résztvevői előadások, közös főzések és tanulmányutak révén ismerkedhettek meg a magyar étkezési kultúrával és szokásokkal.

Az első napon a Vár Dzsámiban Gál András, a Baranya Honismereti Egyesület elnöke, dr. Vass Péter, Szigetvár Város polgármestere, Varga Zoltán, a Szigetvári Várbaráti Kör elnöke köszöntötte a szép számú hallgatóságot, majd Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke nyitotta meg az eseményt.

A következő napokban Gundel János *A magyar gasztronómia történetéről*, Juhász Katalin *A Magyar paraszti táplálkozásról*, Horváth Sándor *Nemzetiségeink ételei és italairól*, míg Végső István *Néhány gondolat a halasi és a pásztorételekről* címmel tartottak előadásokat. Ezután a diákok is lelkiismeretesen összeállított korreferátumokkal szerepeltek, többek között az alföldi, az aradi, a baranyai, a borsodi, az erdélyi, a gömöri, a hevesi, az őrségi tájak ízeiről vagy éppen a mézeskalács rejtelméről. Az előadott korreferátumok a következők voltak. Bíró Endre–Kecskés László Lóránt: *Aradi tájak, ízek, örömök*; Csáki Apor–Dénes Ivett Xénia–Kovács Petra: *Székelgyőld gasztronómiai szokásai*; Csuka Luca–Mikóczy Leila: *A mézeskalács rejtelmei*; Fedor Laura–Juhász Virág–Sidlovics Eszter: *Lakodalmos ételek Borsodban*; Kovács Tímea: *Sváb ételek Szigetvár környékén*; Laczó Júlia: *Haj, Dinom-dánom, őrségi ételek és tálalásuk*; Lökös Mihály Sándor: *Étkezési szokások, hagyományok a családban*; Oszvald Anna–Oszvald Ignác–Oszvald Natasa: *Ételek a családban*; Piricsi Botond–Piricsi Ferenc: *Gasztronómiai hagyományok Kalotaszegen*; Szabó Fanni: *A bor szerepe a gasztronómiában*; Tóth Gergely: *Baranyai ízek*; Tóth Hanna: *Gömöri ízek*; Tóth Réka–Vratarics Adél: *A palócok ételei*.

A szigetvári várudvaron együtt elkészített ételekre mindenki emlékezni fog. Tanulmányút is indult a Zselicbe. Ennek során többek között ellátogathattak a diákok Nagydobszán a Talpasházba, Szentlászlón a Csehémmúzeumba, Ibaán a Pipamúzeumba. Sasrétről Almamellékre erdei kisvasúttal is utazhattak, így megismerhették a zselici táj szépségeit. Csebényben jó hangulatú táncház és ismerkedés a népi kultúrával (Duffka Adrienn) volt a

program. Ezenfelül lehetőség nyílt még a héten strandolásra a Szigetvári Gyógyfürdőben, illetve bosnyák vacsorán, vagy esti városnézésen is részt lehetett venni. Sőt, egy látványos fegyverbemutatót is megtekinthettek az érdeklődők. A zárónapon minden hazai és határon túli diák elismerő emléklapot kapott.



### *Közös főzés a szigetvári várudvaron*

A résztvevők zömében hazai középiskolás diákok voltak (55 fő), valamint kísérő tanárok, a szervezők, előadók, önkéntesek, a helyi egyesület segítő tagjai és a Honismereti Szövetség képviselői – összesen 93 fő.

Pár hét elteltével egy élménybeszámolóban a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei diákok többek között így emlékeztek vissza a szigetvári akadémiára: „A hét során rengeteg élménytel és tudással gazdagodhattunk, melyet az iskolapadban nem tanulhatunk meg. Ajánljuk mindenki figyelmébe az Ifjúsági Honismereti Akadémiákat és reméljük, hogy jövőre több borsodi diák is részt vesz ezen az eseményen.”

Az események helyszíneinül a Vár Dzsámi és a Szigetvári Városi Könyvtár mindenben megfelelt a programoknak. Az előkészítő, a szervezőmunkában, majd a tervezett program teljes megvalósításában elsősorban a Baranya Megyei Honismereti Egyesület és a Szigetvári Várbaráti Kör közreműködésére számíthattunk.

A diákok kiválasztásában a megyei egyesületek és határon túli társszerveink voltak segítségünkre. A már megszokott módon, saját programjaik résztvevői közül (táborok, vetélkedők, helytörténeti pályázatok) javasoltak jutalmazásként diákokat eredményes szereplésükért, másrészt kapcsolataik révén gyűjtöttek javaslatokat elsősorban középiskolákból a részvételre. A program nem valósulhatott volna meg a Nemzeti Kulturális Alap támogatása nélkül.

Szokásunktól eltérően, ezúttal lapunk hasábjain, a következőkben nem a diákok előadásait, hanem az általuk gyűjtött és beküldött ételrecepteket közöljük.

*Végső István*

# Ételek, szokások, hagyományőrzés

## Előszó a receptekhez

A magyar nyelvterület kultúrájának táji tagoltsága, ennek keretében a négy nagy táplálkozási táj a néprajztudomány adatbázisai nyomán a XIX. század végére, a XX. század első felére vonatkozóan meglehetősen jól feltárt és feldolgozott, például a *Magyar Néprajzi Atlasz* munkálatai révén. A mai táplálkozáskultúrában is, mind a hétköznapiakon, de főként az ünnepi táplálkozásban tetten érhetőek még számos esetben ezek a táji sajátosságok. Az eltérések egyrészt a rendelkezésre álló alapanyagok köre, illetve a különböző konyhatechnika, sőt, a különböző vallási előírások étkezésre vonatkozó szabályai miatt alakultak ki, mutattak helyi jellegzetességeket. Az innováció beépülésének, az étrend és az étkezési szokások körének változása eltérő ütemű volt a XX. század közepétől a gazdasági-társadalmi környezet hatására országosan. A középső magyar nyelvterülethez viszonyítva a perifériák felé az archaikus vonások – például a savanyú ételek, levesek preferenciája, a gyűjtögetett növények szerepe – időben később kezdtek csak átalakulni, kikopni a gyakorlatból. Mára a táji sokszínűség nehezebben dokumentálható, már csak az emlékezetben elérhető múltban megőrzött ételek és a hozzájuk kapcsolódó szokások mentén lehet visszaidézni mindezt. Ezt a jellegzetes ízvilágot idézi fel például az északi magyar táplálkozási tájból, a palóc, barkó konyhákból ismert *káposztás cepelevi* és a *ferentő*; az erdélyi régióból a *savanyualeves* vagy az alföldi *tejes pite*, *túrós lepény*, a Komárom megyei sváb *preckedli* receptje.

A Honismereti Szövetség szervezésében az Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia a táplálkozási szokások és hagyományok témáját hirdette meg középiskolás fiatalok számára, családjuk és lakóhelyük múltjának, jelenének a feltérképezéséhez. A gyűjtőmunkákra épülő dolgozatok ezt a táji sokszínűséget idézik meg egy-egy ünnepi és hétköznapi étel bemutatásával.

A főzni tanulás folyamatában a belenevelődés volt a legfontosabb, a fiatal lányok nagyanyjuktól, anyjuktól, házasságkötés után gyakran anyósuk példája és tanácsai nyomán sajátították el a családban, az adott településen kedvelt ételek készítmódját. Továbbá azt is, hogy az év folyamán hogyan osszák be a megtermelt alapanyagokat, mit mivel lehet helyettesíteni, ha éppen hiányzott; mit illik és lehet az asztalra tenni hétköznapiakon és vasárnap, illetve a különböző ünnepeken. A tudásnak ezt a formája nem írott receptekként élt, a mennyiségek nem voltak gondosan megadva, az elkészítéshez fontos volt a háziasszony jártassága, tudása, szemmértéke. A közölt receptek egy része ezt a gyakorlatot idézi.

A XX. század második felétől a háztartásszervezés a női munkába állással fokozatosan átalakult. A kereskedelmi kínálat egyre bővült, mind szélesebb társadalmi rétegek számára vált elérhetővé a fogyasztás meghatározó alapjaként. A főzni tanulás folyamatában mind nagyobb szerepe lett az új források (szakácskönyvek, női magazinok, munkahelyi közösségek, közétkeztetés) révén megismert recepteknek. Számos új recept jelent meg, főként az ünnepi étrendbe belépő a húselekek és sütemények terén – elsősorban ezeket az ételosztályokat mutatták be a diákok előadásaikban. Mindezek a folyamatok együttesen a táplálkozás táji sajátosságainak elhalványulását eredményezték. A most közölt ételek receptjeinek kisebb köre erre az időszakra utal. A saját maguk által megtermelt alapanyagok mellett bolti alapanyagok és pontosan kimérhető mennyiségek szerepelnek, írott formá-

ban is átadható módon. A *rostélyos* például a vendéglátóipar révén vált sokak kedvencévé a mezővárosi, városi polgári konyha fogásaként. A *preckedli* zsíros, omlós tésztájába csak az újabb receptúra során került a zsír helyett margarin, illetve a citromhéj is ízesítőként.

A gyűjtő terepmunka során azonban az egyes ételek leírásai élettel telnek meg: megismerhetjük a hozzájuk kapcsolódó szokásokat, normákat, mikor hogyan készítették, hogyan tálalták a múltban; ma kik ismerik, kik készítik ezeket a fogásokat. A gyakorlati megvalósítás során válik igazi értéké a korábbi generációk főzni tudása, amikor például a pontosan kimért adagok helyett a kezükkel tapintva érezték és tudták a tésztakészítés során a megfelelő minőséget ellenőrizni.

A XX. század végén, a XXI. század elején a lokális közösségek számára fontos identitás-teremtő, mindenki számára könnyen értelmezhető jelképként jelentek meg egyes ételek a közösségi rendezvényeken. Ezek egy részét hétköznap is fogyasztották, más részei az ünnepi étrend elemei voltak korábban; sok esetben egy-egy régió és nem egyes települések specialitásaként. Vannak közöttük azonban olyanok is, amelyek a magyar nyelvterületen kívül is hazánkhoz kötődő ételként váltak népszerűvé, így például a *lángos*hoz hasonlóan az erdélyi nyílt tűzhelyes konyhák jellegzetes ünnepi süteménye, amely ma már streetfood-ként is ismert, a *kürtőskalács*.

A közös főzés és a közös étkezés közösségteremtő erővel bír. Az Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia résztvevői ezt a tudást is magukkal vihették haza az együtt töltött eredményes tábor zárása után.

Báti Anikó

## A szigetvári honismereti akadémia résztvevői által beküldött receptek

### KISIRATOSI „SAVANYALEVES”

*Hozzávalók:* apróra darabolt tyúk az aprólékkal együtt és marhahús csontokkal együtt (a marhahús sertéssel is helyettesíthető), murom (sárgarépa), petrezselyem, hagyma, zellerlevél, nyáron paradicsom és zöldpaprika. A rántáshoz házi zsírt és fűszerpaprikát, az ízesítéshez pedig házi tejfölt, sót tetszés szerint, babérlevelet, ecetet használunk, de bors is kerülhet a levesbe.

*Elkészítés:* a húsokat félig puhára főzzük, utána kerülnek a levesbe a zöldségek, majd a rántás és az ízesítők. A savanyításhoz az ecetet tetszés szerint adagoljuk. Különösen finom étel, de kis mennyiségben nem érdemes készíteni. (Beküldte: *Bíró Endre*, Arad)

### PALÓCFÖLDI „KÁPOSZTÁS CEPELEVI”

*Hozzávalók:* 1 marék szárított vargánya (*cepe*), 3 marék hordós káposzta, olaj, tejföl, liszt, só, paprika.

*Elkészítés:* a megszáritott gombát igen alaposan megmossuk és hagymás olajon megdinszteljük, a káposztával bő lében összefőzzük. Amikor a gomba és a káposzta jól összefőtt, kevés olajon készült rántást készítünk, tejföllel fölengedjük, a forrásban lévő lére

ráöntötjük és összeforraljuk. Az utóbbi időben, hogy tartalmasabb *levit* kapjunk, füstölt kolbászt is főzünk bele. (Beküldte: *Tóth Réka*, Füzesabony és *Vratarics Adél*, Eger)

## **SZEKSZÁRDI ROSTÉLYOS**

*Hozzávalók:* 1 kg rostélyos, 15 dkg füstölt szalonna, 1 dl olaj, 2 dl szekszárdi vörösbor, 1 fej vöröshagyma, só, őrölt bors, kakukkfű.

*Elkészítés:* a rostélyost felszeleteljük, kiverjük, sóval, borssal fűszerezük és kevés olajon megfuttatjuk, a hagymát apróra vágjuk, a szalonnát vékonyan szeleteljük. A lábas alját szalonnaszeletekkel kirakjuk, hagymával megszórjuk, ráhelyezünk két szelet húst, és ezt ismételjük úgy, hogy a tetején szalonna legyen. Ráöntjük a bort, időnként a húst megfordítjuk és a fedő alatt puhára pároljuk, végül zsírjára sütjük, és melegen, ízlés szerinti körettel tálaljuk. (Beküldte: *Csuka Luca* és *Mikóczy Leila*, Szekszárd)

## **PALÓCFÖLDI „FERENTŐ”**

*Hozzávalók:* 40 dkg liszt, 2 dkg élesztő, 2 tojás, 0,5 liter tej, olaj a kisütéshez, cukrozott, darált mák.

*Elkészítés:* a száraz hozzávalók középebe mélyedést készítünk, ebbe öntünk 2 dl langyos tejet, hozzámorzsoljuk az élesztőt 2 dkg cukorral, majd hozzákeverjük a tojássárgáját, sót, a többi tejet és 10–15 percig jól felverjük. Lefedve kelesztjük egy negyed órán át, majd a forrásban lévő vizet fehér konyhakendővel letakarjuk, erre tesszük rá a kelt tésztát. Amikor megfőtt a tészta, rátesszük a táblára, kicsit kinyújtjuk és lisztezett pohárral kiszaggatjuk, kicsit pihentetjük, majd forró olajban kisütjük és cukrozott mákba forgatjuk. (Beküldte: *Tóth Réka*, Füzesabony és *Vratarics Adél*, Eger)

## **HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI SÓS TÚRÓS LEPÉNY**

*Hozzávalók:* 0,5 kg liszt, 20 dkg zsír, 3 tojássárgája, 1 evőkanál tejföl, fél kanál só. A töltelékhez: 1kg túró, 1 tojás, 1dl tej, 2 evőkanál liszt, csipet só. A tetejére: 6–8 dl tejföl, 5 db tojás, 1 kávéskanál só.

*Elkészítés:* a gyúrt aljú lepényhez először a lisztet összemorzsoljuk a fagyos zsírral, úgy, hogy az összeszorított markunkban megálljon. Hozzáadjuk a tojást, a tejfölt és a sós vízzel nyújthatóvá gyúrjuk. Cipót formálunk belőle, pihentetjük. Kétfoknyira elnyújtjuk, a kizsírrozott, lisztezett tepsibe tesszük. A túróval, tojással, tejjel, kevés liszttel kenhető masszát keverünk össze, ezt kanál segítségével a tésztára kenjük, majd a tojással, sóval elkevert tejföllel leöntjük. Nem túl forró sütőben sütjük, míg a teteje szép barna nem lesz. (Beküldte: *Lőkös Mihály*, Hódmezővásárhely)

## **MAMA TEJES PITÉJE**

*Hozzávalók:* 25 dkg cukor, 50 dkg liszt, 2 csomag vaníliás cukor, 3 db tojás, 1,5 l tej.

*Elkészítés:* a cukrot és a vaníliás cukrot tojással habosra keverjük, majd hozzáadunk 2 dl tejet és felverjük, ezután beletesszük a lisztet, majd a kimaradt tejet és csomómentesen összekeverjük. A masszát beleöntjük a tepsibe és 180 °C-on sütjük körülbelül 40 percig. Sütés után megvárjuk, amíg kihűl és baracklevárral tálaljuk. (Beküldte: *Csász Ivett Bernadett*, Izsák)

## PUTNOKI KELT TÉSZA

*Hozzávalók:* 2 dl tej, 2 dl aludttej, 2,5 dkg élesztő, 0,5 dkg cukor, csipetnyi só, 60 dkg liszt, 1 egész tojás, 2 evőkanál olaj, 5 dkg porcukor. A töltelékhez: 15 dkg vaj, 10 dkg cukor, 1 csomag vaníliás cukor, kakaó.

*Elkészítés:* a tejben az élesztőt a cukorral és csipetnyi sóval megfuttatjuk. Hozzáteesszük a liszthez, a tojáshoz, az olajhoz, az aludttejhez, a porcukorhoz és jól összekeverjük, kelesztjük. Amikor jól megkelt, akkor lisztezett gyúrókéssel elnyújtjuk. Jól kikeverjük a kristálycukrot a vajjal, majd megfelezzük és az egyik felébe vaníliás cukrot, a másikba kakaót keverünk. A tésztát megfelezzük és az egyik felére a vaníliás töltelékkel kenjük, a másikra a kakaósat. Feltekerjük a tésztát, mint a bejglit és 2 cm-es darabokra vágjuk, majd szorosan egymás mellé rakjuk egy kiszírozott tepsibe. A tetejét az összetételeknél meglocsoljuk olajjal és jól előmelegített sütőben szép ropogósra sütjük. (Beküldte: *Tóth Hanna*, Putnok)

## SZÉKELYFÖLDI „KÜRTŐSKALÁCS”

*Hozzávalók:* 1 kg liszt, 1 evőkanál cukor, 3 tojássárgája, 1 dkg élesztő, tej, kevés só.

*Elkészítés:* a liszthez hozzákeverjük a cukrot, a tojássárgáját, az élesztőt 1 dl tejben feloldva, a sót és annyi tejet, hogy a tészta állaga kemény legyen. Miután alaposan meggyúrtuk, meleg helyen félig megkelesztjük, majd lisztes deszkára borítjuk és egy ujjnyi vastagságúra nyújtjuk. Keskeny csíkokra vágjuk, amelyeket egy kürtőskalácssütőre csavarunk. Égő parázs fölött forgatjuk, amíg a kalács vöröses színűvé válik, majd cukrot szórunk rá. Amint a cukor üveggé válik, a kalácsot rögvest le kell venni a parázs fölé. (Beküldte: *Csáki Apor*, Sepsiszentgyörgy)

## LÁBATLANI „PRECKEDLI”

*Hozzávalók:* 50 dkg liszt, 15 dkg margarin, 10 dkg zsír, 20 dkg kristálycukor, csipetnyi só, 1 csomag vaníliás cukor, 1 csomag sütőpor, reszelt citromhéj, 2 tojás, porcukor.

*Elkészítés:* a lisztbe tesszük a zsírt, a kockára vágott margarint és elmorzsoljuk. Beletesszük a cukrot, a vaníliás cukrot, a sütőport, a reszelt citromhéjat, a kis sót és a tojásból egyet és a másikkól a sárgáját. Összegyúrjuk, amíg a kezünkről és a tálról is lejön a massa. A tésztát egy órára hűtőbe tesszük. Kinyújtjuk 4 mm vastagra, majd kiszúró formákkal kiszaggatjuk, a maradék tésztát újra összegyúrva és kinyújtva ismételtjük, amíg el nem fogy. A tetejét a második tojás fehérjéjével megkenjük, kristálycukorral és durvára tört dióval díszítjük. A tepsibe téve – mivel egy kicsit megduzzad – hagyjunk ki közötté helyet. 15 perc alatt, előmelegített sütőben megsütjük, ügyeljünk, hogy ne barnuljon, csak színesedjen. A tetejét porcukorral meghintjük. (Beküldte: *Juhász Anita* és *Almásiné Natália*, Lábatlan)



# KRÓNIKA

## Huszonöt éves a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság\*

25 év már komoly időszaknak számít egy civil szervezet életében, amely mérleg készítésére kötelez. Most dióhéjban szeretném ismertetni egyesületünk legfontosabb tevékenységeit, eredményeit. Már 1992-ben felmerült a honismereti szövetség megalakításának szükségessége. Még abban az évben tervet állítottam össze a helytörténeti és néprajzi kutatómunka megszervezésére, valamint emlékhelyek létesítése és ápolása érdekében. Egyesületünket 1993-ban alapítottuk meg 18 alapító taggal. Sajnos, azóta ezek közül nyolcan elhunytak, négyen pedig elhagytak minket. Jelenleg hatan maradtunk az alapítók közül: Dánielisz Endre, Dukrét Géza, Dukrét Aranka, Kiss Albert tisztelendő atya, Kiss László, Péter I. Zoltán. 2006-ig a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség égisze alatt működöttünk mint bizottság, egyesületi státuszban. 2007. március 13-án lett a bíróságon bejegyezve mint „önálló Jogi személyiség, 23/A/2007 szám” alatt, megőrizve a folytonosságot.

Jelenleg 97 munkatárssal rendelkezünk: történészek, néprajzosok, tanárok, orvosok, lelkipásztorok, műemlékes szakemberek, honismereti nevelők; Arad, Bihar, Máramaros, Szatmár, Szilágy, Temes, Kolozs megyéből és kilencen Magyarországról. Kisebbségi létünk megköveteli a nemzeti tudat erősítését, az ifjúság nemzeti önazonosságának kialakítását és erősítését. Ennek elsődleges feladata történelmi örökségünk megismerése, megismertetése, védelme. És mivel a műemlékvédelem nemcsak gyakorlati, hanem olyan szellemi feladat, amely a kulturális értéktudat társadalmi beágyazottságától függ, ennek kialakításában fő szerep a civil szervezetnek jut. A másik jelentős tevékenységünk a helytörténeti kutatómunka, amely szoros kapcsolatban van a műemlékvédelemmel. Feladatunk a kistérségek és az egyes települések történetének kutatása és közzététele, az itt található fehér foltok felszámolása. Ez az alap kutatás fontos része a történelemtudománynak.

A kutatómunka és a felmérő programok eredményeinek ismertetése évente két rendezvényen történik: márciusban a Partiumi Honismereti Találkozón, szeptemberben pedig a háromnapos Partiumi Honismereti Konferencián. Minden évben előre meghatározzuk a kutatás témáját. Így egy évben az egynapos és háromnapos konferenciának meghatározott témaköre van. Ezek mellett, a Varadinum ünnepségek keretében pályázatot hirdettünk, felnőtt és ifjúsági kategóriában, majd pályázati díjkiosztó ünnepségeket szerveztünk, amelyek, objektív okokból, egy idő után elmaradtak. E rendezvényeken elhangzó tanulmányokat, dolgozatokat igyekszünk közzétenni. A rövidebb anyagokat időszakos honismereti lapunk, a *Partium* ismerteti. A nagyobb méretű anyagokat a *Partiumi füzetek* könyvsorozatában tesszük közzé.

A Partiumi Honismereti Konferencia immár hagyományos és elismert mind belföldön, mind külföldön. Átlagosan 80–90 ember vesz részt rajta a Partiumból, a Bánságból, Ko-

---

\* E cikk előadásként hangzott el 2018. augusztus 31-én Érsemjénben a XXIV. Partiumi Honismereti Konferencián. A szerk.



lozsvárról, Magyarországról. Vándorkonferencia, hogy bekapcsoljuk a különböző vidékeket a közös kutatómunkába. A konferencia helytörténeti kutatómunkánk és műemlékvédő tevékenységünk legmagasabb fóruma. Ekkor tartjuk az éves közgyűlést is, ekkor osztjuk ki a *Fényes Elek-díjakat*, azoknak, akik kimagasló munkát fejtettek ki a helytörténeti kutatómunkában és az egyesületi élet szervezésében.

Eddig 23 konferenciát szerveztünk a következő címeken. 1995-ben Nagyváradon *Egyházi műemlékeink*; 1996-ban Bihardiószeg–Székelyhídon *Helytörténeti és néprajzi kutatás az Érmelléken és Hegyközön*; 1997-ben Biharon *Partiumi magyar temetők*; 1998-ban Sarmaságon *Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményei, személyiségei, emlékművek*; 1999-ben Felsőbányán *Várak, kastélyok, udvarházak*; 2000-ben Belényesen és 2001-ben Kaplonyban *Árpád-kori településeink kialakulása és története*; 2002-ben Aradon és 2003-ban Hegyközkovácsin *A XX. század emlékezete, öröksége*; 2004-ben Sárkőzújlakon *A Bocskai- és a Rákóczi-szabadságharc*; 2005-ben Zsombolyán *Pusztuló műemlékeink, Élő népi kismesterségek, Műszaki személyiségeink*; 2006-ban Szilágycsehen *1956 emlékezete, II. Rákóczi Ferenc művelődéspolitikája, Pusztuló műemlékeink*; 2007-ben Szatmárnémetin *II. Rákóczi Ferenc Erdélyben, Pusztuló műemlékeink, Településeink arculata*; 2008-ban Érsemjénben *A reneszánsz éve, Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emlékei, Pusztuló műemlékeink*; 2009-ben Hadadon és 2010-ben Nagyváradon *Ipari műemlékeink, Helytörténet, A XX. század öröksége*; 2011-ben Mezöhegyesen *Védelmi rendszerek, nagybirtokok és az ipar története a történelmi Partiumban és Bánságban*; 2012-ben Nagyszalontán *A Partium és a Bánság egyházi műemlékei, Nagy személyiségeink emlékezete*; 2013-ban Nagykárolyban *Történelmi személyiségeink, Egyházi műemlékeink*; 2014-ben Biharszentjánoson *A Johanna- és a Domonkos-rend Biharban, Száz éve tört ki az első világháború, Nagy személyiségeink emlékezete*; 2015-ben Borson *Nyolcszáz éves Bors első írásos említése, Száz éve tört ki a Nagy Háború, Pusztuló műemlékeink*; 2016-ban Szatmárnémetin *Száz éve tört ki a Nagy Háború, Nagy személyiségeink emlékezete*; 2017-ben Nagyváradon *Szent László éve, A Reformáció ötszáz éves ünnepe*; és végül 2018-ban Érsemjénben, a XXIV. konferencián *25 éves a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, Együttműködési kapcsolataink, Az elmúlt száz év, Kistérségek története*.

A már említett 1992-es tervszerbe került az is, hogy az emlékhely bizottság egy honismereti periodikát indít *Partiumi Lapok* címmel, valamint egy ismertető füzetet műemlékekről és emlékhelyekről, *Emlékhely Kiskönyvtár* címen. Akkor még úgy képzeltem el, mint az *Erdélyi műemlékeink* című kis füzet sorozatot. Honismereti lapunk 1994. április 14-én indult el *Partium* néven mint a *Partiumi Közöny* melléklete. Időszakos lapunk évente 2–3 számban, utólag két számban jelent meg, kétszáz példányszámban. Főbb rovatai: történelem, helytörténet, műemlékeink–műemlékvédelem, művelődéstörténet, néprajz–népismeret, képzőművészet, személyiségeink, tájleírás, hírek–események.

Könyvkiadásunk még váratott magára. Végül 1997-ben kristályosodott ki, hogy könyvsorozatot indítunk el *Partiumi füzetek* néven, a Partium és a Bánság helytörténetének, műemlékeinek, népszokásainak ismertetésére. A sorozat célja a helytörténeti kutatásban fellelhető hatalmas fehér foltok eltüntetése, műemlékeink megismerése és védelme. Kérik a levéltári anyagok felhasználása, valamint az oral history módszerének alkalmazása. A másik fontos cél, hogy e kiadványokat az illető településen is meg lehessen vásárolni. A sorozat szerkesztője Dukrét Géza, szöveggondozó Mihálka Magdolna. 1997-től napjainkig 85 kötet jelent meg a *Partiumi füzetek* könyvsorozatában, mellette még 23 kötet sorozaton kívül, amelyből három hasonló kiadás. Könyveink egy része a református egyház Szenczi Kertész Ábrahám Nyomdájában készült, majd az Europrint nyomdában.

Az utóbbi években a Litera Print nyomdában, amely egyesületünk tagjainak, a Voiticsek házaspárnak a vállalata.

Köteteink eleinte 350–500 példányban jelentek meg, az utóbbi időben már csak 300 példányban, a rendelkezésünkre álló anyagi alapok függvényében. Szokássá vált, hogy az egyesület tagjai minden kötetből kapnak egy-egy tiszteletpéldányt. Ugyanakkor eljuttattuk belőle minden jelentős könyvtárba. Szerkezetileg 18 falumonográfia, 23 műemlékekkel és emlékművekkel foglalkozó kötet, 24 történelmi, helytörténeti és néprajzi jellegű kötet, 12 kötet nagy személyiségeinkről, öt iskolatörténet, öt kötet pedig temetőinkről. És, mint említettem, még kiadtunk sorozaton kívül 23 kötetet, ebből hat albumot. Külön meg kell említenem, hogy Nagyváradon Péter I. Zoltánnak, Nagyszalontán Dánielisz Endrének, valamint Aradon Ujj Jánosnak és Puskel Péternek számos könyve jelent meg más kiadók-tól is.

Az ifúság bevonására minden évben egyhetes honismereti tábort szerveztünk, amelynek keretében délelőtt állagmegőrző munkákat végeztünk, délutánonként honismereti előadásokat tartottunk a környék földrajzáról, történelméről, népi hagyományairól, irodalmáról. 1992 és 2005 között tizenhárom tábort szerveztünk. Megtakarítottuk a várasfenesi, a sólyomkővári, a valkóvári és a szentjobbi várromokat, kitakarítottuk az érábrányi román kori templomromot, az árpádi Beöthy-kastélyt, az ottománi Komáromy-kúriát, az érsemjéni Fráter-kúriát, a gálospetri Fráter-kúriát és az ezekhez tartozó arborétumokat, a révi és a gálospetri temető síremlékeit, a Révi-szoros turistaútjait. Sajnos, azóta leálltunk ezek szervezésével. Én kiöregedtem, s nem volt más, aki tovább szervezze.

Egyesületünk 26 emléktáblát és emlékművet készíttetett és avatott fel. Hosszú volna ezeket mind felsorolni. Ezek mellett minden évben számos rendezvényt, emlékülést, koszorúzási ünnepséget és könyvbemutatót szerveztünk. Megemlítem a legjelentősebbeket.

1997. június 28. A Szatmár megyei Bogdándon ünnepélyesen megnyitottuk a Bogdándi Magyar Múzeumot, amely Sípos László tagtársunk sokéves munkájának eredménye.

1998. március 15. 1848-as honvédsírkert avatása az olasz temetőben a református templom mellett, a pusztulóban levő temetőből összegyűjtött és újra felállított síremlékekből. E kert létrehozásában nagy szerepe volt Kordics Imrének és Méder Árpádnak.

2000. október 8. Újraavattuk történelmi örökségünk egyik nagyszerű emlékművét, a megmentett és felújított székelyhídi millenniumi turulmadaras emlékművet, amelyet az ezeréves Kárpát-medencei jelenlétünk emlékére emelték 1896-ban. Többször is elköltöztették, átalakították, a turulmadarat leszerelték. Közel ezer székelyhídi lakos, meghívott vendég a környező településekről és Magyarországról felemelő pillanatokat élt át. Ennek megvalósításában oroszánrészt vállalt Kéri Gáspár dr., tagtársunk.

2001. május 13. Emléktábla-avatáson vettünk részt Szalacson, amelyet a rendbe hozott négylyukú műemlék hídon helyeztek el. György Irén tanárnő tartott előadást a műemlék hídról, dr. Kováts Lajos az Érmellék hajdani mocsárvilágát, Szabó István tanár az Érmellék élővilágát ismertette. Délután Borbély Gábor és Dukrét Géza fórumot szerveztek az Ér mocsárvilágának visszaállítása érdekében, kezdeményezve egy természetvédelmi övezet létrehozását.

2001. július 22. Emléktábla-avatás Csokalyon Fényes Elek tiszteletére, halálának 125. évfordulóján. Az ünnepséget egyesületünk szervezte meg, közösen Székelyhid Község Tanácsával, az Érmelléki Református Egyházmegyével és Csokaly közösségével. Fényes Elek munkásságát Borbély Gábor helytörténész ismertette. Dukrét Géza javasolta, hogy hozzák létre a Fényes Elek Társaságot, s válasszák meg annak kuratóriumát, elnöknek pedig Cservid Leventét. Emléktáblát avattunk a templom falán.

2002. május 1. 150 éves a nagyváradi fotográfia. Az emlékülést az Egyházkerületi Székház dísztermében tartottuk. Résztvett 65 személy, heten Magyarországról. Dukrét Géza röviden ismertette a váradi fotográfia történetét. Dr. Mezey András Budapestről, ükapjáról, Mezey Lajosról, az első váradi fotográfusról tartott előadást. 13 órától fényképkiállítást nyitottunk meg a Foto Art Galériában. A kiállítás bemutatta a különböző fotóműhelyekből kikerült családi fényképeket 1860-tól 1940-ig.

2002. július 20-án az Egyházkerületi Székház dísztermében tartottuk a 200 éves a magyar muzeológia, 130 éves a nagyváradi múzeum című emlékülést. A következő előadások hangzottak el. Dr. Bodó Sándor, a Budapesti Történelmi Múzeum főigazgatója: *A magyar muzeológia kezdetei*; dr. Balassa M. Iván, a Szentendrei Néprajzi Múzeum címzetes igazgatója: *A néprajzi múzeumok története*; Lakóné Hegyi Éva, nyugalmazott muzeológus, Zilah: *Múzeum-alapítási törekvések a Szilágyságban*; Németi János régész, Nagykároly: *A muzeográfia múltja és jelene Szatmár megyében*; Miklósik Ilona temesvári muzeológus: *A Dél-magyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat*; Tóth János, az Ady Endre Múzeum igazgatója: *A nagyváradi muzeológia kezdetei*; Kordics Imre helytörténész: *Nagyvárad első állandó múzeuma*; dr. Fleisz János történész: *Nagyvárad múzeumi élete a két világháború között*; majd Dukrét Géza beszélt az EKE régi néprajzi múzeumáról, Kolozsvárott, a székelyhídi halászmúzeumról, a nagyszalontai Arany-múzeumról, a tenkei természetrajzi múzeumról és a belényesi néprajzi múzeumról.

2002. szeptember 21. Turulmadaras települések találkozója Székelyhídon. A rendezvényt a református templomban tartottuk. Több mint hetvenen gyűltek össze a Partium, a Bánság és Erdély közel húsz településéről. Dukrét Géza ismertette a felmérő program sikerét. Ennek eredménye a *Turulmadaras emlékműveink* című kötet, amely a bizottság könyvkiadásának 20. kötete. Majd emléklapot és a kötet tiszteletpéldányát nyújtotta át a települések képviselőinek.

2002. október 6-án a PBMEB, közösen a Gálospetri Református Egyházközséggel, Sass Kálmán mártírelkész tiszteletére emléktábla és emlékszoba, valamint érmelléki tájház avató ünnepséget szervezett. Avatóbeszédet Gazda Klára néprajztudós tartott, majd Kéri Gáspár mutatta be a tájházat, amelyet szintén ő rendezett be a nagyszülői házban, az általa gyűjtött tárgyakkal.

2003. május 10. A Jubileumi Rákóczi Évek megnyitóünnepsége Nagyváradon. A tudományos emlékülés az Egyházkerületi Székház dísztermében volt. Megnyitóbeszédet Dukrét Géza tartott, melyben felelevenítette nemzetünk nagyjait, akiknek tetteit mindig is a nemzeti tolerancia, a nemzet egysége, a szabadságvágy iránti elkötelezettség vezérelte.

2003. november 2. Megemlékező ünnepi istentiszteletet tartottak Tenkén, a református templomban. Tökés László püspök igehirdetése után előadást tartott Kupán Árpád a Rákóczi szabadságharcról és Borbély Gábor a győztes kimenetelű bélfenyéri csatáról. Délután Bélfenyéren kopjafát avattunk a csata emlékére a régi temetőben. Az avatóbeszédet Dukrét Géza tartotta.

2004. szeptember 19. Mezőtelegden szoboravató ünnepséget tartottunk Bocskai Istvánné Hagymássy Kata tiszteletére. Ezután az általunk szervezett tudományos ülészak következett a templomban. Öt előadás hangzott el.

2005. február 17. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) Műemlékfelügyeleti Igazgatóság Szegedi Irodája közötti együttműködés keretében fényképkiállítás-sorozatot szerveztünk Sófalvi István fotóművész képeiből *Érmelléki borpincék épített öröksége* címen. Az első kiállítást február 17-én nyitottuk meg Budapesten, az I. kerületi Táncsics Mihály u. 1. szám alatti hivatal

Örökség Galériájában. A következő színhely Békéscsaba, Szeged és a határ menti Létavértes.

2005. november 18. Emlékkülés Biró József művészettörténész halálának 60. évfordulója tiszteletére. A megemlékezést a hajdani zsidó leánygimnázium egyik termében tartottuk, abban az épületben, amelyben Biró József született. Dr. Lővei Pál, budapesti művészettörténész felelevenítette Biró József munkásságát, aki elsősorban Erdély műemlékeit tanulmányozta. Dr. Kovács András kolozsvári művészettörténész Biró erdélyi kastélyokról megjelent könyvét méltatta. Emődi Tamás műépítész Biró József váradi jellegű munkáira helyezte a hangsúlyt. Az előadások után megkoszorúztuk Biró József emléktábláját, amelyet még 1994-ben avattunk.

2006. június 10. Bartók-emlékünnepe Nagyszentmiklóson. A zeneszerző születésének 125. évfordulójának szentelt ünnepséget egyesületünk szervezte meg, a helybeli Velcsov Margit tanárnő segítségével. A rendezvényt a Nákó-kastély dísztermében tartottuk. Dukrét Géza köszöntötte a megjelenteket, Velcsov Margit Bartók Béla és Nagyszentmiklós kapcsolatáról értekezett, ezután Péter László egyetemi tanár (Kolozsvár) *Bartók és Ady* című előadását tartotta meg, majd Tácsi Erika (Temesvár) ismertette a temesvári Bartók Béla Kórus történetét. A műsort könyvbemutató követte. Velcsov Margit *Bartók Béla és Nagyszentmiklós – 1971–2006* című kötetét Dukrét Géza ismertette. Ezután megkoszorúztuk Bartók Béla szobrát.

2007. július 8. Csokaly, Fényes Elek születésének 200. évfordulója. A rendezvényt közösen szervezte a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, a Fényes Elek Társaság és a helyi önkormányzat. Emlékküléssel kezdődött a csokalyi református gyülekezeti teremben. Előadást tartottak a következők az alábbi címeken. Kupán Árpád: *Fényes Elek a helytörténet, honismeret úttörője*, Dukrét Géza: *Magyarország fizikai és gazdaságföldrajzi képe Fényes Elek műveiben*, Borbély Gábor a bihari tájat és gazdaságot taglalta Fényes Elek műveinek tükrében, Cservid Levente: *Fényes Elek csokalyi emlékezete*.

2007. augusztus 30. Emlékkülés és táblaavatás Hegyesi Márton tiszteletére, halálának 100. évfordulóján. Jelen voltak a Határon Túli Magyar Emlékhelyért Alapítvány tagjai: Révász Gizella, Szendrő Dénes és Flóris János. Kupán Árpád Hegyesi Márton életét és munkásságát ismertette. Szendrő Dénes az 1849. április 6-án lezajlott isaszegi csatáról beszélt, Dukrét Géza ismertette Hegyesi Márton 1885-ben megjelent történelmi monográfiáját (*Bihar vármegye 1848-49-ben*). A Partiumi Keresztény Egyetem udvarán elhelyezett emléktáblánál Tőkés László püspök mondott avatóbeszédet. A táblát Révász Gizella és Flóris János leplezte le.

2008. május 17. A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, valamint a PBMET tanácskozást szerveztek a civil szervezetek szerepéről a közművelődésben *Hagyomány és közművelődés* címen, a Partiumi Keresztény Egyetem Bolyai Termében.

2009. augusztus 22. Érsemjén. *A bölcsőtől a sírig* címen emlékkülést szerveztünk közösen a helyi önkormányzattal, a Fráter Loránd Művelődési Központban Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója tiszteletére. Balácsi József polgármester és Dukrét Géza, a PBMET elnöke szeretettel köszöntötte a több mint kétszáz jelenlévőt, mind az anyaországból, mind a Partiumból. A következő előadások hangzottak el. Taar Erzsébet (Érsemjén): *Kazinczy és Érsemjén*; dr. Fehér József (Sátoraljaújhely): *Kazinczy és Alsóregmec*; Kiss Endre József (Sárospatak): *Kazinczy és Sárospatak*; dr. Kovács Miklós (Kassa): *Kazinczy és Kassa*; dr. Kovács Dániel (Szeged): *Kazinczy és Széphalom*; dr. Bakó Endre (Debrecen): *Kazinczy Ferenc a debreceni irodalomtörténet-írás tükrében*; Debreczeni-Droppán Béla (Budapest): *Kazinczy-ünnep 1859-ben*. Ezután könyvbemutató következett: *A bölcsőtől a sírig* című előadás-gyűjteményt Dukrét Géza, a kötet szerkesztője ismertette.

2010 februárjában Érmihályfalván szervezték meg a II. Máté Imre Szavalóversenyt gyermekeknek „Földézem érparti csöndes falumat” címen. A rendezvény szervezői Bokor Irén, Szalai Ilona, Baricz-Nánási Noémi voltak.

2010. június 6. Néprajzi, iskolai és egyháztörténeti múzeumot avattak Kökényesden. Az intézmény létrejöttét Fazekas Loránd nyugalmazott tanárnak köszönhető, aki 1974-ben kezdte el gyűjteni a Túr menti település régi tárgyait.

2010. június 13. Széchenyi István halálának 150. évfordulója alkalmából megemlékező ünnepélyt szerveztünk Bihardíószegen. Előadást tartott Kupán Árpád *Széchenyi István bihari kötődései* címen.

2011. március 19. A Jubileumi Rákóczi Évek záróülése Nagykárolyban. Az ülést a Nagykárolyi Esperesi Hivatal üléstermében rendeztük.

Összegezve leszögezhetjük, hogy a nyolc év alatt (2003–2011) összesen 11 tudományos ülészakot szerveztünk különböző helyszíneken, amelyeken 60 előadás hangzott el. Az elhangzott előadások alapján öt kötet jelent meg.

A négy meghirdetett pályázatra 23 dolgozat érkezett, amelyeket felnőtt és diák kategóriában bíráltunk el, átadva díjakat és könyveket.

*Rákóczi nyomában* címmel hét kirándulást szerveztünk, egy kiállítást nyitottunk meg, kopjafát avattunk Békényesen, emléktáblát lepleztünk le Egerben, Zsibón és Borsiban.

2013. május 1. Borosjenőben rendezték meg a XIX. Horváth Béla Szavalóversenyt, amelyet elindításától kezdve dr. Vajda Sándor szervezett és vezetett. A rendezvényen olyan gyermekek, fiatalok vesznek részt az egész régióból, akik önhibájukon kívül nem tanulhatnak magyarul, sem óvodában, sem iskolában, anyanyelvüket a szülőktől, de főleg a nagyszülőktől tanulták meg.

2014. június 22. Újranyílt Wilhelm Sándor halászlé múzeuma Székelyhídon *Halászlé és vadfogás* címen.

2014. november 22. Érmihályfalván koszorúzással, műsorral és kiállítással emlékeztek meg az első világháború érmihályfalvi hőseiről. A kiállítási tárgyak, képek, levelek, és a 94 hős katonáról összegyűjtött anyag feldolgozása és rendezése Szilágyi Andrea és Kovács Rozália munkája. Kovács Rozália *Emlékezünk* címmel ismertette a kiállított fotókat és beszélt az összegyűjtött anyag jelentőségéről.

2014. december 11. Erdei János történelmi vetélkedőt szervezett Szilágysomlyón dr. Kiss Zoltán kolléga segítségével. Nyolc, egyenként háromfős csapat vett részt rajta, hat iskolából. Meghívott és előadó volt Csulák Péter kolozsvári konzul.

2015. november 20–26. Felmérő program a Hegyközben. 20-án Hegyközszentimrén megalkult a Hegyköz Kollégium. Tudományos vezetőnek Dukrét Gézát kérték fel. 24-én ellenőrző körúton voltunk a Hegyközben, 26-án beszámolót tartottunk.

2016. június 1. Temesváron a Bartók Béla Vegyeskar fennállásának 45. évfordulója alkalmából Tácsi Erika, a kórus vezetője ünnepélyt szervezett a Bartók Béla Líceumban.

2016. július 10. Összeült Hegyközszáldobágyon a Hegyköz Kollégium. A közel ötven felmérő beszámolt a munkájáról, minden faluról külön-külön. Dukrét Géza mint a kollégium tudományos vezetője értékelt minden beszámolót.

2016. augusztus 12-től kezdve elindítottunk egy tevékenységi sorozatot a várban, a székelyhelyünk melletti tanácsteremben. Minden két hétben lesz egy rendezvény. Az első előadás Pásztai Ottó *Nagyvárads híres családjai – A Grósz család* volt.

2017. május 20. Őrizd a várat. Református egységnap. Ennek keretében konferenciát szerveztünk *A reformáció kezdetei a Királyhágómelléki Református Egyházkerületben* címmel.

Kilenc egyházmegye ismertette a reformáció kezdeteit. A konferenciát Dukrét Géza szervezte meg. Anyaga külön kötetben jelent meg, amelyet szintén ő szerkesztett.

2017. június 2–4. Érmihályfalván *Szomszédolás* címmel helytörténeti versenyt rendeztek diákoknak hét csoportban, Szilágyi Andrea vezetésével.

2018. február 15-én megalakítottuk a Bihar Megyei Magyar Értéktár Bizottságot. Ezek mellett számos rendezvényt szerveztek Aradon, amelyeknek főszervezői Ujj János, Puskel Péter és Berecz Gábor voltak, valamint Szatmáron, ahol Fazekas Loránd és Bara István tevékenykedtek.

Meg kell említenem, hogy ebben a 25 évben összesen 22 honismereti kirándulást szerveztünk. De e mellé jön még a háromnapos konferenciák harmadik napi kirándulásai. Így összesen 45 honismereti kiránduláson vehettünk részt.

Fontos megvalósításunk volt a honlapunk elkészítése, amelyet immár bárki megtekinthet a világhálón, a [www.pbmet.ro](http://www.pbmet.ro) címen.

Sokrétú tevékenységeink elismeréseként egyesületünk és egyes tagjaink számos kitüntetést kaptak. Egyesületünk megkapta a *Pro Partium-díjat*, a *Podmaniczky-díjat* és a *Kós Károly Állami Díjat*. Ezek mellett számos díszoklevelet, amelyeket most nem sorolok fel.

Egyesületünk 2001-ben megalapította a *Fényes Elek-díjat*, amelyet azok kapnak, akik kimagasló eredményt értek el a helytörténeti kutatómunkában, történelmi örökségünk megóvásában, a honismereti nevelésben. Tizenhét év alatt 44 tagtársunk érdemelte ki a díjat. 2005-től olyan személyiségeknek is íteltük oda, akik saját településükön példamutató módon végezték hagyományőrző tevékenységüket, mint Balazsi József Érsemjén polgármestere, Hasas János, a Pro Rév Egyesület elnöke, Bognár Levente, Arad alpolgármestere, Kovács Zoltán Érmihályfalva polgármestere, Révász Gizella, a Határon Túli Emlékhelyekért Alapítvány elnöke, Bátor Gábor polgármestere, Gaál György, a KLMT elnöke.

Dukrét Géza

## Érdi Napok a Magyar Földrajzi Múzeumban

2018-ban a Magyar Földrajzi Múzeum, amely 2008 óta helytörténeti gyűjtőkörrel is rendelkezik, a figyelem előterébe az érdiséget helyezte. Ennek jegyében a szeptemberi Érdi Napok keretében Lehoczki Zsuzsanna fiatal történész munkatárs két programot is szervezett: egy tudományos konferenciát és egy időszaki kiállítást.

A helytörténeti konferenciára, amely Érd legújabb régészeti és levéltári kutatási eredményeit tárta a hallgatóság elé, a település első okleveles említésének 775. évfordulója alkalmából, szeptember 6-án került sor. Simó Károly alpolgármester és dr. Kubassek János igazgató köszöntője után régészek és történészek számoltak be új kutatási eredményeikről, amelyek az őskortól a középkoron át az 1876-os régészeti kongresszusig bezárólag több témát öleltek fel. Dr. Mester Zsolt az 1964-ben Gáboriné Csánk Veronika által feltárt érdi ősemlék kutatásának újabb eredményeit mutatta be. Dr. Éva J. Daschek archeozoológus *Kik jártak az érdi neander-völgyi lelőhelyen?* címmel a telep csontanyagának új módszerekkel való elemzését taglalta. Kovács Gabriella *Százhalombatta–Földvár régészeti kutatása* címmel tartott talaj-mikromorfológiai vizsgálatokra koncentrálnak előadást. T. Németh Gabriella, a

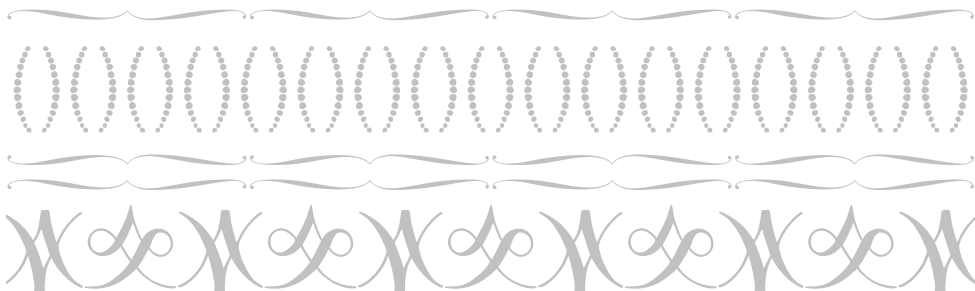
százhalombattai Matrica Múzeum régésze *Az Érd–Százhalombattai kora vaskori halomsírmező kutatásának új eredményei* címmel tartott előadást. Ebből megtudhattuk, hogy az újabb vizsgálatok szerint a korábban 50 hektárosnak vélt temető közel 70 hektáron terül el és nem 123, hanem közel 400 halomsírt tartalmaz, amelyek nagy része a felszín alatt rejtőzik. Ezeket Czajlik Zoltán vezetésével az ELTE BTK Régészettudományi Intézete segítségével geofizikai magnetométeres mérésekkel tárták fel. Dr. Ottományi Katalin, a szentendrei Ferenczy Múzeum régésze *Római villagazdaságok Érden, a Benta patak két partján* címmel, míg dr. Mester Edit budaörsi múzeumigazgató-régész *Árpád-kori településnyomok a Benta-patak partján* címmel tartott előadást. A mához közelebb álló téma volt Rác Miklós Érd középkori templomáról tartott előadása, amely a mai Szent Mihály-templom restaurálásakor végzett falkutatásokkal igazolta, hogy alapfalai középkori eredetűek, tehát építtetője a XV. század végén ákosházi Sárkány Ambrus országbíró lehetett. Sárkány végrendeletében az akkor még Szent György titulusú templomba kívánt temetkezni, de a mohácsi csatamezőn való eleste miatt ez az álma nem válhatott valóra. Dr. Stencinger Norbert érdi gimnáziumi tanár hadtörténeti előadásának témájául a törökkel vívott 1684. július 22-i érdi ütközet lezajlását és helyszínének meghatározását választotta. Végül a vendéglátó Lehoczki Zsuzsanna az 1876-os ősrégészeti kongresszus résztvevőinek érdi kirándulásáról tartott előadásában a tudományos összefüggésen túl bemutatta az akkor a halmoknál ásató személyeket, Csetneki Jelenik Eleket, Kereskényi Gyulát és Luczenbacher Jánost.

Szeptember 4-én nyitották meg a középkori Érd életét témájául választó kiállítást, amelynek megszervező kurátora szintén Lehoczki Zsuzsanna volt. Ez a korabeli paraszti életet és Sárkány Ambrus udvartartását mutatta be. T. Mészáros András polgármester és dr. Kubassek János igazgató köszöntötte a vendégeket. A kiállítás külön blokkokban jelenítette meg a földművelés, a ház és gazdasági udvar, az állattenyésztés, a halászat, a vízimalmok, a kovácsmesterség, a vásárok világát. Néhány bábú a korabeli öltözködést mutatta be. A kiállítás kurátora maga is középkori ruházatban tartott tárlatvezetést. Néhány korabeli oklevél és pár tárlónyi régészeti anyag, pénzérmék tették a kiállítást értékesebbé.

A tárlathoz kapcsolódóan az iskolák számára múzeumpedagógiai foglalkozásokra is lehetőség nyílt. A Múzeumok Őszi Fesztiválja keretében rendeztek egy hozzá kapcsolódó családi napot is, amelyen játékos foglalkozásokat, pl. népi játékokat, kézműves-foglalkozásokat, középkori jóslást stb. tartottak a múzeum munkatársai korhű jelmezekben. A kiállítás 2019 júniusáig látogatható.

Ezúton mondunk köszönetet a kiállítást rendező Pálfi Annának, akinek munkáját dr. Mester Edit szakértő, Gergye Menyhért és Jakab Sára grafikusok segítették.

*Kovács Sándor*



## Gál József-emléknap a Marcali Múzeumban

A Marcali Múzeum és a Múzeum Alapítvány 2018. október 3-án, Marcaliban dr. Gál József tanár, múzeumigazgató, a somogyi honismereti mozgalom kiemelkedő alakja, Marcali Város Díszpolgára halálának 5. évfordulója alkalmából emléknapot tartott.



*Dr. Gál József portréja 1975-ből*  
(Marcali Város Önkormányzatának archívumából)

Az esemény 13 órakor a „*Tanár Úrnak tiszteletel...*” – Dr. Gál József emlékére: visszatekintések és tanulmányok című könyv bemutatójával vette kezdetét a Kulturális Korzó konferenciatermében, ahol a volt tanítványok, tisztelők mellett a város vezetése, az oktatási intézmények képviselői és a Gál család tagjai is megjelentek. Dr. Sütő László, Marcali Város polgármesterének köszöntő szavai után Vidák Tünde, a Marcali Múzeum igazgatója, egykori tanítvány dr. Gál József szakmai életútját mutatta be.

Dr. Gál József a Bács-Kiskun megyei Szankon született 1935-ben. Kecskeméten járt gimnáziumba, s a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett történelem–földrajz szakos középiskolai tanári oklevelet 1959-ben. Ez év őszén kezdte meg pedagógus-pályafutását Marcaliban, a település gimnáziumában.

Az 1962/63-as tanévben egy történelemórán bemutatott Kossuth-bankó nagyszabású tárgygyűjtést indított el a gimnazisták körében. A néprajzi-történeti jellegű gyűjteményből Gál tanár úr iskolai és községi kiállításokat hozott létre diákjaival, 1967-ben pedig iskolamúzeumot.

A tárgygyűjtéssel párhuzamosan a szellemi hagyományok gyűjtésébe is bevonta tanítványait. 1964-ben indult az a többéves országos kutatási program, amely egy-egy megye földrajzinév-anyagának összegyűjtését tűzte ki célul. A diákok tanáruk biztatására szöveges beszámolóikban foglalták össze gyűjtési tapasztalataikat. Az elkészült írások arra ösztönözték a tanár urat, hogy iskolaújságot indítson. Így jelent meg az *Iskolai Honismereti Híradó* első száma 1969-ben, amely Somogy megye első honismereti periodikájának számított. Gál József szinte észrevétlenül lett a honismeret és a helytörténet elkötelezett híve, aki az 1960-as években induló Somogy megyei honismereti mozgalom egyik alapító tagjának számít. A Marcali járás első honismereti szakreferense volt, s egész életén át a városkörnyék honismereti munkájának vezető egyénisége maradt. A *Járási Honismereti Híradó* elindításában szintén fontos szerepe volt, amely kiadvány a Marcali járás településeinek történetét, hagyományait feltáró írásokat gyűjtötte egybe. Jelen volt az 1970-től megjelenő *Somogyi Honismereti Híradó* születésénél is, s haláláig folyamatosan tagja maradt a *Somogyi Honismeret* szerkesztőbizottságnak.

Ezen előzmények hatására Marcaliban egyre erőteljesebbé vált egy valódi múzeum létrehozásának gondolata, amelynek eredményeként 1972-ben megnyitotta kapuit a nagy-



köztség helytörténeti múzeuma. Bár az első megbízott múzeumigazgató Gál tanár úr volt, tényleges kinevezésére csaknem két évtizeddel később került sor. Így továbbra is a marcali gimnázium tanáraként dolgozott.

1983-ban doktori fokozatot szerzett a *Hadifoglyok Somogyban (1914–1918)* című disszertációjával. Ezt követően indította útjára a *Helytörténeti Füzetek* című kiadványsorozatot, mivel halaszthatatlan feladatnak érezte, hogy az 1977 óta városi rangú Marcalinak helytörténeti kiadványai legyenek. Ez a sorozat összesen 42 kötetet számlál.

1984-ben a marcali múzeum féléllású kutatója lett, de tanári pályáját sem adta fel. 1990 decemberében kinevezték a marcali múzeum igazgatójává, ezt a tisztséget 1996-ig, nyugdíjba vonulásáig töltötte be.

1993-ban létrehozta a Múzeum Alapítványt, amelynek fő feladatául azt jelölte meg, hogy a helytörténeti kutatók publikálhassák kutatási eredményeiket. A Múzeum Alapítvány gondozásában húsz év alatt 10 kötet jelent meg. Inspirálta és segítette a Marcali és Környéke Hagyományörző Ipartestület publikációs tevékenységét is.

Élete kiemelkedő jelentőséggel bíró munkái közül Marcali történetének Mohács előtti dokumentumait 2007-ben fajsúlyos és színvonalas kötet formájában adta át a város lakosságának.

Pályafutása elején Gál tanár úr indította el azt a kutatómunkát, amelyet Móricz Béla fonyódi szakíró végzett el, s melynek eredményeként létrejött egy közel nyolcszázoldalas kézirat Marcali történetéről. Könyvként 2012 decemberében jelent meg, s Gál tanár úr az általa gondozott utolsó kötetként tette le Marcali város „asztalára” ezt a nagyszabású helytörténeti monográfiát.

Gál tanár urat szakmai pályafutása során számos elismeréssel díjazták, így többek között: *Kiváló Tanár* címet kapott 1968-ban, honismereti munkájáért *Ortutay-emlékérmet*



*Az emlékülés résztvevői (Sabján Veronika felvétele)*

1980-ban, a *Marcali Városért Díjat* pedig 1987-ben vehette át. A hazai honismereti mozgalom legrangosabb kitüntetését, a *Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérmét* 1996-ban nyerte el. Életművét 2013-ban megyei és városi kitüntetéssel is elismerték: a Somogy Megyei Közgyűlés *Somogy Polgáraiért Díjat* adományozott számára, Marcali Város Önkormányzata pedig a település *díszpolgárává* avatta.

2013. szeptember 19-én hunyt el.

Dr. Gál József életútjának ismertetését követően a Múzeum Alapítvány elnöke, H. Rádics Márta helytörténeti kutató, egykori tanítvány és munkatárs előadásában az alapítvány tevékenységét vázolta fel.

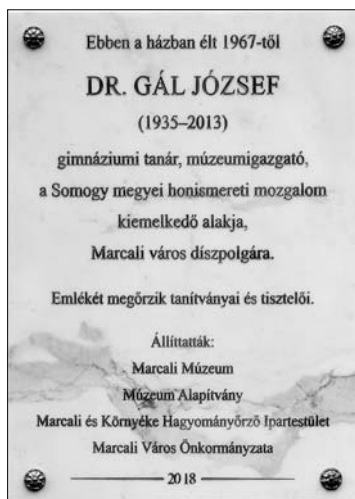
A következő felszólaló Kiss Kálmán, a Marcali és Környéke Hagyományörző Ipartestület alelnöke volt, aki *A Tanár Úr és az Ipartestület* című prezentációjában dr. Gál József utolsó alkotói évtizedének szakmai kapcsolatairól beszélt.

A továbbiakban a Gál család részéről az unoka, Gál András történész, a Baranya Honismereti Egyesület elnöke osztotta meg visszaemlékező gondolatait nagyapjáról.

A nap kiemelkedő eseménye a „*Tanár Úrnak tisztelettel...*” – *Dr. Gál József emlékére: visszatekintések és tanulmányok* című könyv bemutatója volt. Dr. Majdán János történész, egyetemi docens (Pécsi Tudományegyetem) átfogóan ismertette a hallgatósággal az 500 példányban megjelent kötet felépítését és tanulmányait. A közel ötszáz oldalon dr. Gál József szakmai életrajza és publikációinak jegyzéke mellett 21 tanítvány és tisztelő visszaemlékező gondolatait, valamint 19 – a tanítványok és tisztelők által írt – tanulmányt olvashatnak az érdeklődők. A történeti és néprajzi tematikájú írások nagyobb része a Marcali járáshoz kapcsolódik, de országos szinten is érdeklődésre tarthat számot. A kötetet idegen nyelvű (angol, német) rezümék és a szerzőket bemutató névsor zárja. A Marcali Múzeumban megvásárolható a könyv, amely a *Marcali Múzeum tanulmánykötetei* című sorozat első darabja, és H. Rádics Márta–Vidák Tünde–Huszár Mihály szerkesztői munkájaként valósult meg. Emléket állít a tudós tanárnak, akinek tanítványai közül számosan a marcali gimnáziumból indulva szép ívű szakmai pályát jártak be, többen országos hatókörű intézmények kutató egyéniségévé váltak vagy szűkebb pátriájuk közösségépítő és -formáló személyiségei lettek.

A könyvbemutatót követően dr. Gál József pályáját és a marcali honismereti mozgalom kezdeteit bemutató időszaki kiállítás megnyitójára került sor a Marcali Múzeumban. A tárlatot Vidák Tünde etnográfus-igazgató rendezte, tudományos munkatársként Huszár Mihály történész-muzeológus működött közre. A tárlatot G. Jáger Márta főlevéltáros, volt tanítvány, a Somogy Megyei Honismereti Egyesület elnöke nyitotta meg. A tárlatnyitót a Marcali Hidas Frigyes Zeneiskola csellistái színesítették hangszeres játékkal.

A továbbiakban a Park utca 4. szám alatt, dr. Gál József egykori lakóházának falán emléktábla avatására került sor. Itt Huszár Mihály történész-muzeológus emlékező beszédében hangsúlyozta a „hely szellemének” jelentőségét, azt, hogy a tanár úr életében fontos színterek (gimnázium, múzeum, könyvtár, ipartestület) origójában élt és alkotott. Az emléktáblát az állítók nevében Kis-Dörnyei László, Marcali



*Emléktábla dr. Gál József egykori lakóházának falán (Ilácsa József felvétele)*

Város alpolgármestere és Vidák Tünde, a Marcali Múzeum igazgatója leplezték le. Koszorút helyezt el Marcali Város Önkormányzata, a Marcali Múzeum, a Múzeum Alapítvány és a Marcali és Környéke Hagyományörző Ipartestület képviselői. A megjelent emlékezők virággal és mécsessel tiszteltek.

Az emléktábla felavatása után, a rendezvény zárásaként 16 órakor az ünneplő, tisztelgő közösség tagjai a Marcali Központi Temetőben, dr. Gál József sírjánál rótták le a kegyeletüket.

Dr. Gál József emlékét és pedagógiai irányításait tanítványai őrzik, kutatómunkájának eredményeit az utókor hasznosítja. Nevét viseli a Marcali Múzeum szakkönyvtára, és a Dr. Gál József Somogy Megyei Honismereti Verseny. Egykori Park utcai lakóházának falán emléktábla irányítja a későbbi nemzedékek figyelmét a somogyi honismeret kimagasló alakjára.

*Vidak Tünde–Huszár Mihály*

## Fekete István-emlékmű Zircen

Köztudott, hogy az író sokat vadászott a Bakonyban és több alkalommal járt a településen is. A zirci Országzászló Alapítvány Egervölgyi Dezső elnök kezdeményezésére Fekete István-dombormű felállítására tett kezdeményezést, melyet a város önkormányzata elfogadott és támogatott.

A megemlékező ünnepség 2018. december 7-én az emlékmű leleplezésével és megáldásával kezdődött a Rákóczi téren. A megáldást és megszentelést Vecsey Katalin református lelkész és Imrefi Mór O. Cist. plébános végezték. A megjelent diákokat, pedagógusokat, szervezőket és vendégeket Ottó Péter polgármester köszöntötte, aki átadta a városnak a felavatott emlékművet, majd az apátság Gobelin Termében műsor és emlékbeszédek megtartásával folytatódott a rendezvény.

Elsőként Egervölgyi Dezső elnök köszöntötte a megjelenteket, majd az általános iskolások *Vuk indulója* és szavaltatok után a meghívott előadók emlékeztek a nagy magyar íróra. Ottó Péter ünnepi megnyitója után Egervölgyi Dezső elnök ismertette az Országzászló Alapítvány munkáját és emlékezett Fekete István íróra. A műsor keretében Szollár András a Fekete István Kulturális Egyesület elnökségi tagja olvasta fel ifj. Fekete István Chi-



*Fekete István emlékműve, előtte (balról jobbra) Szollár András, Horváth Tibor és Bodó Imre*

cagoból küldött levelét. Bodó Imre elnök a dombóvári Fekete István Múzeum történetével és a Kulturális Egyesület tevékenységével ismertette meg a megjelenteket. Horváth Tibor, az ajkai Fekete István Irodalmi Társaság elnöke az író ajkai tevékenységéről a sokoldalúságáról beszélt, végül dr. Hermann Istvánné pedagógus *Fekete István művei az oktatásban* című előadásával és saját élményeivel, tapasztalataival zárta az emlékezők sorát.

Bodó Imre

## A természet csodái

# Az Év Ősmaradványa, a Komlosaurus carbonis: a mecseki dinoszaurusz

A Magyarhoni Földtani Társulat 2015-ben indította el a földtan és az őslénytan további népszerűsítése céljából Az Év Ásványa és Az Év Ősmaradványa programokat, melyekhez hamarosan csatlakozott Az Év Ásványi Nyersanyaga is. Ezek keretében minden összel 3–3 jelölt közül választhatja ki a nagyközönség a következő évben a médiában, ismeretterjesztő fórumokon kiemelt szerephez jutó nyerteseket. A 2019-es évben *Az Év Ősmaradványa* egy olyan dinoszaurusz lett, melyet csak a lábnyomaiból ismerünk a mecseki szénbányákból.

Dinoszauruszok maradványai sokáig szinte ismeretlenek voltak Magyarország területéről. Először Erdélyben, a Hátszegi-medencében került elő szárazföldi fauna az akkor még csak 18 éves, de a tudományok iránt nagyon érdeklődő báró Nopcsa Ferenc családjának szentpéterfalvai birtokán, majd újabb lelőhelyeket fedeztek fel a környéken. Az 1900-as évek elején Nopcsa úttörő munkát végzett az erdélyi felső kréta (kb. 70 millió éves) dinoszauruszok leírásával, azonban a trianoni békediktátum után ezek a lelőhelyek Romániához kerültek.<sup>1</sup>

Hazánk mai területén több olyan, a mezozoikumból (a földtörténet 251–66 millió évvel ezelőtti szakasza, a „dinók kora”) származó szárazföldi üledékes kőzet előfordul, melyekből kerülhettek volna elő dinoszauruszok maradványai. Ennek ellenére még a (különösen a Trianon, majd a II. világháború utáni) intenzív nyersanyagkutatás és az ezzel járó földtani kutatómunka ellenére sem történt jelentősebb felfedezés egészen 1966-ig. Ekkor azonban Csörnyei Zoltán bányageológus talált egy lábnyomot a mecseki szénbányák Pécs–Vasas II. külfejtésében. Ugyanekkor Wein György, a Magyar Állami Földtani Intézet (MÁFI, a mai Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat egyik elődintézménye) geológusa három nyomot fedezett fel, szintén a vasasi bányában. A lábnyomok az alsó-jura (azon belül is kb. 200 millió éves) szénrétegek közti meddő rétegekből származó kőlapon voltak. A madárszerű, háromujjú nyomokról rögtön tudta, hogy dinoszauruszoktól származnak, hiszen amikor keletkeztek, a madarak még nem léteztek, más akkor élt állat pedig nem hagyhatott ilyen nyomokat.

A leltre felhívta kollégája, Tasnádi Kubacska András, a neves paleontológus figyelmét. Wein és Tasnádi Kubacska többedmagukkal visszamentek Vasasra, ahol, miközben a preparátor másolatot készített a nyomokról, újabb lábnyom került elő. Az eredeti kőlapot szál-

1 A báró Nopcsa Ferencről szóló legújabb könyvről lásd lapunk e számában Főzy István írását. *A szerk.*

lítható állapotba hozták, majd a bányavállalat segítségével teherautóra tették és a MÁFI-ba szállították. Ez évekkel később a kőzet jellege miatt szétesett, az eredeti három nyomból kettő megsemmisült és csak gipszmásolat őrzi emléküket, azonban a rétegei mentén szét-hulló kötömb lapjain újabb nyomok bukkantak elő.

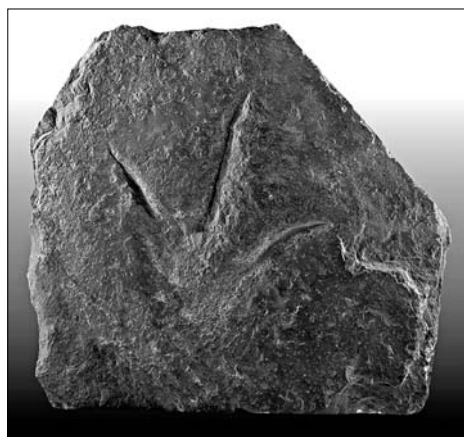
A következő fontos felfedezés 1981-ben történt, amikor a komlói Zobák-aknában is előkerült egy nyom (negatívja és pozitívja is), mégpedig az addig felfedezettek közül a legjobb megtartású.

Noha a felfedezések híre az ismeretterjesztő irodalomban már 1967-ben, illetve később is megjelent, a tudomány számára a lábnyomokat csak 1983-ban írta le Kordos László gerinces-paleontológus, mégpedig egy új nem új fajaként, *Komlosaurus carbonis* néven. A nem a nevét Komló városáról kapta az ott előkerült, legszebb példány miatt, míg a faj neve a szénre utal (latinul *carbo*). Az új nem és faj holotípusának (tehát az „etalon mintapéldányának”) a MÁFI Gyűjteményébe 1981-ben bekerült, V.12692 leltári számú példányt jelölte ki, mely egy két darab, jellegzetes háromujjú pozitív lábnyomot tartalmazó kőlap.

1988-ban nagyot nőtt az ismert lábnyomok és egyben a *Komlosaurus*ról való ismereteink száma. Ekkor a pécsbányai Karolina-külfejtésben az Eötös Loránd Tudományegyetem terepgyakorlaton résztvevő geológushallgatói és tanáraik hasonló nyomok egész összefüggő sorozatait találták meg. Egy mintegy 75 m<sup>2</sup>-es felület megtisztításával 48 elkülöníthető csapába rendeződve kb. 350 nyomot sikerült azonosítaniuk. Alapos dokumentálás után a felületet asztallapnyi darabokra szedve – ismét a bányavállalat, illetve a Magyar Természettudományi Múzeum (MTM) segítségével – begyűjtötték, ezek a MTM-hez kerültek. 2004-ben az MTM Föld- és Őslénytára a Nemzeti Múzeum épületéből végre átköltözhetett a múzeum által részben már felújított Ludovikába, amelynek a Dísztermében végül az eredeti jegyzőkönyv segítségével, mint egy óriási kirakóst, sikerült újra összeállítani a lábnyomos terület két nagy egybefüggő részét. Végül a két felület közül a kisebb (5,7x1,5 méteres) az ELTE Természettudományi Karának Déli tömbjében, míg a nagyobbik (10x2,7 méternyi) az MTM-ben lett kiállítva.

Még szintén 1988-ban, a Karolina-külfejtésben történt felfedezés körüli híradatnak köszönhetően, a munkások a pécs–vasasi bányában is lábnyomsorozatokra figyeltek fel. Értesítették a MÁFI-t, így az intézet munkatársai is több mint száz összefüggő nyomot tártak fel. A kutatóknak a közelgő tél és a szűkös idő ellenére sikerült nagyrészt begyűjteni a lábnyomos kőzetlapokat és azok a MÁFI Gerinces Gyűjteményébe kerültek.

Ahogy az évek során ezek a felfedezések egyre szélesebb körben ismertté váltak a földtan és az őslénytan iránt érdeklődők között, szakmabeliek, illetve magángyűjtők is kerestek (és találtak), sőt, gyűjtöttek rendszeresen lábnyomokat a mecseki szénbányákban, valószínűleg több százat, ezret. Ezek különböző intézményekbe, illetve magánkézbe kerültek, de amikor a szénbányákat elkezdték bezárni, keringtek olyan pletykák is, melyek szerint a munkanélkülivé vált helyi lakosság részben abból élt, hogy nyugat-európai magángyűjtőknek árulták a talált lábnyomokat... Természetesen a bányaművelés során ennek még



*A Komlosaurus lábnyoma*  
(Lantos Zoltán felvétele)

a többszöröse semmisülhetett meg, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a szénbányászat nélkül egyáltalán nem is ismernénk a *Komlosaurust*.

A mecseki lábnyomok átlagosan 15–20 cm hosszúak, többnyire háromujjúak, meglehetősen madárszerűek, megnyúlt, vékony ujjakkal, melyek végén gyakran kicsi, hegyes karmok nyomai is látszódnak. Az évek során ismertté váltak jóval kisebb nyomok is, de az 1988-ban Vasason előkerült csapák nyomai közt 25–30 cm hosszúak is vannak. Sok olyan lábnyom is ismert, melyeknek nem csak három, hanem négy vagy öt ujjja is van, illetve a lábnyomsorozatokban előfordultak a csapák vonalában húzódozó, akár méternyi hosszú, egyenes „árkok” is. Utóbbiakat korábban az állat földön húzott farka nyomának gondolták, mivel a régen uralkodó elképzelés szerint a két lábon járó dinoszauruszok a farkukra támaszkodtak, akár egy kenguru. Ez az utóbbi évtizedekben túlhaladottá vált, a modern rekonstrukciók a biped dinoszauruszokat statikailag egy kétkarú mérleghez hasonlítják, ahol az állat feje, törzse és farka a mérleg vízszintes karját alkotják, míg a hátsó lábai a szárának felelnek meg, tehát az állatok nem húzták a farkukat a földön, vagy támaszkodtak rá. Ennek tükrében ma úgy gondoljuk, hogy a hosszú egyenes csíkok inkább egyszerűen csak annak nyomai, ahogy az állat a sárban megcsúszott.

A négyujjú nyomokkal kapcsolatban már korábban gyanítható volt, hogy egyes esetekben az állat csökevényes 1. ujjja (és néha a csüdje) ért le a sárba. Más esetekben viszont a négyujjú nyomok, illetve az összes ötujjú nyom, úgy keletkezhetek, hogy két vagy több állat ugyanoda lépett rövid időn belül, így a lábnyomaik „összeadódtak”. Erre bizonyítékot szolgáltatott a lábnyomsorozatok, melyeken jól megfigyelhető volt az egymást keresztező csapák esetében a nyomok ily módon való torzulása. A különböző méretű nyomokat valószínűleg eltérő életkorú egyedek hagyták hátra. Mindemellett, a nagyszámú ismert nyom között vannak olyan különlegesek is, melyek esetében nem zárható ki, hogy más dinoszauruszoktól, vagy akár teljesen más állatcsoporttól származnak.

Az éleltnyomokból (és így a lábnyomokból) leírt fajok esetében egy, a hagyományos, testfossziliákon alapuló rendszertannal párhuzamos taxonómia létezik. A kettő között kevés esetben van biztos átjárás, magyarul ritkán lehet egyértelműen megfeleltetni egy lábnyomokból leírt fajt egy csontjai alapján ismertnek. Ez így van a *Komlosaurus* esetében is, ugyanis a másfél évszázados bányászat és a több száz, ezer előkerült lábnyom ellenére soha nem kerültek elő más maradványaik. Ez a világ legtöbb lelőhelyén ugyanígy van, ennek magyarázata az, hogy más-más feltételek előnyösek a nyomok, illetve a testfossziliák megőrződése szempontjából. Az állatok a nedves sárban otthagyták nyomaikat, majd mikorra később egy áradás újabb adag üledékkel takarta be őket, az előző réteg már meg volt anyyira szilárdulva, hogy a nyomok megőrződjenek és ne mosódjanak szét. Az ilyen egymás utáni viszonylag gyors ciklusoknak köszönhetően sokszor egy méretesebb közettömbben több rétegben előfordultak a különböző időpontokban keletkezett nyomok (mint például az 1967-es, szétesett tömb esetében). Arra is van példa, hogy ugyanaz a nyom – egyre csökkenő mértékben – látható több rétegben is, ha szétlapoljuk a kőzetet, mert annak idején az állat súlya alatt átnyomódott a korábbi rétegekbe is.

Egy pusztán a lábnyomai alapján ismert állat esetében különösen nehéz dolgunk van, ha el akarjuk képzelni, hogy nézhetett ki, vagy egyáltalán rendszertanilag hová tartozhatott. A *Komlosaurust* eredetileg egy, a dinoszauruszok két fő ágának egyikébe, az Ornithischia rendbe tartozó fajnak gondolták. Különböző testfelépítésű, szinte kizárólag növényevő csoportok tartoznak ide, melyek közül többnek a tagjai is két lábon járók volt, és léteztek már a jura elején is. Ma, a több száz nyom ismeretében úgy gondoljuk, hogy a *Komlosaurus* inkább egy Theropoda dinoszaurusz lehetett (ez a csoport a ragadozó dinoszauruszokat

foglalja magában, a jelző ez esetben nem csak életmódot jelent, hanem rendszertani értelemmel bír). Erre a hegyes kis karmot viselő, nagyon karcsú ujjakkal rendelkező, egészen madárszerű nyomok utalnak.

Ha el akarjuk képzelni a *Komlosaurust*, az ebből az időből, a világ más részeiről csontokból, csontvázakból is ismert, más kis méretű, madárszerű Theropodak rekonstrukcióira hagyatkozhatunk. Emellett az egyes lábnyomok méretei, illetve a csapákon belül a lábnyomok közötti távolság alapján tudjuk, hogy legfeljebb kb. 2–2,5 m hosszú és kb. 1–1,5 m, talán 2 m magas lehetett, tehát nagyjából egy mai nandu vagy emu méretét érte el. Az utóbbiakkal való összehasonlítás azért is kézenfekvő, mert az elmúlt években általánosan elfogadottá vált, hogy a legtöbb Theropoda dinoszaurusznak (és több más dinoszaurusz csoport tagjainak is) volt valamiféle (pehely)tollazata, különösen a fején és a hátán, így csaknem biztos, hogy a *Komlosaurust* is hasonló borította.

A sorozatokon belüli, ugyanattól az állattól származó két lábnyom közötti távolság, az azok által bezárt szög, illetve az azonos oldali lábnyomok közötti távolság alapján kiszámítható, hogy milyen sebességgel haladtak az állatok. A Karolina-külfejtésből előkerült lábnyomsorozatok vizsgálatából az derült ki, hogy a *Komlosaurusok*, legalábbis amikor ezeket a nyomokat hátrahagyták, meglehetősen lassan mozoghattak, mégpedig 6 és 14 km/h közötti sebességgel. Ez egészen biztosan nem a csúcsebessége volt egy két lábon járó, filigrán felépítésű, meglehetősen madárszerű dinoszaurusznak, hanem inkább egy kényelmes „kocogó” tempó. A csapákból arra is következtethetünk, hogy a *Komlosaurus* falkában mozgott.

A jura időszak legelején, amikor a *Komlosaurus* élt, a földkéregnek az a darabja, amelyen a Mecsek és a Kárpát-medence délkeleti fele található (a Tisza-Dacia mikrolemez) még nem a hazánkat alkotó más lemezdarabokkal, hanem a mai dél-német és dél-lengyel területekkel állt kapcsolatban. Amellett, hogy a jurában a jelenleginél melegebb, csapadékosabb és kiegyenlítettebb volt a Föld éghajlata, ezek a területek a mainál délebbre is helyezkedtek el. A meleg, csapadékos, szubtrópusi éghajlaton sűrű, dús növényzet, fatermetű páfrányfélék, magvaspáfrányok és nyitvatermők párás erdeje borította a mecseki területet. Erről tanúskodik – a növényzetből keletkezett kőszén mellett – az a rengeteg előkerült levéllenyomat, melyekből ezt a gazdag flórát leírták. Azok a rétegek, amelyekből a lábnyomok előkerültek, folyóvízi ártéri, delta környezetben képződtek.

A *Komlosaurust* csak a mecseki szén képződésének idejéből, a Föld történetének ebből a pár millió éves – földtani értelemben – rövid szakaszából ismerjük. Utána a dinoszauruszok még csaknem 135 millió éven át uralták a szárazföldeket. Bár a 66 millió évvel ezelőtti, kréta időszak végi tömeges kihalás – sok más élőlénycsoporttal együtt – a dinoszauruszok nagy részét is kipusztította, egy különleges életmódra specializálódott csoportjuk túlélte ezt, és ma is köztünk él. A madarak azokhoz a Theropoda dinoszauruszokhoz tartoznak, amelyek egy ősbib csoportjának lehetett a tagja a *Komlosaurus*.

Az első *Komlosaurus* lábnyomok 1966-os felfedezése után több évtizeddel, 2000-ben dinoszauruszok (és más állatok) csontjait fedezte fel Ősi Attila és Torma András a Bakonyban az iharkúti bauxitbányában. Ez utóbbi, hazánkban egyedülálló lelőhely mára európai szinten is igen fontossá nőtte ki magát, kutatása jelenleg is zajlik. A Mecseken kívül azonban sehol máshol nem kerültek elő dinoszauruszok lábnyomai Magyarországon. A 2000-es évek első felében egymás után bezárták mind a mélyművelésű, mind a külszíni mecseki szénbányákat. Utóbbiak reaktiválása folyamatosan napirenden van, például a Karolina-külfejtés visszatemetése napjainkban zajlik. Solt Péter geológus 2007-ben még látott itt pár lábnyomot. Noha a környéken más területeken jelenleg is vannak vállalkozások a szén

bányászatára, a termelést eleve csak kis mennyiségben, lakossági célra tervezik, így ezek esetében nemigen várható, hogy a lábnyomos rétegek újra hozzáférhetővé váljanak. Bár egy bánya, egy külfejtés sokak szemében tájseb és mielőbb eltüntetendő, ezzel egy hazánkban egyedülálló földtani érték vesz el, talán mindörökre.<sup>2</sup>

Makádi László

**Irodalom.** *Főzy István* 2004: A Kárpát-medence dinoszauruszai. Focus Kiadó, Budapest; *Hámorné Vidó Mária; Kovács János; Farics Éva; Sebe Krisztina; McIntosh, Richard William; Barczikayné Szeiler Rita; Püspöki Zoltán* 2018: Magyarországi szénelőfordulások földtani, teleptani, szerkezeti és vízföldtani adottságai. In A hazai szénvagyon és hasznosítási lehetőségei. Főszerk.: *Püspöki Zoltán*. Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat, Budapest, 29–84.; *Hips Kinga, Józsa Sándor, Nagy Ágoston, Pataki Zsolt* 1988: Őshüllők nyomában. Természet Világa 120. 108–111.; *Kordos László* 1981: Dinoszaurusz-lelet a Mecsekben. Élet és Tudomány XXXVI. évf. 25. sz. 796.; 1983: Fontosabb szórványleletek a MÁFI gerinces-gyűjteményében (8. közlemény). Dinoszaurusz lábnyomok (*Komlosaurus carbonis* n. g. n. sp.) a mecseki liászból. A Magyar Állami Földtani Intézet Évi Jelentése az 1981. évről 503–511.; 1989: Dinoszaurusz-lelet a Mecsekben. Tudomány 5/2. 17–18.; 2005: Őshüllők lábnyomai a Mecsekben. In A komlói térség természeti és kultúrtörténeti öröksége Szerk.: *Fazekas Imre*. regioGRAFO Bt., Komló, 75–90.; *Ósi Attila* 2012: Dinoszauruszok Magyarországon. GeoLitera Kiadó, Szeged; 2013: Csak a lábnyomaikat ismerjük. A mecseki dinoszauruszok világa. Élet és Tudomány LXVIII. évf. 18. sz. 550–553.; *Ósi Attila, Barbacka Maria, Szenté István* 2005: Dino-ösvény: kora-jura dinoszaurusz lábnyomok a Mecsekből. Hantken Press, Budapest; *Ósi Attila, Pálffy József, Makádi László, Szentesi Zoltán, Gulyás Péter, Rabi Márton, Botfalvai Gábor, Hips Kinga* 2011: Hettangian (Early Jurassic) Dinosaur Tracksites from the Mecsek Mountains, Hungary. Ichnos 18/2. 79–94.; *Tasnádi Kubacska András* 1967: Dinoszaurusz-lábnyomok hazánkban. Élet és Tudomány, 22 (24), 1118–1121.; 1968: Az élet fejlődése képekben. Gondolat Kiadó, Budapest; 1970: Óriások birodalma. Móra Kiadó, Budapest.

## Az Év Fája, a sajme gy

Hazánkban Az Év Madara kezdeményezés után másodikként, 1996-ban Az Év Fája mozgalom indult el, amely kuratóriuma a 2019. évi választásra három fafajt, a fehér nyárat, a fehér fűzet és a *sajme gy*et jelölte. Az internetes szavazás alapján az utóbbi fafaj, egy ritka és kevésbé ismert vadgyümölcs lett a 24. alkalommal megválasztott év fája.

### ELNEVEZÉSEI

Meggy szavunk, mely a nyelvészek szerint finnugor örökség, először helynévként szerepel: 1220-ban *de villa Medies*, 1338-ban *Meggesmaalberchy* olvasható az oklevelekben. Gyümölcsnévként már ott találjuk az 1305 körül megjelent *Besztercei Szójegyzék*ben (Merasius:

2 A szerző köszönettel tartozik Solt Péternek az első kézből való információkért, valamint Lantos Zoltánnak a fényképért és Pecsics Tibornak a grafikáért



*meg fa* / *merasium: meg*). A *Meggy*, *Meggyes* helynevek vélhetően a sajmeggytől vagy a szintén őshonos, kis cserjetermetű csepleszmeggytől származnak: *Meggyaszó*, *Meggygödörpatak*, *Meggytó*, *Meggyestelek*, *Meggyesmál*, *Meggyes*, *Meggyesmező*, *Meggyeshalom*, *Meggyeskovácsi*. A sajmeggy szóösszetétel előtagjára (saj-) etimológiai magyarázat még nem született, Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály 1807-ben megjelent *Magyar fűvész könyve*ben szerepel először e néven.

A sajmeggy (*Cerasus mahaleb*) tudományos nemzetségeve az ógörög *kérasos* szóból származik, amelyet már Theophrasztosz is a cseresznyére alkalmazott. A tudományos fajnév eredete az arab *mahlab*, *mahaleb* szóra vezethető vissza, amellyel egy hajlékony ágú meggyfajt jelöltek, de ez vélhetően nem a sajmeggy, hanem maga a nemes meggy vagy annak gyakran elvaduló, sokszor csak cserjetermetű subsp. *acida* alfaja lehet.

Magjának lisztje régóta alkalmazott fűszer, s az Oszmán Birodalom révén hazánkba is eljuthatott, ezért a sajmeggyet korábban nálunk és Közép-Európa több országában is *török meggynek* nevezték. Vesszejének az egyik leggyakoribb felhasználása miatt kapta a népi *pipaszármeggy* nevet, sajátos illatanyagának piperecikkeknel történő alkalmazása következtében tőlünk nyugatra *parfümmeggynek* is nevezik. Mivel fő virágzási ideje Szent György-nap környékére esik, így ragadt rá a *Szent György-fa* név. Franciaországban, a Vogézekben a Michel mellett lévő St. Lucie kolostor környékén korábban nagyban termesztették a szerzetesek, innen, mint *Szent Luca-fa*, nemesítési alanyként egész Európába eljutott.

## ALAKI TULAJDONSÁGAI

Kis fatermetű, 10 méternél magasabbra nem növekvő fafaj, amelynek rövid törzse erősen ágas, kérge sötétbarna, széles koronája pedig laza, kevés árnyat ad. Rövid életű, élettartama a 80 évet nem haladja meg.

Megszáradt hajtásai kellemes kumarinilatúak. Levelei széles tojásdad vagy kerekded alakúak, 3–7 cm szélesek, röviden kihegyesedő csúcúak és lekerekített vagy gyengén szíves vállúak. A levél széle finoman és mirigyesen fűrészkes. A levél fonákán a főér mentén kezdetben szőrök láthatók, később ezek lekopnak. Az 1–2 cm hosszú levélnyel – ellentétben a vele könnyen összetéveszthető vadkörteével – a levélalap közelében egy-két mirigyszemölcsöt (nektáriumot) viselhet.

Lombfakadáskor, április végén, május elején hozza virágait, amelyek 4–12 tagú, felálló, sátorozó fürtvirágzatba csoportosulnak. Fehér színű, hosszú kocsányú virágai illatosak, melyeket rovarok poroznak be. Minden évben gazdagon virágzik és terem. Csonthéjas termései 8–10 mm nagyok, tojásdadok vagy elliptikusak, júliusban érnek, színük az érés során pirostól feketéig változik. Sötétlevű, de lében szegény, vékony terméshúsa kesernyés ízű, melyet sokan kellemetlennek tartanak.



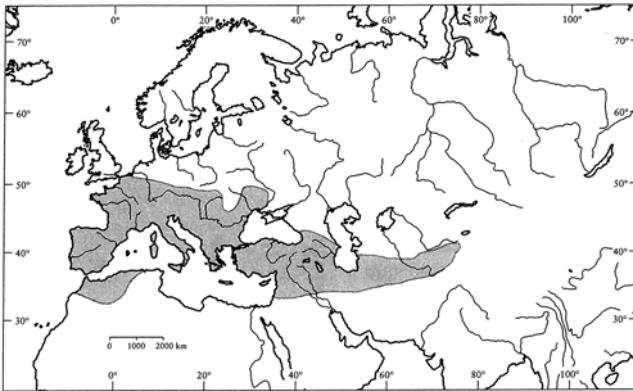
*A sajmeggy (Korda Márton felvétele)*

Korábban emberi fogyasztásra mégis gyűjtötték a termését, ezt bizonyítja, hogy csontárját például a svájci cölöpépítményekben és a budai vár kútjainak betömésében is megtalálták.

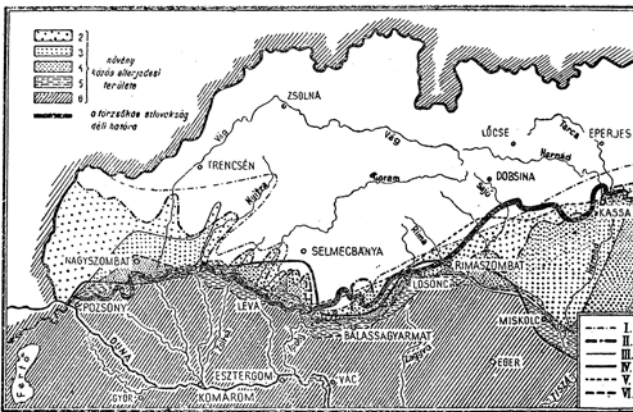
## ELTERJEDÉSE ÉS ELŐFORDULÁSA

Tipikus dél-európai elterjedésű faj, Közép-Európa déli felében már ritkább, ezen kívül az Atlasz-hegységben és Ázsia délnyugati részén is megjelenik egészen Turkesztánig.

Kárpát-medencei előfordulásának északi részét – több más hasonló elterjedésű növényfajjal együtt – Moesz Gusztáv botanikus és mikológus a múlt század elején behatóan tanulmányozta, s azt vette észre, hogy ezek a fajok egy jól meghúzzható vonalig (pontosabban sávig) terjednek. Ezt az utókor felismerőjéről Moesz-vonalnak nevezte el, ami a mai Magyarországtól északra, az Északi-Kárpátok déli lábánál húzódik. A sajmeggyen kívül a Moesz-vonalig hatol fel a fásszárú növények közül a molyhos tölgy, a csertölgy, a virágos kőris, a csereszömörce, s eddig a vonalig termesztethető a bortermő szőlő, a szelídgesztenye, a királydió, az őszibarack, a házi berkenye, a mandula vagy a dohány.



A sajmeggy elterjedési területe



A magyar és a szlovák népesség nyelvhatára egybevág a Moesz-vonallal

(A térképet tervezte: Kádár László és Glaser Lajos, megjelent a Bartucz Lajos szerkesztette „A magyar nép” c. kötetben, 1943. 78. old.)

terjednek. Ezt az utókor felismerőjéről Moesz-vonalnak nevezte el, ami a mai Magyarországtól északra, az Északi-Kárpátok déli lábánál húzódik. A sajmeggyen kívül a Moesz-vonalig hatol fel a fásszárú növények közül a molyhos tölgy, a csertölgy, a virágos kőris, a csereszömörce, s eddig a vonalig termesztethető a bortermő szőlő, a szelídgesztenye, a királydió, az őszibarack, a házi berkenye, a mandula vagy a dohány. A szakemberek szerint a vadon élő növények közül a szőlőtermesztésre alkalmas éghajlatot legjobban a sajmeggy jelzi! Kádár László és Glaser Frigyes 1943-ban Moesz Gusztáv térképét egybevetették az etnikai határokkal, s azt tapasztalták, hogy a „törzsökös magyarság és szlovákság” határa nagymértékben egybeesik azzal.

Hazai természetes előfordulása a középhegységekhez köthető, ha síkvidéki területeken találjuk, akkor azok mind elvadulások. A Dunántúli-középhegységben mindenütt fellép, az Északi-középhegységben már ritkább, főként a meszes alapkőzetű területeken (pl. Naszály, Bükk, Aggteleki-karszt) él, a vulkáni alapkőzetű részeken csak szórványos előfordulásai vannak.

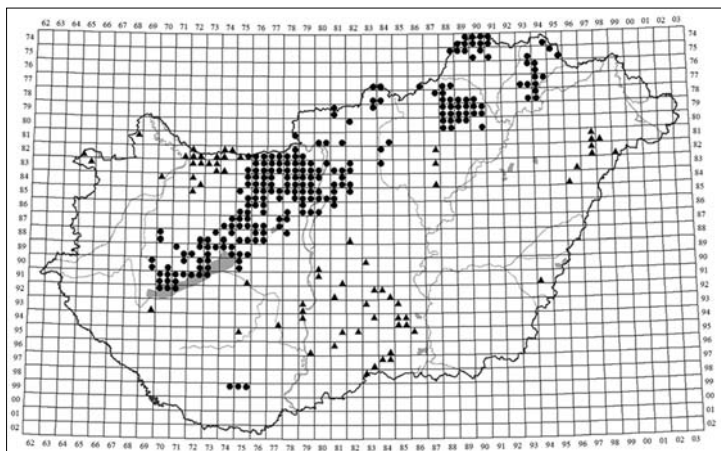
Tipikusan melegkedvelő fafaj, éppen ezért nálunk, az elterjedési területének északi részén a délies kitétséggű, meleg, napsütötte lejtőkön fordul elő. Mészkedvelő, többnyire mészkövön vagy dolomiton kialakult sekély termőrétegű talajokon él, esetenként megjelenhet andeziten és bazalton is. Mély termőrétegű talajokról a gyenge versenyképességű sajmeget más fajok kiszorítják, kiárnyalják.

Hazánkban a molyhos tölgy, csertölgy, virágos kőris, lisztes levélfonákú berkenyék kíséretében a

bokorerdők jellemző elegyfaja, amelyeket a középhegységek gerincközeli részein, délies kitétséggű meredek lejtőin találunk meg. A szárazság, a sekély termőréteg miatt a fák itt legfeljebb 10 méter magasra nőnek, laza záródású foltokat alkotnak, amelyek sziklagyepekkel vagy lejtőgyepekkel mozaikolnak. Esetenként a mész- és melegkedvelő tölgyesekben is megtaláljuk, de itt a valamivel kedvezőbb termőhelyi adottságok miatt a fajok már magasabbra nőnek, zártabb, gyepfoltok nélküli állományokat alkotnak, ezért a versengést kevésbé tűrő sajmeget az erdőszélekre szorítják. A hazánkban általános jelenségnek számító túlszaporított nagyvadállomány miatt magoncokat, csemetéket, fiatal fácskákat napjainkban alig találunk ezeken az élőhelyeken, mivel a jóízű hajtásokat a szarvas, az őz és a muflon rendszeresen visszarágja.

## VÁLTOZATOSSÁGA

A botanikusok, köztük a faj egyik legjobb ismerőjének számító, a közelmúltban elhunyt kertészprofesszor, Terpó András az elterjedési területen belül három alfaját különbözteti meg. A törzs alfaj (subsp. *mahaleb*) Nyugat- és Délnyugat-Európában él, hajtástengelye erősen és maradandóan szőrös. Ezzel nálunk elvadult formában találkozhatunk, aminek az az oka, hogy régóta alanyként alkalmazzák, s ha a nemes oltvány elpusztul, akkor a rá oltott cseresznyét vagy nemes meggyet túlnövi, s terméseit a madarak messze elviszik. Így lehet az, hogy például a Kisalföldön vagy a Duna-Tisza közén is találkozunk manapság vele. A Simonkai Lajos kiváló botanikusunkról elnevezett másik alfaj (subsp. *simonkaii*) Közép- és Délkelet-Európában fordul elő, ennek hajtásai fásodott állapotban már kopaszok, s nálunk őshonosan ez az alfaj jelenik meg. A Dél-Európában élő, szubmediterrán alfaj (subsp. *cupaniana*) hajtásrendszere kopasz, levelei aprók és gyakorta csak cserjetermetű marad. Rokonfajaival csak ritkán kereszteződik, a vadon élő madárcseresznyével, illetve a cseplezsmeggyel képzett hibridjei ismertek, amelyek azonban ritkán kerülnek szem elé.



### A sajmeget magyarországi előfordulása

(Jelmagyarázat: ● – őshonos előfordulás, ▲ – elvadulás.)

Forrás: „Magyarország Flóratérképezési Adatbázisa”.

Soproni Egyetem Növénytani és Természetvédelmi Intézet, Sopron)

## FELHASZNÁLÁSA

Napjainkban az erdészek többnyire fel sem figyelnek erre a fafajra, a felületes szemlélődő vadkörtének nézi, a csak néhány, ún. főfafajra összpontosító erdőgazdálkodás pedig régóta elfeledte egykori felhasználási területeit. Faanyaga kimondottan jó minőségű, kemény, nehezen hasadó, finomrostú és kellemes kumarinillatú, jól esztergályozható és polírozható. Korábban kisebb tárgyak, például edények, esernyőnyél, késnyélbetét, dohány-, cigaretta-, szivar-, ékszer- és kártyadoboz, tubákos szelence, faragványok készültek belőle.

Régóta tudott, hogy a sajmeggy a visszavágást, csonkolást jól tűri, s ezek után erőteljes sarjakat hoz. Ezért korábban egyes helyeken (pl. Esztergom, Iharos, Herceghalom, Pozsony, a kelet-ausztriai Baden, Nagymarton környékén) 3 éves vágásfordulóval ún. fejesfa-üzemmódú ültetvényeket hoztak létre, ahol a feltörekvő sarjak oldalhajtásait minden évben letörték, s így hosszú vesszőket, botokat kaptak. Egy katasztrális hold területű sajmeggytelepről évente 8–10 ezer fm botot, vesszőt termeltek, amelyekből szivarka- és cigarettaszipkákat, pipaszárakat, séta- és síbotokat, esernyőnyeleket készítettek. Sokak szerint a sajmeggy pipaszár hétszerte finomabb a többinél, mert ízt ad az ember szájába, de csak akkor, ha külön szopóka (csutora) nélkül van.

Érdekesség, hogy annak idején fáját hamisították is, mogyoróvesszőt beáztattak 10 rész tonkabab, 1/4 rész vanília, 1/10 rész bismarkbarna, 1000 rész alkohol és 1 rész glicerin keverékébe, s azt sajmeggyként értékesítették. A második világháborúig a vessző- és bottermelés híres és jövedelmező volt, mára viszont teljesen megszűnt. Ma az ausztriai Burgenlandban Walbersdorfban egyetlen ember van, aki még sajmeggy-ültetvényt tart fenn, és ismeri a bot- és vesszőtermelés csínját-bínját. Ő Erwin Lang, aki pótolhatatlan tudása miatt a faj német neve alapján kiérdemelte a „*Weichselkönig*” címet.

Mivel nemcsak a faanyag, hanem a levelek, virágok és magvak is tartalmaznak kumarint, ezért ezek kivonatával korábban szappanokat, dohányokat illatosítottak, de gyógyászati célokra is alkalmazták, mert gyulladáscsökkentő, nyugtató és értágító hatása van.

Az édes-kesernyés ízű mag egyébként – a többi csonthéjas termésű fajhoz hasonlóan – ciánglikozidot tartalmaz, emiatt jelentősebb mennyiségben nem fogyasztható, szétrágva viszont a szájunkban hosszan tartó vaníliazamatot ad. Épp ezért korábban és manapság is a magokat megőrlik, s az így kapott magliszttal (ún. pulvis mahlepi) Görögországban és Délnyugat-Ázsia országaiban főként húsvéti süteményféléket (pl. a görög tsoureki, a török poğaç, az örmény choereg, a ciprusi flounes), illetve kenyeret, sajtokat ízesítenek. Az új vizsgálatok szerint a magból préselt olajban magas a telítetlen zsírsavak szintje, különösen egy konjugált zsírsavé, amelyet ritkán találunk a növényi olajokban, és ez kedvező hatással van az emberi egészségre.

Ma a sajmeggy fagyűrő magoncait nálunk alanyként hasznosítják, a cseresznyefajták 60%-át és a meggyfajták 90%-át ezekre oltják. Előtérbe azokat a magoncalanyokat helyezik, amelyeknek ún. törpésítő hatása van.

Újabban, a pálinkakultusz fellendülésével sajátos ízű terméséből az ingyenceknek pálinkát főznek, illetve likőröket ízesítenek vele. Utóbbiak közül a legismertebb a Cherry brandy és a korábban gyártott Unicum, melynek likörgyára a termést nálunk még az 1950-es években is vásárolta. A Schrank-féle legendás Meggy Lelke likőrre csak az idősek emlékezhetnek, de 2015-ben ismét megkezdték gyártását.

A bokorerdők, mész- és melegkedvelő tölgyesek vadgyümölcsként ökológiai szerepe jelentős, nemcsak gyakori, hanem sok ritka faj is kötődik hozzá. Termését a madarak, így például a barátposzáta, feketeterítő, kerti és házi rozsdafarkú, szajkó fogyasztja, ők a növény

terjesztésében fontos szerepet töltenek be. Olajtartalmú magjait a kismérsősök, például a pelfajok kedvelik. A védett kardoslepke hernyójának egyik tápnövénye, a pókhálós szilvafaj pedig szövedékével vonja be a fákcsákát.

Ma sok olyan középhegységi területünk van, amelyeket korábban fenyvesítéssel tettek tönkre. Ezek a fenyőállományok pusztulófélben vannak, a területük helyreállításánál a jövőben a pionír tulajdonságú sajmegegynek is fontos szerepe lehet. Csak e fajfajt ismét fel kell fedeznie az erdészeknek!

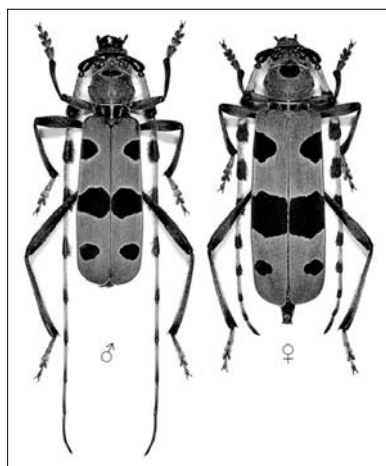
Bartha Dénes

## Az Év Rovara, a havasi cincér

A *havasi cincér*, tudományos nevén *Rosalia alpina* hazánk egyik legszebb, leglátványosabb bogara. A latin név első tagja, a genusznév valójában utalás a jól ismert női névre, melyet még a régi rómaiak alkottak a rózsza nevéből. A Rozália a XIX. században népszerű és meglehetősen gyakori név volt, ezért valószínű, hogy a hangzatos bogárnév mögött a névadó Jean Guillaume Audinet-Serville, francia természettudós valamelyik családtagja áll, bár az 1833-ban közzétett részletes leírásban nem ejt szót erről. A név második tagja, az „alpina” – szó szerint alpesit jelent, de hasonló értelmű a „havasi” jelző is – kissé megtévesztő, ugyanis a havasi cincér bükkösökben és gyertyános tölgyesekben él, nem pedig a kopár, hófedte hegycsúcsok lakója.

A 2–4 cm hosszú, kékesszürke alapszínű és fekete foltokkal díszített bogár annyira jellegzetes, hogy szinte semmilyen más fajjal nem lehet összetéveszteni. A hím csápja jóval hosszabb a testénél, így első pillantásra megkülönböztethető a nőténytől, melynek csápja nagyjából a testével megegyező hosszúságú. Az előhát és különösképpen a szárnyfedők bársonyos fekete foltjainak mérete és alakja igen változatos, és korábban az ilyen színváltozatoknak külön nevet is adtak a cincérekkel foglalkozó szakemberek. Míg a természetes környezetéből kiszakított havasi cincér nagyon feltűnő, a bükkfatörzsön ugyanaz a bogár tökéletesen beleolvad a kéreg hasonló színezetébe – persze, csak ha mozdulatlan.

A cincérek a bogarak egyik legnépesebb csoportját alkotják: világszerte 35 ezer fajt tartják nyilván, míg hazánk területéről 216 fajt mutattak ki. Nagy testméretük, hosszú csápjuk, olykor sajátos színmintázatuk révén feltűnőek, különösen a nappal mozgó képviselőik. A Magyarországon honos fajok közül a legismertebb talán a nagy és a kis hőscincér, valamint a gyászcincér, ezekkel az erdőjárók és kirándulók viszonylag gyakran találkozhatnak. Tűzifával néha a lakásba is bekerül a bársonyos és a sárgafarú darázscincér, melyek a fullánkossal a darazsakra emlékeztető küllemük dacára teljesen ártalmatlanok. A téli hidegben a fakéreg alatt vagy a fa belsejében rejtőzködő és mozdulatlan dermedt bogarak a meleg szobában egykettőre felélednek és megelevenednek.



*Havasi cincér, hím és nőtény*

A havasi cincér Közép- és Dél-Európában, Észak-Afrikában és Oroszország európai részében egészen a Kaukázusig honos. Hazánkban a középhegység bükkös és gyertyános-tölgyes régiójában sokfelé előfordul, a leggyakrabban azonban a Dunántúlon, a Börzsönyben és a Bükkben lehet megfigyelni. A kifejlett bogarak (imágók) rajzási ideje nyár derekára, a júliusi-augusztusi időszakra esik. Ilyenkor a bogarakat leginkább nagyobb rönkökből álló bükkfarakáson lehet megfigyelni. Ha a havasi cincért megközelítjük, az többnyire befut a farakás belsejébe, leveti magát a földre, vagy esetleg szárnyra kap, de túl messzire nem repül. A megfogott bogár jellegzetes cincogó hangot hallat, melyet bólogató mozgással, elő- és középtorának ütemes összedörzsölésével idéz elő. (Ez a védekező hangadási típus egyébként a cincérek zömére jellemző.)

A havasi cincér a rokonaihoz hasonlóan a pusztulóban lévő idős fák anyagával táplálkozik, az egészséges élő fát nem támadja meg. A nőtény a petéit a sérült vagy elpusztult, lábon álló vagy kidőlt törzsekbe helyezi. A bükkfarakások ilyen szempontból ideális életteret kínálnak a bogaraknak, mintegy összegyűjtik őket, úgyhogy egy-egy ilyen „mesterséges élőhelyen” többnyire sokkal több havasi cincért lehet megfigyelni, mint az erdő jóval nagyobb területén együttvéve. Ez a megállapítás fokozottan érvényes az üzemtervezett erdőkre, ahol az azonos korú és egészséges fák a jellemzők, a cincérek megtelepedéséhez szükséges idős, beteg, halódó vagy már elpusztult faegyedek szinte teljesen hiányoznak. A farakás eltávolítása ugyanakkor tetemes kárt okoz a helyi cincérpopulációban, hiszen a fa feldolgozása során a bogarak megsemmisülnek.

Az imágók elsődleges feladata a szaporodás, táplálékot ilyenkor már nemigen vesznek magukhoz, beérik a lárvakorban felhalmozott tartalékaikkal. (Megfigyelések szerint a havasi cincérré kevésbé jellemző a kicsurgó fanedvek nyalogatása, mint például a pézsmacincérré vagy a hőscincérré.) A megtermékenyített nőtény kiválasztja a peterakásra alkalmas helyet, és hosszú tojócsövének segítségével egyenként rakja le a petéit a fa belsejébe. A fatestben kikelő és ott táplálkozó lárvák fejlődési ideje két-három év. A lábatlan, hengeres alakú lárvák fejlődésük során mintegy 4



*A havasi cincér lárvája*

cm-es testnagyságot érnek el. Bár a havasi cincér legjellemzőbb tápnövénye a bükk, a lárva olykor más fákban, hársban, gyertyánban vagy juharban is fejlődik.

A cincérlárvák (és általában a bogárlárvák) elkülönítése, faji azonosítása jóval nehezebb feladat, mint a kifejlett bogaraké. Míg a hazai cincérek imágóinak zöme egy jó minőségű színes fotó alapján aránylag könnyen felismerhető, a sárgásfehér lárvák ránézésre szinte teljesen egyformák, azonosításukhoz mikroszkóppal végzett aprólékos vizsgálat szükséges. A tapasztalt szakembert persze a tápnövény, a lárvá elhelyezkedése és sok egyéb körülmény is segíti a felismerésben.

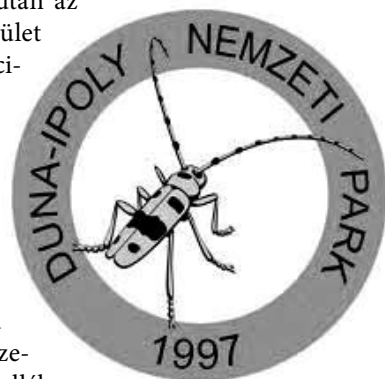
Bábozódás előtt a lárva ovális rönpyilást rág, majd visszahúzódik a fatestbe és bábkamrát készít magának. A bábozódás ideje május végétől június végéig tart, a kifejlett bogarak a rönpyiláson át távoznak a fa belsejéből és megkezdik rövid, néhány hétig tartó imágó életüket.

A havasi cincér természetes ellenségei közül elsősorban a harkályok említhetők, melyek a lárvákat és a bábokat kiszedik a beteg fákból. Az imágóknak életmódjukból, valamint

nappali és nyárvégi aktivitásukból adódóan valószínűleg kevesebb rendszeres fogyasztója van. Az olykor földre eső vagy ott mászkáló példányokat a sün, a borz és a vaddisznó felfalja, ha éppen útjukba kerülnek, de különösebb erőfeszítést nem tesznek értük. A kedvezőtlen időjárás, az élősködők és gombák, a hangyák is tizedelhetik az állományokat.

A fentieknél jóval nagyobb veszélyt hordoz a tarvágás, melynek során a tápnövényül szolgáló fák minden egyedét eltávolítják. Ez az erdőlakó, fafogyasztó rovarok, köztük a havasi cincér eltűnését vonhatja maga után az adott területen. Az újratelepülést a legközelebbi tenyészterület távolsága befolyásolja: ha a fejlődéshez szükséges fás vegetációjú terület több kilométeres távolságban van, alig van esély a visszatelepülésre. A tarvágásokon kívül súlyos veszélyforrást jelentenek a fakitermelés során keletkező farakások, melyek vonzó hatást gyakorolnak a havasi cincérekre. Ha a farakásokat feldolgozás céljából elszállítják, a farönkökből lerakott peték és a fában élő lárvák megsemmisülnek.

A havasi cincér Magyarországon 1982 óta védett faj, természetvédelmi értéke jelenleg 50 000 Ft. A dekoratív külsejű bogár egyben a Duna–Ipoly Nemzeti Park címerállata is. Szerepel az Európai Unió Élőhelyvédelmi Irányelvének II. mellékletében, ami azt jelenti, hogy közösségi jelentőségű faj, melynek megőrzéséhez különleges természetmegőrzési területek kijelölése szükséges. Megtalálható a szigorú védelmet igénylő állat- és növényfajokról szóló IV. mellékletben is. Szerepel még a Berni Egyezmény (Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats – Bern Convention) II. függelékében a fokozottan védett állatfajok között. A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) Vörös Listáján a sebezhető („vulnerable”) kategóriába sorolják.



*A havasi cincér a Duna–Ipoly Nemzeti Park emblémáján*

Szél Győző

## Az Év Hala, a vörösszárnyú keszeg

A Magyar Haltani Társaság kezdeményezésére 2018 őszén tizedik alkalommal került megrendezésre az immár hagyománnyá vált Az Év Hala választás. A társaság elnöksége által kijelölt őshonos halfajokra az interneten keresztül egészen december 31-én éjfélig adhatták le szavazatukat a halbarátok és az érdeklődő nagyközönség.

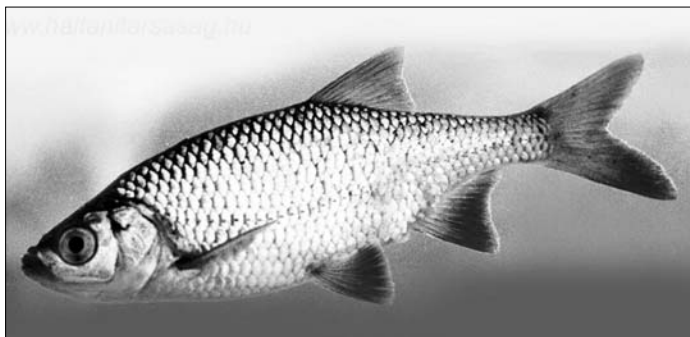
A választást a korábbi évekhez képest lényegesen nagyobb érdeklődés kísérte, melynek mégsem tudtunk önfeledten örülni, ugyanis az eredményeket valaki meg nem engedett módon igyekezett befolyásolni. Az érvényes voksok száma az érvénytelen 2130 szavazat levonását követően is meghaladta a tízezret, összesen 11 483 volt. A legtöbb szavazat a vörösszárnyú keszegre (*Scardinius erythrophthalmus*) érkezett (44%), második helyen a védett szivárványos ökle (*Rhodeus amarus*) végzett (32%), a harmadik pedig a sebes pisztráng (*Salmo trutta*) lett (24%).

A nyertes részletes bemutatása előtt mindenképpen érdemes említést tenni a versenyben részt vevő másik két halfajról is, hiszen nem ok nélkül voltak a jelöltek között.

A szavazatok negyedét kapó, és ez által a harmadik helyezést elérő sebes pisztráng a róla elnevezett szinttáj igazi lakója, elsősorban a gyors folyású, oxigénben dús, tiszta vizű középhegységi patakokat kedveli, melyek hőmérséklete nyáron sem haladja meg a 15 °C-ot. Változatos színezete miatt a „*halak kaméleonja*”-nak is nevezik. A kifejtett egyedek ragadozók, zsákmányukra leginkább lesből támadnak. Jelölésének legfőbb oka, hogy kiváló sporthal, horgászatánál előszeretettel alkalmazzák a legyező horgászat módszerét. Húsa finom, szálka nélküli, a halat számtalan módon el lehet készíteni.

A képzeletbeli dobogó második fokára a szivárványos ökle állhatott fel. Kis testű, védettséget élvező halfajunk, mely gyakorlatilag mindenhol megtalálható, ahol a szaporodásához szükséges kagylófajok előfordulnak. Mind az ivadék, mind a felnőtt példányok faroknyelét egy fémes csillogású kékeszöld sáv ékesíti, ami legbiztosabb határozóbélyege a fajnak. Az ívás idejére a hímek a szivárvány minden színében tündöklő nászruhát öltenek, a kevésbé feltűnő nőtények pedig tojócsövet növesztenek, melynek segítségével ikráikat az általuk kiválasztott kagyló oltalmára bízják. Védettséget, és ebből adódóan jelölését Európa-szerte csökkenő állománya indokolta.

A három jelölt faj közül azonban a vörösszárnyú keszegnek sikerült a legjobban a szavazók szívébe lopnia magát, és csaknem a szavazatok felét megszerezve elnyernie 2019-ben Az Év Hala címet.



A vörösszárnyú keszeg (Harka Ákos felvétele)

benne olykor piciny, vérpisros pettyek láthatók, amely magyarázattal szolgál a köztudatban is használatos *pirosszemű kele* elnevezésre. Páros úszói, valamint a farok alatti úszója élénk vörös színezetű, amelyből a *vörösszárnyú* elnevezés eredeztethető. Hát- és farokúszója sötét, olykor vörhenyes árnyalatú.

Európa-szerte széles körben elterjedt, a Pireneusoktól kezdődően az Ob folyó vízrendszeréig mindenütt megtalálható a számára alkalmas vizekben. Önálló alfaja él például a Balkán-félszigeten, Észak- és Közép-Olaszországban, valamint a Nagyvárad melletti Püspökfürdő meleg vizes tavában (utóbbit egyesek *Racovitza-kele* [*Scardinius racovitzae*] néven külön fajnak tekintik.)

Hazánkban mind a Dunában, mind a Tiszában és azok mellékvízfolyásaiban – pontosabban azok lassabb folyású parti zónájában –, valamint a legtöbb ún. csukás-compós tóban és holtágban, a növényzettel gazdagon benőtt állóvizekben fordul elő, a víz minőségére kevésbé érzékeny. Kisebb csapatokban él egy-egy megszokott helyen a növényzet között, melyet csak teleléskor vagy pedig a szaporodási időszakban hagy el.

A vörösszárnyú keszeg egyike legszínesebb hazai halainknak. Teste viszonylag magas, oldalról lapított, hát- és hasvonala erősen ívelt. Hátúszója a hasúszó vonalához viszonyítva valamivel hátrébb kezdődik, ami nagy segítséget nyújt a kevésbé gyakorlott szemeknek is ahhoz, hogy elkülöníthessék a hozzá nagyon hasonló bodorkától. Szája kicsi, felső állású. Szemgyűrűje többnyire aransyárga,



Táplálékát kisebb csapatokba verődve keresi a hínárfoltokban vagy pedig a parti régióban. Étlapján elsősorban planktonszervezetek és számos vízi gerinctelen faj szerepel, de jelentős mértékben fogyaszt fonalas algákat, növényi hajtásokat, rügyeket és magvakat. Ezen táplálékok nagy részét a víz felszínének közelében veszi fel, melyről felszállású szája is árulkodik.

A 2–3 éves korban ivaréretté váló vörösszárnyú keszegek megfelelő időjárás esetén már áprilisban megkezdik ívásukat, ami egészen júniusig is eltarthat. A csoportos ívást követően a vízínövények felszín közelében lévő hajtásaira rakják vöröses színű ikráikat, melyek száma elérheti akár a 100–200 ezret is. A kikelt apró lárvák körülbelül három napig, szikzacskójuk felszívódásáig a növényeken függenek. Az ivadékok tápláléka főként algákból és zooplanktonszervezetekből tevődik össze, később pedig fokozatosan áttérnek a magasabb rendű növények és vízi gerinctelenek fogyasztására.

Hosszú életű, de viszonylag kis termetű halfaj, 30–35 cm-es példányai már kapitálisnak számítanak. A hazai horgászrekord 2,1 kg, amely a Dunán akadt horogra 2013-ban.

2016. január 1-jétől hazánkban megszűnt a természetesvízi halászat, bár a vörösszárnyú keszegnek azt megelőzően sem volt számottevő szerepe a halászok zsákmányában. Gazdasági szempontból némiképp jelentősnek tekinthető, ugyanis lassú növekedése révén táplálékbaázist biztosít a ragadozó halfajok, kiváltképp a hasonló életterben élő csuka számára, de fogyasztja a süllő és a harcsa is. Spiccbotos horgászatuk kellemes szórakozást jelenthet a kezdő és legtöbbször fiatal horgászok számára, sok esetben az első horgász emlékek egyike. Horgászata rendszerint finom szerelések úszós készséggel, apró horoggal, vékony zsinórral történik. Csaliként legtöbbször kenyérbél, giliszta, tésztafélék, főtt búza- és kukoricaszemek kerülnek a horgokra. Nagyobb példányai különféle pergető és legyező horgász módszerrel is foghatók, többek között apró villantókkal, valamint kishalat, szitakötő-lárvát utánzó plasztik műcsalikkal. A módszer sikerességét és népszerűségét jelzi, hogy a Balatonon már rendeztek is külön műleges horgászversenyt, kifejezetten a vörösszárnyú keszeget célozva.

A ragadozó halas horgászok előszeretettel használják csalihalként, de színpompás megjelenése miatt akváriumokban is megállja a helyét. Húsának minősége meglehetősen gyenge, az iszapos vizekből származó példányok íze kevésbé élvezhető. Bár meglehetősen szállkás, a megfelelő elkészítési módszereknek köszönhetően (alaposan beirdalva, paprikás lisztben megforgatva, bő olajban jól átsütve – sült keszegként) kiváltképp ízletes is lehet.

Bár nagy gazdasági és természetvédelmi jelentőséget nem tulajdonítanak hazánkban a fajnak, őshonos lévén, fontos feladataink közé tartozik a vörösszárnyú keszeg állományainak és értékes élőhelyeinek megóvása is. Azon túl, hogy fontos szerepet töltenek be a vizes élőhelyek táplálékhálózatában (pl. szerves részét képezik ragadozó halaink étrendjének), az évszázadok során a magyar nép köztudatában is emblematikus szerepet töltött be, melyet mi sem bizonyít jobban, mint azok a népdalok (pl. *Hej, halászok, halászok...*), melyekben megörökítették az utókor számára.

Somogyi Dóra–Nyeste Krisztián–Antal László



## Az Év Madara, a gólyatöcs

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) éppen 40 éve indította el Az Év Madara nevet viselő programját, amellyel egy-egy arra érdemes madárfaj megóvásának és fennmaradásának szükségességére kívánja felhívni a figyelmet.

Míg a korábbi időkben az egyesület szakmai szervezete jelölte ki az év madarát, az idei esztendőben – a korszellemnek megfelelően – internetes szavazás döntött erről. Némi képp persze irányított volt a választás: az érdeklődők három közismertnek nem mondható „szurka-piszka” faj, a *nagy póling*, a *gulipán* és a *gólyatöcs* közül választhattak. A végeredmény ez utóbbinak kedvezett, így egy évre sikerül ráirányítani a figyelmet hazánk ezen ritka parti madarára.

A *gólyatöcs* rendkívül hosszú – és ráadásul igencsak feltűnő színű – lábai miatt kapta az ókorban az ostorszíj-lábú (*Himantopus*) nevet, amit még most is visel tudományos nevében. Ezek az aránytalanul hosszúnak tűnő lábak és jellemző szikes élőhelye „ihlették” kedves hangzású népi nevét is: az Alföldön még most is sokan *székigólya* névvel illetik.

A sós vizű szikes tavak és puszták különleges, sérülékeny és védendő élőhelyek, melyek előfordulásának nyugati határát éppen a Kárpát-medence jelenti. A *gólyatöcs* nálunk ezen élőhelyekhez kötődik, s mivel ezekből elég kevés van, így e karcsú parti madár sem mondható elterjedtnek: hazánkban alig néhány száz párban fészkel. Szűkebb pátriánkból kitekintve azonban megállapítható, hogy a *gólyatöcs* egy kozmopolita, azaz minden kontinensen előforduló, kevéssé veszélyeztetett madárfaj. Ráadásul – széles körű elterjedésének köszönhetően – öt alfaja él a nagyvilágban.

A XIX. századi folyószabályozások, az akkor nagy ütemben végzett lecsapolások (ami a kiterjedt, de az ember számára nehezen hozzáférhető mocsarak és lápok sorsát pecsételte meg) igen erőteljesen szűkítették élőhelyeit. Napjainkban is az egyik legnagyobb veszélyforrás a megfelelő élőhelyek hiánya. A sekély vizű időszakos vízállások, és az úgynevezett legelőtavak kiterjedése most sem mondható kielégítőnek, bár az elmúlt évtizedekben a hazai természetvédelmi szervezetek nagy odafigyeléssel oldották meg ilyen, időszakos vízál-lású területek újjáélesztését több tájegységünkön is.

A *székigólyát* Magyarországon vonuló fajként ismerjük, bár már elég korán (március végén) megérkeznek az első területfoglalók. A nászidőszakban látványos udvarlással alakulnak ki a párok. Mint szinte minden nyílt területen fészkelő faj, a *gólyatöcs* is joggal bízik a csapat erejében. A költőhelyen felbukkanó vélt vagy valós betolakodót rendkívül erélyes módon (és igen hangosan) űzik el az öreg madarak, gyakorta összefogva ilyenkor a környéken fészkelő rokonokkal. Fészket nem nagyon épít, tojásait gyakran a kopár felszínre rakja, ám azok teljesen beleolvadnak a környezetbe. A kikelő fiókák fészekhagyók, azaz a kikelést követő rövid időn belül a szülőmadár biztonságos helyre vezeti őket vagy veszély esetén a felnőttek riasztó hangjának engedelmeskedve fedezékbe húzódnak, amíg el nem ül a vész. A fészkelő leggyakoribb fosztogatói a rókák és a dolmányos varjak. Mára mindkét predátor jelentősen elszaporodott: a rókát az állományát korábban kordában tartó veszettségvírus elleni immunizáció, a dolmányos varjút pedig az Alföldön korábban sokkal kevésbé jellemző fásorok és az özönnövényként ismert (invazív) ezüstfacsoportjai segítik a növekedésben és a sikeres terjedésben.

A fiatal *gólyatöcsök* kora ősszel csatlakoznak a vonulásra készülő csapatokhoz, ilyenkor, ha hazánkban nem is alkot nagy tömeget, de a környékbeli országok tengerpartjainál és folyótorkolatainál ezres létszámban jelennek meg. Nálunk az utolsó madarak októberben

mutatkoznak, bár a zöm már augusztusban odébbáll. Egészen a trópusi Afrikáig vonulnak, leszámítva a mediterrán térségben élő állományt, amely inkább helyben marad, vagy csak rövid távra vonul.

A gyűrűzési visszajelentések alapján tudható, hogy érdekes módon hazánkban jelölt gólyatöcs még nem került meg sehol, holott több száz madár kapott eddig gyűrűt. Ezzel szemben eddig négy külföldön (még fiókaként) jelölt madár bukkant fel nálunk. Legérdekesebb egy portugál madár, amely több mint 2500 km-rel a gyűrűzés helyétől került elő. A hazai adatbank által számontartott legidősebb gólyatöcs kilencéves volt, ez egy hazánkban megfigyelt olasz származású példány.

Táplálékának jelentős része – más parti madarakhoz hasonlóan – kis méretű vízi gerinctelenekből áll, de hosszú lábainak köszönhetően ezek után kutatva rokonainál jóval mélyebb víztereket ér el, akár egy valódi gázlómadár.

A gólyatöcs hazánkban fokozottan védett faj; a védelme érdekében tett lépések legfőképpen az állami természetvédelmi szervezetek, kiemelten a nemzeti park-igazgatóságok feladatkörébe tartoznak. Mivel jelentősebb költőhelyei védelem alatt állnak, hazánkban ezek megfelelő kezelésén múlik a faj hosszú távú jövője.

*Selmeczi Kovács Ádám*

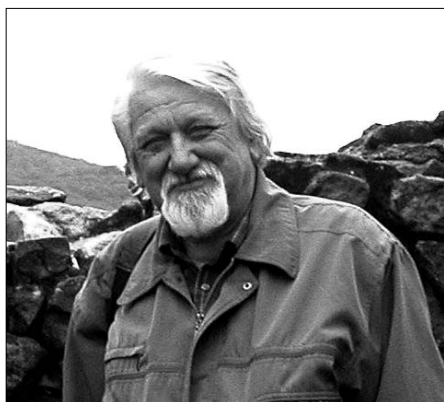
## In memoriam

# Torma István

(1940–2018)

Torma István az utolsó magyar békeév végén, 1940 decemberében született a Tolna megyei Tamásiban. A középiskola elvégzése után az Eötvös Loránd Tudományegyetemen kezdte meg régészeti tanulmányait. Akkortájt régésznek csak úgy hallgathatott valaki, ha egy másik szakot is elkezdett az egyetemen, ez pedig leggyakrabban a történelem volt. Torma István így lett történelem–régészet szakos hallgató. A régészet szakon idővel specializálódni kellett, azaz egy régészeti korszakot választottak a diákok maguknak. A választás nagy felelősséggel járt. Gyakorlatilag egy életre szólt, hiszen ezután már nem sok lehetőség nyílt a változtatásra. Torma érdeklődése az őskor, e nagyon nehezen datálható korszak felé fordult. Szakdolgozatát szűkebb pátriájának régészeti lelőhelyeiről írta, a Koppány és a Kapos völgyének őskori településeiről értekezett.

Az egyetemet 1964-ben fejezte be. Végzése után a gyakornokként az MTA Régészeti Kutató Csoportjába került. A munkahely neve időközben Régészeti Intézetre változott. Torma fokozatosan lépkedett előre a ranglétrán, első munkahelyéhez azonban mindvégig hű maradt, innen is ment nyugdíjba.



*Torma István (Mándli Gyula felvétele)*

A Régészeti Kutató Csoport csak néhány évvel Torma pályakezdése előtt alakult meg. Nem szerepelt ugyan az alapító okiratában felsorolt tevékenységek között, de csakhamar a csoport kiemelt feladata lett a régészeti helyrajz, idegen szóval a régészeti topográfia készítése. Az ötlet nem ekkor született meg, megvalósításához azonban csak ekkor kezdtek hozzá. Már a korszerű magyar régészet egyik XIX. századi alapítója, Rómer Flóris is felvette egy régészeti adattár elkészítését, majd a következő évszázad harmincas éveiben Banner János dolgozta ki egy régészeti kataszter tervét. Végül 1956-ban készült el egy valóban országos topográfia terve. A vállalkozás grandiózus volt: Magyarország teljes területének összes lelőhelyéről készült volna egy kritikusan értékelt összeállítás. A korabeli számítások szerint 104–105 kötetben foglalták volna össze az adatokat. A kötetek az 1970 előtti járási beosztás szerint tárgyalták a lelőhelyeket. Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején nem a régészeti topográfia volt az egyetlen ilyen projekt az akadémiai kutatóintézetekben. Akkortájt a kutatóintézetek mind ehhez hasonló munkát végeztek: a néprajzosok a *Magyar Néprajzi Atlaszt* készítették, a művészettörténészek és a történészek a magyar művészet-történet és a történelem vastkos összefoglalóin dolgoztak.

Torma István már egyetemista korában kapcsolatba került ezzel a munkával. A hatvanas évek első évei szegény világ volt egy vidékről Budapestre került egyetemista számára. Torma úgy egészítette ki ösztöndíját, hogy munkát vállalt a régészeti topográfia adatgyűjtésében. A topográfia kötetei Veszprém megye járásaival kezdődtek. Egy Veszprém megyei származású évfolyamtársával, Németh Péterrel ketten készítették a leíró kartonokat, azokat, amelyek közt Torma István későbbi élete nagy részét leélte. Az egyetem befejezése után állást ajánlottak neki a kutatócsoportnál. Ettől kezdve élete végéig szorosan összeforrott a munkája a régészeti topográfiával. Négy megyéről összesen tizenegy kötet jelent meg: három Békés, egy Komárom, három Pest és négy Veszprém megyei kötet látott napvilágot. Torma nyolc kötet társzerzője és hat szerkesztője volt.

Fiatalon, 1975-ben lett a topográfiai csoport vezetője. Torma mindent megtett, hogy minél szakszerűbbé tegye a munkát. Az intézetben elsők között kezdett a számítógépes adatfeldolgozással foglalkozni, a lyukkártyákat számítógépes nyilvántartással váltotta fel. Nem változtatott a mű szerkezetén, de folyamatosan fejlesztette, bővítette a feldolgozott anyag körét. Az utolsó kötetekben már nem elégedtek meg a községek és a városok történetének pár mondatos összefoglalásával. Az, aki e köteteket a kezébe vette, részletes és igen megbízható településtörténeteket is olvashatott. A csoportot a kilencvenes években osztállyá szervezték, Torma pedig osztályvezető lett. Amikor azonban ez a szervezeti átalakulás megtörtént, a munka már túljutott zenitjén: a topográfia munkálatai az intézeti tervekben egészen háttérbe szorultak és nyilvánvalóvá lett, hogy a régészeti topográfia is a torzóban maradt nagy magyar vállalkozások sorát gyarapítja majd.

A magyarázat egészen egyszerű. A régészeti helyrajz rendkívül munkaigényes feladat: nyáron terepbejárást, ősszel és télen a múzeumi nyilvántartások, gyűjtemények, a szakirodalom és egyéb adatok átnézését jelentette. Ezzel bizony nem lehetett látványos tudományos karriert elérni. Idővel mind többen hátráltak ki a munkából, majd ezt meg is ideologizálták: akadt, aki felesleges, már megjelenésekor elavult munkának nevezte a köteteket. Hogy mennyire igaztalan volt ez az állítás, aligha kell azoknak bizonygatni, akik olyan település történetével foglalkoztak, amelyekről készült régészeti topográfiai feldolgozás.

Torma hűségesen kitartott a topográfia mellett. Közben volt lehetősége arra is, hogy más tudományos tevékenységet folytasson. Országos ismertséget az 1969-ben megjelent tanulmánya szerzett neki, amely egy késő rézkori kultúra, a bádeni, vagy, ahogy Magyarországon mondják, a péceli kultúra egyik részének, amelyet egy Nagyszombat melletti le-

lőhelyről boherázi csoportnak neveznek, magyarországi anyagát gyűjtötte össze. Később egy bronzkori csoportról, a Fejér megyei faluról elnevezett kisapostagi csoportról, majd több bronzkori lelőhelyről írt tanulmányt. A topográfiai csoport munkatársainak nem sok idejük maradt ásatásra. Torma legnagyobb ásatására Pilismaróton került sor, amikor feltárta a falu külterületén, Basaharcon a boherázi csoport temetőjét. Voltak még más kisebb ásatásai is, túlnyomórészt Komárom megyében.

Csak a vele együtt dolgozók tudták, hogy a szűkebb szakmai feladatain kívül két másik dolog iránt is érdeklődött. Mindkettő szoros kapcsolatban állt a topográfia elkészítésével. Az egyik a földrajzi nevek értelmezése, gyűjtése volt, a másik pedig a régészeti lelőhelyekkel kapcsolatos népmondák gyűjtése. Nincs az a régész, helytörténész, aki ne hallott volna már a várakból kivezető, több kilométeres alagutakról, a kutak titkos járatairól, a vörös barátok kincseről, a felfedezésükhöz kötődő történetekről. A terepet járó régészek tucatjával hallják e történeteket, melyekre legtöbbször legyintenek, tegyük hozzá, jó okkal. Tormát azonban érdekelte az emberi emlékezetnek ez a megnyilvánulása és gondosan gyűjtögette ezeket az elbeszéléseket. Nagy kár, hogy csak keveset közölt írásban közülük.

Torma István 2003-ban, 63 esztendő korában ment nyugdíjba. Nyugdíjba ment, de tovább tevékenykedett. Részint folytatta a már megkezdett topográfiai kötet munkáit, részint pedig új feladatokat vállalt. A Váci Múzeum Egyesület ebben az évben, Dercsényi Balázs elhunytja után választotta meg elnökének.

Az egykori tamási, majd utóbb budapesti Torma ekkor már részben vácinak számított. Először mint kismarosi nyaralótulajdonos fordult meg gyakrabban a városban, az igazi változás azonban akkor következett be, amikor a Pest megyei topográfia a Duna bal partjának feldolgozásához érkezett. Mind többet tartózkodott Vácon, végül pedig nap mint nap itt dolgozott. Fordított ingázó lett: Pestről járt Vácra dolgozni, és csak az ún. intézeti napokon volt a Régészeti Intézetben. A váci múzeumban íróasztala lett, szabad bejárása volt a régészeti raktárba. A múzeum ablakában megjelentek Torma Pista erős paprika palántái. Kővári Klára, Miklós Zsuzsa és Tettamanti Sarolta voltak azok a munkatársai, akik Vácon vele dolgoztak, később aztán a fiatal Batizi Zoltán is csatlakozott hozzájuk. A Szobi és a Váci járás régészeti topográfiája 1993-ban készült el, és hosszú vajúadás után, majd két évtizeddel később jelent meg az Aszódi és Gödöllői járás kötete. Vác számára a várost feldolgozó kötet megjelenése nagyon sokat jelentett. A település korai történetére nézve az addigi legpontosabb adatokat tartalmazó munkát vehették kezükbe a szakmabeliek és az érdeklődők.

Nyugdíjazása után Torma nemcsak a váci közéletben jelent meg, hanem szülőföldjén, Tolnában is. Időről időre írt a Tolna megyei honismereti kiadványokba, fiatal kollégáját, K. Németh Andrászt elkísérte terepbejárásaira. Hetvenedik születésnapja alkalmával, 2011-ben pályatársai egy emlékkönyvvel köszöntötték. Beszédes az őt köszöntő kötet címe: *Fél évszázad a terepen*. Nincs itt hely arra, hogy felsoroljuk, kik tisztelték meg tanulmányaikkal Torma Istvánt, feltétlenül ki kell emelnünk azonban egykori munkatársát, Bondár Máriát, aki egy tudománytörténeti tanulmányban írt a topográfus Torma Istvánról.

Nyíltszívű, őszinte, de őszinteségével másokat meg nem bántó ember volt. Két lábbal állt a földön, és teljességgel hiányzott belőle az értelmiségiekre oly sokszor jellemző fennhéjzás. Bölcs derűvel szemlélte a világot, az emberi esendőségeken nem bosszankodott, inkább egy-egy vicces történettel kommentálta azokat. Két dologból azonban sohasem engedett, a becsületességből és a szakmai igényességből.

*Tringli István*



# KÖNYVESPOLC

## EGY GRÓF A NAGY HÁBORÚBAN

Az európai hadszíntéren a Nagy Háború volt az utolsó, amelyben arisztokrata férfiak sokasága volt magas rendfokozatú főtiszt, tábornok – ez utóbbiak között hadosztály-, hadtest- és hadseregarancsnok. Számon azonban beosztott, törzskari vagy más tisztként harcoltak a csatatereken a háború végéig, vagy addig, ameddig elestek e vérzivataros évek valamelyikében.

Széchenyi Viktor (1871–1945, Széchenyi Zsigmond vadász-író édesapja) a szerencsések közé tartozott: életben maradt, pedig az 1915. április és 1917. július közötti időszak kivételével számos olyan hadszíntéren küzdött, ahonnan csak kevesen tértek vissza a hazájukba. 1914 és 1915, illetve 1917 és

1918 között naplót vezetett.

Különös napló az övé. A családi élet és a katonáskodás történetei keverednek benne, mintegy egymáshoz kapcsolódva: az élet otthon és a csatamezőn is zajlik, s a személyes helyállásának példaértékűnek kellett lenni ezrede bajtársai, közöttük a sarzsi nélküli katonák körében is. Egyike volt azoknak, akik kérték, hogy magas közigazgatási beosztásukból (ő székesfehérvári főispán volt) szabadságot kérjen a belügyminiszter, hogy önként átléphessenek a hadseregbe. (Ez főrendhez, őseihez méltó tette volt.)

„A Napló a családjának, elsősorban feleségének [a magas kort megélt Ledebur-Wicheln Karolina grófnőnek], Lilinek készült, így egymás mellett jelenik meg a szerető férj,

az édesapa, a hazafi, a politikus és a katona” – írja az előszóban a kötet szerkesztője.

A napló napi bejegyzéseket tartalmaz, amelyek a hadi helyzettől függően csak néhány sorosak, máskor, a csatazaj szünetjeiben hosszabbak, részletezőbbek. Az előbbiek inkább harctéri feljegyzések, ez utóbbiak tartalma széles körű: egykori családi eseményekre történő visszatekintések, saját élethelyzetének leírásai, a bajtársaival kapcsolatos események, csapattestének harctéri mozgásai, a csaták (bennük a közelharcok) leírásai, és azok a szabadidős elfoglaltságok is olvashatók, amelyek a tisztek körében szinte természetesen voltak. (Bridzs, mozi, olvasás, részvétel misén, és ami nem mellesleg, fényképezett is, megörökítendő életének ezt az időszakát.)

Ami a hadtörténészek számára különösen értékes: éveken át hivatásos tiszt volt, és ezért a harci cselekményeket a katonai előírások szerint dokumentálta (időpontok, topográfiai adatok, csapatmozgások, a katonák és a fegyverzet állapota, a „fogyatékok” számontartása stb.). De nemcsak a katonai előírások szerint, hanem bizonyára a polgári munkakörében megszokott pontos munkavégzése okán is, hadtörténeti szempontból kitűnően rekonstruálható mindazok, amelyek a különböző csatatereken az alakulatával történtek: „... nagy odafigyeléssel, aprólékosan leírta mindazt, amit átélt. Szinte minden apró részletre kitér, így a stáb életének apró változásaira, a katonák között terjedő álhírekre, valamint saját benyomásait, érzéseit is bemutatja” – értékeli a szerkesztő a naplót író gróf szövegeit.

A könyv törzsanyaga, a naplószöveg azok számára is érdekes olvasmány lehet, akik kevésbé empátiások a katonai témák iránt. A nagy (had)történeti monográfiák áttekintései mellett általa e mikrotörténelmi adalékok teszik igazán megérthetővé, milyen



is volt résztvevőnek lenni a Nagy Háborúban, és milyen emberi mentalitások, gondolkodásmódok és tettek eredményeként szembesülhetünk hazánk egyik tragikus időszaka eseményeivel, azzal, amelynek traumája napjainkban is (még) „*a velünk élő történelem*”. Azokat a mikro-történelmi eseményeket, amelyek ott zajlottak körülöttük, a nagy, átfogó, tudományos igényű históriás munkák nem tartalmazzák. Pedig az ő életük, harcaik adták ezek hátterét, és csak ők adhattak számot arról, mi történt velük: „... *útközben jött a hír, hogy Knapp százada kelepchébe került, és huszonhét emberét elvesztett, valamennyi tiszt – maga Knapp is – megsebesült..., a velünk északra párhuzamosan haladó öt honvéd-lovashadosztályt valami katasztrófa érte, és súlyos veszteséget szenvedett...*” (35. o.)

Széchenyi Viktor nem katonai témájú naplójegyzetei olyan szépírói alkotások, amelyek nem csak az ő érzelmi beállítottsága nemességéről, hanem arról a műveltségéről is tanúskodnak, amelyet a családi nevelés és a külföldi tanulmányútjai által szerzett meg. Az ő írásai is bizonyítják arra, hogy embertelen körülmények között is megőrizhető a lélek, a gondolkodás tisztasága és a tettekre váltott gondoskodó segítőkészség, a saját helyzete félelmei helyett pedig fontosabb az otthon maradt családjáért érzett aggodás. Még egy nem szokványos februári téli nap is felvidítja: „*Tiszta kék ég, verőfényes napsütés, mely hamar fölmelegíti a levegőt... Délután kilovagoltam.*” Büszke a hadisikereikre is: „... *a mai nap eredménye ezeröttszáz fogoly, közte tizenhét tiszt és kilenc géppuska*”. (143. o.)

Száma a háború 1918. június 28-án ért véget, amikor szabadságot kapott, majd visszatért a főispáni munkájához, amelyet 1939 tavaszáig látott el. Ekkor kapta meg a magyar királyi titkos tanácsosi címet.

Civil életében igen aktívan dolgozott a Széchenyi nemzetség története megírásán, a rokonok összefogásával segítő alapítványt létesített, s több történelmi mun-

kát ő is írt, amelyek természetesen a saját nemzetségével voltak kapcsolatban. A családját, nemzetségét is érintő új történelmi körülményeket – már 1933-ban! – józanul fogta fel, és új életstratégiát javasolt, hogy a Széchenyiek másképpen, de továbbra is aktív résztvevői maradhassanak a társadalomnak. Érdemes hosszabban is idézni azt a gondolkodásmódját, amely minden korban sajátja volt az őseinek: a változások figyelemmel kísérése és az erre adható legjobb családi-nemzetségi stratégia vállalása. Ezek a gondolatai példát adhattak az egész hazai arisztokrácia számára: „*Ha nemzetségünk a bekövetkező évszázadok folyamán fenn akarja tartani ugyanazt a társadalmi súlyt, amelyen 230 éven át képviselt ez országban, amely súlyának alapját legnagyobb részben a nagy földbirtok tette – ennek lemorzsolódása után az egyéni képességeinek és munkájának vagy érdemeinek súlyával kell pótolnia... Mindinkább előtérbe nyomul az egyénnek az étellel való kemény megküzdése. Hogy ebben a küzdelemben nemzetségünk megállja a sarat s positioját el ne veszítse, egyéniségekre s egyéni képességekre van szüksége. Mindent meg kell tenni, hogy gyermekeinket ebben az irányban neveljük. Meg kell velük értetni, hogy őseik nemzedékeken keresztül nagy erkölcsi tőkét is gyűjtöttek össze, melyet az utókor számára megőrizni, sőt gyarapítani – tehetségéhez képest minden egyesnek szent kötelessége.*” (239. o.) Bölcs (akár pedagógiainak is tartható) gondolatok, amelyeken azonban 1945 után túllépett a történelem.

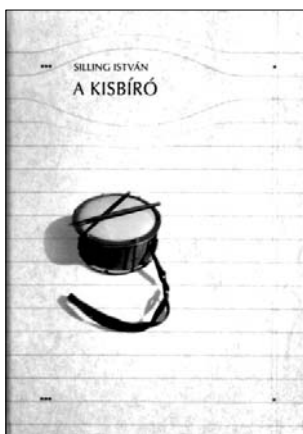
Kitűnő munkát végzett a szerkesztő, Kas Géza középiskola tanár, történész, aki PhD-munkáját második világháborús témában írta. Számos eredeti fénykép, több mint ezer lábjegyzet és forrásmunka felsorolásai teszik hitelessé, szövegkövetővé a napló anyagát.

(*Gróf Széchenyi Viktor: Hadi napló, 1914–1915, 1917–1918. Szerk.: Kas Géza. Oktker-Nódius–Gróf Széchenyi Család alapítvány, [Veszprém–Budapest], 2016. 246 oldal*)

Tölgyesi József

## IDŐUTAZÁS A LEGDÉLEBBI PALÓC FALUBA

Dr. Silling István néprajzkutatót, egyetemi tanárt, nyelvjáráskutatót 2015-ben ismerem meg személyesen. Egy közös munka, a Lakiteleki Népfőiskola szervezésében megvalósuló Nyugat-Bácska értéktáró kollegiuma kapcsán találkoztunk. Már ekkor meggyőződtem különleges munkabírásról és alaposságáról. Számára a néprajz hivatás, küldetés, amely – ahogyan eddigi műveiben – most is megmutatkozik.



A kötet, amelyben a szerző a (kisbíró által kidobolt) helyi hirdetések bemutatásával Kupuszina hosszú életének egy szeletét kívánta megismertetni az olvasóval, kellemesen minimalista borítóval rendelkezik. Ha a vásárló rápillant a könyvre, annak külleme éppen egyszerűségével tűnik

ki a többi kötet közül. A vonalas füzetre emlékeztető borító arra enged következtetni, hogy a könyv nem csupán végkövetkeztetéseket és leírásokat, hanem eredeti dokumentumokat is tartalmaz, amelyek olykor füzetből kitépett lapokra íródhattak. A borító hátulján pedig éppen egy hirdetményt (szigorú figyelmeztetést) olvashatunk, ami feltárja a libák utcán való szabad mozgásának veszélyeit.

A könyvet kinyitva megjelenik az alcím: *Kupuszina élete a hirdetések tükrében (1953–1955)*. Ez máris elárulja, hogy a szerző milyen időintervallumban vizsgálja a település hirdetéseit, hirdetményeit. Bár Silling a bevezetőben konkrétan nem említi, de a másfél oldalas írásból sejteni lehet, hogy azért az 1953–55-ös időszak került

kiemelésre a hirdetmények kapcsán, mert ez egy éppen köztes állapotot jelentett a közigazgatásban. „A faluban a közigazgatást a Helyi Népfelzabardító Bizottságnak nevezett hatalmi szerv vezeti, amely 1945-ben létesült, 1952 után pedig csak Községi Népbizottság néven létezett. [...] 1955-ben megszüntetik a falvak önálló községként való létezését, s megszervezik az ún. kom-munkát, s azokat nevezik majd községnek.” (7. old.)

A szerző a bevezetőt követően több mint harminc oldalon keresztül sorra veszi a falu életének azon elemeit, amelyeket a hirdetések keresztül ismerhetünk meg. Ez maga a helytörténet. Majd néhány oldalon keresztül a magán- és mássalhangzók változásait elemzi. A fennmaradó közel kétszáz oldalt a hirdetések szövegeinek közlése jelenti, amelyek összegyűjtése önmagában is páratlan archiváló munka eredménye. Néhány hirdetés, közlemény szkennelve, néhány géppel átírva jelenik meg az olvasó számára, rögzítve ezzel a múlt mindennapi eseményeit.

Aki a megjelent könyvet kézbe veszi, egy időutazás részese lehet. Betekintést nyer a kupuszinai emberek évtizedekkel ezelőtti mindennapi életébe. A munkát egyedivé teszi a korhű hirdetések szövegeinek szó szerinti közlése.

(Dr. Silling István: *A kisbíró*. Kupuszina élete a hirdetések tükrében (1953–1955). Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2017. 230 oldal)

Hágen Ádám

## JOGI NÉPRAJZI MONOGRÁFIA SÁRKERESZTESRŐL

Gelencsér József, a néprajzkutatásban is jeleskedő kiváló jogtörténész szépirodalmi, művészeti vonatkozásokban gazdag jogtörténeti monográfiája a közelmúltban jelent meg. A 688 oldal terjedelmű, 5 nagy és 69 részfejezetből álló, 123 fényképet, 432 szak-



irodalmi tételt, 90 adatközlő nevét, német és angol nyelvű rezümét tartalmazó kötet az értékkeremtő, a törvényhozó, a törvényt alkalmazó rendtartó falut ismerteti meg, a jogot tükröként tartva az élet minden megnyilvánulása elé, igazolva, hogy az a teljes életet átszötte, keretbe foglalta, biztosítva a rendet, a működőképességet, szigorúan szankcionálva a törvénszegést.

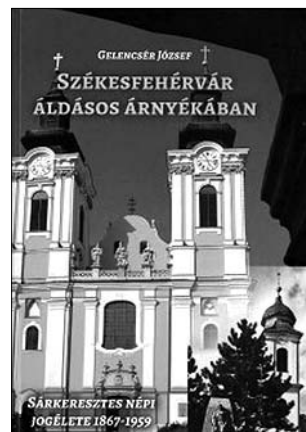
Az első fejezet a népijogélet-kutatást és a község történetét tekinti át, meghatározza munkája célját, módszerét. Tisztázza az alkotott jog, a szokás, szokásjog (*bíróság elismerte, államilag kikényszeríthető szokásnorma*), jogszokás, népi jogszokás (*a község törvényhozóként alkotta, alkalmazta, kikényszerítette, állami elismerés nélkül*) közötti különbséget. Ismerteti a település földrajzi, társadalmi jellemzőit, birtokviszonyait, vallási megoszlását.

A második fejezet a falu jogállásának rendezési folyamatát vizsgálva elemzi Sárkeresztes jogszokásait, jogi gyakorlatát, kötelezően előírt, 1886–1947 között született ismert szövegű 13 és 1897–1902 közötti ismeretlen 4 szabályrendeletét. Rávilágít a legnagyobb adófizető, a nyers és a tisztított virilis jelentésére. Megismerteti a bíró elnökségével működő, évente 4–6 alkalommal ülésező, választott „szöllérképviselők”-kel kiegészült döntéshozó képviselő-testület 24 pontos intézkedéséből a 12 legfontosabbat, az elöljáróság összetételét és 5 igazgatási feladatát. A közigazgatás lelkét a jegyző, mindenest a kisbíró jelentette (hirdetések közvételére, koldusok felügyelete). A község megőrizte jeles bírónak nevét, a maradó életművet hátrahagyó lelkészek, tanítók és a köznemesek emlékét.

A harmadik fejezetben értelmezi a család jogi és falubeli jelentését, elemzi az emberi élet állomásait a születés előtti védelemtől a jogalanyiség megszűntéig (halál). Külön figyelmet fordít a keresztszülőségre, kis- és nagykorúságra, az apai hatalom múltjára, gyakorlatára, jellemzőire, a házasságkötéssel új jogviszonyként a férj

hatalmára, a közös szerzeményre, vagyónra, móríngra. Rámutat a házassági szokásokban több szakaszos, korábbi szokásjogi cselekmények továbbélésére. Kitér a holtta nyilvánításra, a temetés rendjére, a kegyelet, a gyász, a halál közlésének, az özvegyeknek jogi aktusaira. Foglalkozik az öngyilkosság megítélésével, a megesett lányokkal, a magzatelhajtás közösségi véleményével és a jog rendelkezésével, a szigorúan szabályozott gyámsággal, az árvákkal, örökbe fogadással, ráíratással, odavett rokon jogaival, a szülők, öregek eltartásával, a vérségi, lelki, mű- és jogi rokonsággal (*örökössé fogadás*), a családi, rokoni kapcsolatokat meghatározó öröklési joggal, a törvények szabályozta öröklési jogcímekekkel.

A negyedik fejezetben rámutat a dologi (zárt) és a kötelmi (nyílt) jog közötti különbségre, a birtok, a vagyon tartalmára, fajtáira, a Sárkeresztesen használt fogalmakra, a rend, a jogbiztonság, a tulajdon határának jeleire (*tulajdon- és határjelek*). A földközösség, a kötött gazdálkodás és nyomáskényszer összetett témakörét alapos jogi-történeti vizsgálattal, a XVIII–XX. századi sárkeresztesi gyakorlatot elemezve tisztázza, jelezve a XX. század közepéig fenntartott nyomáskényszert. Kitér a legelőközösségből törvényileg szabályozott rendtartással alakult legelőtársulatra, a jobbagyvilág óta különös értékű, kedvező birtoklású, autonóm, 1894-től törvényesen hegyközösséggé lett szőlőterület bemutatására. Fontos további megállapítása, hogy a kevés köz, a kerítések hiánya a falubeli együttélésnek viszonyosságon alapuló gya-



## MECSEKI BÁNYÁSZ EMLÉKHELYEK ÉS EMLÉKJELEK

korlátát, az udvaron és a kerteken átjárást eredményezte. Számos példával illusztrálta a 27 sárkeresztesi közös udvar kialakulását, elterjedtségét, mindennapi életét. Bemutatja az adásveteli jogügyletet, a csere sajátos formáit és sárkeresztesi gyakorlatát. Meghatározza a hivatalos szerződéskötéssel létrejött, Sárkeresztesen örömnnepeken kapcsolaterősítő szokásjogként létező ajándékozást az ajándékcserevel együtt. Kitér a bizalmon alapuló, szerződéssel létrejött napszamosi, aratási, cséplési, iparos-mesteri jogviszonyokra, a kölcsönmunkára, társas munkára, a viszonzóságon alapuló összesegítésre (kaláka), az eltérő gazdasági erejű személyek, családok közötti tartozás kiegyenlítésére, a ledolgozásos munkára. Ismerteti a székesfehérvári vásárok, piacok jogviszonyait, a Székesfehérvár törvényhatósága által kiegészített Fejér vármegye vásári szabályrendeleteit, az árukat, alkut, összetett üzletkötést, a vásárok jellegzetes alakjait, az állathajtás szabályait, hajtási útvonalait. Rámutat a tájak közötti munkamegosztás, az árucserre Sárkeresztesen játszott szerepére.

Az ötödik fejezetben a tűzokozás és tolvajlás törvényi, közösségi szankcionálását (*megbélyegzés, kibeszélés, megszólás, megsegyenyítés, kiközösítés, verés, hatósági közmunka*), valamint a kihágásokat (*orrvadászat, tiltott dohánytermesztés, 1892-től helyi rendelettel szabályozott, átalányba fizethető boradó kijátszása*) és róluk a közösségi véleményt elemzi. A bajban, háborúban, békében erős, egészséges szolidaritás jellemezte falut normakövetőnek tartja, ahol bár nagyszámú történetet tudnak a többféle okból eredő haragtartásra, bosszúra, közösségi normasértésre, de a konfliktusok feloldására is.

(*Gelencsér József*: Székesfehérvár áldásos árnyékában. Sárkeresztes népi jogélete 1867–1959. Szent István Király Múzeum közleményei 57. Székesfehérvár, 2018. 688 oldal)

S. Lackovits Emőke

Az 1780-as évektől számítva, de üzemszerűen és intenzíven 1853 óta művelt mecseki szénterület emlékeit felelős szakmai értekként kezelő hagyományörzők az eltűnt bányászatot megőrkítő igyekezete alkotta meg a Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány kiadványát, az első összefoglaló *Bányász útikalauzt* 2010-ben. A jól kezelhető és rendszerbe foglalt, célirányos magyarázatokkal, gazdag képanyaggal készített, az idegenforgalmat is szolgáló mű közkedvelt lett a mecseki bányászat érdeklődői között. Hiányt is pótol.

2018-ban hosszas előkészületek után jelent meg a mecseki bányászatot megőrkítő *Bányász útikalauz* második kötete. Az új kötet a korábbi rendszert követve közli a változásokat. Első fejezete tartalmazza a megszűnt, áthelyezett, módosult emlékhelyeket és jeleket, a második fejezetben a 2010–2018 között létrehozott bányász emlékjeleket mutatja be hasonlóan gazdag képanyaggal. Az új emlékjelölések mellett, sajnos, több alkotás eltűnt, megszűnt. Létesítmények vártak megjelölésre, de hasznosításuk elmaradt, elbontottak – még jelölni sem lehetett azokat.

Mindezek mellett örvendetes a sokirányú megőrkítés, amit az a felelősség is kísér, hogy a Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány befejezni kívánja működését és az utókorra a kiadvánnyal egy lehetségesen teljes bányászati technikai-kulturális emlékmű-megőrkítést kíván hagyni. A további kutatás, emlékmegőrzés erre alapozva folytatódhat, ha lesznek, lesz, aki-



nek szívügye az évszázados alkotó emberi cselekvés megőrzése.

A Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány szervezte áldozatos munka mindig a *Jó szerencsét!* jegyében és reményében tevékenkedett és mutatta be a bányászatot, a bányákat és a benne dolgozók munkáját.

(Új bányász emlékjelek Pécssett és környékén, 2010–2018. A Bányász útikalauz Pécs és környéke (2010) második kötete. Szerk.: *Szirtes Béla*. Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány, Pécs, 2018. 53 oldal)

*Krisztián Béla*

## ÚJ KÖNYV A KALANDOS ÉLETŰ BÁRÓ NOPCSA FERENC RŐL

Mondják, a könyveknek is megvan a maguk sorsa. Úgy tűnik, olykor még a kéziratoknak is. Igaz, ezek gyakran elkallódnak, és a feledés homályába vesznek, de olykor különös módon mégis tovább élnek valamiképpen.

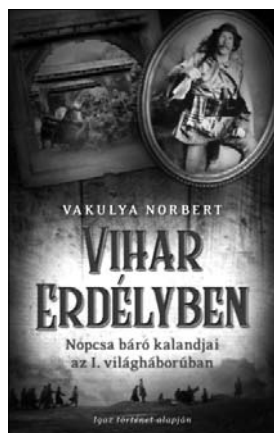
A Jókai-regénybe illő, kalandos életet élő báró Nopcsa Ferenc, a magyar földtudományok kiemelkedő alakja, éveken át javígtatta önéletrajzát. E munkában nem csak saját emlékezetére, hanem több ezer oldalt kitevő útijegyzetire is bátran hagyatkozhatott. Az eredetileg német nyelven íródott munka magyarra fordítását Nopcsa munkatársára, a hozzá hasonlóan sokoldalú Lambrecht Kálmánra bízta. A fordítás elkészült, ezt onnan tudjuk, hogy fennmaradt egy levél, amelyben Nopcsa azon bosszankodik, hogy Lambrecht nem pontosan fordította az ő szövegét... Az önéletrajz a nyomdába is eljutott, erről is van levél, mert néhány oldal elkallódott, és ennek nyoma van. A munka végül mégsem jelent meg – hogy pontosan miért, azt nem tudjuk. Valószínűleg maga a szerző akadályozta meg a könyv megjelenését, talán attól tartott, hogy sokakat sértene a feltehetően szókimondó stílus.

A kézirat mégis megtalálta a maga útját. Nopcsa 1933-ban önkezével vetett véget

életének, miután álmában megölte titkárát és társát, az albán Elmas Doda Bajazidot, akit ifjúkora óta maga mellett tudott. Hagyatékaének egy része, köztük bizonyára a lefordított kézirat is, Lambrecht-nél kellett maradjon. Három évre rá Lambrecht is örökre távozott, és az utána fennmaradt dokumentumok egy része Tasnádi Kubacska Andrásához került, akinek hagyatéka részben a Magyar Természettudományi Múzeumban van. Így történhetett, hogy Tasnádi Kubacska tollából 1937-ben megjelenhetett a *Báró Nopcsa Ferenc kalandos élete* című, nagyon olvasmányos, életrajzszerű könyv, amelyet a Franklin Társulat adott ki. E munkát aztán később sokan idézték – köztük e sorok szerzője is.

Tasnádi Kubacska könyve helyenként nagyon aprólékos, naplószerű, épp ez valószínűsíti, hogy Nopcsa eredeti feljegyzései (önéletrajza) alapján készülhetett. Máshol pedig időben nagyot ugorva elnagyolt, hiányosnak tűnő – mint ha egész fejezetek kimaradtak volna, talán mert nem volt minden kéziratoldal számára elérhető.

Ez a sokszor újragondolt Nopcsa-életrajz mozgathatta meg Vakulya Norbert fantáziáját is, aki könyvében a báró életének egy rövid, de annál mozgalmasabb életszakaszát dolgozta fel. Nevezetesen az első világháború éveit, és annak román–magyar vonatkozásait. Történelmi regény ez, melynek főszereplője Nopcsa, és amelyben felvillannak a kor nevezetes politikusai és számos kiemelkedő közéleti személyiség. A mellékszereplők azonban kitaláltak, ahogy mondani szokták: minden egyezés a valósággal a véletlen műve. Vagy nem. Ki tudja? Az olvasó döntse el... Különben mindegy is, hi-



szen ha nem így történt, történhetett volna így is...

Zavaros idők voltak azok (is). A cselekmény: az európai műveltségű, de szűkebb hazáját féltő báró önként vállalt kémfeladatokat teljesít a Monarchia számára. Petru Gorlopan néven, álruhában, csobánnak öltözve járja a Kárpátokon túli területeket, hogy információkat gyűjtsön a románok közhangulatáról és a katonai vezetés titkos szándékairól. Sokan próbálják leállítani, mondván: Románia csatlós állam, nincs mit kémkedni arrafelé.

A történelem sajnos a báró balsejtelmeit igazolta, Románia felmondta az egyezséget, és hadat üzent a Monarchiának, amely Erdélyt a sorsára hagyta és átengedte a román hatalomnak.

A cselekmény a fentiek körül bonyolódik – a szálak olykor valóban összegubancolódnak látszanak. Néha megdöccen a dramaturgia, vagy legalábbis nehezen követhető, de a könyv mindvégig izgalmas. Az időben néha ugráló cselekmény lehetőséget teremt arra is, hogy a szerző a szorosabban vett (történelmi) tárgyától eltérjen. Üdítő és kedves az a pár oldal, ahol az első dinoszauruszcsontok Nopcsa általi megtalálásának (lehetséges) körülményeiről esik szó.

A regény nagy része azonban zaklatott, kavargó, mint maga a kor, amelyben játszódik. Sok az erőszak, Nopcsa embert is öl, nem is egyszer. Ez sokak számára megrendítő lehet, mindeddig nem így gondoltunk a magyar palaeontológia máig talán legnagyobb hatású művelőjére. Az ember el is gondolkozik rajta: megtörténhetett ez így? És ha nem, jogunk van-e feltételezni róla? Ha az ő életének is véget vető kettős gyilkosságra gondolunk, akkor alighanem igen.

Az olykor jól megírt párbeszédék és leírások helyenként megbicsaklanak egy-egy oda nem illő szófordulat okán, de ettől még a regény olvasmányos maradt. Az aprólékosan megírt történések olykor nem tűnnek életszerűnek, de aki megfordult már a Dé-

li-Kárpátokban, az pontosan tudja, minden megtörténhetett egykor, sőt, szinte minden megtörténhet ma is. Egyszóval: az életszerűtlen is életszerű.

És még valami, ami a kötet olvasása közben mindvégig kínos érzést keltett. A könyv magyar szereplői kendőzetlenül románoznak, szőröstalpúznak, a románok pedig mindvégig a magyarokban látják az égetnivaló ördögöt. Tisztelet a kivételnek. Mindkét oldalon. Nacionalizmus van, volt, és valószínűleg lesz is. Ezzel együtt, a mai politikai korrektséget papíron megkövetelő világban a jó szándékú olvasó nehezen fogadja el, vagy ha úgy tetszik, fogadja be, ezt a nyers hangvételt. Egy történelmi regényben ez akár természetes lehetne, ám az áthallások elkerülhetetlenek – mindenkinek magának kell kezelni tudni ezt a problémát.

A regény számos jelenete egy film forgatókönyvét idézi. A szereplők megmozdulnak az olvasó előtt. És ki tudja, Nopcsa magyarul soha meg nem jelent, de mégis újra és újra felbukkanó önéletrajza egyszer talán egy igazi, egész estés játékfilmet inspirál majd. Addig pedig itt ez a kalandregény – marad az olvasás.\*

(*Vakulya Norbert*: Vihar Erdélyben. Nopcsa báró kalandjai az I. világháborúban. Igaz történet alapján. Gold Book, [Debrecen], 2018. 370 oldal)

*Főzy István*

## CSÉKÚTIAK A NAGY HÁBORÚBAN

Az első világháború csékúti vonatkozású eseményeit gyűjtötte egy kötetbe Varga György csékúti helytörténet-kutató. Eredeti szakmáját tekintve kirakatrendező-dekoratőr, de szertágazó érdeklődési köre elröpítette a különböző szintű túraútvonalakra

\* Báró Nopcsa Ferenc világhírű paleontológusról, dinoszaurusz-kutatóról olvashatni még lapunk e számában, Makádi László cikkében. *A szerk.*

és az Ajkai Képzőművészeti Egyesületbe is, ahol tájképei a természet és a helyi vonatkozású épületek megörökítése felé orientálódott.

Irodalmi és helytörténeti munkássága Varga György cséki néptanító életútjáról szóló (2002) munkájával kezdődött. De, aki egyszer belekóstol a kutakodásba, annak az élete meg van pecsételve. Így ő sem járt másként, hiszen innét szinte mindenben részt vett, sőt, mozgatórugója lett mindennek, ami szeretett faluja történetével kapcsolatos volt. Publikációin túl emléktáblákat, emlékhelyeket tervezett és a kivitelezésekben aktívan részt vállalt. Dekoratórként díszleteket, emléklapokat, meghívókat készített. Egyik munka jött a másik után, mígnem elérkezett az első világháború befejezésének a centenáriuma.

A Varga György hathatós közreműködésével a Cséki Baráti Kör és a Bányász Kulturális Egyesület az Első Világháborús Centenáriumi Emlékbizottság pályázatát elnyerve támogatásban részesült a cséki emlékmű és emlékhely, a Hősök kertje felújítási munkáihoz. Az újravatási ünnepséget 2018 tavaszán tartották, amikor megemlékeztek a 26 cséki hősi halottról – személy szerint –, akik megjárták az orosz, majd az olasz frontot. Hősiesen, életüket feláldozva harcoltak hazájukért.

Ősszel pedig az ajkai Nagy László Városi Könyvtár és Szabadidő Központban „Négy év vérben és vasban” – *Katonáink a nagy háborúban* című gyűjteményt mutatták be az intézmény és a Cséki Baráti Kör szervezésében. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum jóvoltából átfogó képet láthatott a szemlélődő, hogy miként és hol harcoltak eleink a Nagy Háborúban, és hogy milyen volt az élet a hátszágban, időrendi sorrendbe állítva. A gyűjtemény kiegészült helyi vonatkozású emlékekkel, emléktárgyakkal, dokumentumokkal, szemléltetve a háborús időszakot. Láthatóak voltak Czelius Günthernek (Bóday Gábor), a tüzerüteg felderítőjének harctéren készült rajzai.

Számos világháborús egyenruha idézte a múltat.

E két eseményhez szorosan kapcsolódott a 2018. decemberben megjelent *21 cséki a Nagy Háborúban* című kötet Varga György tollából. Időközben a 21 áldozat neve kibővült 26 hősi halottra. A szerző nehéz feladatra vállalkozott, amikor 3–4 nemzedék elmúltával kereste az emlékeket, dokumentumokat a múlt mély kútjában. Hiszen a háborúból hazatért katonák nem beszéltek azokról a szörnyűségekről, amiket megéltek, fájdalom volt a visszaemlékezés és nem akarták megterhelni környezetüket sem vele. A fellelt néhány levélben érzelmi megnyilvánulásokon keresztül ismerhetjük meg a sorsokat a harctéren és itthon, amelyek a fehér foltok kitöltésében segítenek. Ilyenek voltak Kovács Béla cséki lezármazott féltve őrzött levelei is. De ezek a sorok nagy erőt adtak a fronton harcoló ki tudja hány katonának, hiszen, aki ritkán kapott levelet, annak a bajtársa felolvasta a sajátját, így ő is részesülhetett a másik örömeiből.

„Kelt soraim 1915 február 8 ik án. Kedves szeretett jó férjem. Hála isten egészséges vagyunk melyet néked is édes kívánunk csak a jó isten lene veled drága anygyalom az el ne hagyjon csak a mint lehet vigyáz magadra. Minden éjel felöled álmodom. Csak álmaimban vagyók boldog akór láthatóm kedvesemet a ki ér a szivem vérzik siring bíz kedvesem nem jó hirt irok a Rutner József is meghalt 6 ik án a Insburgban a korbázban meg sürgönyözték a családnak elég sajnos nekik de mindnyájan várjuk a Jó isten legyen segitőd a nagy veszélyben isten veled



*kedvesem csókol szerető feleséged és fiad és szüleink” – olvashatjuk az egyik levelében.*

Varga György szinte minden fellelhető információt áttanulmányozott és számos szerzőtől idézett, hogy még hitelesebb, élet-szerűbb legyen minden egyes leírt szó. Korabeli fényképekkel pedig szemléltette az eseményeket.

Nagy érdeme, hogy a hadi eseményeket megtartotta a hadtörténészeknek, viszont a katonák mindennapjaira nagyobb terjedelmet szentelt. Így, akik eddig csak a történelemkönyvekből tájékozódtak a Nagy Háború eseményeiről, azok a harcba induló és a lövészárkokban szenvedő katonák sorsán keresztül elképzelhetetlen szörnyűségek birtokába jutottak. Gondoljunk csak bele, hogy a mínusz 20 fokos hidegben a papír- és silány talpú bakancs mit érhetett? Egy zászlóaljnál naponta 40-re szaporodott a fagyási esetek száma, de számos baj forrása volt a csonttá fagyott átázott ruházat. A kenyér, ha egyáltalán jutott, csontkemény-nyé fagyott, mire a katonák kézbe kapták, a gyér élelmezés legyengítette a szervezetüket. Érthető, hogy mindent megettek, amit találtak, az éretlen gyümölcstől az elpusztult állatokig, amelyek újabb bajok forrásai voltak.

Az erőltetett menetek is próbára tették harcoló honfitársainkat. Az orosz harctéren 3400, az olasz harctéren 1310, összesen tehát 4710 kilométernyi gyalogmenetet teljesítettek a 31-es gyalogezred Veszprémbe vonult katonái. *„Elképzelni is nehéz, hogy ezek a katonák, akik Csékkúton élve legtávolabb a*

*Nyíresbe vagy a tósoki határba gyalogoltak kapálni, aratni vagy felsétáltak a Hegybe a pincékhez, most ilyen megpróbáltatások részesesei lettek.”*

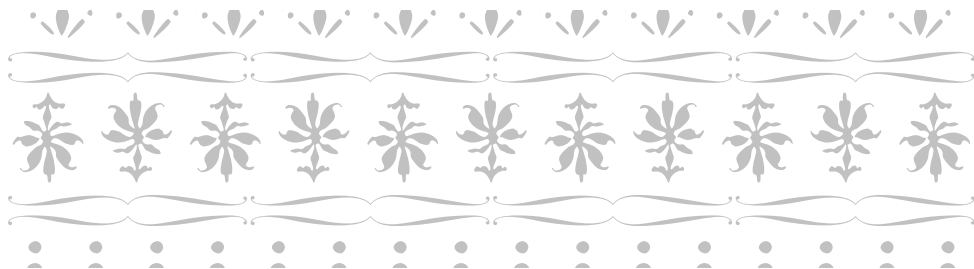
Ebből a pár részletből érzékelhető a kín, a szenvedés, amit átéltek katonáink. A kötetből a Nagy Háború kezdetétől a dicstelen végjátékig, számos eddig Csékkúton ki nem tárgyalt eseményt ismerhetünk meg, majd az áldozatok részletes bemutatásában mindenki fellelheti rokona, szomszédja, ismerőse őseit. Czékelius Günther korabeli fényképei, illusztrációi és számos, főként csékkúti tulajdonban lévő dokumentum és fénykép tette hitelesebbé a kötetet.

A könyv magánkiadásban, izléses kivitelben került az olvasó elé A5-ös méretben, 160 oldalon, 300 példányban, számos támogató patronálásával. A lektori munkákat Tilhof Endre és Németh István Péter végezte el. Példaértékű, hogy a szerző megköszönve a témérdek segítséget, amely a könyv elkészítését lehetővé tette, nem vindikálta magának a kiadvány egészét.

Örvendetes, hogy elkészült a kötet, hiszen sok eddig feltáratlan rész van még, amelyet nem ismerünk a száz évvel ezelőtti történet eseményekből, amelyeket a kutatások után bele lehet helyezni a történelemkönyvek lapjai közé. Ez a munka erre hivatott és reményt ad a következő generációknak arra, hogy van még esély a Nagy Háború jobb megismerésére, értékelésére.

(Varga György: 21 csékkúti a Nagy Háborúban. Varga Gy., [Csékkút], 2018. 160 oldal)

Csendesné Bosits Éva





**Gazda József:** A Golgota útján. Hét Krajcár Kiadó. Bp. 2017. 503 old. – A bűnösök utódai által még mindig tabu témaként szőnyeg alá söpört vörös holokauszt főszereplői és áldozatai.

**Gazda József:** Vezényelt történelem. Hét Krajcár Kiadó. Bp. 2017. 617 old. – A szerző a nemzet minden fájdalmát, szenvedését bele akarta sűríteni ebbe a jankiáltó, sorsregénynek nevezett műbe, ami azonban valójában inkább dokumentumgyűjtemény.

**Gergely László:** Debrőd és a Felső-Bódva völgye az első világháborúban. Kiadja Debrőd község és a Róvás Polgári Társulás. Debrőd 2016. 88 old.

**Gergely Zoltán:** Mezőségi kántáló énekek. Hagyományok Háza. Bp. 2016.

**Glässer Norbert – Glässerné Nagyillés Anikó** (szerk.): Mózes kőtáblái a hármashalmon. Zsidó hagyomány és szimbolikus politika határán. *Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 50.* SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. Szeged 2015. 287 old.

**Gönc mezőváros jegyzőkönyvei 1552–1850.** Sajtó alá rendezte: *Bodnár Tamás.* Önkormányzat. Gönc 2015. 257 old.

**Gráfik Imre – Turbéky Dénes – Széki Soós János:** Széki lakodalom. Szék község honismereti bibliográfiája. Hagyományok Háza. Bp. 2014.

**Guitman Barnabás:** Hit, hatalom, humanizmus. Bárfa reformációja és művelődése Leonhard Stöckel korában [XVI. szd.] Szent István Társulat. Bp. 2017.

**Gunda Béla – a néprajztudomány professzora.** Szerk.: *Bartha Elek.* MTA-DE. Debrecen 2015. 191 old. – *Bartha Elek:* A néprajztudomány debreceni professzora; *Ujváry Zoltán:* Egy emberöltő Gunda Béla professzor mellett; *Paládi-Kovács Attila:* Emlékezés Gunda Béla rendes tag fölött; *Pozsony Ferenc:* Gunda Béla a kolozsvári tudományegyetemen (1943–1948); *Barna Gábor:* Gunda Béla habilitációja a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemen; *Bárony István:* Gunda Béla dékáni tevékenysége a Bölcsészettudományi Karon; *Keményfi Róbert:* A Gunda Béla által vezetett Néprajzi Intézet értékelése, 1961; *Dám László:* Gunda Béla, a pedagógus; *Bodó Sándor:* A muzeológiai oktatás kezdetei; *Lukács László:* Gunda Béla néprajzi látásmódjáról; *Selmecei Kovács Attila:* A Kárpátoktól a Balkánig – Gunda Béla eszköz- és tárgytörténeti kutatásai; *Viga Gyula:* A vándorlás és Közép-Kelet-Európa vándorai Gunda Béla néprajzi szemléletében; *Petercsák Tivadar:* Gunda Béla inspirációi – a szlovák vándoriparosok interetnikus kap-

csolatai; *Szilágyi Miklós:* Gunda Béla kutatásai a gyűjtögetés és zsákmányolás témakörben; *Bereczki Ibolya:* Gunda Béla néprajzi fotói – Miről beszél a debreceni Néprajzi Intézet fotóleltárkönyve?

**Gudor Kund Botond:** Az eltűnt Gyulafehérvári Református Egyházmegye és egyházi közösségei. Tortuna és Kriterion. 2017. 496 old.

**Gyöngyössy Orsolya:** Plébánia és társadalom. A római katolikus alsópapság és laikus templomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. szd. második felében. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. Szeged 2014.

**Hadobás Pál:** Bódva-völgyiek a totális háborúban. MKKM. Edeleny 2015.

**Hadobás Pál:** Világháborús emlékművek. *Edelenyi füzetek 50.* Művelődési Központ Könyvtár és Múzeum. 2015. 260 old.

**Hajnal András:** Református templom, Borsodgeszt. Kiadja a Ref. Egyházközség. Borsodgeszt 2016. 23 old.

**Harangozó Imre** (szerk.): A hagyomány szolgáltatásban... Számadás és kitekintés. Az Ipolyi Arnold Népfőiskolai Évtizedei. Kiadja az Ipolyi Arnold Népfőiskola Kulturális Egyesület. Újkígyós 2018. 115 old.

**Harangozó Miklós:** Mária tenyerén. Történetek Kis-Czell életéből. „A celli kékszellem” Alapítvány. Cell-dömölk 2017. 314 old.

**Harmincegyes morzsák.** Dokumentumok, adalékok, apróságok a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd és népfőlkelő gyalogezredek történetéhez és utóéletéhez, 1914–1941. Összeáll.: *Rainer Pál.* Laczkó Dezső Múzeum. Veszprém 2017. 196 old.

**Helyiek a hegyháti értékek nyomában.** Szerk.: *Drimmer Lászlóné, Zentainé Dénes Ildikó.* Hegypásztor Kör. Oszkó 2017. 35 old. – A kiadvány tizenöt vasi hegyháti település értékeit mutatja be szövegesen kézzel és fényképekkel.

**Herman Ottó a polihisztor munkássága, hatása.** Szerk.: *Vásárhelyi Tamás.* Független Pedagógiai Intézet. Bp. 2015. 228 old. – A tartalom: *dr. Fazekas Sándor* köszöntője; *dr. Mezőszentgyörgyi Dávid* köszöntője; *Vásárhelyi Tamás:* Bevezetés; *Endrődy Gábor:* A tudós-politikus Herman Ottó munkássága, hatása; *Kőváry Zoltán:* Harman Ottó és a tudományos kreativitás személyes forrásai; *Korsós Zoltán:* Madarak, halak, pókok. Herman Ottó és a természettudomány; *Kemecsi Lajos:* Herman Ottó és a mai néprajztudomány; *Csorba László:* Sors és szerep – A nemzet poli-

hisztora és a tudás profétája; *Hála József*: „Nagy lélek szállott el közülünk...” – Herman Ottó balesete, halála és temetése; *Kőrösi András*: Gondolatok két kurátor fejéből – A „Herman Ottó öröksége a Mezőgazdasági Múzeumban” című kiállítás születése; *Balázs Boglárka*: Herman Ottó a nagyothalló zseni; *Zádor Erzsébet*: A természettel együttélő ember természetességének, egyediségének jelei a kézírásban; *Saly Erika*: „Te is lehetsz Herman Ottó!”; *Tarján Tamás*: Min nevetett, akin neveltünk? Herman Ottó a magyar humortörténetben; *Réz András*: A Herman Ottó brendről – Egyben az emlékkonferenciák hasznáról és káráról; *Gál Vilmos*: A perlekedő tudós – Herman Ottó munkásságának legfontosabb vitái, személyes konfliktusai; *Máté György*: Herman Ottó tárgyai tükrében; *Osváth Gergely*: Herman Ottó kolozsvári éve; *Szinetár Csaba*: Herman Ottó, a sokoldalú pókász; *Vida Gábor*: Szétszabdalt tudomány, komplex problémák; *Csermely Péter*: A komplexitás és a holisztikus szemlélet mint a tudományos kreativitás egyik forrása; *Orbán Zoltán*: Herman Ottó és kortársai máig ható szerepe a madárvédelem társadalmatiságában; *Kalla Zsuzsa*: A múzeumok hasznáról és káráról; *Vásárhelyi Tamás*: A múzeumok hasznáról és káráról; *Novák Ferenc*: Gondolatok a hagyományról; *Szabó T. Anna*: A költöző madár; *Balázs Géza*: A magyar nyelv káráról...; *Laki Mihály*: A gazdasági függetlenségről; *Inkei Péter*: A (kulturális) függetlenség haszna és kára.

**Hírös Históriaik.** A kecskeméti Médiacentrum helytörténeti magazinja. Főszerk.: *Bán János*. Kecskemét 2017. Nyár 64 old. – A tartalomról: *Bihari Zoltán*: Dékány András író, Kecskemét szülötte; *Hajagos Csaba*: 80 éve nyitotta meg kapuit a széktői strandfürdő; *Hajagos Csaba*: A kecskeméti pálinka gyökerei; *Hajagos Csaba*: Az égett bortól a pusztakoktélig; *Székelyné Kőrösi Ilona*: Két nap a Katona-kultusz történetéből: korai halál – megkésett kultusz; *Hajagos Csaba*: Kecskemét virilisei 1929 –1933 között; *Mészáros Ágnes*: Gyógyászat, gyógyítás, babona Katona József korában; *ifj. Bozsó János*: Bozsó János, aki már életében legendássá vált; *Hajagos Csaba*: Kecskeméti laktanyák és kórházak; *ifj. Gyergyádesz László*: „A mi híres piktorunk” – 150 éve született Fényes Adolf; *ifj. Gyergyádesz László*: „Az egy igaz Isten dicsőségére épült”; *ifj. Gyergyádesz László*: Perlrott Csaba Vilmos Kálváriája; *Bihari Zoltán*: A Steinherz Rudolf-gyilkosság; *Varga Géza*: Az evangélikus közösség szolgálatában; *Búcsú V.* Székely György régész-numizmatikustól.

**Hírös Históriaik.** A kecskeméti Médiacentrum helytörténeti magazinja. Főszerk.: *Bán János*. Kecskemét 2017. Nyár 64 old. – A tartalomról: *Dr. Wicker Erika*: Híres avar leletek a Kiskunságból; *Bezsényi Ádám*: A szélmalom megjelenése Kecskeméten a XVIII. században; *Pétérné Fehér Mária*: 1848-ban küldött először képviselőt Kecskemét az országgyűlésbe; *dr. Gyenesei József*: Révész István püspök hamvainak hazaszállítása Kecskemétre [1939]; *Hlbocsányi Norbert*: A Schiffer-család és az első kecskeméti cipőgyár; *ifj. Gyergyádesz László*: Báror Mednyánszky László I. világháborús rajzai és festményei a Kecskemé-

ti Katona József képzőművészeti gyűjteményében; *Szabóné Bognár Anikó* – *dr. Végh Katalin*: Az első 500 – időutazás a reformációba; *dr. Rigó Róbert*: Az 1944-es esztendő utolsó hónapjai: Kecskemét szovjet megszállása; *Hajagos Csaba*: Expedíció a légerek világában Moszkvától Novoszibirszkig; *Hajagos Csaba*: 30 éve rendezték a Lakitelki találkozót; *Hajagos Csaba*: Interjú Varga László nyugalmazott református lelkésszel; *ifj. Gyergyádesz László*: A kecskeméti művésztelep épületegyüttese.

**Hogya György**: A veszprémi patikák története. Szerk.: *Szabóné Vörös Györgyi*. Eötvös Károly Megyei Könyvtár. Veszprém 2017. 127 old.

**Hollósi Gábor**: A pozsonyi hídfő. A magyar – cseh-szlovák határrendező bizottság tárgyalásai (1947–1949). VERITAS Füzetek Bp. 2017.

**Holländer** jegyzései a vészorszokról és az újrakezdekről (1945–1946). Jaffa Kiadó. Bp. 2017.

**Hoppál Mihály**: Jelek és sámánok a sziklarajzokon. Gondolat Kiadó. Bp. 2016. 170 old.

**Hoppál Mihály**: Sámánok régen és ma. Szenzár Kiadó. Bp. 2016. 250 old.

**Hoppál Mihály**: A kultúra, mint emlékezet. MMA. Bp. 2018. 172 old. – Lükő Gábor munkássága.

**Horváth Antal**: Az irányított gazdaság hatása a gazdaságtudományra, 1939-1949. Szülőföld Kvk., Szombathely 2017. 304 old.

**Horváth Csaba-Imre Lászlóné-Majdán János-Varga Gábor** (szerk.): Ezerarcú vasút. Vasút – Történet – Írás. Magyar Vasúttörténeti Park Alapítvány-Virágmandula Kft. [2016] 324 old.

**Horváth Éva**: A Jeruzsálemhegyi Baráti Kör huszonöt éve. Kiadja a Kör. Veszprém 2015. 137 old.

**Horváth Gergely Krisztián**: Bécs vonzásában. Agrárpiacosodás feltételrendszere Moson vármegyében a 19. szd. első felében. Balassi Kiadó. Bp. 2013. 695 old.

**Hubbes Attila – Povedák István** (szerk.): Már a múlt sem a régi... Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése. A Vallási Kultúrakutatás Könyvei 18. MTA-STE Vallási Kultúrakutató Csoport. Szeged 2015. 296 old.

**Huszár Józsefné**: Erős nők a sziklán: főhajtás az ezer éves Veszprém 1000 arcú asszonyai előtt. Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület. Veszprém 2015. 121 old.

„Imádkozzék édes hazáért...!” Levelek Laczkó Dezső piarista házfőnökhöz, főgimnáziumi igazgatóhoz, a Veszprémvármegyei Múzeum igazgatójához az I. világháború idejéből, 1914–1919. Összeáll.: *Rainer Pál*. Laczkó Dezső Múzeum. Veszprém 2015. 180 old.



**Jakab Albert Zsolt – Vajda András** (szerk.): A néprajzi örökség új kontextusai. Funkció, használat, értelmezés. *Krizsa Könyvek* 43. KJNT Kolozsvár 2018. 240 old.

**Jakucs Erzsébet:** Gyűtment élet az Őrségben. BKL K., Szombathely 2017. 120 old. – A gazdagon illusztrált kötet ír az Őrségi tájról, a tájegység állat- és növényvilágáról, népi építészetről.

**Jankó Antal:** Apa és fia. Csángómagyar paraszti önéletírások. *Iancu Laura* utószavával. Babér Kiadó. 2018. 326 old.

**Jászok Egyesülete Budapesten 1921–1946.** Írta és szerkesztette: *dr. Suba Györgyné Kocsis Júlia*. Kiadja a „Jászságer” Alapítvány. Bp. 2017. 260 old.

**Jugadits Katalin – Nagy Ibolya Adél:** A Veszprémi Királyi Törvényszék története: 1872–1945. Emlékkönyv. Veszprémi Törvényszék. Veszprém 2016. 167 old.

**Juhász Antal:** Tanyak, tanyai emberek Szeged vidékén 1964–2000. Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark. Ópusztaszer 2016. 183 old.

**Karádi Zsolt:** Sorsok és századok. Kölcsey Társaság. Fehérgyarmat 2017. 135 old.

**Katona Edit – Tompos Lilla:** Gyöngy az úri és a népi öltözködésben az ókortól napjainkig. CSER Könyvkiadó és Kereskedelmi KFT. – Néprajzi Múzeum. Bp. 2015. 312 old és 298 kép.

**Kelet Kapuja.** Történelmi folyóirat. Szerk.: *Obrusánszky Borbála*. Tortoma Könyvkiadó és Kun Kocsárd Egyesület. Barót 2017. 1. – A tartalomtól: Beköszöntő; *Aradi Éva:* A baktriai királyi szkíták; *Csutak Bodroghy Attila:* A magyar–székely hun hagyomány kérdésköre; *Obrusánszky Borbála:* A hun főhatalom kérdése; *Czeglédi Katalin:* A Turán név a földrajzi nevek tükrében; *Sántha Attila:* A székely nyelvjárások „déli-nyugati szláv jövevényszavainak” kérdéséhez; *Dimádszav:* A hunok anyagi kultúrája Mongóliában; *Guldana Sarbassova:* A ló mint a kazakok kulturális öröksége; *Harangozó Imre:* Vadászok útján, égi csapáson; A Kaukázus ismeretlen keresztényei (*Obrusánszky Borbála*); A kovásznai Körösi Csoma Napokról; Együttélő rómaiak és hunok; Mongol ló kultúra bronzkori eredete; A szanskrit nyelv őshazája Szíria? Honnan jöttek a szkíták?

**Kelet Kapuja.** Történelmi folyóirat. Szerk.: *Obrusánszky Borbála*. Tortoma Könyvkiadó és Kun Kocsárd Egyesület. Barót 2017. 2. – A tartalomtól: *Neparáczi Endre – Török Tibor:* A honfoglalók genetikai származásának és rokonsági viszonyainak vizsgálata archeogenetikai módszerekkel; *Obrusánszky Borbála:* Jugra, Jugria és a magyar őstörténet; *Erdélyi István–Benkő Mihály:* A xiongnuk régészeti kutatása Mongóliában a legújabb eredmények tükrében; *Harangozó Imre:* Kelj Szent Istán, mer’ megvirradott... – A magyar szentek tisztelete a moldvai magyarság körében;

*dr. Obrusánszky Borbála:* M. G. Dzsanaszvilí Nimród könyve; Dzsanaszvilí: Ádám kiűzetése a Paradicsomból, Nimród és hét utódnépe; *Kuskumbajet, Akjbolat K.:* A magyar (madijar, madžar) etnonim kérdéséhez közép-ázsiai források alapján; *Czeglédi Katalin:* Csuvasok és bösözörmények; *Harangozó Imre:* Kalugarény – Az utolsó szó jogán...; *Demeter László:* Magyarság: IV. Erdővidéki Honismereti Szabadegyetem és Tábor; *Bakocs, Michel:* Tössi Boldog Erzsébet nyomában.

**Kelet Kapuja.** Történelmi folyóirat. Szerk.: *Obrusánszky Borbála*. Tortoma Könyvkiadó és Kun Kocsárd Egyesület. Barót 2018. 1. – A tartalomtól: *Harangozó Imre:* Kelj fel, keresztény lélek... Újabb adalékok a moldvai magyarok karácsonyi és újévi szokásrendjéhez; *Kuskumbajet, Akjbolat K.:* Az eurázsiai lovasnomádok reflexija vadászaton és harcban; *Gadzsijev, M. Sz.:* Zoroaszter temetőgyűjtés Debrent közelében; *Aradi Éva:* A párszok története és Modi, J. J. munkássága; *Batdzsargal, Ba.:* A Dzsangar-eposz történeti vonatkozásai és hun kapcsolatai; *Sántha Attila:* Egy gyimesi pálos apátság helynévi nyomai; *Czeglédi Katalin:* Jugria és Hungária nyelvész szemmel; *Obrusánszky Borbála:* Szakák és hunok a Selyemúton a Hou Han shu alapján; *Aradi János:* Könyves Kálmán Przemysl-i csatája (1099).

**Kelet Kapuja.** Történelmi folyóirat. Szerk.: *Obrusánszky Borbála*. Tortoma Könyvkiadó és Kun Kocsárd Egyesület. Barót 2018. 2. – A tartalomtól: *Halász Péter:* „Mostanában nem járt erre...” – Szent László királyunk emléke Moldvában; *Hasanov, Zaur:* A kimmer és szkíta vallásos rítusok tükröződése a régészetben; *Czeglédi Katalin:* A bolgárok és a magyarok nyelvi kapcsolatairól; *Horváth Lajos:* Áldomás; *Papp György:* „Új, eddigéle ismeretlen barbárok jöttek...” – pillanatképek a hunok történetéből a késő ókori görög nyelvű egyháztörténeti írók „szemüvegén” keresztül; *Benkő Ernő:* Aladár és a székelyek – A szkíta-székely-hun-magyar folytonosság újabb írásos bizonyítéka; *Obrusánszky Borbála:* Kínaiak és pártusok a kínai krónikák tudósításainak tükrében; *Bosnyák Sándor:* Magas hegyre mentek, fehér lovat áldoztak; *Harangozó Imre:* Tarisznyát kaptam... – Sze mélyes búcsú Kallós Zoltántól.

**Kelet Kapuja.** Történelmi folyóirat. Szerk.: *Obrusánszky Borbála*. Tortoma Könyvkiadó és Kun Kocsárd Egyesület. Barót 2018. 3. – A tartalomtól: *Kaczanowski, Piotr – Rodzińska-Nowak, Judyta:* Hunok lengyel földön; *Horváth Lajos:* Ez a Baktria nem az a Baktria; *Benkő Mihály:* Aranymaszkos ősmagyar vezérsír – A korobcsinói leletről (Dnyeper középső folyása); *Radányi Béla:* A magyar–mongol kapcsolatok 1223–1345-ig és a Havaseli Vajdaság megalakulása; *Obrusánszky Borbála:* Közép-Ázsia népei a Hou Han Shu alapján; *Horváth Attila:* Szász autonómia Erdélyben; *Marác László:* Komplex módszer a magyar őstörténet és a magyarság közép-ázsiai eredetének kutatásában; *Czeglédi Katalin:* Az ősök kultuszának szavai; *Obrusánszky Borbála:* Jellepes újjászületés; *Harangozó Imre:* Ebben a kis ártatlanban az ígézet meg ne maradjon – az „Újkívgyósi Ráolvasás”-ról;

**Benkő Mihály:** Beszélgetés egy magyar-kipcsak akcsakallal; Hunok Bajorországban.

**Keményfi Róbert–Bartha Elek** (szerk.): Táj és kultúra 2. Néprajzi tanulmányok a történeti Bihar megyéből. Debreceni Néprajzi Tanszék. Debrecen 2016. 290 old. – **Bársony István:** Népelességi, etnikai változások a Tiszántúlon a XVIII. szd-ban; **Dankó Imre:** Strukturális vizsgálódások egy bihari kistáj etnokulturális viszonylatában; **Dávid Lóránt – Tóth Csaba:** A Fekete-Körös-völgy természetföldrajzi jellemzése; **Kósa László:** Az Alföld és a hegyvidék gazdasági kapcsolata; **Szalánczy Gábor:** A köröstárkányi vérengzés emlékezete; **Szászfalvi Márta:** Térserkezet és térhasználat egy református gyülekezetben; **Bihari-Horváth László:** A köröstárkányi turistafogadó tájház-alakítók; **Kovács László Erik:** Családi fényképgyűjtemény elemzése Gyánton; **Vajthó Ferenc:** A köröstárkányi mészárlás.

**Kepéné Bihari Mária – Lendvai Kepe Zoltán – Tivadar Éva:** Hetés népi táplálkozása. Hogy ne menjen feledésbe 3. Módszertani sorozat. Magyar Nemzeti Művelődési Intézet. Lendva 2015. 212 old.

**Keszeg Vilmos** (szerk.): Lokális történelmek. A lokális emlékezet alakzatai. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár 2015.

**Kinda István:** Kontrasztok. Gazdálkodási minták két székelyföldi régióban. Kriza János Néprajzi Társaság – Székely Nemzeti Múzeum. Kolozsvár 2017. 284 oldal (111 színes kép)

**Kocsis Dániel–Rémiás Tibor–Szűcs Tamás:** Száz év Berente múltjából – 21 berentei lakos visszaemlékezése alapján. Községi Önkormányzat és Dominium Könyvkiadó. Berente–Miskolc 2015. 200 old.

**Kiss Dávid – Papp Zsolt:** A munkásörtség. Szépművészeti Könyvek. Bp. 2017. 336 old. – A kezdetben harminc-, majd hatvanézer fős párhadsereg létszámát tekintve a korabeli Magyar Néphadseregéhez képest is jelentős volt. A rendszerváltás során a hatalom részéről felmerült a testület átmentése is, de erre végül nem került sor. A Munkásörtség felszámolását 1989-ben a teljes ellenzék követelte, leszerelésük jelentős izgalmakkal tölthette el a magyar társadalmat. De hogy látták mindezt a korabeli vezető politikusok, katonák, és nem utolsósorban maguk a munkásörsök? Az interjúkötet erre próbál választ találni.

**Kiss Endre József:** Bodrog-parti könyvesház. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtára. Sárospatak 2016. 516 old. – **Csohány János:** Előszó; **Bojtor István:** Utószó.

**Kiss Jenő – Pusztai Ferenc** (szerk.): A magyar nyelvtörténet kézikönyve. Tinta Könyvkiadó. Bp. 2018.

**Koncz Pál:** Papírművészet és könyvművészet Veszprém megyében a 18-20. szd.-ban. Szerk.: **Jahola Réka.** Kiadja a Laczkó Dezső Múzeum. Veszprém 2017.

**Kondela Pál:** Négy felvidéki város. L'Harmattan. Bp. 2016. 338 old. [Kassa, Késmárk, Lőcse, Selmecbánya]

**Kovács István – Mitrovits Miklós:** Magyar emlékek Lengyelországban. Kiadja az Antall József Tudásközpont. Bp. 2017. 320 old. – Több mint 200, Lengyelországban található magyar vonatkozású emlékhely.

**Kovács László:** A Taktaköz 10-11. szd-i sír- és szórványlelet, valamint a tiszalúc-sarkadi 11. szd.-i temető. *Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei*, 9. SZTE Régészeti Tanszék – MNM: MTA BZK Régészeti Int. Szeged – Bp. 2015. 359 old.

**Kovács Mária:** Volt egyszer egy Ustorka [az észak-bácskai Kispiac falu közelében]. Grafoprodukt. Szabadka. 2015. 240 old.

**Kováts Dániel:** Sárospatak ege alatt. Esszék, tanulmányok. Kazinczy Ferenc Társaság. Sárospatak 2014. 584 old.

**Kóka Rozália:** Mátyás király neve napja. Száz szép mese Mátyás királyról Gyulai Líviusz metszeteivel. Fekete Sas Kiadó. Bp. 2018. 303 old.

**Könczei Csongor** (szerk.): A 40 éves kolozsvári táncház sajtókronológiája I. (1977–1990). *Kriza Könyvek 41.* KJNT Kolozsvár 2017.

**Köteles Ágoston:** Csak azok a kaukázusi sakálók ne üvöltöznének már... Az erőszakkal elhurcolt felvidéki keresztények szovjet rabságban. Szepsi 2017. 532 old.

**Kőhalomtól Nagyváradig – László Gyula.** Fel. szerk.: **Pécsi Györgyi.** Kiadja a Magyar Művészeti Akadémia. Bp. 2017. 72 old.

**Kőrösi Csoma Sándor Kötdések.** Szerk.: **Ferenczné Szöcs Éva** és **Gazda József.** Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület. Kovászna 2018. 519 old. – **Ferenczné Szöcs Éva:** Kötdéseink; **dr. Nagy Lajos:** Kőrösi Csoma Sándor család- és nemzetségtáblázata szerkesztése során nyert újabb adatok; **Vizi Ildikó Klára:** A Csoma-család címere; **Láma Csöpel:** Kőrösi Csoma Sándor; **Oláh-Gál Róbert:** Párhuzamok Bolyai János és Kőrösi Csoma Sándor életében és munkásságában; **dr. Flórián Csaba:** A székely Julius nyomában Nyugat-Tibetben; **Boér Imre:** Kőrösi Csoma Sándor és szótára; **Varga Csaba:** „Méltón a sorshoz, alkalmas a küzdelemre” – Szellemünk és tudományunk állapotáról, kötdéseink bátorságáról; **Szathmári Botond:** Népek és kötdések; **Bárdi László:** Keleti kötdéseink; **Pogátsa István:** Östörténetünk kutatását gátló tényezők: toposzok, tabuk, tiltások; **Halasy-Nagy Endre:** Nem mese az...; **Mandics György:** A rováskrónika hozadéka a magyar östörténetírás számára; **Obrusánszky Borbála:** A jürkák és Jugra kérdése; **Czakó Gábor:** Végre megindult valami; **Friedrich Klára:** Torma Zsófia, egy asszony a magyar régészet szolgálatában; **Czeglédi Katalin:** A Volga-Ural vidék földrajzi neveinek magyar nyelvi kötdései; **Aradi**

Éva: Az iráni-méd kapcsolat; *M. Lezsák Gabriella*: Beszámoló az észak-kaukázusi régészeti kutatóutakról; *dr. Fehér András*: A Szent Korona, mint az élő világ szimbóluma; *Szabó Álmos*: Jogrendünk a Szent Korona fényében; *Rumi Tamás*: A csíkszentléleki templom rovásfelirata; *Bácsfalviné Hévízi Józsa*: A világ etnikai konfliktusainak feloldása a kollektív joggyakorlat fokozataival; *Sántha Attila*: Melyik Lasláu (László) király alapította Moldvát? *Halász Péter*: A középkori magyarság Kárpátokon túli emlékei; *Bérczi Szaniszló*: Az ősfogalomalkotás; *Záhonyi András*: Töprengések az etruszk feliratok magyar szemmel való olvasása során; *Kalmár István*: Tudósaink a menny és a pokol között – Vámbéry Ármin; *Bartha Júlia*: Török örökség – a török és a magyar népi táplálkozás közös pontjai; *Csáji László Koppány*: A kirgiz Manasz hőseposz – ablak az egykori lovasnomád világra; *Kiss Irén*: Irán nemzeti vallásai; *Hidán Csaba*: Harci kések, török a sztyepei nomád népeknél; *Balázs Lajos*: A nemi kultúra és nemi erkölcs csíkszentdomokosi élő szókézlétéről; *Bernád Ilona*: Hagyományoktól való elszakadás hatása népesedésünkre és egészségünkre; *Szakács Gábor*: Stroke és rovásírás; *Nagy Mari – Vidák István*: Mesterségek a Kács-félszigeten; *Kollár Albin*: Kőrösi Csoma Sándor emlékének ápolása a nevét viselő magyarországi iskolákban.

**Kútvölgyi Mihály-Viga Gyula**: Kincses Bodrogek. Pillangó. Monor 2015. 111 old.

**Lábadai Károly**: Ács Gedeon élete és szülőföldképe. Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége. Belye 2017.

**Lábadiné Kedves Klára**: „Égi gondolatá tisztulhasak” – Borkó Julianna élete és munkássága. Rovátkák. Eszék 2017.

**Liszka József**: Szent Háromság egy Isten dicsőségére... A Szentháromság kultusza a szlovákiai Kisalföld népi vallásosságában a szakrális kisémlékek tükrében. *Jelek a térben* 5. Fórum Kisebbségkutató Intézet–Etnológiai Központ. Somorja-Komárom 2015. 216 old.

**Liszka József**: Határvidék. Határok és határtalanosságok az összehasonlító folklorisztika és etnológia szempontjából. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Komárom – Somorja. 2016. 654 old.

**L. Juhász Ilona**: Amikor mindenki a háborús állapotok igája alatt roskadoz... Erdélyi menekültek a mai Szlovákia területén. Adalékok az első világháborús migráció történetéhez. *Notitia Historico-ethnologica* 6. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja-Komárom 2015. 466 old.

**L. Juhász Ilona**: Örök mementő. A holokauszt emlékjelei dél Szlovákiában. Vámbéry Polgári Társulás. Dunaszerdahely 2015. 198 old.

**Magyar Zoltán**: Erdővidéki népmondák. Tortuna Könyvkiadó. 2017.

**Magyar Zoltán**: Mátyás király narratív hagyományköre. Típus és motívumindex. Balassi Kiadó. Bp. 2017. 288 old.

**Magyar Zoltán**: A reformáció folklórhagyománya. Kariosz Kiadó. Bp. 2017. 156 old.

**A magyarországi románok néprajza – Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria 17**. Szerk.: *Martin, Emília*. *A magyarországi nemzetiiségek néprajza*. Sorozatszerkesztő: *Székely András Bertalan*. (román nyelven) Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság. Bp. 2017. 119 old. – *Ștucă Narcisa*: A magyarországi román népmesék nőalakjai; *Colta Elena Rodica*: A gyermekek közösség érdekében végzett rituális eljárásai; *Kukár Barnabás Manó*: A magyarországi románok táncfolklorisztikai kutatásáról; *Rocsin Renata*: A méhkeréki román néptáncok továbbélése; *Hálmágyan Gabriel*: A kenyérkultusz hétköznapi és rituális vonatkozásai Arad vidékén; *Marc Dorel*: Néhány ősi foglalkozás koordinátái: A Maros, Aranyos, Szamos, Tisza és Duna folyókon való utazozás gazdasági, társadalmi és kulturális hálózata; *Trunki Péter*: A kétnyelvűség megnyilvánulásai a [moldvai] Külsőrekecsin közsőnéseiben.

**Marosi István**: Görögkatolikus magyarok Kárpátján – Közösségek és templomok. *Firczak Gyula kötetek* 1. Szent Miklós Egyesület. Nagybégány-Bereg-szász 2014. 152 old.

**Márkusné Vörös Hajnalka**: Püspökkert. *Veszprémi kaleidoszkóp* 3. MNL Veszprém Megyei Levéltára. 2015. 239 old.

**Márkusné Vörös Hajnalka**: Vásárállás. *Veszprémi kaleidoszkóp* 2. MNL Veszprém Megyei Levéltára. 2015. 368 old.

**Máthé Kriszta**: Apróka eszponka. Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége. Europrint. Nagyvárad 2017.

**Mészáros Gyula**: Forradalom és szabadságharc Veszprémben, 1956. Kutatási eredmények az írott és íratlan források alapján. Művészetek Háza. Veszprém 2016. 656 old.

**A mi forradalmunk**, 1956. Szentgotthárdi és környékbeli szemtanúk visszaemlékezései. Szerk.: *Horváth Zsuzsanna*. Szülőföld Kvk. Szombathely 2016. 80 old.

**Miklós Alpár**: Idegen utazók Erdély és Máramaros sóbányáiban (18-19. szd). *Emberek és kontextusok* 14. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár 2017.

**Mirk László** (vál.): 101 vers és ének a moldvai magyarokról. Kriterion 2018. 180 old.

**Miskolc és Kassa magyar nemzeti értékei**. Szerk: *Kollár Péter, Papp Ferenc, Somorjai Lehel*. Önkormányzat. Miskolc 2016. 78 old.

**Miskolc régi térképeken, 1759–1963.** Szerk: *Papp Ferenc, Somorjai Lehel, Tóth Arnold.* Önkormányzat. Miskolc 2015. 111 old.

**Miskolczi Ambrus:** Felvilágosodás és babonáság. Erdélyi néphiedelem-gyűjtés 1789–1790-ben. *Fontes Ethnologiae Hungaricae XII.* L'Harmattan – Pécsi Tudományegyetem. Bp. – Pécs 2016.

**Mohay Tamás** (szerk.): Nemzedék, szerep, érték. Családi kapcsolatok, szokásrend és értékváltások történeti alakulása a 20. században. ELTE BTK Néprajzi Intézet. Bp. 2016. – A tartalomról: *Keszei András:* Család és nemzedék; az emlékezet „természetes” társadalmi közegeinek hatása; *Molnár Ágnes:* A generációk közötti kapcsolat átalakulása Kiskánizsán a 20. szd.-ban; *Fülöp Hajnalka:* „Idén nem született gyermek” – családi élet és helyi közösség egy kalotaszegi [Cifravidek] faluban; *Vass Erika:* A kapcsolattartás módjai a kitelepített és az otthonmaradt németek között; *Bartha Ákos:* Családok a történelem viharában – az 1944–45-ös sorsfordulók és a személyes emlékezet; *Szró Ilona:* A családtól a közösségi tevékenység felé – nők az agrártársadalom helyi egyesületeiben az 1940-es években; *Tóbiás László:* Az anyává válás támogatása – ahogy a nagyanyák, dédanyák megélték; *Kótyuk Erzsébet:* Egy paraszttasszony életstratégiái a 20. szd-i Kárpátalján [Nagyrát]; *Bodnár Mónika:* Nemzedékváltás egy átalakuló térség [Égerszög] átalakuló társadalmában; *Kovács Kata:* Család, értékrend, identitás – egy várpalotai üveges műhely története (1920–2015); *Andrásfalvy Bertalan:* A népköltészet és a népszokások szerepe egészséges emberi kapcsolatok kialakításában és megtartásában a magyar néphagyományban; *Nagy Janka Teodóra:* A jogszokástól a jogszabályig: szabályozóváltás, értékörzés és értékkonfliktus a családban; *Örsi Julianna:* Családi örökség nemzedékről nemzedékre, nagykunsági példákkal; *Szöke Anna:* Megingott családi kapcsolatok, klikkesedés [a Vajdaságban]; *Vasasné Vida Réka:* Nők szerepe a családban Budapest II/a. kerületében [Pesthidegkút-Ófaluj] az elmúlt évtizedekben; *Balázs Lajos:* A csíkszentdomokosi „100 lejes” csángó feleségszerzés néprajzának második felvonása; *Tasnády Erika:* A hagyományos éneklési szokásokban megnyilvánuló nemi szerepkörök alakulása Széken a 20. szd. első felétől napjainkig; *Lázár Katalin:* Karácsonyi szokások változásai az utóbbi fél évszázadban; *Báti Anikó:* Nemzedékváltás a konyhában; *Menyhárt Krisztina:* A család képe a bolgárok és magyarok szóbeli történeteinek tükrében; *Sárai Szabó Katalin:* Nemi szerepek a szeméj Szász család három generációjában a 19. szd. elején.

**Moldvai Magyarság.** Fel. szerk.: *Mirk Szidónia-Kata.* Hargita Kiadóhivatal. Csíkszereda 2017. 4. 30 old. – A tartalomról: O[láh]-G[ál] E[lvira]-M[irk] Sz[idónia] K[ata]: XVI. Csángó Nap Csíkszeredában; *Halász Péter:* Jelentés a nyelvi határról; *Borbáth Erzsébet:* Vallo-másos gondolatok a Magyar Nyelv Napja tiszteletére szervezett XVI. Csángó Napokra; *Halász Péter:* „Kerek erdő, csendész patak...” – Nagypatak sorsa, történelme, hagyománya; *Halász Péter:* „Codru verde, apă

lină...” – Soarta, istoria și tradițiile Valea Mare; *Petres László:* Nagypatak helynevei; Oláh-Gál Elvira: Látogatásban Nagypatakon; *Mirk Szidónia-Kata:* Az Űr és a nép szolgálatában [a nagypataki születésű Györgyi-na János plébános, Ioan Maria Duma püspök és Kósa Antal kisjenői (Kisinyov) püspök].

**Moldvai Magyarság.** Fel. szerk.: *Mirk Szidónia-Kata.* Hargita Kiadóhivatal. Csíkszereda 2018. 1. 30 old. – A tartalomról: Rangos magyar állami kintünetések a moldvai csángómagyaroknak (Antal Vajda János és Duma István András); *Tímár Karina:* „A fényes nap immár lenyugodott...” – Végző búcsú Kallós Zoltántól; *Halász Péter:* Hájtok eszte hezzám guzalyasz-bal!” – Trunk csángómagyarjainak sorsa, történelme, hagyománya; *Petres László:* Trunk helynevei; *Oláh-Gál Elvira:* „Kelj fel, keleti szél, indulj nyugat felé...”; *Petres László:* Benedek Márton, a homályban hagyott „szent”; *Sántha Attila:* A Magyar Királyság 14. szd-i Kárpátokon kívüli területeiről; *Bajna György:* Farsangbúcsúztatás Bákóban.

**Moldvai Magyarság.** Fel. szerk.: *Mirk Szidónia-Kata.* Hargita Kiadóhivatal. Csíkszereda 2018. 2. 30 old. – A tartalomról:

*Halász Péter:* „Ninc ki gondot üszeljen ránk...” – Bogdánfalva hagyományos értékei; *Mirk Szidónia-Kata:* Látogatásban Bogdánfalván; *Petres László:* Bogdánfalva helynevei; *Petres László:* A hetedik Baka András! – Elmesélt élet, elmesélhetetlen életek; *Halász Péter:* „Magyar költők, hol voltak...?”; *Sántha Attila:* A Magyar Királyság 14. szd-i, Kárpátokon kívüli területeiről II;

**A moldvai magyar tájnyelv szótára I/2. L-ZS.** Szerk.: *Péntek János.* Erdélyi Múzeum Egyesület. Kolozsvár 2017. 529 old.

**A moldvai magyar tájnyelv szótára II. A-ZS.** Szerk.: *Péntek János.* Erdélyi Múzeum Egyesület. Kolozsvár 2018. 375 old. – A tájnyelvi szótár első kötetének klasszikus, tájszó → közszó szerkezet fordított: „köz-magyar → moldvai magyar” formája.

**Molnár Zsolt:** Tájegységi értéktár: Gyöngyösmente-Lukácsháza. UTIRO Térségfejlesztő Egyesület. Szombathely 2016. 35 old.

**Mosolygó József:** Tokaj és vidéke. Tokaj-hegyaljai Zsidó Hagományörző Egyesület. Tokaj 2015. 191 old.

**Mód László:** Ártéri szőlőskertek az Alsó-Tisza mentén. *Életmód és Tradíció 15.* Szerk: *Báti Anikó.* MTA BTK NTI, Bp. 2016. 266 old.

**Mód László** (szerk.): Folyók és városok. SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. Szeged 2015. 100 old.

**Murádin Jenő–Szervátiusz Anikó:** Szervátiusz Jenő: Életem, emlékeim. Csíkszereda Könyvkiadó. 2018.

**Murádin László:** Az asszony nem ember? Nyelvművelő írások. Europrint. Nagyvárad 2017.

**Müller Rolf:** Az erőszak neve: Péter Gábor. Jaffa Kiadó. Bp. 2017. 292 old.

**Nagy Janka Teodóra:** Közös hitben a családért, a szőlőért, a földért. *Szekszárd Alsóvárosi Füzetek 1.* Alsóvárosi Római Katolikus Közhasznú Egyesület. Szekszárd 2016. 154 old.

**Nagy Netta:** A cserevilágtól a padlóössprésig. Falusi hétköznapok a beszolgáltatás éveiben. *Néprajzi Értekezések 2.* Szerk.: *Ispán Agota Lidia.* MNT. Bp. 2013. 298 old.

**Nagy Olga:** Hagyományörző népi kultúra. Társadalomnéprajzi vizsgálat Széken. Szerk.: *Keszeg Vilmos.* Exit Kiadó – Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár 2016.

**Nagy Péter:** A Rima vonzásában – Az ózdi helyi és gyári társadalom a késő dualizmustól az államosításig. Napvilág. Bp. 2016. 383 old.

**Nagy Péter:** A sályi malmok vízkönyvei. Magyarország Természeti és Kulturális Örökségéért Alapítvány. Győr. 2016. 111 old.

„**Ne felejtsetek Édesapát**”. *Dr. Brusznay Árpádné Honti Ilona naplója.* Szerk.: *Imre Frigyesné–Nagy András.* Brusznay Árpád Alapítvány. Veszprém 2017. 103 old.

**Negyedszázad, 1992–2017.** Mozaikok a Tolna Megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület életéből. Szerk.: *dr. Dobos Gyula István.* Szekszárd 2017. 151 old. – A tartalomról: *dr. Gesztesi Enikő:* Előszó; *Ács Rezső:* Kedves Olvasó!; *Fehérvári Tamás:* Tisztelt Olvasó!; *Kaczián János:* A honismereti munka kezdetei (1959–1992); *dr. Gesztesi Enikő:* A szervezeti élet és a mindennapok az egyesületben; *dr. Gere Lászlóné dr. Vizi Márta:* Válogatott bibliográfia az egyesület tagjainak honismereti munkáiból (1994–1997).

**Nemzedék, szerep, érték.** Családi kapcsolatok, szokásrend és értékértékek. Szerk.: *Mohay Tamás,* munkatársak: *Deáky Zita* és *Ilyefalvi Emese.* ELTE BTK Néprajzi Intézete. Bp. 2016. 369 old. – *Mohay Tamás:* Előszó; *Keszegi András:* Család és nemzedék: az emlékezet „természetes” társadalmi közegeinek hatása; *Molnár Ágnes:* A generációk közötti kapcsolat átalakulása Kiskanizsán a 20. szd-ban; *Fülöp Hajnalka:* „Idén nem született gyermek.” Családi élet és helyi közösség egy kalotaszegi faluban; *Vass Erika:* A kapcsolattartás módjai a kitelepített és az otthon maradt németek között; *Bartha Ákos:* Családok a történelem viharában – az 1944-45-ös sorsfordulók és a személyes emlékezet; *Szóró Ilona:* A családtól a közösségi tevékenység felé – nők az agrártársadalom helyi egyesületeiben az 1940-es években; *Tóbiás László:* Az anyaválás támogatása – ahogy a nagyanyák, dédnagyanyák megélték; *Kótyuk Erzsébet:* Egy paraszt-

asszony életstratégiái a 20. szd-i Kárpátalján; *Bodnár Mónika:* Nemzedékváltás egy átalakuló térség átalakuló társadalmában [Égerszög]; *Kovács Kata:* Család, értékrend, identitás – Egy várpalotai üveges műhely története (1920–2015); *Andrásfalvy Bertalan:* A népköltészet és a népszokások szerepe egészséges emberi kapcsolatok kialakításában és megtartásában a magyar néphagyományban; *Nagy Janka Teodóra:* A jogszokástól a jogszabályok: szabályozóváltás, értékörzés és értékkonfliktus a családban; *Órsi Julianna:* Családi örökség nemzedékről nemzedékre, nagykunsgági példakkal; *Szöke Anna:* Megingott családi kapcsolatok, klikkesedés; *Vasasné Vida Réka:* Nők szerepe a családban Budapest II/a. kerületében az elmúlt évtizedekben; *Balázs Lajos:* A keszcsentdomokosi „100 lejes” csángó feleség szerzése néprajzának második felvonása; *Tasnády Erika:* A hagyományos éneklési szokásokban megnyilvánuló nemi szerepkörök alakulása Széken a 20. szd. első felétől napjainkig; *Lázár Katalin:* Karácsonyi szokások változásai az utóbbi fél évszázadban; *Báti Anikó:* Nemzedékváltás a konyhában – Egy gasztró-blogger munka közben; *Menyhárt Krisztina:* A család képe a bolgárok és a magyarok szóbeli történeteinek tükrében; *Sárai Szabó Katalin:* Nemi szerepek a szemerkai Szász család három generációjában a 19. szd. második felében és a 20. szd. elején.

**Németh Balázs:** „Ezek nem tudják, mi a háború”. Vas vármegyei katonák a Nagy Háborúban. Szerk. és mutató: *Mayer László.* Vasi Múzeumbarát Egylet kiadványa. Szombathely 2016. 96 old.

**Németh István:** Német diplomáciai iratok Magyarországról I-II. Magánkiadás. Bp. 2016. 975 és 635 old.

**Néprajzi Hírek.** A Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója. Szerk.: *Hála József és Máté György.* Bp. 2016. 1. 96 old. – A tartalomról: *Paál Zsuzsanna:* Tradíció, 2016; *Gyenyiszov, Viktor:* Munkácsi Bernát és az udmurt nemzetiségű hadifoglyok etnográfiai kutatása az Osztrák-Magyar Monarchia hadifoglyaltáboraiiban, 1915–1918; *Frauhammer Krisztina:* Megemlékezés a 125 éve született Róheim Gézáról; *Lancendorfer Zsuzsanna:* Szigetköz tudós krónikásának, Timaffy Lászlónak példamutató életútja; *Biernaczky Szilárd:* Huszonöt éve született Ecsedy Csaba; Új eredmények a Reguly-életmű kutatásában; *Mészáros Csaba:* A terpmunka – konferencia, kötetek, adatbázis; *Ujhelyi Nelli:* Az etnográfia esélyei és lehetőségei a digitális térben; *Ilyefalvi Emese:* Jelen és múlt; *Viga Gyula:* Tisztelet az alapítóknak [a vidéki múzeumügy II. világháború utáni fél évszázada]; *Mohay Tamás:* Múzeumavatás Válaszúton; *Kruczainé Herter Anikó:* Ünnepi beszéd a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum 50. születésnapján; *Mohay Tamás:* Néprajz a XXXIII. OTDK Humán Szekciójában; *Voigt Vilmos:* Hoppál Mihály két új könyve a sámánokról; *Báti Anikó:* Kisbány Eszter köszöntése; *Balogh Balázs:* A mester és a céh – Cseri Miklós hatvanéves; *Mohay Tamás:* A 60 éves Keszeg Vilmos köszöntése; *Halász Péter:* Aki nek immár „felsütött a nap sugára” – Búcsú Antal Zoltántól, Gyimesközéplek vak primásától; *Lukács László:* Csoóri Sándor néprajzi forradalma; *Balogh*

*Balázs*: Számvetés és búcsú; *Kukár Barnabás Manó*: Néptáncfilmek digitalizálása az MTA BTK Zenetudományi Intézet Néptánc Archivumában.

**Néprajzi Hírek.** A Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója. Szerk.: *Hála József és Máté György*. Bp. 2016. 2. 96 old. – A tartalomról: A MNT 129. rendes közgyűlése (2017. május 24.); *Halász Péter*: Száz esztendeje született Mikecs László; *Szilágyi Miklós*: Száz éve született és 50 éve halt meg Babus Jolán; *Bata Tímea*: Indulás és megérkezés: migrációs folyamatok és lokális válaszok néprajzi, antropológiai olvasatban; 2. Finn–Magyar–Északi Etnológiai Szimpózium Kolozsváron; *Soós Sándor*: „Begyűtt Jézus a házamba” – A vallásos élet tárgyai a Keresztény Múzeum Erdélyi Zsuzsanna Gyűjteményéből; *Molnár Gergely*: „Az átányi parasztember szerszámai” című kötet „hazatérése” szülőföldjére; *Borsos Balázs*: Lukács László új könyve; *Flórián Mária*: H. Csukás Györgyi születésnapjához; *Selmecei Kovács Attila*: Novák Ferenc hetvenéves; *Szilágyi Miklós*: A hetvenéves Petercsák Tivadar köszöntése; *Nagy Gábor*: Szűcs Judit köszöntése; *Bathó Edit*: látogatóban a jászok rokonainál; *Balogh Balázs–Szilágyi Zolt*: Mongóliai kapcsolatépítés; *Pávai István*: Ünnepi beszéd Martin György emléktáblájának avatásán.

**Néprajzi Hírek.** A Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója. Szerk.: *Hála József és Máté György*. Bp. 2016. 3. 96 old. – A tartalomról: *Lukács László*: Száz éve született Bakó Ferenc; *Paládi-Kovács Attila*: Bakó Ferenc és a palóckutatás; *Csoma Zsigmond–Körösi Dalma*: Emlékezések Balassa Ivánra a MNT Anyagi Kultúra Szakosztályának ülésén; *Hála József*: Balassa Ivánra emlékeztünk az Akadémián; *sami*: A Bodrogközi Művelődési Egyesület emlékezése Balassa Ivánra; *sami*: Megemlékezés Bárádon Balassa Iván 100. születésnapjáról; *Szöke Anna*: Fialat néprajzkutatók nyári tábora Székelykevéen; *Szikszai Zsuzsanna*: Néprajzkutatók II. Makói Találkozója; *Szabó Ernő*: A jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet új forrásai (Szekszárd, 2017); *Órsi Julianna*: A reformáció kezdete 500. évfordulójának ünneplése néprajzos szemmel; *Hajdu Ágnes*: A felekezeti együttélés történeti-néprajzi kérdései a Kárpát-medencében; *Faár Tamara*: Skanzen, 50 – Ünnepi évad a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban; *Lengyel Ágnes*: „Beálllok rózsás katonának...” – Palócok az I. világháborúban. Kiállítás a MNM Palóc Múzeumban (Balassagyarmat, 2016); *Máté György*: Áttört bútor a Palócföld szlovákiai részén [kiállítás Füleken]; *Ament-Kovács Bence*: Boross Marietta köszöntése; *Raffai Judit*: Köszöntjük a hetvenéves Benedek Katalint; *Voigt Vilmos – Bogyay Katalin*: A 60 éves Tari János köszöntése; *Csonka-Takács Eszter*: Bővült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzéke; *Jakab Albert Zsolt*: Jankó János-díjasok találkozója Ottományban.

**Néprajzi Hírek.** A Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója. Szerk.: *Hála József és Máté György*. Bp. 2016. 4. 96 old. – A tartalomról: *Kalina Veronika*: Az V. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat ünnepélyes eredményhirdető konferenciája (Bp. 2017); *Mészáros Csaba*:

Tudományos találkozó a vasi végeken; *Lengyel Ágnes*: „Hegyet hágek, lőtört lépek...” – Államközi konferencia a Kárpát-medencei magyar szellemi közösség fejlődéséért (Szécsény, 2017); *Órsi Julianna*: Emlékezés, konferencia és emléknap Túrkevény; *Kothenz Kelemen*: Migráció és hagyományformálódás a történeti Duna–Tisza közti nemzetiségek népeletében (Baja, 2017); *Kalina Veronika*: Fialat Folkloristák 7. Nemzetközi Konferenciája (Narva, 2017); *Hajdu Ágnes*: Múzeum és társadalom (Mohács, 2017); *Mód László*: Az emlékművek és emlékhelyek jelentésének interdiszciplináris megközelítése (Szeged, 2017); *Juhász Katalin*: Tiszta(?) város: Tudományközi konferencia (Bp., 2017); *Órsi Julianna*: Generációk együttműködése; *Szulovszky János*: Bocskor, csizma, paduka – kalandozás a lábbeli körül a Kossuth téri Néprajzi Múzeum utolsó időszi kiállításán; *Máté György*: Hajóépítők, hajóácsok, hajógyártás Komáromban; *Frauhammer Krisztina*: „Voigt Művek” – Könyvbemutató Voigt Vilmos munkáiból; *Glässerné Nagyillés Anikó*: Kulturális kölcsönhatások és a mezőgazdasági termelés változása az Alföldön – felolvasás a 60 éves Fodor Ferenc tiszteletére; *Mód László*: Fodor Ferenc köszöntése; *Hírek a Néprajzi Múzeumról* (Bezárt a Néprajzi Múzeum, Még idén elindul a Néprajzi Múzeum építése); *Bodó Sándor – Kemecci Lajos* valamint az MTA Néprajztudományi Bizottsága állásfoglalása a vidéki közgyűjteményekben folytatott tudományos kutatás szükségszerűségéről és jelentőségéről.

**Néprajzi Hírek.** A Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója. Szerk.: *Hála József és Máté György*. Bp. 2018. 1. 96 old. – A tartalomról: *Czövek Judit*: Emlékezés Veress Sándorra; *Kemecci Lajos*: Százötven éve született Semayer Vilbárd; *Balogh Balázs*: A „Verbal Charms and Narrative Genres” című konferencia megnyitója; *Mészáros Csaba*: A néprajztudomány helye és szerepe a 21. szd-ban; *Kemecci Lajos*: Informális eszmecsere a néprajz helyzetéről a mai Magyarországon; *Nagy-Pölös Andrea*: CXCV. Országos Fazekaspályázat és Kiállítás, Körmend 2017; *Nagy Gábor*: Kötettel köszöntötték a 90 éves Tóth Ferencet; *Barna Gábor*: Elhunyt Szilárdfy Zoltán; *Szilágyi Miklós*: Ujváry Zoltán emlékezete; *Kalina Veronika*: Kilenc hónap a kanadai magyarok között, Calgaryban; *Bali János*: Egy modern betyár és ami (aki) mögötte van: Ambrus Attila, a Viszkis; *Mirk Szidónia-Kata*: Kájoni János-díjat kapott Halász Péter.

**Néprajzi kutatástörténeti örökség Erdélyben.** A *Kri-za János Társaság Évkönyve* 25. Szerk.: *Keszeg Vilmos, Szakáll Anna, Virginás-Tar Emese*. KJT Kolozsvár. 2017. 453 old. – *Filép Antal*: Kísérlet a néprajz és a társadalomtudományok terepkutatásainak megújítására 1935 után – A táj- és népkutató táborok, az egyetemi és tudományos intézeti falukutatók; *Virginás-Tar Emese*: Fokozati dolgozatok a népi kultúra oktatásáról; *Zsigmond Győző*: A magyar etnomikológia történetéről; *Szakáll Anna*: A Kolozsvári Unitárius Kollégium olvasóköreinek létrejötte, összetétele és hatása az erdélyi szervezett folklórgyűjtés megindulására; *Gazda Enikő*: Erdély Berlinben, 1927; *Dimény-Hazmann Orsolya*: A Csernátóni Népfőiskola szerepe és

működése; *Doszlop Lídia*: A táj és népe vonzásában – a makfalvi alkotótábor története; *Olosz Katalin*: Balladagyűjtő tanárok a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem diplomásai között; *Tánczos Vilmos*: A minőség, mint értékötlet. A 100 éve született Mikecs László tudományos módszeréről; *Fehér Anikó*: Járdányi Pál népzenekutató munkássága és kidei gyűjteménye; *András Andrea*: Hegyi István életpályája (1914–2004); *Bodó Andrea*: Egy csíkszentdomosoki mesemondó [Albert András] autobiográfiájának elemzése; *Albert Ernő*: Faragó József írásai a népi táncokról; *Teleki Erika*: Fehér Virág és Fehér Virágszál – Balla Tamás magyarcécsi népmesegyűjteményének recepciótörténete; *Keszeg Vilmos*: A mesefordító és gyűjtő Asztalos Lajos; *Keszeg Vilmos*: Csögör Enikő tordatúri hiedelemgyűjtése; *Deák Ferenc Loránd*: Miklóssy Mária festészetéről; *Kelemen Zsuzsanna*: Kicsengetési kártyák – Adatok Székelyudvarhely vidékéről.

**Néprajzi tanulmányok Apátfalváról.** Szerk.: *Bárkányi Ildikó*. Móra Ferenc Múzeum. Szeged 2015. 580 old. – A tartalomról: *Tóth Ferenc*: Vízi élet; *Tóth Ferenc*: Parasztházak és berendezésük; *Juhász Antal*: A falu társadalma; *Markos Gyöngyi*: Az apátfalvi gyermek; *Fodor Ferenc*: Adatok a paraszti gazdálkodáshoz; *Mód László*: Közlekedés, teherhordás, árucser; *Nagy Vera*: Kézműiparok; *T. Knotik Márta*: A női öltözet ruhadarabjai; *Bárkányi Ildikó*: Adatok a férfi viselet változásához; *Szűcs Norbert*: A születéssel és a halállal kapcsolatos szokások a cigányság körében; *Polner Zoltán*: Hiedelmek és népi imádságok; *Felföldi László* – *Gombos András*: Adatok Apátfalva táncgyománnyához; *iff. Lele József*: Hagyományos gyógyító eljárások.

**Néző István**: „...ötvenhat izzó ősze volt...” A forradalom kisvárdai eseménye és utóélete. Örökségünk Könyvkiadó. Kisvárdá-Nyíregyháza 2016. 82 old.

**Nyergelj! Fordulj! – veszprémi huszárhősök.** Pannon Egyetemi Könyvtár. Veszprém. 2016. 265 old.

**Oláh Sándor**: Kényszerek – tanúságtevők. Történetek a legrosszabb évszázadból. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2016.

**Ótos Miklós**: Wosinsky Mór, a tudós pap. Szekszárd 2017. 266 old.

**Papp Árpád** (szerk.): Igaz történetek Mindenkiföldjéről. Vajdaság/Délvidék I. (1941–1944), II. (1944–1984). Vajdasági Magyar Művelődési Intézet. Zenta 2016. 624 és 558 old.

**Partium.** A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság Honismereti Lapja. Szerk.: *Dukrét Géza*. 2017. 2. 48 old. – A tartalomról: *Olasz Angéla*: Csillagok közt támadt új csillag – emlékezés Szent Lászlóra a népi mondák és legendák hősére; *Bélfenyéri Tamás-János*: Szent László király törvénykönyvei; *Kiss Endre József*: Reformáció Közép-Európában; *Szekernyés János*: A protestantizmus kezdetei

a Temesközben; *Gellért Gyula*: Az érmelléki református egyházmeze reformációja; *Kupán Árpád*: Az egyházépítő és szervező Sul yok István püspök áldozatos tevékenységei; *Dukrét Géza*: A Biblia nyomában; *dr. Vajda Sándor*: Perecsényi Nagy László író, költő munkássága nemzeti öntudat megerősítéséért; *Halász Péter*: Száz esztendeje született Bihardíószegen Mikecs László, a csángók kutatója; *Danielisz Endre*: Arany János szalontai évtizedei; *Ujj János*: Az aradi Kölcsey Egyesület emlékezése Arany János halálakor; *Bán László*: Négy évtized a villamosművek szolgálatában; *Dukrét Géza*: A Fekete-Körös völgy kincsei.

**Partium.** A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság Honismereti Lapja. Szerk.: *Dukrét Géza*. 2018. 1. 48 old. – A tartalomról: *Lakóné Hegyi Éva*: Szimbólumok a ref. egyház textíliáin a 16-18. szd-ból; *Csorba Csaba*: A keresztény vallás évezredei és a reformáció; *Pásztai Ottó*: A nagyváradi András család; *Borsi Balázs*: Megalakult a Bihar megyei értéktár bizottság; A Bihar Megyei Értéktár Bizottság működési szabályzata; *Dukrét Géza*: XXIII. Partiumi Honismereti Konferencia; Fényes Elek-díjazottjaink: Berecz Gábor, Gaál György; *Makai Zoltán*: Irinyi Jánosra, a tudósra, a vegészre és a zajtalan gyufa fel találójára emlékezünk; *Ványa Blanka*: Visszatekintés – dr. Wilhelm Sándorra; *dr. Szabó József*: Az érmelléki szőlészet apostolai és ampelográfiai próbálkozásai; *Puskal Péter*: Közel negyedszázad a honismeret szolgálatában.

**Pál Emese**: Örmény katolikus templomi berendezések Erdélyben. Polis Könyvkiadó-EME. Kolozsvár 2015.

**Pávai István**: Magyarózd népzeneje Horváth István gyűjtései tükrében. Hagyományok Háza – MTA BTK Zenetudományi Intézet. Bp. 2015. 216 old.

**Pávai István**: A Sövidék népzeneje. Hagyományok Háza – MTA BTK Zenetudományi Intézet. Bp. 2016.

**Petőfi Sándor versei népzeneinkben.** Szerk.: *Tari Lujza*. A Petőfi Szülőház Múzeumi és Művészeti Alapítvány. Kiskőrös 2017.

**Péter László**: Löw Immanuel. Tanulmányok. *Szege di Vallási Néprajzi Könyvtár 49*. Szeged MTA SZTE Vallási Kulturakutató Csoport. Szeged 2015. 94 old.

**Pocsainé Eperjesi Eszter – Rádainé Bodnár Katalin**: Az úrihímezés motívumkincseinek üzenetei: a Sárospataki Református Kollégium Múzeumának úrihímezés mintakincsei. Hernád. Sárospatak 2015. 144 old.

**Pocsainé Eperjesi Eszter – Rádainé Bodnár Katalin**: „Legyen kedves az Úr előtt az ajándék...” – A Sárospataki Református Kollégium Múzeumának úrihímezéses úrasztali terítői. Hernád. Sárospatak 2016. 251 old.

**Polner Zoltán**: A magyar Faustok. Ördögösök a szegedi nagyfajon. Raszter Könyvkiadó. Csongrád 2014. 94 old.

**Pócs Éva–Klancicz Gábor** (szerk.): Boszorkányok, varázslók és démonok Közép-Kelet-Európában. Balassi Kiadó. Bp. 2015.

**Raffai Judit:** Mesemondók és mesetípusok. Értekezés a vajdasági magyar mesemondásról. *Életjel könyvek* 172. Életjel Kiadó 2016. 135 old.

**Rainer Pál:** Kossuth-címer és pufajka. Az 1956-os forradalom és szabadságharchoz kötődő műtárgyak és dokumentumok a Laczkó Dezső Múzeumban. Kiadja a Múzeum. Veszprém 2016. 265 old.

**Redemptio.** A jász és a kun települések honismereti lapja. Fel. szerk.: *Hortiné dr. Bathó Edit*. Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány. 2017. 5. 32 old. – A tartalom-ból: *Csőrgő Terézia:* Emlékezés régi jászberényi tanárookra IV.; *Iris:* Levéltári Nap Szolnokon; *Matykó Béla:* Reformáció 500. évfordulója – A Boldogasszony der-vise; *Lukácsi László:* Megújult útmenti kőkeresztek Jászsálszentgyörgyön; *Kókai Magdolna:* „Köszönte-ni jöttünk, oh dicső szent Vendel...!” – Gondolatok a pázsatorok patrónusáról egy népi imádság kapcsán; *Szathmáry István:* „Sorsom nem engedte, hogy a jász-kunoktól végleg elváljak” – dr. Selmezi László régész a jászkun karakterről, a Lehel kürtjéről és a sport morális értékeiről; *Hortiné dr. Bathó Edit:* Jász- és nagykun kapitányok történelmi emléktúrája; *Uferné Sárközi Ágnes:* A 19–20. szd-i jászberényi polgárság és díszes házaik I.; *Sértő Boglárka:* Tisztelet a hősöknek Kunszentmiklóson; *Veres Anita:* Ki játszik ilyet?; *Fodor István Ferenc:* Negyven évvel ezelőtti kutyanek Jászfákóhalmán; *Bán Andrea:* Kun települések összefogása: kiállítás [Törökszentmiklóson] a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékbe történő felvételeért; *Gulyás András:* Az Alánok útján idén is; *Hortiné dr. Bathó Edit:* A 80 éves Gubicz András jászkapitány köszöntése; *Hortiné dr. Bathó Edit:* Jászkun kapitányok Tanácsa Fülöpszállásan.

**Redemptio.** A jász és a kun települések honismereti lapja. Fel. szerk.: *Hortiné dr. Bathó Edit*. Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány. 2018. 2. 32 old. – A tartalom-ból: *Dr. Selmezi László:* Határvillongás az ágói határ miatt Berény és Árokszállás között 1672-ben; *Lukácsi László:* Áldás a régi keresztre; *dr. Berki Imre:* Jászapáti tűzoltásának története a kezdetektől a Jászapáti Önkéntes Tűzoltó Testület megalapításáig; *Matykó Béla:* 1878-ban Kozarek bakónak feladata volt Jászberényben – gróf Szapáry Imre huszárkapitány meggyilkolása Jászberényben; *Csőrgő Terézia:* Emlékezés régi jászberényi tanárookra VII. (Gergely Adolf 1876–1944); *Fodor István Ferenc:* Tud itt valaki opletányt játszani?; *Rideg István:* Körmendi Lajos, a tanár; *dr. Körei Nagy Katalin:* Évzáró és tisztújító közgyűlés Jászsálszentgyörgyön; *dr. Bathó Edit:* Elődeink üzenete a mának – konferencia Karcagon; *Órsi Zsolt:* Tsz Miatyánk Karcagról; *Héra Éva:* In memoriam Borbély Jolán; *dr. Cseuz Imre:* Gondolatok Józsa László: Fénysugarak Kunszentmárton múltjából c. könyvének olvasásakor; *Sárközi Ágnes:* Régi jászberényi polgárházak 3.; *Hortiné dr. Bathó Edit:* Búcsú Baráth Miklós városvédőtől, múzeumbaráttól; *Varga Istvánné – Var-*

*ga István:* VI. BORUM Bácskossuthfalván; *Kiss Henriett:* Székely Mihály művészete új nézőpontból; *dr. Körei Nagy Katalin:* Lengyel–Magyar Barátság Napja Jászsálszentgyörgyön; *Szathmáry István:* Szárnyaszegetten – A háború legmodernebb repülőgépeire képezték ki [Szabó Tibort], mégis gyalogusként esett át a tűzkeresztségen; *Iris:* Elismerések a tudomány, a kultúra, a művészet, az oktatás és a sport „munkásainak” a Jászkunságból; *Fülöpszállási Székely Gábor:* Verselő jászok és kunok; *dr. Körei Nagy Katalin:* Fialat Jászsági Értelmisségek Konferenciája Jászfelszentgyörgyön; *Iris:* Honismereti találkozó Jászdózsán.

**Reformata Ecclesia.** *Csengery József és Csorba Géza* helyi egyháztörténeti írásai. Szerk. és előszó: *Máté György.* Kiadja a Ref. Egyházközség. Átány 2017. 160 old.

**Rémias Tibor – Szűcs Tamás:** Alacska történeti kismonográfiája. Önkormányzat és a Dominium Könyvkiadó. Alacska–Miskolc 2015. 200 old.

**Romsics Imre:** A Kalocsai Sárköz települései a XI–XVII. században. Viski Károly Múzeum. Kalocsa 2016. 156 old. 129 kép. 8 térkép.

**Sántha Attila:** Bűhnagy székely szótár. *Ádám Gyula és Fodor István* fényképeivel. Előretolt Helyőrség Íróakadémia. 2018. 472 old.

**Sárosi Bálint:** Népzenei tájakon. Válogatott írások. Nap Kiadó. Bp. 2015.

**Schubert, Frank:** Történelmi látkép egy nyugat-dunántúli kávéházból. Rábaközi Helytörténet-kutatók Társulata. Csorna 2016. 58 old. – A kiadványban a nyugati határvidék öt városának (többek közt Szombathely, Rohonc és Felsőőr) azon épületeiről szerepelnek rövid információk, melyeknek jelentősége volt a második világháborúban és az 1956-os forradalomban.

**Silling István – Hágén Ádám** (szerk.): Nyugat-Bácska kollégium. Antológia Kiadó. Lakitelek. 2016. 319 old.

**Silling Léda:** Piacok, vásárok, emberek Néprajzi tanulmányok a Vajdaságból Fórum Könyvkiadó. Újvidék. 2016. 239 old.

**Simon István:** Így lett Isten háza Miskolctapolcán – A miskolctapolcai református templom építésének története. Szerzői. Miskolc 2015. 239 old.

**Suba Györgyné dr. Kocsis Julianna:** Jászok Egyesülete Budapesten, 1921–1946. Bp. 2017.

**Szabadulás nélkül. Érd és környéke lakosai a Szovjetunió munkatáboráiban 1945–1954. 1–2..** Szerk.: *Lendvai Timár Edit.* Magyar Földrajzi Múzeum. Érd 2016. 319 és 496 old. – A tartalom-ból: *dr. Bognár Zalán:* Malenkij robotra hurcolás a Kárpát-medencéből; *dr. Stencinger Norbert:* Út a „malenkij robot”-hoz – A



hadifoglyok helyzete az első világháborúban az Osztrák-Magyar Monarchiában; *dr. Jójárt György*: „Hazám, Isten Vele!” A ceglédi szovjet fogolytábor téglafalainak felirata; *Lendvai Timár Edit*: Szumgaiti emlékek 1945–1948. Dokumentumok a múzeumalapító geográfus, Balázs Dénes életművének eddig ismeretlen időszakából; *Lendvai Timár Edit*: Alkalmazott művészet a politika szolgálatában: Hadifogolykérdés a nyomtatott propagandában 1945–1948 között; *dr. Dusek László*: Forrásközlések és visszaemlékezések a malenkij robot tápiószentmártoni eseményeiről; *Pergel Antal*: Hadiesemények Érd térségében a második világháború idején; *dr. Muskovics Andrea Anna*: Ahogy az emlékezet megőrizte – Tárnokiak malenkij roboton; *Lehoczki Zsuzsanna*: Az elhurcoltak emlékezete egyházi forrásokban Érd; *Paulovits Istvánné*: Soproni Rezső hagyatéka az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtárban; *dr. Kubassek János*: Irányított emlékezet – kényszerített feledés; *Kovács Sándor*: A Szovjetunióba elhurcolt civil személyek érdi vonatkozású emlékművei; *Dudás László*: Bumáska helyett malenkij robot (1-2.); Az elhurcoltak visszaemlékezései.

**Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle.** A megye önkormányzatának folyóirata. Főszerk.: *Karádi Zsolt*. Kiadja: a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. Nyíregyháza 2017. 3. 136 old. – A tartalom: *Kósa Ferenc*: Tisztán látni; *Hamar Péter*: A Tízezer naptól a csekei szöszkég; *Király Zoltán*: Szabolcs vármegye és az 1839–1840. évi országgyűlés; *Holmár Zoltán*: Asszók és párbajok – a vívósport története Nyíregyházán 1892–1942 között; Gyűtt oszt maradt?! – *Dr. Mikes Tivadar* gyógyszerész emlékezései 1956-ra; *Babosi László*: Ratkó József és az olvasótábori mozgalom (1972–1989); *Bordé Katalin*: Kner Imre és a Magyar Bibliophil Társaság.

**Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle.** A megye önkormányzatának folyóirata. Főszerk.: *Karádi Zsolt*. Kiadja: a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. Nyíregyháza 2017. 4. 136 old. – A tartalom: *Nylasy Balázs*: A tanulságos tradicionalizmus – Gondolatok Arany Jánosról születésének kétszázadik évfordulóján; *Pap Kinga*: A bűn misztériuma Arany János balladaköltészetében...; *Mester Béla*: Eposz, kulturális emlékezet, nemzeti kultúra – A reformkor és a következő évtizedek emlékezetkultúrájáról Arany János ürügyén; *Pethő József*: Arany János – Krúdy szemével; *Minya Károly*: Archaizmusok a Toldiban; *Ajtay-Horváth Magda*: „Ő is verseng az eredetivel” – A Hamlet, mint az önkifejezés eszköze Arany János életművében; *Szilágyi László*: A háromszor született iskola – A 100 éves Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium alapítása és államosítása.

**Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle.** A megye önkormányzatának folyóirata. Főszerk.: *Karádi Zsolt*. Kiadja: a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. Nyíregyháza 2018. 1. 136 old. – A tartalom: *Liphai Endre*: „Nemzeti himnusszá magasult” – Kölcsey Ferenc költeményének és Erkel Ferenc zenéjének eredeti kézírata Nyíregyházán; *Jánosai Zoltán*: Szőrényi Levente, a Kölcsey-emléklapokt idei kitüntetettje; *Hol-*

*már Zoltán*: A fehérgyarmati világháborús emlékmű története; *Szilágyi László*: A háromszor született iskola – a 100 éves Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium alapítása és államosítása 2.; *Kormány Gyula*: Sokoldalú kultúrnővényünk, a burgonya.

**Szabó Géza**: Szekszárd alsóvárosi tér-képek. *Szekszárd Alsóvárosi Füzetek II.* Alsóvárosi Római Katolikus Közhasznú Egyesület. Szekszárd 2016. 78 old.

**Szabó József**: A törökkanizsai kastélyparkok árnyékában. Bánáti hely- és művelődéstörténeti írások. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet. Zenta 2017.

**Szabó Magdolna**: Szalmakötő háziipar Erdélyben. *Néprajzi Értekezések 3.* Szerk.: *Turai Tünde*. MNT Bp. 2015.

**Szabó Sarolta** (szerk.): A reformáció a tirpákok körében. Nyíregyházi Evangélikus Nagytemplomért Alapítvány. Nyíregyháza 2017. 165 old.

**Szakály Sándor**: Múltunkról és jelenünkről. Válogatott interjúk és beszélgetések. Magyar Napló. Bp. 2017.

**Szauer József**: Kazinczy Ferenc, az ember és az alkotó. Kazinczy Ferenc Gimnázium. Győr 2018.

**Szegedi boszorkányperek 1726–1744.** Szerk.: *Brandl Gergely* – *Tóth G. Péter*. Magyarországi boszorkányság forrásai. *Várostörténeti források 5.* Balassi Kiadó – Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára. Bp. – Szeged 2016. 480 old.

**Szekeres Attila István**: Köpeczi Sebestyén József, a címerművész. Tortuna Kiadó. Barót 2014. 112 old.

**Szentgotthárd és térsége** – turisztikai programajánló (magyar, német, angol és szlovén nyelven). Szentgotthárd és Térsége Turisztikai Egyesület. Szombathely 2017. 38 old.

**A szerbek Magyarországon 1918–1921.** Szerk.: *Zombori István*. METEM Könyvek 87. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség és a Historia Ecclesiastica Hungaricana Alapítvány. Bp. 2016.

**Szerényi Gábor dr.**: Zempléni kalandozások. Az Északi-Zemplén természeti és kulturális értékei. Scolar Kiadó. Bp. 2018.

**Székelyföld.** Kulturális folyóirat. Főszerk.: *Lövétei László László*. Csíkszereda. 2017. 12. 194 old. – A tartalom: *dr. Zsoldos Attila*: Szent László és a székelek; *dr. Nagy Lajos*: Tévedések, legendák, mítoszok nyomában a Kőrösi Csoma Sándor-irodalomban; *dr. Darvas-Kozma József*: P. Jegenyei Ferenc (1619–1684) [a csíksomlyói gimnázium tanára].

**Székelyföld.** Kulturális folyóirat. Főszerk.: *Lövétei László László*. Csíkszereda. 2018. 1. 194 old. – A tartalom: *Tófalvi Zoltán*: Dancs Rózsa pokoljárása, avagy szívembemerkoló vallomás az anyaság diadaláról;

**Székely Ferenc:** Szellemi szekeresség – beszélgetés Barabás László néprajzkutatóval.

**Székelyföld.** Kulturális folyóirat. Főszerk: *Lövétei Lászlár László*. Csíkszereda. 2018. 2. 194 old. – A tartalomról: *Mihály János:* Boszorkányok, bűbajosok Udvarhelyszéken a XVII. szd. első felében; *Czakó Gábor:* Ősi nyelv és lélekemlékek; *dr. Balázs Lajos:* Az énlaki közművelődés és műkedvelő színjátszás 100. évfordulójáról, 46 évvel később; *Markó Béla:* Tradíció vagy modernizáció – avagy katalán rögeszmém.

**Székelyföld.** Kulturális folyóirat. Főszerk: *Lövétei Lászlár László*. Csíkszereda. 2018. 3. 194 old. – A tartalomról: *Demeter Csanád:* A lövétei „mártír”; *dr. Nagy Lajos:* Emlékmorzsa a nagy háború idejéből.

**Székelyföldről Mátyusföldre.** Társadalomrajz egy család életén keresztül. Szerk.: *Csirmazné Cservenyák Ilona*. Sebe Imre magánkiadása. Mezőkövesd 2016. 207 old.

**Szélesvíz.** Pápa város folyóirata. 2017. IV/2. 88 old. – A tartalomról: *Mátyus Aliz:* Szerkesztői köszöntő; *Polgárdi Sándor:* Reformációi örökségünk – Sola Fide. A pápai evangélikusok múltja és értékei, *Németh Tibor:* Beszámoló a hatalmi Kókai-Ihász-sírkert reformáció emlékévhöz kapcsolódó turisztikai fejlesztéséről; *Mayerné Pátkai Tünde:* Tükörcserepek – A Pápai Református Kollégium Gimnáziuma újraindulásának 25. évfordulójára készült rendhagyó évkönyv; *Somfai Balázs:* A Tiszviselőtelep – Településtörténeti vázlat egy valaha híres tókerti házorról; *Bakosné Kerek Zsuzsa:* Emlékképek a régi Erzsébetvárosból; *Gruber Marianna:* A vasúton túli világ.

**Szikszó földrajza.** Kismonográfia. Szerk.: *Frisnyák Sándor*. Nyíregyháza 2016. 239 old.

**Szilvási Csaba:** Illatos, mint eső után a televény. A szatmári nyelvvél az „összó” nyomában. Alfa-dat-Press. h. n. 2018.

**Szirmay Gábor:** Vallás és kultúra a 14. szd-tól napjainkig egy magyar nemesi családban. Kiadja a Tiszántúli Történeti Társaság. Bp. 2015. 171 old.

**Szójka Emese – Foster Hannah Daisy:** Betlehemek. Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai. Bp. 2017. 156 old.

**Szolnok Gábor:** A két Tumler: rövid összefoglaló két magyarországi 18 – 19. szd-i vízepítőről. Laczkó Dezső Múzeum. Veszprém 2015. 45 old.

**Szőcsné Gazda Enikő:** A háromszéki hozomány a 19. szd-ban. Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Szentendre 2015.

**Szülőföldünk** 36-37. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Honismereti Egyesület közleménye. Főszerk.: *Bodnár Mónika*. Miskolc 2017. 192 old. – A tartalomról: *Bodnár Mónika:* Beköszöntő; *Balla Teréz:* A szülőföld vonzatai; *Bodnár Mónika:* Honismereti ku-

tatások megyénkben; *Titkos Sándorné:* Egyesületünk öt éve (2011–2016); *Dörör Istvánné Vass Zsuzsanna:* Honismeret Ózdon; *Horváth Csabáné:* 10 éves az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület; *Csirmazné Cservenyák Ilona:* Gondolatok az Istvánffy Gyula honismereti pályázat kapcsán; *Bodnár Mónika:* Beszámoló a 2015–2016. évi 44. Istvánffy Gyula Honismereti Gyűjtőpályázatról; *Farkas Ferenc:* Házigazdák voltunk [a XLV. Honismereti Akadémiáról]; *Titkos Sándorné:* Tanulmányutak a XLV. Honismereti Akadémián; *Viga Gyula:* A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Honismereti Egyesület 20 éve; *Gyulai Éva:* Hol lakott Rákóczi? – Rákóczi uradalmi és rezidenciái 1694–1711; *Csorba Csaba:* Várkutatás és honismeret; *Tóth Arnold:* A megyei helytörténeti kutatások legújabb eredményei a megjelent kiadványok tükrében (2011–2016); *Rémiás Tibor:* Az Istvánffy Gyula Megyei Honismereti Gyűjtőpályázat 55 éve; *B. Helbrandt Magdolna:* Betekintés Köröm község iratlan történetébe a régészet segítségével; *Molnár Zoltán:* Egy királyhű tartományúr – Aba Amadé és a gazdátlan ország; *Derecskei Gyula:* Miks (Miksch) Ferenc (1814–1879), az elfelejtett építőmester; *Laki-Lukács László:* Irodalmi hagyományok a Bódva-mentén; *Bánfalvi László:* A Nagy Háború emlékezete – amikor a harangok is hadba vonultak; *Spóner Péter:* 100 éve történt: a 10-es honvéd hét; *Kurucz Ádám:* A Vitézi Rend társadalmi összetétele Borsod és Gömör vármegyében 1922-ben; *Titkos Sándorné:* Dr. Gyulai Éva Bél Mátyás-díjat kapott; *Szedres István:* Bogács–Széphalom – Hajdú Imre köszöntése a „Kultúra lovagja” cím elnyerése apropóján; *Bodnár Mónika:* In memoriam Laki-Lukács László könyvtáros, honismereti kutató, vászonszövő; *dr. Kocsis Attila:* Laki-Lukács László búcsúztatója; In memoriam dr. Ágoston István egyháztörténész, ref. lelkész, honismereti kutató; *dr. Székelyné Forintos Judit:* Búcsú dr. Sándor Endre ref. lelkésztől, egyháztörténész, honismereti kutató; *Viszóczy Ilona:* In memoriam Varga Marianna etnográfus; *Bodnár Mónika:* Tompa Mihály születésének bicentenáriuma; *Kováts Dániel:* Balassa Iván centenáriuma; *Makó Katalin:* 1956 hősei – emlékezés Grómsuz Máriára; *Szedres István:* A pedagóguspálya fejedelmasszonya: Tagányi Istvánné emlékezete; *Szlovák Sándor:* A komolti huszárbravúr (1849. február 17.); *Vámosi Katalin:* Portrékról röviden; *Vámosi Katalin:* A Herman Ottó Múzeum Szemere-szalonya és a Zenei Szemere-szalon; *Nagy Attila:* Nyitva van a pálya – A HOM-ban megrendezett sporttörténeti kiállítás.

**Szűts István Gergely:** Veszprém ipar- és településszerkezeti változásai a 20. szd.-ban. *Műhelytanulmányok a műemléki topográfiához.* Enigma. Székesfehérvár 2015. 33 old.

**Takács György:** Angyalok csenditének. Archaikus népi imádságok a régi Csíkszékről. Magyar Napló. Bp. 2015.

**Takács György:** Elindula boldogság szép Szűz Mária... Ráolvasók a régi Csíkszékről. Gyűjtötte és közreadja ~. L'Harmattan – PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék. Bp. – Pécs 2015.

**Tamáská Máté:** Torockó felfedezései. Kriterion. Kolozsvár 2015. 200 old.

**Tatros partján.** Gyimesbükkü daloskönyv. Szerk.: *Fábián Éva, Juhász Zoltán.* Zenei Anyanyelv Alapítvány. Bp. 2018. 70 old.

**Tánczos Vilmos:** Csíksomlyó a népi vallásosságban. Nap Kiadó. Bp. 2016.

**A teremő népi képzelet.** Magyar Zoltán néprajzkutatóval beszélget *Szegedi László.* *Magyarnak lenni 130.* Kariosz Kiadó. Bp. 2015. 128 old.

**Tiszaújváros iparvállalatainak története.** Főszerk: *Fülöp György.* Kiadja az Önkormányzat. Tiszaújváros. 2016. 157 old.

**Tokaj-Hegyalja.** Kiadja a Széchenyi Programiroda Nonprofit Kft. Bp. 2015. 383 old.

**Tokaj-Hegyalja bányászatának története.** Szerk: *Benke István.* Geoprodukt Kft. Mád 2016. 166 old.

**Tokaj-hegyvidék kőbányászata.** Szerk: *Mátyás Lara, Csák Szilárd.* Tokaj-hegyvidék kőbányászata. Kiadta a Colas Északkő Kft. Bp. 2016. 159 old.

**Tótfalusi István:** Nyelvészeti inyenccalatok. Tinta Könyvkiadó Bp. 2017. 280 old.

**Tóth Arnold:** Vöfélékonyvek és vöféléversek Északkelet-Magyarországon. HOM. Miskolc 2015.

**Tóth Dezső:** A dózsavárosi „Kőműves Kör” története. Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány. Veszprém 2016. 112 old.

**Tóth Dezső:** Dedikált könyveim. Viza Kft. Veszprém 2018. 344 old.

**Tóth Eszter Zsófia:** Ceruzavonások Antall József arcéhez. Veritas. Bp. 2018.

**Tóth Ferenc:** A bujdosó Rákóczi. Kossuth. Bp. 2016. 47 old.

**Tóth Judit:** Ünnepek a keresztény és a pogány kor határán. *Vallásantropológiai Tanulmányok Közép-Kelet-Európából 6.* Sorozatszerk.: *Pócs Éva.* Balassa Kiadó. Bp. 2017. 342 old.

**Történeti, néprajzi közelítések a gömőri Berzétéhez.** Szerk: *Deáky Zita, Smid Bernadett.* ELTE BTK Néprajzi Intézete. Bp. 2016. 210 old. – *Deáky Zita:* Berzété – a múlttól a jelenig; *Bodnár Mónika:* Etnikai és felekezeti viszonyok alakulása Berzétén a 18. szd-tól napjainkig; *Paládi-Kovács Attila:* Részletek a parasztagadás múltjából; *Pusztai Ferenc:* ”Késik az Isten, de nem felejt...” – A berzétéiek deportálása Morvaországba; *Tóth Gábor:* „A jéredé időben egybementek a földek, a barázdák megszűntek” – Az Egységes Földműves Szövetkezet Berzétén; *Bacsó Zsolt:* Nemesi családok

Berzétén; *Rákos András:* A Rákossy család emlékezete; *Magyar Zoltán:* Berzétéi népmondák; *Boda Bianka:* Berzété falu krónikája (1945–1994); *Szűcs Enikő Viktória:* A 20. szd-i társadalmi önszerveződés helyi példái Berzétén – Egyesületi élet, énekes és színjátszó csoportok; *Tüske Laura:* Berzétéi lakodalmi szokások vizsgálata a hagyományok tükrében; *Knapecz Kata:* „Oly tiszta volt, mint a gyöngy...” – a halott lakodalma Berzétén; *Budavári Veronika:* Lakáskultúra – lakáshasználat – generációk együttélése – a 2015-2016-os berzétéi kutatások eredményeinek vázlatos ismertetése; *Malkovics Balázs:* A berzétéi sportélet; *Mahlmeister Anna:* Berzété nyelvi helyzete napjainkban; *Szabó Béla:* Emlékezés.

**Ujj János:** Arany János és Arad. Szerk.: *Jámbor Gyula.* Irodalmi Jelen Könyvek. Arad 2017. 90 old.

**Újpesti Helytörténeti Értesítő.** Kiadja Újpest Önkormányzata. Szerkeszti: *Rojkó Annamária.* Bp. 2017. 4. 32 old. – A tartalomról: *Rojkó Annamária:* A teknős...; *Szöllősy Marianne:* 80 évvel ezelőtt... műkedvelők Újpesten; *dr. Szerényi Mária:* Újpest és a Károlyi-család Krúdy Gyula műveiben; *Buda Attila:* A Károlyiak és a reformáció, a Károlyiak és a reformátusok; *Lőrincz Róbert:* Egy Európa-hírű énekesnő, De Caux Mimi Újpesten; *Iványi János:* I. világháborús emléktábla a zsinagógában; *Rojkó Annamária:* Prém Margit, az adományozó, 8. – A nagy utazás; *Krizsán Sándor:* Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 10.; *Cserteg István – Hargitai Miklós:* A Tungsram SC Tájékoztatósi Futó Szakosztályának története, 1.; *dr. Hollósi Antal:* 90 éve született dr. Kendeényi Ernő baleseti sebész, osztályvezető főorvos; *Barta Flóra:* Acsády Károly; *Hirmann László:* Scherer Gyula; *Szöllősy Marianne:* „A gyógyításon kívül a kutatás is fontos része volt munkámnak”.

**Újpesti Helytörténeti Értesítő.** Kiadja Újpest Önkormányzata. Szerkeszti: *Rojkó Annamária.* Bp. 2018. 1. 32 old. – A tartalomról: *Hajdók Judit:* Az újpesti protestáns templomok orgonái; *Udvarvölgyi Zsolt dr.:* Az újpesti ONCSA-telep nyomában 1.; *Iványi János:* Az újpesti cserépkályhák építője és „doktora” Pendl György kályhás mester; *Debreczeni-Droppán Béla:* Az újpesti piac története 1.– Az alapítástól az 1890-es évekig; *Rojkó Annamária:* Prém Margit, az adományozó, 9. – „Egész földrészek élete forog kockán”; *Krizsán Sándor:* Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 11.; *Hirmann László:* Divéký Adorján; *Szöllősy Marianne:* A töretlen siker titka: kövérthetően, hitelesen.

„Az Úr irlalma, hogy nem veszünk el.” A Szombat-helyi Egyházmegye második világháborús kárjelentései 1944–1948. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: *Rétfalvi Balázs* és *Tangl Balázs.* *Géfin Gyula Kiskönyvtár* 4. Martinus Kiadó 2017. 560 old.

**Vasi Szemle.** A Vas Megyei Közgyűlés Tudományos és Kulturális folyóirata. Főszerk. *Gyurácz Ferenc.* Vas Megyei Közgyűlése. Szombathely 2017. 5. 515–640. old. – A tartalomról: *Lőcsei Péter:* Kettős tükörben

(Weöres Sándor, Károlyi Amy és Csé[Szabó László]; *Fehér Zoltán József*: Takáts Gyula és az Életünk – Róza Bélával folytatott levelezése tükrében, a kezdetektől 1986-ig; *Gráfik Imre*: Többes értékvilágok és/vagy értékzavar; *Szűcs Péter* – *Balogh Lajos*: Adatok a Ság hegy mohafalórájához.

**Vasi Szemle.** A Vas Megyei Közgyűlés Tudományos és Kulturális folyóirata. Főszerk. *Gyurácz Ferenc*. Vas Megye Közgyűlése. Szombathely 2018. 1. 128 old. – A tartalomról: *Kiss János*: A szabadság mítosza – beszélgetés a vasi Príma-díjas Erdélyi János filmrendezővel; *Balázs Géza*: A netnemzedék – szemiotikai vázlatok az i-generációról; *Horváth Sándor*: Írás és olvasás a hagyományos közösségekben; *Istenes Petra*: A magaskultúra és a tömegkultúra közelítése; *Garzuly Ferenc*: Peéry Rezső kallódó levelei; *Bariska István*: A Nádasdy-család és az 1532. évi oszmán-török hadjárat; *Fülöp László*: Lukafalvi Zarka Pál Nádasdy Tamáshoz írt leveleiről; *Tóthárpád Ferenc*: Szent Flórián községi katonái; *Kuglics Gábor*: A Barnum Cirkusz fellépése Szombathelyen; *Balló László*: Régi Vas megyei órák, vasi órák; *Lőcsei Péter*: Weöres Sándor és Pálffy István barátságának korai dokumentumai.

**Vasi Szemle.** A Vas Megyei Közgyűlés Tudományos és Kulturális folyóirata. Főszerk. *Gyurácz Ferenc*. Vas Megye Közgyűlése. Szombathely 2018. 2. 131–256. old. – A tartalomról: *Salamon Júlia*: Változó állandók (A Savaria Múzeum Változó kultúrák a változó tájban c. új, állandó kiállításáról); *Balló László*: Régi Vas megyei órák, vasi órák II.; *Balázs Géza*: Az Őrség nyelvjárásának szó- és frazémakészletéből; *Tóth Csaba*: Vasszécsény a képzőművészetben; *Csiszár Zoltán*: Vulgo Herpenye dicta – Adalék a Nyugat-Dunántúli történeti földrajzhoz; *Koltai Jenő*: Gróf megyesi Somogyi János alkancellár és Kresznerics Ferenc kapcsolata; *Szibler Gábor*: Sárvár kereskedelmi vonzaskörzete az 1925. évi felmérés alapján; *Szell Kálmán*: Emlékmozaikok Herényből, 1944–1948 – Egy kisközség válságos éveit korabeli feljegyzések alapján; *Kapiller Ferenc*: Gioconda-mosoly Itáliában – és Erdélyben?

**Várkonyi-Nickel Réka**: Rimaiak a gyárak völgyében. Egy salgótarjáni munkáskolónia társadalma az államosság előtt. *Néprajzi Értekezések* 6. Szerk.: *Ispán Ágota Lúcia*. MNT. Bp. 2017. 215 old.

**Városunk.** Budapesti Honismereti Társaság Híradója. Fel. szerk.: *Gábrriel Tibor*. Bp. 2018. 1. sz. 20 old. – A tartalomról: *Orosz Diána*: Óbudai térképek, metszetek; *Breuer Attila*: A liget egykor – kiállítás a főváros levéltárában; Háromszáz éve nyílt meg a Piarista Gimnázium Pesten; *gábrriel*: Magyar Testvéri Közösség – első a koncepciók perok sorában; *Vízy*: Terézváros legrégibb díszkútja; *Á. F.*: Hagyja ezt Bihar... Csabai reformátusok bő oklevele; Zuglói mozaik építészeti örökségünkről; *Benyóné dr. Mojzsis Dóra*: Templomok a talpunk alatt – Állandó kiállítás az Óbudai Múzeumban; *Kőbánya '56* – Az emlékezet színhelyei; *menyhárt*: Nagyon szeretek iskolába járni – Iskolabővítések Kőbánya első iskolájában; *Menyhárt*

*Sándor*: Kőbányai Szent László Általános Iskola; *Felbermann Judit* – *Szíray Zsófia*: Állandó játéktörténeti kiállítás Óbudán; *Horváth Péterné*: 140 éves a Nyugati Pályaudvar; Aranybánya Kőbányán – a Szent László plébániatemplom; *Viszket Zoltán*: Szűz Mária óbudai kegyhelye; *Maczó Balázs*: Hatker – Terézváros helytörténeti klubja; Emléktáblától az emlékműig – Műegyetemi pontok – a forradalom programja; *Milislits Máté*: Református székház Istvánmezőn; Hunyadi tér 12 – Hegedűs Sándor emléktáblája; *Ádám Ferenc*: Csaba Rákosától Rákoscsabáig – első okleveles említés 950 éves jubileuma; *Horváth Péter*: Szent Margit Kórház 120 éves jubileuma; *Gál Emese*: Régi zuglói gyógyszertárak; g.: Kiállítás a Hermina úti Lipták villában; *Horváth Péter*: Belső-Óbuda rejtett múltja; *G. T.*: 240 éves a Terézváros; *R. P.*: A legrégibb magyar zsinagóga Óbudán; Régészeti tárlat a vármúzeumban; *gt.*: A Munkásörsg története és előzményei; *Wekerlei Cégér* – ipar- és helytörténeti filmszemle; *Bese Judit*: 145 éves Rákosfalva; *m. s.*: Szent László emlékévé – Kőbánya és a lovagkirály; *Vízy László*: 120 éves vásárcsarnok a Hunyadi téren; Rákosmente '56 – rákoscsabai nemzetőrök emlékezete; *gt*: Klebelsberg Kunó otthona – szellemi örökségünk ápolása; *Polgár Mónika*: Óbuda – 1956.

**Városunk.** Budapesti Honismereti Társaság Híradója. Fel. szerk.: *Gábrriel Tibor*. Bp. 2018. 2. sz. 20 old. – A tartalomról: „Málenkij Robot” Emlékhely – Kiállítás a Ferencvárosban; *Heiláuf Zsuzsanna*: Költözik [a Tomory Lajos] múzeum; *Budai Balogh Tibor*: Mi vagyunk ők [Aquincum]; *G. T.*: Budapesti nyomdák és gépeik; *Gábrriel Tibor*: Húsz éves a Városunk; *Benda Judit*: Mi lappang a Budai Vigadó alatt? – Középkori budai árulerakat; Hegyvidék helytörténeti konferenciája; *Györgyi Csaba*: CivilArchív Projekt – Budapest Főváros Levéltára; *gábrriel*: Tántoríthatatlan elvűség, sziklaszilárd jellem, lovagias becsület – Telesi László gróf küzdelmes élete és rejtélyes halála; *Sz. M.*: Ferencváros metszetekben; *Mautner Zoltán*: Szórakoztatás és ismeretterjesztés – Székesfővárosi Állat- és Növénykert; *g. t.*: Akik Budapestet építették – Kiállítás a Vármúzeumban; A Kommunizmus Áldozatainak Emléknapja; *Benyovszky Tóth Anita*: Színről színre – A színjátszás kezdetei Erzsébeten; Ferencvárostól Újpestig – Emléktábla a fővárosi lóvasúti közlekedésnek; Budapesti Honismereti Társaság; *Széman*: Szurmay Sándor, a katonabáró; Lokálpatrióták figyelem! – Filmvetítésektől a mobiltelefonos helytörténetig; *Gönczi Ambrus*: Ferencváros gyerekeknek – Játékos városismertető könyv; *Bukszár Zsanett*: A város közepe – Vándorkiállítás és vetélkedő; (*szm*): Nemzeti divat Pesten – Öltözködés és nemzeti összetartozás a 19. szd-ban; Az én könyvtáram – Könyvtárak képzése Ferencvárosban; *Róbert Péter*: Jászok a fővárosban; *Marosi Csilla*: pestbuda.hu – Internetes helytörténeti újság; A bábjátékos ember – Társasjátékokról a Kiscelli Múzeumban; Gratulálunk! – Bartha Éva Magyar Arany Érdemkeresztje.

**Városunk.** Budapesti Honismereti Társaság Híradója. Fel. szerk.: *Gábrriel Tibor*. Bp. 2018. 3. sz. 20 old. – A tartalomról: *gábrriel*: Bajza utcai titkok; *Molnár Krisz-*

tián: Tájház Csepelen; *Kacsokovics Fruzsina*: Ismerik-e városukat az unokáink – a Kincses Belváros Egyesület vetélkedőjéről; *Sándor Tibor*: Hullámfürdő záróra előtt – Webprojekt a Gellért fürdő vendégeiről; *Umbrai Laura*: Budapest és a modern hulladékgyártás – A köztisztaság története a II. vh-ig; *Garami Erika*: Piknik a Teve utcában – Budapest Fővárosi Levéltár; *Nagy Tamás*: A Wekerle-telep mindenese – Győri Ottmár mérnökre emlékezve; *V. L.*: Aranytíz Helytörténeti Klubja; *Róbert Péter*: Gárdonyi terézvárosi vállalkozása – Pokol a Városligeti fasor végén; *Vízy László*: Vajdahunyad a Lipótvárosban – Hild Józseftől napjainkig; *S. Zs.*: Üllői út, ami összeköt – három városrész vandorkiallítása; *Rojkó Annamária*: Budavári Madonna – hatszáz éves gótikus szobor; Avar István emléktáblája; Budapest és nemzetiségei a kiegyezéstől napjainkig; *Siklós Zsuzsa*: Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény; *GT*: Zugliger közlekedéstörténete – omnibusztól az autóbuszjáratig; Budapesti Honismereti Társaság; Várnegyedi Egyesületek; *Mayerné Lendvai Mária*: Terézvárosiaknak épült – Avilai Nagy Szent Teréz Plébániatemplom; *Gáti*: Budavári séták; *Horváth Péterné*: Telesi Blanka és iskolája a Szabadság téren; *gt*: Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia templom; *Ybl Miklós* és az építészek; Klauzál Napok Tétényben.

**Vásárhelyi Tamás**: Herman Ottó 1888-as norvégiai útjának naplója. Magyar Természettudományi Múzeum – Herman Ottó Intézet. Bp. 2016. 110 old.

**Vázsonyi Csilla**: A magyarkanizsai Népkert és Vigadó. Egy kisvárosi közpark társadalmi szerepe. 1850–1950 Fórum Kiadó. 2017.

**Vehrer Adél**: 1956 a sokorópátkai szájhagyományban. Bodnár Stúdió Kft. Győr 2017. 138 old.

**A veszprémi túság története.** Írta *dr. Mihályfi József*, kiegészítette *dr. Rupert Rezső*. Jegyzetek: *dr. Földesi Ferenc*. *Veszprémi Szemle Könyvek 10.* Veszprém 2017. 112 old. – Az 1945-ben betiltott, a Tanácsköztársaság vezetői által szedett túsokról szóló könyv újrakiadása.

**Veszprémi Szemle, 48.** Várostörténeti folyóirat. Főszerk.: *Dr. Csiszár Miklós*. Veszprém 2018. 1. 112 old. – A tartalomról: *M. Tóth Antal*: Arcképvázlat Ritter Lőrincről (1864–1941); *Sebő József*: Nagy J. Béla nyelvész emlékére; *Próder István*: Dr. Fejes Tóth László matematikus; *Földesi Ferenc*: Ami a „címeres könyvből” kimaradt; *Molnár János*: A veszprémi Szent Imre Római Katolikus Elemi Iskola története; *Kovács Győző Gyula*: Veszprém meteorológiai viszonyai 2015-ben.

**Veszprémi Szemle, 49.** Várostörténeti folyóirat. Főszerk.: *Dr. Csiszár Miklós*. Veszprém 2018. 2. 128 old. – A tartalomról: *Földesi Ferenc*: Veszprém és a Nagy Háború – 1917; *Négyesi Lajos*: Árpád-kori várkezdemény a sas-hegyi plátón; *Herth Viktória*: Köztéri alkotások Veszprémben; *Balassa László*: A veszprémi várbeli közműalagút; *Balassa László*: A Tűztorony

és a Feckendőház; *Tölgyesi József*: Levelek Horánszky Lajoshoz, Veszprém országgyűlési képviselőjéhez (1901–1902); *Kovács Kristóf*: Száz éve született Déri Márta; *Palágyi Szilvia*: Az érettségiző Déri Márta és iskolája, a budapesti IV. kerületi Gizella királyné lenyegimnázium az 1943/35-ös iskolaévben; *Tölgyesi József*: Hogy György 95 évesen is dolgozik.

**Végheő Tamás**: Görögkatolikus papok történeti névtára I. A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus 1850 és 1950 között felszentelt papjai. *Collectanea Athanasiana V., Var. 1.* Nyiregyháza 2015. 224 old.

**Végső István**: Az 1956-os forradalom Kiskunhalason. Kiadja a Pásztortűz Kulturális és Hagyományápoló Egyesület. Kiskunhalas 2017. 79 old.

**Világügyelő.** Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára. Szerk.: *Czövek Judit–Dyekiss Virág–Szilágyi Zolt.* Magyar Vallástudományi Társaság. Bp. 2012. 617 old. – A tartalomról: *Fodor Pál*: Köszöntő; *Balázs Lajos*: Az agos gyermek – kulturális pluralizmus – kulturális folyamatosság; *Kótyuk Erzsébet*: Az Ung-vidéki gyógyító asszony; *Magyar Zoltán*: Történeti mondahagyomány a Kassa-környéki szórványmagyarság körében; *Borsos Balázs*: Mátraalján; *Juhász Katalin*: A férfi és a tisztá nő – Tisztaság és tisztálkodás a magyar népdalokban; *Peti Lehel*: Az álmok szerepe a halál kulturális kezelésében a moldvai csángó falvakban; *Szilágyi Miklós*: Előzetes jegyzetek a családi hagyomány értelmezéséhez; *Turai Tünde*: Így hallik – A pletyka, mint a kommunikáció feketebáránya; *Mészáros Csaba*: Két szibériai falu kommunikációs rendszere: a pletyka; *Somfai Kara Dávid*: Dél-szibériai török népek hiedelemvilága és sámánhagyományai; *Sántha István*: Galina Keptuke evenki írónő Cseritke történetei; *Sipos János*: Török népek zenei térképe – egy 1936-tól folyó kutatássorozat alapján; *Lázár Katalin*: Sámánzertartás a keleti hantiknál; *Verebélyi Kincső*: Egy „nem pünkösdi király” – a 19. szd-i magyar pünkösdi király; *Szulovszky János*: A Szent István Társulat és Ipolyi Arnold Magyar Mytológiája második kiadásának ügyei; *Domokos Mariann*: Kandra Kabos művének fogadtatása a korabeli sajtótermékek tükrében; Adalékok egy mítosz születéséhez – Görgeit átkozó népdalok és versek a szabadságharc utáni évekből; *Vincze Kata Zsófia*: A Petőfi-kultusz szabadságfogalmának irodalomtörténeti gyökerei; *Dranik Réka*: A zsidókkal kapcsolatos sztereotípiák a 19. szd-i magyar élclapok karikatúráiban; *Kovács Ábrahám*: Egy elfelejtett útjelző tábla: a vallástudomány és a keresztény teológia elágazása; *Bognár Szabina*: Baltasar Bogiści jogszokásgyűjtő programjának hatása Magyarországon – Tagányi Károly A hazai élő jogszokások gyűjtéséről; *Veres Péter*: Az ősmagyarság szerepe a lovasnomád ökotípus felfedezésében a legújabb interdisciplináris adatok fényében; *Pásztor Emília*: Kapcsolat ég és föld között – megjegyzések a bronzkori „sámánosság” kérdéséhez a Kárpát-medencében; *Szabados György*: Attila-ős, a sólyomforma madár és a fehér elefánt; *Dobrovits Mihály*: „A világ négy oszlopa”. Adalékok a késő ókori és a kora középkori eurázsiai birodalom

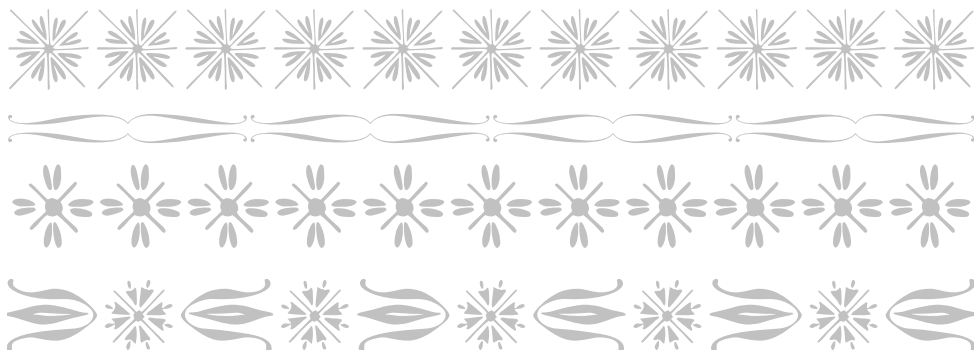
elképzelésekhez. A kazár kapcsolat Biborbanszületett Konstantinos magyarokról szóló fejezetében; *Tomisa Ilona*: Démonok, boszorkányok, népi hiedelmek, népi vallásosság a 17. szd.-ban; *Csáji László Koppány*: Az egyéni és a közösségi sokszínűség megragadásának vallásantropológiai nehézségei – Vallásantropológiai vizsgálódások néhány New Age, újpogány és keresztény megújulási mozgalom esetében vektorialis – többdimenziós – módszerrel; *Elekes-Czaga Orsolya-Elekes Gábor*: „Lélekutazás” a pszichoterápiában; *Balázs Géza*: Ismeretlen nyelvi tájak; *Prószéky Gábor*: Információ – vagy csak adat? *Dyekiss Virág*: Árpád utódai energiakeresőben; *Jankovics Marcell*: A mese háza és az ökotradíció; *Francesco Di Amadeo*: A garancia metamorfózia a 20. szd.-i magyar irodalomban (Krúdy Gyula); *Keserű Katalin*: Makovecz Imre és az ornamentika; *Czövek Judit*: Néhány megjegyzés a magyar parasztjagalképéhez; Hoppál Mihály bibliográfiája 1962–2012.

**Vízöntő.** Ünnepi kötet Bathó Edit tiszteletére. Szerk.: *Bánkiné Molnár Erzsébet*. Damjanich János Múzeum. Szolnok 2016. 468 old. – *Szabó Tamás*: Köszöntjük a hatvanesztendő Bathó Editet; *Deme Péter*: Bathó Edit 60 éves; *Selmezi Kovács Attila*: Bathó Edit köszöntése; *Kalmár Pálné*: Arcképavázlat a jászok „nagyasszonyáról”; *Cseh János*: Újabb gepida házak/gödrök felszíni nyomai Kengyel környékén; *Fodor István*: J. R. Aspelin és a magyarországi szkíta régészet kezdete; *Selmezi László*: A négyzállási jász temetők és történeti tanulságai; *Langó Péter*: A négyzállási I. temető bronz keresztjei; *Kertész Róbert*: Középkori keresztiek Szolnokról; *Pálóczi Horváth András*: A korai jász oklevelek személyneveinek tanulsága a jász beköltözés kérdésében; *Laczkó János*: A lajomszei templomrom konzerválásának lehetőségei; *Farkas Kristóf Vince*: Jászfényszaru Mindenszentek titulusú plébánia templomának építéstörténete a 15–18. szd.-ban; *Bánkiné Molnár Erzsébet*: A földbirtoklás és a földhasználat jogszokásai a Jászságban a 18. szd.-ban; *Czégény Istvánné*: Boszorkánypercek a Jászkun Kerületben; *Bagi Gábor*: Egy jászberényi forrás 1868-ból, a redempciós mozgalom kezdetéhez; *Sziksai Mihály*: Mozaikok Jászberény hídjainak történetéből; *Papp Izabella*: A „Jász király” a magyar

törvényhozásban; *Bojtos Gábor*: Levelek Kele Józsefnek; *Kiss Erika*: A Gondúzóben minden gond elszállt – Klenyó bácsi története; *Cseh Géza*: Vae victis! Egy jászberényi család tragédiája 1944-ben; *Csöngé Attila*: Földosztás Jászberényben (1945–1948); *Besenyi Vendel*: Péter-Pál ünnepe Jászboldogházán 1948-ban; *Nagy Janka Teodóra* – *Szabó Géza*: A jász mentalitás gyökerei és párhuzamai; *Örsi Julianna*: Családkép, családi minta napjaink – Jászkunsgói középiskolások fiatalok jövőképe 2013-ban; *Kókai Magdolna*: Adatok a természeti jelenségekhez fűződő hiedelmekhez a Jászságban; *Novák László*: A törökök hús fogyasztása a 16–17. szd.-ban és a magyar táplálkozási szokások; *Örsi Zsolt*: Tisza-tavi halászat; *Fodor István Ferenc*: Méhészkedés a varjasi tanyavilágban; *Fodor Ferenc*: Felsőpáros pusztá felosztása; *Bárh János*: Építkezés erőszakos megakadályozása Csölyös és Pálos határán 1756-ban; *Szakál Aurél*: Bélyegzővasak a Jászkunsgóban – A jászágok égetett települési és magán tulajdonjegyeiről; *Gulyás Éva*: Egy 18. szd-i barokk szoborcsoport (Orbán, Donát, Medárd) Jászberényben és ikonográfiai vonatkozásai; *Viga Gyula* – *Viszóczy Ilona*: Újabb adatok és szempontok a Jászság táji gazdasági kapcsolataihoz; *Bartha Júlia*: Boza, a kunok itala; *Romsics Imre*: A lakodalmi szokások változása az 1990-es években; *Mészáros Márta*: A rostélyos kalács és a „régikun lakodalmak” emlékei két félgyeházi korrajz nyomán; *Bereznai Zsuzsanna*: A félgyeházi kalafantya; *Nagy Molnár Miklós*: Adatok Bartók Béla Gömör megyei népzenei gyűjtéséhez; *Kürti László*: Három pásztor – adatok a Jászkunsgó táncműveléséhez; *Buschmann Ferenc*: A Jász Múzeum természettudományi gyűjteménye; *Gócsáné Móró Csilla*: Az aranyzarvas nyomában – hagyomány és értékörzés a Blaskovich Múzeumban; *Gecse Annabella*: Egy revízió története; *Virághné Juhász Nyitó Klára*: A tanító és néprajzkutató – Bellosics Bálint: A tanító és a néprajz című írásáról; Bathó Edit bibliográfiája.

**Zsögödi Nagy Imre**: „Az úgy volt, hogy... – Hallák-e? Följegyzések. Csikszereda Kiadóhivatal. Csikszereda 2018.

Összeállította: *Halász Péter*



**Újra megnyílt a Hagyományok Háza.** Két évig tartó, mintegy 7,5 milliárd forintos műemléki helyreállítás és jelentős korszerűsítés után 2018. október 4-én átadták a Kárpát-medencei néphagyományok ápolásán dolgozó Hagyományok Háza otthonát, a Budai Vigadót. Az ünnepségen Orbán Viktor miniszterelnök tartott beszédet. Így fogalmazott: fontos a gyökereink megőrzése és ápolása, az intézmény küldetése, hogy unokáink is magyarok lehessenek.

**Székely porta Kismányokon.** A bukovinai székelyek hetvenhét évvel Magyarországra érkezésük után is megőrizték kultúrájukat, identitásukat – mondta Potápi Árpád János, a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős államtitkára 2018. október 6-án a Tolna megyei Kismányokon. A Bukovinai Székelyek Országos Szövetségének bukovinai stílusú székely portájának ünnepélyes átadásán a politikus hangsúlyozta: ez a székely ház hirdeti, hogy mi itt a Kárpát-medencében nem csak átutazó vendégek vagyunk, hanem ennek a tájnak ősi lakói, és reméljük, hogy a jövőben is államalkotó nép lehetünk. A portát a bukovinai székelyek búcsú- és zarándoknapján avatták fel hatvan székely hívővel. Az államtitkár később mohácsi látogatása során kiemelte: a kormány olyan erős magyar nemzetben gondolkodik, „*amely vállalja keresztény hitét, a keresztény eszmeiséget, és emellett a magyar nemzethez való ragaszkodást vallja magáénak*” – írta az MTI.

**Ásatások az Ördögárokban.** A Csörsz-árok (Ördögárok) sáncrendszer újabb szakaszát tárták fel régészek a hajdú-bihari Nagykereki térségében az M4-es autópálya építését megelőző régészeti munka során – jelentette be az október 10-én megrendezett sajtótájékoztatón a debreceni Déri Múzeum régészeti igazgatóhelyettese, Dani János. A régészek 5 méter széles, 2–2,2 méter mély külső árkot tártak fel. Az előkerült leletek bizonyítják, hogy valóban védelmi rendszerről van szó, a feltárás során vaskés, vas lándzsahegy, vas nyílhegy és sarló került elő a földből. (MTI, 2018. okt. 11.)

**A Nemzet Művészei, 2018.** A Magyar Művészeti Akadémia (MMA) kezdeményezésére a magyar Országgyűlés 2013-ban alapította a *Nemzet Művésze* díjat. A díj célja a magyar művészeti életben kimagasló teljesítményt nyújtó, elismert képviselőinek megbecsülése, méltó életkörülményeinek biztosítása. A díjat a *Kossuth-díjas*, 65. életévüket betöltött alkotóművészek nyerhetik el, az elismeréseket minden évben november 5-én, az MMA alapításának évfordulóján adják át. A 2018. évben az alábbi hét hazai művésznek ítelték oda az elismerést. **Budai Ilona** népdalénekes, **Fekete György** belsőépítész, **Kampis Miklós** építész, **Kunkovác László** fotóművész, **Lator László** műfordító, **Orosz István** grafikus és **Rófusz Ferenc** filmrendező.

**A hajdú kultúra támogatása.** A helyi identitás, a cselekvő közösségek megerősítésére 919 millió forintot nyert a hajdú-bihari önkormányzat a Település- és területfejlesztés operatív program (TOP) pályázatán, az összeget elsődlegesen a hajdú kultúra feltárására fordítják – jelentette be Pajna Zoltán (Fidesz-KDNP), a megyei közgyűlés elnöke a 45. Hajdú-Bihar Megyei Levéltári Napok megnyitóján tegnap Debrecenben. Legendáriumot adnak ki és 3D-s filmet is készítenek a megye történelmi hagyományairól, illetve interaktív bemutató-termet hoznak létre. (MTI, 2018. nov. 14.)

**A Bethlen Gábor Alapítvány díjazottjai.** A Bethlen Gábor Alapítvány 33. alkalommal 2018. november 15-én a Pesti Vármegyeháza Dísztermében rendezte meg díjátadó ünnepségét. A 2018. év *Bethlen Gábor-díjasa* **Komlóssy József** erdőmérnök, kisebbségi jogvédő politikus, az Európai Nemzetiségek Föderatív Uniójának alelnöke lett. Az első *Márton Áron-émlékérm*t **Barsi Balázs** ferences szerzetes, író, hitszónok több évtizedes kiemelkedő szolgálataért vehette át. Kissé rendhagyó, de nem szokatlan módon *Márton Áron-émlékérm*t kapott **dr. Heltai György** vegyész és a **Heltai „nagycsalád”**. Mivel az alapítvány egyik hagyománya az elcsatolt nemzetrészek kiemelkedő személyiségei közösségi szolgáltatának értékelése is, ezúttal a Felvidéken élő **Pék László** tanárt, oktatáspolitikust, a Szlovákiai Magyar Pedagógusszövetség korábbi elnökét szintén *Márton Áron-émlékérm*mel jutalmazták. Az idei *Tamási Áron-díjat* **Papp Endre** irodalomtörténésznek, a *Hitel* folyóirat főszerkesztőjének adományozta a kuratórium. Az alapítvány idei hagyományos *Trianon 98 – Teleki Pál* emlékező estjén *Teleki Pál-érm*et kapott **Zabolai Csekme Éva** magyar érdekvédő is, aki azonban betegsége miatt akkor nem tudta átvenni a díjat, de november 15-ére hála Istennek felépült. Idén újra kihirdették a „Székelyföld jövőjéért” ösztöndíj eredményét is. A díjat ezúttal két fiatal tehetséges székelyföldi diáknak, a sepsiszentgyörgyi **Boér Máténak** és a baróti **Medgyesi Attilának** ítélték oda.

**Új madárfajt figyeltek meg Magyarországon.** Egy hazánkban eddig bizonyítottan nem észlelt madárfajt, lazúrcinegét figyelt meg és fotózott le három madarász 2018. november 18-án a szegedi Fehér-tó nádasában – közölte a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület szóvivője. Orbán Zoltán jelezte: a lazúrcinege megjelenésében és viselkedésében a nálunk is gyakori kék cinegére hasonlít, de farka hosszabb, a sapkája kék, a test alsó részének sárga színét pedig fehér helyettesíti. A lazúrcinege ázsiai elterjedésű faj, Magyarországhoz legközelebb Fehéroroszország és Ukrajna határvidékén fészkel egy jelentős kiterjedésű, szigetszerű állománya – tette hozzá. Orbán Zoltán kiemelte: a tegnapi lazúrcinege-megfigyeléssel 418-ra emelkedett Magyarország madárfajainak száma, ami az Európában eddig előfordult 780 körüli madárfajsámot, hazánk földrajzi elhelyezkedését és méretét figyelembe véve jónak számít. – A madárról jó minőségű, bizonyító erejű fotók is készültek, így a Nomenclator-bizottság szokásos ellenőrzése után a madár valószínűleg gond nélkül felkerül a hazai fajlistára – hangsúlyozta a szóvivő. (Magyar Idők, 2018. nov. 20. 16. old.)

**Lovas szobrot kapott Árpád fejedelem.** 2018. november 30-án felavatták Árpád fejedelem lovas szobrát a Budapest III. kerületi Katinyi mártírok parkjában. Az ünnepségen Tarlós István főpolgármester és Gyimesi Róbert, az Óbudai Árpád Gimnázium igazgatója mondott beszédet. Budapesten eddig nem volt olyan önálló köztéri szobor, amely Árpád fejedelmet ábrázolja. A Hősök terén található Millenniumi emlékmű középső oszlopának talapzatánál, a honfoglaló hét vezér élén áll Árpád fejedelem. A fővárosi önkormányzat az év elején írt ki művészeti pályázatot a szoborra. A 2,5 méter magas, 510 kilogramm súlyú monumentális szobor Oláh Mátyás László budapesti szobrászművész alkotása, a felvidéki Galántán öntötték formába. (Magyar Idők, 2018. dec. 1. 17. old.)

**Megújul a tihanyi apátság és környezete.** Megújul a tihanyi apátság és környezete 2020 őszére. A Balaton-parti települést mintegy 1,9 milliárd forint uniós forrásból fejlesztik. Tószoki Imre, Tihany polgármestere (Fidesz–KDNP) a városban 2018. december 6-án sajtótájékoztatón elmondta, hogy a beruházásnak köszönhetően létrejön egy szórakoztatóközpont, megújul az apátság és a Mádl Ferenc tér közötti lépcső, felújítják az apátság belső



tereit, múzeumpedagógiai foglalkoztatót alakítanak ki és felújítják a kiállítóteret. Hozzá-  
tette: 2030-ig 52 fejlesztési programot valósítanak meg a településen. (MTI)

**Madárvédelmi megállapodást írtak alá.** A védett és fokozottan védett madarakat veszélyeztető mérgezések visszaszorítása érdekében együttműködési megállapodást írt alá Rácz András, az Agrárminisztérium környezetügyért felelős államtitkára, Balogh János országos rendőrfőkapitány és Halmos Gergő, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület igazgatója. A 2018. december 6-án Dunakeszin aláírt megállapodás célja, hogy folytatódhasson a méregkereső kutyák képzése – emelte ki az államtitkár. (Magyar Idők, 2018. dec. 7. 5. old.)

**Átadták a megszépült soproni utcákat.** A Modern városok program keretében, 1,98 milliárd forint kormányzati támogatásból elkészült a soproni történelmi belváros utcáinak, tereinek rekonstrukciója, a fejlesztést 2018. december 6-án adták át. Gyopáros Alpár, a modern települések fejlesztéséért felelős kormánybiztos beszédében azt hangoztatta, hogy országos szinten jól halad a Modern városok program, mert a 3700 milliárd forintos keret mintegy harmadát már lekötötték a települések. Fodor Tamás (Fidesz–KDNP) polgármester arról beszélt, hogy a 2017 februárjában megkezdett munkálatok során először kicserélték vagy javították a közműveket, majd mintegy tízezer négyzetméteren kicserélték a burkolatot. (Magyar Idők, 2018. dec. 7. 5. old.)

**Prima Primissima díjasok.** Tíz kategóriában tizenhatodik alkalommal vehették át a *Prima Primissima* díjakat a magyar szellemi élet, a művészet, a tudomány és a sport jeles képviselői a budapesti Müpában 2018. december 7-én megrendezett gálaesten. Az ünnepségen a következők vehették át az elismerést. *Magyar irodalom:* **Görgey Gábor** író, költő; *Magyar színház- és filmművészet:* **Szirtes Ági** színész; *Magyar képzőművészet:* **Korniss Péter** fotográfus; *Magyar tudomány:* **dr. Sótornyai Péter** orvos, patológus, egyetemi tanár; *Magyar oktatás és köznevelés:* **dr. Falus Iván** pedagógus, egyetemi tanár; *Magyar építészet és építőművészet:* **Nagy Csaba** építész; *Magyar sajtó:* **Portfolio.hu** gazdasági portál; *Magyar sport:* **Dr. Magyar Zoltán** tornász; *Magyar népművészet és közművelődés:* **Kallós Zoltán Alapítvány** (Válaszút); *Magyar zeneművészet:* **Fischer Ádám** karmester.

**Felújították az esztergomi Kerek-templomot.** Erdő Péter esztergom–budapesti érsek megáldotta az esztergomi Szent Anna-templom homlokzatát, miután három évig tartó munkálatokat követően elkészült a közismertebb nevén Kerek-templom külső felújítása. – A templom Esztergom egyik jelképe, az ismét régi fényében ragyogó kupola talán a legszebb dísz ennek a közösségnek a karácsonyfáján – fogalmazott a bíboros a szentmise homíliájában. A templom felújítása során újjáépítették a nagy kupolát: kicserélték favázának több mint felét, és aranszínű vörösréz lemezekkel burkolták a csaknem kétezer négyzetméternyi felületet. A szerkezet fölötti kis kupola szintén felújításra szorult, ugyanis még a második világháborúban találat érte, és azóta egy tizenöt centiméter átmérőjű lyuk volt rajta. (MTI, 2018. dec. 10.)

**Erdély településeinek grafikus ábrázolásai.** Szalai Béla *Iconographia locorum Transsylvaniae* címmel magyar, román és angol nyelven megjelent kötete Erdély településeinek 1544 és 1800 között készült grafikus ábrázolásait gyűjti egybe és mutatja be. Szalai Béla munkája felbecsülhetetlen látképgyűjtemény, ezenfelül egyedülálló katalógusa Erdély ikonográfiá-

jának – hangsúlyozta Tamás Sándor, a Kovászna Megyei Tanács elnöke a könyv magyarországi bemutatóján 2018. december 10-én a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában. A szerző az Erdély településeit ábrázoló látképeket, hadirajzokat, festményeket, adományleveleket, emlékérmeket, emléklapokat, céhleveleket gyűjtötte össze, azonosította be, rendszerezte és magyarázta meg. Összesen 65 település 650 felkutatott és részletesen leírt ábrázolása szerepel a könyvben. A kötet az 1000 év Erdélyben, 100 év Romániában programban készült, a 380 oldalas színes kötet az ArtPrinter Könyvkiadó, a Székely Nemzeti Múzeum és a kolozsvári Iskolaalapítvány közös gondozásában jelent meg. (MTI)

**Veszprém lesz Európa kulturális fővárosa.** Veszprém pályázatát támogatja az Európa kulturális fővárosa 2023 címre a projekt független nemzetközi szakértői testülete. Aiva Rozenberga, a testület elnöke az eredményhirdetés előtt hangsúlyozta: rengeteg nagyszerű kezdeményezéssel, haladó gondolattal találkoztak mindhárom döntős város pályázatában, ezért Debrecen, Győr és Veszprém is megérdemelné a címet. Porga Gyula, Veszprém polgármestere elmondta: pályázatukban nagy hangsúlyt helyeztek az összefogásra – kétszáz balatoni, valamint bakonyi településsel működnek majd együtt a programsorozat megvalósításában. (MTI, 2018. dec. 15.)

**Megszépül a diósgyőri vár.** Több mint tízmilliárd forint többlettámogatást ítélt meg a kormány a diósgyőri vár további rekonstrukciójára – olvasható a *Magyar Közönyben*. A vár újjáépítésének második üteme és a környékének rendezése összesen 16 milliárd forintból valósul meg, és várhatóan 2021-ben fejeződik be. Ezzel egyidejűleg a Miskolctapolcai Strandfürdő csaknem 13 milliárdos támogatásáról szóló okirat is elkészült. „A kormányzati forrásoknak köszönhetően Miskolc lesz Közép-Európa legmesésebb vára és az egyik legmodernebb fürdőkomplexuma” – hangsúlyozta közleményében a miskolci önkormányzat. (Magyar Idők, 2019. jan. 2. 4. old.)

## Megrendelőlap

Megrendelem a Honismeret című folyóiratot ..... példányban.

Az előfizetési csekket az alábbi címre kérem:

Név: ..... irányítószám: .....

Cím: .....

...

Az előfizetés díja egy évre: 2520,-Ft

A megrendelőlapot kérjük a Honismeret Szövetség címére visszaküldeni:

1370 Budapest, Pf. 364. Tel./fax:327-77-61

Dátum: ..... .....

aláírás



*A Komlosaurus rekonstrukciós rajza*  
(Pecsics Tibor grafikája, Makádi László cikkéhez)



*Gólyatöcs, Marokkó, 2018*  
(A szerző felvétele, Selmeczi Kovács Ádám cikkéhez)

670 Ft



*Stara Wies kéttornyú barokk temploma (Udvarhelyi Nándor cikkéhez)*